SIENKIEWICZ

Nuvele

12

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

H. SIENKIEWICZ

Nuvele

În romîneşte de
CEZAR PETRESCU
şi T. HOLBAN
Cuvînt înainte de
OLGA ZAICIK

1960
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Henryk Sienkiewicz
NOWELE WYBRANIE
Panstwowy Instytut Wydawniczy
Warszawa, 1948

HENRYK SIENKIEWICZ

Cu greu putem afla în întreaga literatură polonă un scriitor care să se fi bucurat, încă de la debutul său literar, de o primire mai entuziastă și de o mai largă popularitate decît Henryk Sienkiewicz.

Nuvelele și romanele sale apăreau simultan, in traducere și în limba polonă, în diverse periodice mai inainte chiar ca autorul să fi scris ultima filă. Paginile pe care cerneala încă nu se uscase luau drumul tipografiei, așteptate cu înfrigurare de mii de cititori răspîndiți pe întreaga suprafață a globului. Traducerile din opera lui Henryk Sienkiewicz au străbătut meridianele, trecînd din Extremul orient japonez, prin China și prin Rusia țaristă pînă în Spania și, dincolo de Ocean, pînă în Statele Unite, din sudul Italiei pînă spre ghețurile țărilor nordice. Amatorii de statistici ne asigură că lucrările sale au circulat, încă în timpul vieții scriitorului, în peste treizeci de limbi diferite.

Multe dintre ele, nuvele sau romane, au fost dramatizate, pătrunzînd astfel pe scena teatrelor și a operei.

Sienkiewicz n-a obținut numai un succes de public. El a reținut atenția criticii și a fost semnalat de numeroase personalități marcante ale vremii. Tolstoi, Cehov, Lu Sin, Romain Rolland, Anatole France, Boleslaw Prus i-au comentat opera, i-au reținut portretul sau conversația, i-au închinat pagini pline de apreciere sau l-au criticat cu asprime.

Divergențele de opinii manifestate în aprecierea lui Sienkiewicz își au în bună măsură sursa chiar în contradicțiile operei sale. Dar numeroasele dispute, adeziuni şi repudieri care au însoţit-o dovedesc interesul pe care l-a suscitat.

Evident, se pot aduce nenumărate mărturii cu privire la răsunetul pe care l-a avut opera şi scriitorul, se pot cita nume şi cifre edificatoare. Dintre cele mai grăitoare şi mai concludente ni se par însă rîndurile de mai jos ale unui contemporan :

„Cîndva, memoriile, ba poate chiar şi istoriile literare vor aminti faptul că atunci cînd a început să apară *Prin foc şi sabie* nu exista conversaţie care să nu înceapă şi să nu sfîrşească cu acest roman. Eroii acestei cărţi erau pomeniţi ca nişte oameni vii, iar copiii, în scrisorile adresate părinţilor, după ce întrebau de sănătatea celor de acasă, le aduceau la cunoştinţă ce face Skrzetuski sau ce-a spus Zabloga... Atunci, istorisiri ca aceea despre femeia care, întrebată fiind de ce e tristă, a răspuns : «Bar a căzut», vor părea o legendă. Toate acestea sînt însă purul adevăr şi constituie dovada că noi trăiam în mijlocul personajelor acestor romane şi că ele ne stăpîneau imaginaţia şi inimile.“ [1]

Aprecieri de acest fel luminează în mod deosebit încercările unei retrospective critice.

Polemica în jurul operei lui Sienkiewicz a încetat. Ecoul controverselor s-a stins. Dar Sienkiewicz n-a fost uitat. Succesul lui s-a dovedit trainic. Cărţile sale, evident nu toate şi nu toate în aceeaşi măsură, constituie şi astăzi *best-sellers* (cărţi care se citesc cu plăcere şi impun tiraje de masă). Deşi condiţiile social-politice s-au schimbat şi exigenţa publicului a crescut, o bună parte a operei sale şi-a păstrat viabilitatea.

În 1945, în Polonia încă ruinată de război apare, printre primele opere clasice de seamă, romanul *Cavalerii Teutoni.* Între 1948–1952 vede lumina tiparului seria amplă a operelor lui Sienkiewicz într-o ediţie ştiinţifică, avînd la bază, atît textele tipărite odinioară, cît şi pe cele inedite, păstrate în manuscris. Critica marxistă întreprinde analiza ştiinţifică a meritelor şi limitelor scriitorului. Restituit astfel, Henryk Sienkiewicz constituie astăzi o permanență în patrimoniul literaturii universale.

---

[1] Cf. Julian Krzyzanowski, *Henryk Sienkiewicz-Kalendarz życia i twórczosci* (Henryk Sienkiewicz : Calendarul vieţii şi al operei), Varşovia, 1956.

*

Scriitorul Henryk Sienkiewicz s-a născut în anul 1846 la Wola Okrzejska, lîngă Radom, într-o Polonie dezmembrată, care încetase de mult[1] să figureze ca stat pe harta Europei. Se trăgea dintr-o familie de şleahtici cu tradiţie în lupta de eliberare a poporului polon. Tatăl său fusese militar, bunicul luptase ca ofiţer în armata lui Napoleon, fratele lui mai mare pierise luptînd în unităţile lui Garibaldi. Evident, în casa părintească se păstra cu sfințenie amintirea luptelor şi răscoalelor pentru eliberarea națională, legate însă de rolul pe care îl jucase în trecut şleahta animată de idealuri patriotice. Sienkiewicz primeşte o educație rigidă, cu un pronunţat caracter religios catolic, îmbibată de prejudecățile castei sale, de care se va resimţi în mod negativ o bună parte din opera sa istorică. Primii ani ai vieţii îi petrece la ţară, la moşia bunicilor, îndrăgostit de natură, prieten cu ţăranii care trudesc din greu pe pămîntul familiei sale, îndurerat de traiul lor chinuit, fericit să-i audă istorisind, minunîndu-se de expresivitatea limbii populare. Urmează liceul la Varşovia, unde în scurtă vreme se mută şi părinţii săi. Ca numeroase alte familii de şleahtici, şi cea a Sienkiewiczilor se ruinează, îşi vinde pămîntul şi rupe astfel cu vechiul mod de viață.

După ce studiază un an medicina, pentru care nu simte nici un fel de afinitate, tînărul Sienkiewicz se decide să urmeze filologia şi disciplinele umanistice. E un student singuratic şi umilit de sărăcie, retras, în care nimic nu pare să anunțe pe viitorul mare scriitor. De aceea, cînd scrie prima lui nuvelă, pe care critica vremii o consideră izbutită, faptul îi surprinde pe toți, chiar şi pe prietenii săi cei mai apropiați.

În 1871 părăseşte universitatea, iar un an mai tîrziu îl găsim colaborînd la revistele literare ale aşa-numitei „prese tinere“, presa tineretului liberal burghez polon, care ducea de cîtăva vreme o violentă campanie polemică împotriva reacționarismului marilor feudali și al clerului. În același an, Sienkiewicz publică primul său roman *În zadar*, inspirat din viața amară a tinerilor studenți săraci, lipsiți de orice posibilități de afirmare și fără vreo perspectivă de viitor.

---

[1] În 1795 are loc cea de-a treia şi ultima împărţire a Poloniei între principalii reprezentanţi ai reacţiunii europene: Rusia ţaristă, Prusia şi Austria. Polonia îşi recapătă fiinţa de stat abia după primul război mondial.

După cîțiva ani de activitate publicistică, în 1876 pleacă în calitate de corespondent al unor periodice poloneze în Statele Unite ale Americii. De fapt, Sienkiewicz vizitează acum nu numai America, dar și țările din apusul Europei, pe care și le imaginase că ar fi „țări de mare tradiție și mare cultură". Realitățile vest-europene îl dezamăgesc profund. Il dezgustă filistinismul și meschinăria burgheziei germane, contradicțiile sociale din Anglia, iar de cealaltă parte a Oceanului, îl înspăimîntă atrocitățile capitalismului american, discriminările rasiale, goana după dolari și *business*.

Scrisorile din călătorie, rodul acestui voiaj de doi ani, constituie mărturia maturizării ideologico-politice și literare a autorului. Sub influența directă a acestei călătorii apar în 1876–1883 cîteva volume de nuvele și povestiri cuprinzînd între altele: *Schița în cărbune*, *Janko muzicantul*, *Pentru pîine*, *Păzitorul farului*, lucrări clasice, cu un puternic mesaj uman și de o înaltă măiestrie artistică.

În perioada 1883–1888, Sienkiewicz publică în foileton, apoi în volum, celebra sa trilogie: *Prin foc și sabie*, *Potopul* și *Pan Wołodyjowski*, care-l consacră definitiv. De aici încolo biografia lui Sienkiewicz se confundă cu scrisul. Nu-și întrerupe munca nici in clipe grele, cînd își pierde soția la numai cîțiva ani de la căsătorie. Continuă să scrie și atunci cînd, îngrijorat peste măsură, își veghează fiica plăpîndă, amenințată de aceeași boală necruțătoare care i-a răpus soția. În timpul călătoriilor lungi și îndepărtate pînă în America sau Africa, atunci cînd noi orizonturi îi solicită atenția de reporter, găsește totuși răgazul necesar pentru lucrările sale principale. Iar mai tîrziu, după ce cunoaște triumful succesului, respinge discret dar energic onoruri și obligații ce l-ar sustrage lucrului.

Bolnav sau ușor ipohondru, își schimbă mereu reședința dintr-o țară în alta, încercînd efectul curativ a diverse tratamente balneoclimatice. Se instalează cîteva săptămîni într-un loc, cîteva luni în altul, nestînjenit de această permanentă schimbare de decor, izbutind să-şi ofere peste tot calmul necesar muncii de creaţie.

Ca o recompensă pentru strădania sa neobosită, în anul 1900, cu prilejul sărbătoririi jubileului de 25 de ani de la începutul activităţii sale scriitoriceşti, Sienkiewicz primeşte în dar din partea poporului o mică proprietate cu un conac, la Oblengorek. Suma de bani necesară fusese obţinută prin colectă publică.

În lucrările ulterioare *Trilogiei*, confuziile şi contradicţiile scriitorului se accentuează, idei naţionaliste şi concepţii retrograde îi viciază opera. Mari frumuseţi şi potenţe artistice sînt ratate datorită unei greşite interpretări a fenomenelor istorice sau a evenimentelor contemporane. De altminteri, chiar şi *Trilogia* reprezintă, pe plan ideologic, un regres faţă de nuvele.

Cu un remarcabil efort creator, Sienkiewicz pare să învingă impasul în care se află. Mărturie stă apariţia celui mai de seamă roman istoric al său şi unul dintre cele mai cunoscute ale literaturii polone, *Cavalerii Teutoni* (1905), tipărit şi în limba romînă. Dar acest efort l-a epuizat. Sienkiewicz, ca de altminteri mulţi alţi reprezentanţi ai realismului critic polon, a sucombat în faţa probei de foc a revoluţiei din 1905. Lucrările sale scrise după 1905 sînt mărunte şi nesemnificative. Printre ultimele sale scrieri mai figurează un frumos roman pentru tineret, *Prin pustiuri şi codri*. Moartea îl surprinde în Elveţia, în 1916, lucrînd la un roman rămas neterminat, *Legiunile*, în care intenţiona să prezinte figura generalului patriot Henryk Dombrowski, participant de frunte la răscoala condusă de Kosciuszko.

*

Drumul creaţiei lui Sienkiewicz, cu numeroasele sale contradicţii, se limpezeşte dacă-l cercetăm prin prisma structurii de clasă şi a conflictelor de clasă din Polonia din acea vreme.

Ca şi alte ţări din centrul şi sud-estul Europei, Polonia cunoaşte o dezvoltare capitalistă tîrzie. Burghezia polonă, puţin numeroasă încă pe la jumătatea secolului al XIX-lea, slăbită din cauza inexistenței unui stat național propriu, n-a fost niciodată o clasă revoluționară. Ea se simte atrasă de bogăția marilor latifundiari și de mirajul vechilor blazoane, și se grăbește să pactizeze cu orînduirea feudală.

De-a lungul întregului secol al XVIII-lea – secolul marii revoluții burgheze din Franța – precum și mai tîrziu, de-a lungul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, șleahta rămîne o clasă privilegiată, iar conflictul de clasă esențial continuă să fie cel dintre șleahtă și țărănime. Șleahta însă încetase să mai fie o clasă unitară. Între magnații cu moșii întinse și șleahticii mărunți, care se declasează și decad îngroșînd rîndurile micii burghezii, ale funcționărimii și mai ales ale intelectualității, există deosebiri esențiale de privilegii și interese. Sienkiewicz, ca și alți scriitori polonezi (Mickiewicz. Konopnicka, Zeromski), aparține șleahtei scăpătate.

Deși îngrădiți de mentalitatea lor de clasă, așadar incapabili de o atitudine consecventă, șleahticii mărunți au constituit totuși – în lipsa unei burghezii revoluționare – o forță progresistă care a ținut treaz mulți ani de-a rîndul spiritul revoluționar al maselor. Lenin, apreciind rolul șleahtei poloneze, arată că într-un moment în care : „masele populare din Rusia și din cele mai multe țări slave erau cufundate într-un somn adînc, cît timp nu existau încă în aceste țări mișcări democratice de masă de sine stătătoare, mișcarea de eliberare a nobilimii din Polonia capătă o importanță uriașă primordială, nu numai din punct de vedere al democrației întregii Rusii și al tuturor slavilor, dar și al întregii Europe“ [1].

Sienkiewicz, șleahtic prin apartenența sa de clasă. prin educație și concepții, va întoarce mereu, în opera sa, privirile spre trecut, spre glorioasele fapte de arme ale strămoșilor săi. În 1863, cînd viitorul scriitor împlinea vîrsta de 17 ani și urma liceul la Varșovia, izbucnește în Regatul Polon [2] Răscoala din Ianuarie sub conducerea așa-numitului partid democrat-revoluționar al „roșilor". Marx și Engels salută cu entuziasm răscoala. Revoluționarii democrați ruși Cernîșevski și Herzen au făcut mari eforturi să vină în ajutorul răsculaților. Deși exprima tendințele antifeudale ale maselor, totuși, neizbutind să-și alăture țărănimea și fiind lipsită de o conducere fermă și conștientă, răscoala sfîrșește printr-o înfrîngere. Astfel se încheie lungul șir de mișcări naționale și sociale din zbuciumata istorie a secolului al XIX-lea polonez, conduse de șleahtici patrioți și de reprezentanți ai burgheziei liberale. După înăbușirea răscoalei, șleahta pierde definitiv întîietatea în structura de clasă a Poloniei, cedînd locul burgheziei în ascensiune. Noile relații capitaliste nu întîrzie să pătrundă și la sate. Sub presiunea răscoalei are loc împroprietărirea din 1864, urmată, firește, de agravarea contradicțiilor de clasă la sate. Noi forme de exploatare, capitaliste, determină fenomene masive de emigrare sau de migrație sezonieră a țărănimii în căutare de lucru.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, pp. 433—434.

[2] În anul 1807, prin pacea de la Tilsit, Napoleon creează Marele Ducat al Varșoviei pe teritoriul care, după împărțirea Poloniei, revenise Prusiei. După înfrîngerea lui Napoleon, în 1815, la Congresul de la Viena, cea mai mare parte a ducatului este atribuită Rusiei țariste, sub numele de Regatul Polon, denumit în mod curent și Regatul Congresului.

Acum apare în arena politică, începînd să se manifeste ca o forță, proletariatul, care în 1882 dispune de primul său partid marxist, partidul social-revoluționar *Proletaryat*, întemeiat de Ludwik Waryński [1].

Sienkiewicz nu izbutește să pătrundă sensul real al complexelor procese istorice care se desfășoară sub privirile sale.

Merită însă reținut faptul că prin 1872 îl găsim în rîndurile „pozitiviștilor", ideologii burgheziei liberale polone. „Pozitiviștii" polonezi, cum și-au spus subliniindu-și astfel filiația cu filozofia lui Auguste Comte – pe care, de fapt, nici nu o cunoșteau suficient, nici nu o înțelegeau – erau tineri intelectuali hrăniți cu ideile progresiste și libertare ale universității varșoviene, *Szkola Glowna* (Școala principală), însuflețiți de dorința unor reforme social-politice menite să rezolve, după credința lor, contradicțiile violente ale societății polone.

Dar timpul reformelor trecuse. Progresul, fericirea și „armonia socială" pe care dezvoltarea Poloniei pe făgașul capitalist urma, chipurile, să le aducă după sine se lăsau zadarnic așteptate. În literatură, teoriile pozitiviste au generat unele opere moralizatoare, „teziste“, serbede și fals optimiste. Cei mai mulți și cei mai de seamă dintre scriitorii polonezi de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, însă, au reținut din contactul cu ideile pozitiviste interesul pentru realitatea socială imediată, preferința pentru contemporaneitate. Astfel a luat naștere strălucitul curent al realismului critic polon, cunoscut și sub numele de „pozitivism“, căruia îi aparține Henryk Sienkiewicz, ca și ceilalți mari scriitori realiști : Boleslaw Prus, Maria Konopnicka, Eliza Orzeszkowa, Adam Asnyk etc.

---

[1] *Ludwik Waryński* (1856—1889), fruntaș al mișcării socialiste poloneze, partizan al unității de acțiune a mișcării muncitorești poloneze cu mișcarea muncitorească din Rusia țaristă.

★

Lucrările de debut ale lui Sienkiewicz, grupul de schițe și însemnări intitulate *Humoreștile din servieta lui Worszyło* și foiletoanele semnate cu pseudonimul Litwos, poartă amprenta și, uneori, tarele doctrinei „pozitiviste“. Scriitorul se desprinde însă curînd de didacticismul stînjenitor al acestor precepte teoretice. Gustul observației exacte și al zugrăvirii veridice, temperat de elanuri lirice și de jocul imaginației, caracterizează primele sale nuvele cu adevărat originale, avînd ca temă viața șleahtei înaintea evenimentelor din 1863.

Momentul de cotitură îl constituie călătoria în Statele Unite.

Scrisorile din călătorie, care consemnează impresiile din America, ocupă în activitatea publicistică a lui Sienkiewicz un loc aparte prin notația lucidă, capacitatea de înțelegere și forța de generalizare sintetică. Mai mult decît atît însă, ele constituie preludiul sau poate confirmarea schimbării radicale survenite în creația scriitorului, saltul de la situația de „debutant promițător“ la aceea de „scriitor original“. Ne referim la nuvelistica lui Sienkiewicz din această perioadă, culme a genului scurt, pe care nu-l va părăsi niciodată, nici după abordarea romanului de larg suflu epic.

Prima în timp dintre aceste nuvele este celebra *Schiță în cărbune* (1876).

Iată cum își amintește scriitorul de geneza ei : „Am început să mă gîndesc la patrie, la cele pe care le-am lăsat în urma mea și care s-au schimbat poate între timp. America și călătoria au încetat cu totul să mă mai intereseze, în locul lor îmi umblau prin minte un roi de imagini constînd doar din amintiri. Mi-era cu neputință să mă desprind de ele, deși nu-mi produceau nici un fel de bucurie. Dimpotrivă, erau pline de tristețe, ba chiar de amărăciune pricinuită de comparația dintre existența somnolentă, lipsită de perspectivă a satului nostru și trepidanta viață americană. Dar cu cît mi se părea satul nostru mai somnolent și mai părăsit, cu atît mi-era mai scump și-l iubeam mai tare. În zilele următoare, aceste imagini îmi apărură mereu mai limpezi în fața ochilor, apoi închipuirea începu să le dezvolte, să le orînduiască, să le lumineze și să le închege într-o idee artistică. Mi-am creat o lume a mea. O săptămînă mai tîrziu... m-am așezat la masa de scris și din peniță au ieșit următoarele cuvinte : «În cancelaria din satul Barania Glowa era o liniște de țintirim»" [1].

Așa a luat naștere, dintr-un paradox atît de obișnuit în procesul de creație, *Schița în cărbune*, despre care cunoscutul romancier Bolesław Prus spunea pe drept cuvînt că : „este plină de lacrimi, sînge și fiere, dar, mai presus de orice, de adevărul vieții..."

Schița în cărbune este o sinteză artistică a relațiilor sociale din satul polonez al secolului al XIX-lea. Mersul precipitat al acțiunii spre un deznodămînt previzibil tragic sugerează existența unor legi obiective în baza cărora evenimentele narate se înlănțuiesc și se desfășoară inevitabil. În cătunul Barania Glowa [2], nume parcă anume ales spre a sugera asemănarea dintre modul de viață al lumii animale și al celei din satul polonez, trăiesc făpturi de tipul și structura lui Rzepa și a femeii sale. Ei poartă încă stigmatele orînduirii feudale, care și-a extins asupra lor acțiunea mutilantă de-a lungul secolelor.

Țăranii săraci din Barania Glowa, al căror prototip este Rzepa, se caracterizează printr-o remarcabilă forță fizică, dar și printr-o totală incapacitate de acțiune independentă. Sînt niște uriași cu suflet de copil. Autorul le surprinde frumusețea mai cu seamă în procesul muncii, în înfruntarea om–natură. Recunoaștem în Rzepa trăsături ale voinicului din basmele populare : dîrzenie, robustețe, voie bună, împlinite cu sinceritate și bună-credință. Rzepa e însă mai vulnerabil decît voinicul din poveste, pentru că este singur, așadar sortit înfrîngerii. În universul lui nu circulă ființe fabuloase ca în lumea basmului, iar foștii săi „protectori“ l-au părăsit.

---

[1] Jan Baculewski, *Literatura okresu pozytywizmu i realizmu krytycznego* (Literatura perioadei pozitiviste și a realismului critic), Varșovia, 1955, p. 175.

[2] Căpățînă de berbec.

Sienkiewicz dezvăluie cu perspicacitate procesul social care stă la baza acestei realități schimbate. Dacă ar fi fost iobag, cum mai fusese cu numai cîțiva ani în urmă, Rzepa s-ar fi adresat stăpînului său, care, apreciindu-i forța de muncă, se arătase pe vremuri a fi „bun și milostiv“. Acum însă Rzepa e un „om liber“, supus așadar bunului plac al autorităților administrative și militare, prins ca „o fiară în capcană“ (titlul unuia dintre capitole) în hățișul formelor birocratice, pentru el ininteligibile. Intensificarea suferințelor lui Rzepa coincide cu confirmarea treptată a izolării sale. În dorința de a-și salva bărbatul, Rzepowa apelează din nou, deși vremurile s-au schimbat, la vechile relații feudale. Se duce mai întîi la preot. Dar preotul s-a schimbat. Nu se ostenește nici să simuleze intenția de a o ajuta, iar amvonul îl folosește pentru a combate în fața enoriașilor săi perplecși... filozofia raționalistă a lui Condillac, Voltaire și Rousseau. Drumul bătătorit al religiei este o fundătură. Se duce apoi la moșier. Moșierul s-a schimbat și el. De cînd și-a pierdut atribuțiile feudale de „părinte al obștii“, lasă treburile administrației locale, cum procedează de altminteri toți cei din tagma sa, pe seama funcționărimii, care nu are alt țel decît parvenitismul. Drumul bătătorit al robiei feudale este și el o fundătură. Mai rămîne un singur drum, cel al dreptății. Dar în condițiile respective, a-ți face singur dreptate înseamnă autodistrugere. Rzepa apucă pe acest din urmă drum, după ce femeia lui le-a încercat pe celelalte.

E semnificativ faptul că Sienkiewicz intuiește vechiul conflict de clasă, țărani-boier, în noua lui formă, în noile condiții istorice. De aceea, Rzepa nu se răzbună pe dușmanul lui personal, pe Zolzikiewicz, ci pe dușmanul său de clasă, pe boier, dînd foc acareturilor.

Drama soților Rzepa se reliefează puternic pe fondul pe care se agită siluete tratate satiric, de la caricatură la grotesc. Numai ei doi sînt ocrotiţi de solicitudinea autorului şi scutiţi de ascuţişul criticii sale. Înverşunarea lui Sienkiewicz se îndreaptă în primul rînd împotriva domnului Zolzikiewicz – ca structură morală frate bun cu Tănase Scatiu – rău, prost, ridicol, ca şi personajul lui Duiliu Zamfirescu.

În cursul acţiunii deosebit de concentrate a nuvelei îl regăsim de mai multe ori reluat cu interesul naturalistului în faţa unei vietăţi stranii. Sienkiewicz reconstituie mediul – aş spune geografic – în care se prăsesc asemenea specii. Zolzikiewicz e din categoria canaliilor.

Alături de el apare primarul Burak, mărginit, rău şi viclean, gata de orice nelegiuire. E din categoria poltronilor care, în momente primejdioase, se spală pe mîini.

Urmează moşierul slab, laş, de o indiferenţă criminală, preotul insensibil şi demagog, perechea de tineri îndrăgostiţi, afectaţi, egoişti, ridicoli şi o serie de figuri episodice tratate în grabă şi totuşi pline de viaţă.

Schiţa în cărbune devine astfel un tablou bogat, amplu şi reprezentativ al satului polonez în secolul al XIX-lea, zugrăvit în culoarea sumbră a cărbunelui, dar nu şi în liniile sumare ale schiţei.

Pe plan tematic, nuvela *Pentru pîine* (1880) completează *Schiţa în cărbune*, punînd din nou în valoare forţa realistă a nuvelisticii lui Sienkiewicz. *Pentru pîine* constituie ilustrarea artistică a temei emigraţiei ţărăneşti peste hotarele ţării, în căutarea unui mijloc de existenţă, temă care se întîlneşte frecvent în literatura polonă a epocii.

Maria Konopnicka, ilustră reprezentantă a realismului critic, contemporană cu Sienkiewicz, i-a consacrat un amplu poem epic *Pan Balcer în Brazilia*. Spre deosebire de Sienkiewicz însă, Maria Konopnicka nu s-a mulţumit cu o prezentare lirico-sentimentală a vieţii emigranţilor, ci a intuit dezvoltarea firească, creşterea conştiinţei de clasă a eroului colectiv din poem – masa de ţărani.

Resturile nefericite ale grupului emigrat găsesc calea întoarcerii în patrie sub conducerea unui muncitor fierar, a unui proletar, iar atunci cînd se iveşte prilejul, se alătură spontan manifestaţiei muncitorilor dintr-un port.

Sienkiewicz nu a înţeles care este conflictul de clasă esenţial în Polonia angrenată pe făgaşul capitalist şi nu a făcut loc în opera sa, nici măcar in nuvelele cele mai bune, proletariatului. De aceea nici nu găsim în *Pentru pîine* o explicaţie a cauzelor profunde economico-sociale care au determinat emigraţia. Ceea ce l-a impresionat pe Sienkiewicz a fost caracterul tipic al acestui fenomen şi asupra lui a atras atenţia într-o conferinţă ţinută la Varşovia, după călătoria în America.

„Să nu vă închipuiţi cumva că am descris întîmplări petrecute cu un grup oarecare de emigranţi. Nu ! Aproape 100000 de ţărani, pe care nevoia i-a mînat pe celălalt mal al Oceanului, au trecut prin acest infern dantesc – fiind încă în viaţă.“

Sienkiewicz nu operează cu indici statistici sau cu anchete sociale. Ca şi în *Schiţa în cărbune*, ne aflăm în faţa unei ficţiuni cu mai multă forţă de expresie decît realitatea însăşi.

„Soarta lor e grea, e cumplită – iar cel care o va zugrăvi într-un tablou fidel va crea un epos al mizeriei umane“, spunea Sienkiewicz la aceeaşi conferinţă.

„Eposul mizeriei umane“ din nuvela *Pentru pîine* ni se comunică tot printr-o acţiune dramatică, în cursul căreia ne urmăm eroii de pe vaporul surprins de furtună pe Ocean, prin suburbiile mucede ale unei metropole capitaliste care este New Yorkul şi de acolo spre pădurile virgine sau terenurile nedefrişate din inima continentului.

Wawrzon şi Marysia aparţin familiei de spirite a lui Rzepa, iar cauzele care le-au determinat sfîrşitul sînt similare.

Soţii Rzepa sînt distruşi de o conspiraţie ţesută împotriva lor de aceia care, în raport cu ei, ocupă un loc privilegiat pe scara socială : primar, secretar comunal, preot, moşier, prefect, judecător. Wawrzon şi Marysia sînt loviţi de moarte de profitorii noilor relaţii capitaliste : de indivizi luaţi izolat, ca proprietarul trifoiului, agentul companiei de transporturi, care-i ademeneşte să plece în America, proprietarul cocioabei din New York, care-i alungă din casă, sau de reprezentanții marilor societăți pe acțiuni în cîrdășie cu guvernul.

Autoritățile din Arkansas patronează escrocheria societății de căi ferate cu cinismul și lipsa de scrupule proprii marilor afaceriști din istoria capitalismului internațional. Țăranii polonezi emigranți sînt în fața lor tot atît de singuri și de neputincioși pe cît este de singur Rzepa în fața autorităților din satul său. Legile junglei capitaliste, mai dure încă decît cele ale pădurii virgine, îi duc la moarte.

Prezentîndu-și eroii, Sienkiewicz nu zăbovește cu lungi analize introspective. Dimpotrivă, psihologia personajelor sale poate părea chiar rudimentară, dacă le-am desprinde din dinamica acțiunii și din neprevăzutul întîmplărilor. Cu o deosebită artă, Sienkiewicz alternează tonul de caldă umanitate cu care-și însoțește pas cu pas eroii, cu invectivele și sarcasmul îndreptate împotriva reclamei deșănțate a ziarelor burgheze sau împotriva oligarhiei capitaliste. Sienkiewicz străbate fără efort distanța dintre melodramă și tragic, ca, de pildă, în episodul în care Wawrzon încearcă să-și înece fiica.

Soluția artistică în scene de o asemenea intensitate are o semnificație deosebită, fiindcă de ea depinde capacitatea de convingere a nuvelei. Or, nuvela dispune tocmai de această calitate esențială. De dragul purei și suavei Marysia, Sienkiewicz își învăluie întreaga nuvelă într-un fel de aură poetică. Pe această cale, alături de celelalte, nuvela *Pentru pîine* și-a făcut drum spre inimile cititorilor.

În nuvelele *Janko muzicantul*, *Îngerul* și *Din jurnalul unui învățător din Poznan* (scrise în 1878–1879), Sienkiewicz își îndreaptă atenția spre existența copiilor în mijlocul unui mediu ostil, care le pricinuiește sfîrșitul tragic. Tema revine frecvent în literatura realismului critic polonez (Prus, Konopnicka, Orzeszkowa etc.) și universal (Dickens, Fielding). La noi, Mihail Sadoveanu a creat în nuvela *Cîntecul de dragoste*, pe fondul mai complex al dramei îmbogățite cu tema dragostei, geloziei și răzbunării, o figură asemănătoare cu a lui Janko, aceea a țigănușului Ilie.

Ciocnirea dintre puterile firesc slabe ale copilului și cele hipertrofiate ale autorităților produce efecte de contrast remarcabile.

Sienkiewicz își vădește din nou iscusința scriitoricească, dar mai ales interesul pentru problemele acute ale contemporaneității.

Scriitorul este conștient de rolul activ al nuvelelor sale. Într-o scrisoare, referindu-se la *Jurnalul unui învățător*, spune : „Va fi un lucru foarte tendențios, bazat pe actualele realități din școli, pe situația deznădăjduită a copiilor".

Un adevărat eveniment literar a însemnat apariția nuvelei *Paznicul farului* (1881). Simbolistica transparentă a nuvelei i-a asigurat sufragii unanime. Figura bătrînului paznic al farului constituie fără îndoială o reușită în arta portretului, iar compoziția acestei nuvele poate sluji ca model de exprimare sintetică. Pe Sienkiewicz l-a preocupat însă cazul, tipic pentru situația politico-socială din Polonia, reprezentat de eroul său. Skawiński este unul din marea mulțime de emigranți politici care și-au părăsit cu miile țara după înăbușirea răscoalei din 1830. Istoria a consemnat fenomenul sub denumirea de „emigrația cea mare". Biografia lui Skawiński este similară cu cea a emigranților polonezi rătăcitori, care participă la toate mișcările populare și revoluțiile din Europa apuseană, mînați de nădejdea salvării patriei din afară, prin lupta de eliberare a altor popoare.

Ursita tragică a rătăcitorului Skawiński se identifică astfel cu un fragment de istorie reală, atunci cînd el spune :

„Iată certificatele mele. Această cruce am primit-o prin anii treizeci ; cea de-a doua este spaniolă, din războiul carlist ; a treia este legiunea de onoare franceză, a patra am dobîndit-o în Ungaria. Apoi m-am bătut în Statele Unite împotriva celor din sud..."

Finalul, în care bătrînul își reia pribegia după o efemeră stabilitate, se clarifică tot în înțelesul lui simbolic. Dorul de meleagurile dragi ale patriei e mai puternic decît rațiunea, chiar decît instinctul de conservare. Sub imperiul lui se desfășoară existența zbuciumată a patriotului rătăcitor. Iar atunci cînd îl incită prin puterea lor de evocare, imaginile din *Pan Tadeusz*, epopeea națională a poporului polonez, acțiunea acestui sentiment este distructivă.

Soarta lui Skawiński l-a emoționat profund pe Sienkiewicz. Într-o notă ne asigură de autenticitatea faptului, iar ca suprem argument ne istorisește într-o notație autobiografică, intitulată *Amintiri* *de la Maripoza,* întîlnirea cu prototipul personajului său, cu bătrînul Putrament.

Ca şi Skawiński, interlocutorul lui Sienkiewicz de la Maripoza e un om foarte bătrîn, un emigrant politic, care după 1830 a cutreierat lumea. Putrament nu este însă un călător obişnuit. De aceea itinerariul său se cuvine să fie urmărit, nu pe o hartă geografică, ci într-un manual de istorie. Putrament, ca şi Skawiński, a sîngerat pe toate fronturile, a participat la toate revoluţiile, dar în patria lui nu s-a mai putut întoarce niciodată. E singur, cu desăvîrşire singur, undeva într-un ţinut îndepărtat al Americii. De douăzeci de ani n-a văzut nici un concetăţean şi de tot atîţia ani n-a vorbit limba polonă. Propria lui viaţă, atît de plină de evenimente, s-a desprins de el, s-a îndepărtat ca o amintire de demult.

Dacă Sienkiewicz nu l-a mai uitat pe Putrament, trebuie să spunem că nici cititorii nu-l pot uita pe Skawiński şi prin el nici pe marele poet peregrin şi luptător, pe Adam Mickiewicz.

*

Nuvelele cuprinse în acest volum ni-l recomandă pe Sienkiewicz ca pe un scriitor realist care atacă pieptiş probleme esenţiale ale satului polonez. Sienkiewicz nu face efortul de a-şi disimula prezenţa şi nu păstrează în comentarea faptelor un ton obiectiv, exterior, ca numeroşi scriitori ai realismului critic. Aproape în toate nuvelele îl întîlnim intervenind în desfăşurarea acţiunii, interpelînd pe cititor, explicîndu-i detalii ce i-ar fi putut scăpa, solicitîndu-i direct simpatia pentru unele personaje sau denunţînd tarele altora.

E o prezenţă lirică, lipsită de orice afectare sau prezumţie. Sienkiewicz nu foloseşte tonul lucid al analistului, ci pe acela cald al povestitorului, alunecînd uneori spre un sentimentalism excesiv. El nu se arată tentat nici de investigaţii psihologice prea ample, poate din aceeaşi dorinţă de a evita orice stagnare a acţiunii, de a elimina tot ce-ar putea întrerupe legătura nemijlocită cu cititorii. Tipologia lui Sienkiewicz este simplă, putînd fi repartizată de o parte şi de alta a unei linii de demarcaţie în buni şi răi, în victime şi călăi. Celor două categorii de personaje le corespund şi două modalități de expresie : tragicul și grotescul. Satira lui Sienkiewicz îmbracă forme și intensități diferite. Cea mai aprigă este îndreptată împotriva autorităților administrative sătești, excrescențe ale puterii de stat burghezo-moșierești. În toate nuvelele, tragicul copleșește satira, sugerînd lipsa de soluție, concluzie caracteristică pentru realismul critic.

Sienkiewicz vibrează, participă la suferințele eroilor săi preferați. Moartea pe care chiar el le-o hotărăște îl îndurerează adînc. În acest sfîrșit tragic, însă, este inclus protestul împotriva destinului nedrept rezervat oamenilor buni și simpli și condamnarea definitivă a lumii exploatatorilor.

OLGA ZAICIK

SCHIȚĂ ÎN CĂRBUNE

I

În care facem cunoștință cu eroii și începem să întrezărim oarecare întîmplări

În cancelaria primăriei din satul Barania Glowa[1] era o liniște de țintirim. Primarul comunei, un țăran în vîrstă, cu numele Franciszek Burak[2], stătea la masă și cu încordată luare-aminte mîzgălea ceva pe un petic de hîrtie; iar secretarul comunal, domnul Zolzikiewicz[3], un tînăr plin de speranțe în viitorul său, stătea lîngă fereastră și se apăra de muște.

În cancelarie era atîta muscărie, cum numai într-un grajd mai poți vedea. Sub murdăria lor, pereții își pierduseră vechea culoare. Urme de muște pătau sticla tabloului care atîrna deasupra mesei, urme de muște se vedeau și pe hîrtii, și pe ștampilă, și pe crucifix, și pe condicile primarului.

Muștele cutezau a se așeza chiar și pe primar, ca pe un simplu asesor comunal, dar mai ales dădeau năvală asupra capului domnului Zolzikiewicz, uns cu o pomadă care mirosea a vîzdoagă... Roiuri întregi se adunau pe capul dumisale, așezîndu-i-se pe cărare și alcătuind pete vii, negre și mișcătoare. Din cînd în cînd, domnul Zolzikiewicz ridica mîna în sus cu mare băgare de seamă, și apoi o reteza năprasnic în jos : se auzea pleoscăitul palmei pe cap, roiul de muște se înălța la cer, bîzîind, iar domnul Zolzikiewicz, aplecîndu-și capul pomădat, culegea cu degetele cadavrele rămase printre firele de păr și le lepăda pe podea.

---

[1] În limba polonă, *Barania Glowa* înseamnă căpățînă de berbec (n. r.).

[2] În limba polonă *burak* înseamnă sfeclă (n. r.).

[3] De la cuvîntul polonez *zolza*, care înseamnă răpciugă, deci Zolzikiewicz — Răpciugosul (n. r.).

Era ceasul patru după-amiază ; în sat domnea o liniște deplină, căci oamenii erau duși la muncă ; numai sub fereastra cancelariei primăriei o vacă se scărpina de perete și, din cînd în cînd, își arăta în fața geamului botul cu balele care-i atîrnau de o parte și de alta și cu nările care tremurau ușor.

Cînd și cînd, vaca își smucea capul greoi către spate, apărîndu-se și ea de muște și lovind de fiecare dată cu cornul în zid. Atuncea domnul Zolzikiewicz se întorcea către fereastră și striga :

– Hoo ! Lua-te-ar...

Apoi își privea chipul în oglinda atîrnată chiar lîngă fereastră și-și îndrepta frizura.

Într-un tîrziu, primarul întrerupse tăcerea :

– Domnule Zolzikiewicz, spuse el în graiul mazurilor, scrie dumneata rapurtul ăsta, că eu nu pot să ies la capăt de fel. Doar dumneata ești secretar.

Dar domnul Zolzikiewicz nu era în apele dumisale, și cînd nu era în apele dumisale, toate lucrurile trebuia să le facă primarul singur...

– Ei, și ce dacă sînt secretar ? răspunse cu învederat dispreț. Secretarul are a scrie prefectului și comisarului ; cînd este vorba însă de scris unui primar la fel cu dumneata, aceluia poți să-i scrii și singur. După aceea, adause cu o măreață scîrbire : Și apoi, ce înseamnă pentru mine un primar ? Un țăran, și atîta tot ! Pe țăran poți să-l faci ce poftești, tot țăran rămîne.

Își îndreptă frizura și se uită iarăși în oglindă.

Primarul însă se simţi jignit şi răspunse :

– Ia te uită ! Adicăte, crezi dumneata că n-am băut şi eu ceai împreună cu comisarul ?

– Mare lucru un ceai ! răspunse cu nepăsare Zolzikiewicz. Te pomeneşti că o fi fost şi fără rom !

– Ba nu-i adevărat, a fost cu rom.

– Fie şi cu rom ! Eu însă nu am chef să scriu raportul acesta.

Primarul răspunse mînios :

– Dacă eşti aşa de gingaş, de ce-ai cerut postul de secretar ?

– Ţi-am cerut eu dumitale ceva ? Eu mă cunosc cu prefectul...

– Grozavă cunoştinţă ! Cînd vine pe aici, nu scoţi nici o vorbă...

– Burak, Burak, ia seama, îţi îngădui prea multe. M-am săturat pînă-n gît de ţăranii dumitale şi de canţelaria dumitale. Între voi, chiar şi un om cu educaţie ajunge să se prostească. Într-o zi am să mă supăr şi am să dau dracului cancelaria, şi pe dumneata împreună cu ea.

– Şi după aceea ce-ai să faci ?

– Ce-am să fac ? Crezi că fără slujba aceasta am să trag mîţa de coadă ? Un om cu educaţie se descurcă. Niciodată să nu porţi de grijă unui om cu educaţie. Chiar mai ieri Stolbicki îmi spunea : „Ei, măi Zolzikiewicz, tu ai fi foarte bun pentru postul de subinspector, că ştii şi cum creşte iarba, măi !" Întrebarea aceasta s-o pui cînd ai a face cu un prost. Eu n-am nevoie de secretariatul dumitale. Un om cu educaţie...

– Mă rog ! Că doar nu s-a sfîrşit lumea cu dumneata !

– Lumea nu s-a sfîrşit, dar dumneata ai să-ţi moi pana în cerneală şi ai să mîzgăleşti în registru pînă cînd te-or trece toate năduşelile.

Primarul se scărpină în cap.

– Aşa e cînd eşti domn, numaidecît te propteşti pe picioarele dinapoi.

– Ține-ți gura, te rog..

-- Da, da.

Și iarăși se statornici liniștea, în care nu se auzea decît penița primarului, scîrțîind subțire pe hîrtie.

În cele din urmă primarul se ridică de pe scaun, își șterse penița pe suman și spuse :

– Așa ! Cu ajutorul lui dumnezeu am sfîrșit.

– Ia citește ce-ai mîzgălit acolo !

– De ce să mîzgălesc ? Am scris taman ce trebuia.

– Citește, îți spun !

Primarul apucă hîrtia cu amîndouă mîinile și începu a citi :

„Către primarul comunei Wrzeciadza. În numele tatălui, și al fiului, și al sfîntului duh, amin ! Prefectul a poruncit ca recensămîntul militar să se facă îndată după Sîntămăria Mare și, cînd colo, registrele de naștere se află tot la preot, la parohie, iar flăcăii noștri seceră cu ziua pe ogoarele dumitale, înțelegeți că acești flăcăi trebuie înregistrați și trimiși înainte de Sîntămăria Mare, dacă au împlinit 18 ani. că dacă nu vei face așa, o să capeți una după ceafă, ceea ce-mi doresc mie și dumitale. Amin !"

Așa își sfîrșea preotul cazania, și bietul primar, auzindu-l în fiecare duminică, socotise că o asemenea încheiere este tot așa de potrivită în corespondența sa, ca și cea mai aleasă formulă de politețe. Zolzikiewicz însă izbucni în rîs :

– Așa ? întreba el.

– Atuncea, te rog să scrii dumneata mai bine.

– Sigur că am să scriu, că doar n-o să te las să faci de rîs satul Barania Glowa.

Spunînd acestea, Zolzikiewicz se așeză pe scaun, luă tocul în mînă, îl roti de cîteva ori în aer, ca și cum ar fi vrut să-și ia avînt, și începu să scrie cu mare iuțeală.

După puțină vreme, înștiințarea era gata ; atuncea autorul își netezi părul și citi cele ce urmează :

„Primarul comunei Barania Glowa către primarul comunei Wrzeciadza !

Deoarece recensămîntul militar, la ordinul autorităţilor superioare, urmează să fie sfîrşit în ziua cutare şi cutare, anul cutare şi cutare, se înştiinţează pe această cale primanul comunei Wrzeciandza ca registrele de naştere ale ţăranilor din Barania Glowa care se află la cancelaria parohială să le ia de la această cancelarie şi să le trimită comunei Barania Glowa cît se poate de urgent. Iar ţăranii din Barania Glowa care se află la muncă în Wrzeciandza să fie trimişi înapoi tot atît de repede."

Primarul prindea cu o ureche lacomă aceste cuvinte, iar pe faţă i se citeau o tulburare şi o încordare sufletească aproape religioasă. Ce frumoasă, ce solemnă şi ce oficială i se părea lui această scrisoare ! Iată, de pildă, începutul : „Deoarece recensămîntul militar etc." Grozav îi plăcea primarului această întorsătură de frază : „Deoarece...", pe care însă nu izbutise s-o înveţe niciodată, adică de fapt ştia cum să înceapă, dar mai departe nu izbutea să treacă ! Sub condeiul lui Zolzikiewicz, însă, vorba curgea ca apa, încît nici la cancelaria judeţeană nu se scria mai frumos. După aceea rămînea numai să afumi pecetea, să o trîntești pe hîrtie, ca să răsune masa, şi gata !

– Asta cap, zic şi eu ! spuse primarul.

– Fireşte, răspunse îmbunat Zolzikiewicz, doar secretarul este cel care scrie cărţile.

– Cum, dumneata scrii cărţi ?

– Întrebi de parcă n-ai şti ! Dar registrele cancelariei cine le scrie ?

– Aşa este, încuviinţă primarul. Şi după o clipă, adause : Recensămîntul are să se facă în doi timpi şi trei mişcări.

– Dumneata ia seama să scapi de cei cîţiva derbedei din sat.

– Cam greu să te descotoroseşti de ei !

– Eu atîta-ţi spun, prefectul s-a plîns că oamenii din Barania Glowa s-au nărăvit. Se ţin numai de beţii, spune prefectul. Burak, zice, nu-i ţine din scurt, şi are să dea socoteală.

– Da, ştiu, răspunse primarul, eu trebuie să dau socoteală de toate. Cînd a născut Rozalka Kowalicha, judecata a hotărît să-i dea douăzeci şi cinci de trăgători, ca să ţină minte altă dată că asemenea purtare, spunea judecătorul, nu stă bine unei fete. Cine a poruncit ? Eu ? Nu ! Judecata. Ce să am eu cu ea ? Despre mine n-au decît să nască toate fetele din sat. Judecata a hotărît, dar oamenii pe mine mă ţin răspunzător.

Asupra acestora, vaca împunse atît de puternic cu cornul în perete, încît se cutremură toată cancelaria.

– Nea, mînca-te-ar boala ! strigă primarul, vărsîndu-şi toată amărăciunea asupra vitei.

Secretarul, care în răstimp se așezase pe colțul mesei, începu iarăși să se cerceteze în oglindă.

– Bine-ţi face ! răspunse el. De ce nu iei seama ? Tot așa are să fie şi cu beţia asta. O oaie afurisită strică toată turma şi o duce la pierzanie.

– Sigur ! Parcă poţi să ştii cine-i de vină ? ! Cît priveşte băutura, cînd muncești la cîmp trebuie să tragi o duşcă, două.

– Eu atîta-ţi spun, scapă de Rzepa[1], și toate au să meargă bine.

– Ce, vrei să-i tai capul ?

– Capul n-ai să i-l tai, dar acum se face recensămîntul militar. Trece-l pe lista celor care au să tragă la sorţi, şi gata.

– E însurat şi are un băiat de un an.

– Cine poate să știe asta ? El doar n-o să facă contestaţie, şi dacă va face, n-o să ţină nimeni seamă de contestaţia lui. În timpul recrutărilor, toţi sînt grăbiţi.

– Eh, domnule secretar, domnule secretar ! Dumneata nu te gîndești la beţie, ci la nevasta lui Rzepa, dar dac-am face una ca asta, am mînia pe dumnezeu.

---

[1] În limba polonă, *rzepa* înseamnă nap ; aici în sens de om zdravăn, viguros (n. r.).

– Şi ce te priveşte pe dumneata ? Mai bine te-ai gîndi că şi feciorul dumitale are nouăsprezece ani şi că de asemenea trebuie să tragă la sorţi.

– Ştiu, dar n-am să-l dau. Dacă nu s-o putea altfel, am să-l răscumpăr.

– Eh ! dacă eşti atît de bogat...

– Mi-a ajutat dumnezeu să am cîţiva galbeni, nu prea mulţi, dar cît am, cred că mi-or ajunge.

– Ai să dai opt sute de ruble de aur ?

– Dacă-ţi spun că am să plătesc, am să plătesc, chiar de-o fi şi în aur, iar după aceea, dumnezeu mi-o îngădui poate să rămîn mai departe primar, şi cu sfîntul lui ajutor, în vreo doi ani mi-oi face banii la loc.

– Îi vei face, sau nu-i vei face. Şi eu am nevoile mele şi n-am să te las să iei dumneata totul. Un om cu educaţie are totdeauna mai multe cheltuieli decît un om de rînd ; dar dacă l-am trece pe Rzepa în locul fiului dumitale pe listă, ar fi şi pentru dumneata o economie... opt sute de ruble nu le găseşti în drum.

Primarul rămase o clipă pe gînduri. Nădejdea economisirii unei sume atît de mari începu să-l gîdile plăcut şi-l făcu să zîmbească.

– Da, spuse el în cele din urmă, numai că treaba este cam primejdioasă.

– Dar nu pentru capul dumitale.

– Ba taman de asta mă tem, că ai s-o faci după capul dumitale şi are să se spargă într-al meu.

– Cum ţi-e voia ! Atuncea dă opt sute de ruble...

– Nu zic că nu-mi pare rău...

– Eh, dacă socoţi că ai să-i faci la loc, de ce să-ţi pară rău ? Pe primariatul dumitale însă să nu te bizui prea mult. Nu se cunosc încă toate isprăvile dumitale ; dar dacă s-ar şti numai ce ştiu eu...

– Dumneata doar iei pentru treburile canţilariei mai mult decît mine.

– Nu mă gîndesc la treburile cancelariei, ci la vremuri ceva mai vechi.

– Nu mă tem ! Ce mi s-a spus, aceea am făcut.

– Bine ! Lămuririle acestea ai să le dai în altă parte.

Spunînd acestea, domnul secretar își luă șapca cu pătrățele verzi și ieși din cancelarie. Soarele era în asfințit ; oamenii se întorceau de la cîmp. Astfel, domnul secretar întîlni mai întîi cinci cosași cu coasele în spinare, care i se închinară, spunînd : „Domnul fie lăudat !" ; domnul secretar dădu numai din cap, fără a spune : „În veci !", pentru că era de părere că unui om cu educație nu-i șade bine să răspundă ca țăranii de rînd. Că domnul Zolzikiewicz era un om cu educație, asta o știa toată lumea și nu puteau să se îndoiască decît cei răutăcioși și îndeobște invidioșii, cărora orice personalitate care se ridică deasupra nivelului obișnuit le stă ca sarea în ochi și nu-i lasă să doarmă liniștiți.

Dacă s-ar publica, așa cum s-ar cuveni, biografiile tuturor oamenilor cunoscuți, în biografia acestui om deosebit am citi că cea dintîi învățătură a dobîndit-o la școala din Oslowice, capitala districtului Oslowice, în cuprinsul căruia se afla satul Barania Glowa. La vîrsta de șaptesprezece ani tînărul Zolzikiewicz ajunsese în clasa a doua și ar fi ajuns poate mai departe, și chiar mai de timpuriu, dacă n-ar fi venit deodată vremuri tulburi, care-i curmară pentru totdeauna cariera sa strict științifică. Stăpînit de obișnuita înflăcărare a tinereții, domnul Zolzikiewicz, care de altfel fusese prigonit încă de mai înainte de nedreptatea profesorilor, se puse în fruntea unui grup de elevi animați de aceleași simțiri ca și el, organiză o adevărată revoluție contra asupritorilor săi, rupse cărțile, rigla și tocul și, părăsind pe Minerva[1], păși pe un drum nou. Pe acest nou drum, el ajunsese pînă la postul de secretar comunal și, precum auzirăm adineauri, năzuia chiar la slujba de subinspector.

---

[1] Zeița înțelepciunii în mitologia romană (n. r.).

Dar și ca secretar comunal treburile dumisale mergeau destul de bine. O conștiință așezată pe temelii de neclintit izbutește întotdeauna să dobîndească respectul semenilor ; cum însă simpaticul meu erou, după cum am amintit mai sus, știa cîte ceva aproape despre fiecare locuitor din districtul Oslowice, toți oamenii din partea locului îi purtau un fel de stimă îmbinată cu un simțămint de suspiciune și se străduiau să nu aducă nici cea mai mică supărare unei atît de neobișnuite personalități. Îl salutau deci și intelectualii, i se închinau și țăranii, scoțîndu-și de departe căciulile și grăind : „Domnul-dumnezeu să fie lăudat !" Ajungînd aici, sînt dator să dau cititorului o mai largă lămurire asupra pricinilor pentru care domnul Zolzikiewicz nu răspundea la acest salut cu obișnuitul : „În vecii vecilor !"

După cum am spus mai sus, el era încredințat că unui om cu educație nu-i stă bine să răspundă ca un țăran oarecare ; mai erau însă și alte motive. Capetele cu desăvîrșire independente sînt de obicei îndrăznețe și radicale. Domnul Zolzikiewicz ajunsese la convingerea că „sufletul este abur, și nimic mai mult !" În afară de aceasta, tocmai în vremea aceea domnul secretar citea o carte editată de un librar din Varșovia, domnul Breslauer, sub titlul *Izabela, regina Spaniei, sau misterele curții din Madrid.* Acest roman celebru din toate punctele de vedere îi plăcu atît de mult și avu asupra dumisale o înrîurire atît de puternică, încît o bucată de vreme se gîndi chiar să lase totul baltă și să plece în Spania ; „Dacă Marfore a reușit, de ce n-aș reuși și eu ?" Și, încredințat fiind că „în această țară de proști omul se irosește zadarnic", poate că ar fi plecat, dacă nu-l opreau din fericire alte împrejurări, despre care vom vorbi mai departe.

Citind povestea cu Izabela, regina Spaniei, pe care domnul Breslauer, spre marea cinste a literaturii noastre, o publica în fascicole periodice, domnul Zolzikiewicz ajunsese să aibă o atitudine foarte sceptică față de preoțime, și deci și față de tot ce era legat direct sau indirect de preoţime. Aşa fiind, domnul secretar nu răspunse cosaşilor, după cum era obiceiul : „În vecii vecilor", ci trecu mai departe... Merse, merse, pînă cînd întîlni un pîlc de fete care se întorceau de la seceriş cu secerele pe umăr. Cum tocmai atuncea treceau pe lîngă o viroagă mai mare, ele păşeau una după alta, suflecîndu-şi fustele şi dezvelindu-şi pulpele roşii ca sfecla. De data aceasta, domnul Zolzikiewicz spuse : „Ce mai faceţi, piţigoaicelor ?" şi, tăindu-le drumul, cum trecea o fată, o lua în braţe, o săruta, şi după aceea o împingea în baltă, dar asta numai aşa, în glumă. Fetele strigau : „Vai, vai !" şi rîdeau, de li se vedea cerul gurii. Iar după ce trecură, domnul secretar ascultă cu multă plăcere cum vorbeau între ele : „Falnic cavaler secretarul ăsta al nostru !" – „Şi-i rumen ca un măr !" Iar a treia spuse : „Şi capu-i miroase ca un trandafir : cînd te ia în braţe, ameţeşti !" Domnul secretar porni mai departe, plin de mulţumire. Şi mai departe, în apropierea unei case, auzi iarăşi vorbindu-se despre sine şi se opri în dosul gardului. Dincolo de gard, de cealaltă parte, era o livadă deasă de vişini ; în livadă se aflau stupi de albine, iar lîngă stupi tăifăsuiau două femei. Una avea nişte cartofi şi îi curăţa cu un cuţitaş, iar cealaltă cuvînta :

– Vai, draga mea Stahowa, atîta mă tem să nu mi-l ia pe Franek al meu la oaste, că mi se încreţeşte pielea de groază.

Iar Stahowa răspundea :

– Trebuie să te duci la secretar, du-te la el. Dacă n-o putea să te ajute el, atuncea nimeni n-are să poată.

– Dar cum să mă duc la el, dragă Stahowa ? Doar n-o să mă duc cu mîna goală. Primarul e mai bun, de-i duci cîţiva raci, niscai unt, un fuior de in sau o găină, ia orice fără să mai aleagă. Dar secretarul nici nu vrea să se uite. Ehe, se ţine mare ! Să te vadă numai că dezlegi năframa, şi îndată îţi cere o rublă !

– Cum îţi închipui, mormăi secretarul, că am să primesc de la tine ouă sau găini ? Ce, vrei să mă mituieşti ? Du-te cu găina dumitale la primar !

Chibzuind astfel, dădu la o parte crengile de vișin și era gata să cheme femeia, cînd deodată auzi în spate huruitul unei trăsuri. Domnul secretar se întoarse și se uită. În trăsură se afla un tînăr student, cu șapca pe o ureche, cu țigara în gură, iar vizitiul era taman Franek, despre care vorbiseră cele două femei cu o clipă mai înainte.

Studentul se aplecă din trăsură, îl văzu pe domnul Zolzikiewicz, făcu un gest cu mîna și strigă :

– Ce mai faci, domnule Zolzikiewicz ? Ce se mai aude ? Tot așa te boiești, ca un maimuțoi ?

– Cu plecăciune, preastimate domn ! răspunse Zolzikiewicz, închinîndu-se adînc, iar cînd trăsura trecu mai departe, mormăi înăbușit în urma ei : Frînge-ți-ai gîtul, pîn' s-ajungi acasă !

Domnul secretar nu-l putea suferi pe acest student. Era rudă cu familia Skorabiewski, la care venea în fiecare vară să-și petreacă vacanța. Zolzikiewicz nu numai că nu putea să-l sufere, dar se și temea ca de foc, pentru că era poznaș și mucalit, iar pe de altă parte, fiind singurul om care nu se sinchisea de secretar, era totdeauna gata să-și bată joc de el. O dată a venit la o ședință comunală și i-a spus fățiș domnului Zolzikiewicz că-i prost, iar pe țărani i-a sfătuit să nu-l asculte. Domnul Zolzikiewicz s-ar fi răzbunat bucuros pe el, dar... ce putea să-i facă ? Despre ceilalți mai știa cîte ceva, însă despre el nu știa nimic.

Sosirea acestui student nu-i era de loc la îndemînă ; plecă deci mai departe, cu fruntea încruntată, și nu se opri decît cînd ajunse în dreptul unei case abătute puțin din drum. Cînd o văzu, fruntea i se lumină iarăși. Era o casă poate mai săracă decît celelalte, dar avea o înfățișare frumoasă. Bătătura era măturată cu grijă, iar ograda era plină de verdeață. De-a lungul gardului era o stivă de butuci, iar în unul dintre ei era înfipt un topor. Ceva mai departe se vedea un hambar cu ușa deschisă ; alături se afla un șopron, care era coteț de porci și staul de vite, în același timp ; iar mai încolo, într-un țarc, păștea un cal cu picioarele împiedicate ; în fund era o baltă, în care se bălăceau doi porci. În jurul bălții se învîrtea un cîrd de rațe. Lîngă butucii tăiați, printre strujituri, un cocoș scurma pămîntul, și cînd găsea cîte un grăunte sau cîte un vierme începea să strige : „Co ! Co ! Co !" La auzul acestei chemări, găinile veneau în goană, întrecîndu-se care să ajungă mai întîi, și ciuguleau bunătatea ce li se oferea, smulgîndu-și-o una alteia.

În fața ușii, o femeie melița cînepă cu bătătorul, cîntînd : *Oi, ta dada ! Oi, ta dada ! da-da-da !*[1] Lîngă ea stătea un cîine, culcat pe labele dinainte, clănțănind după muștele care i se așezau pe urechea-i ruptă.

Femeia era tînără, să tot fi avut douăzeci de ani, și de o stranie frumusețe. Pe cap purta o căiță obișnuită, ca orice țărancă, era îmbrăcată într-o cămașă albă și încinsă cu un brîu roșu. Era voinică și plină de vioiciune, lată în spate, cu coapsele bine rotunjite și cu mijlocul subțiratic, pe scurt, leit o căprioară.

Avea însă trăsăturile mărunte, capul mic și fața prea palidă poate, dar ușor aurită sub pulberea de lumină a soarelui ; ochii mari și întunecați, sprîncenele trase parcă cu condeiul, un nas mic, subțire și gura ca o vișină. Părul negru, de o neasemuită frumusețe, se revărsa năvalnic de sub căiță.

Cînd domnul secretar se apropie, cîinele, care stătea lîngă meliță, se ridică și, cu coada între picioare, prinse a lătra, sticlindu-și cînd și cînd colții, ca într-un rînjet.

– Kruczek[2], strigă femeia cu glas subțire și răsunător, stai cuminte !...

– Bună seara, Rzepowa ! spuse secretarul.

– Bună seara, domnule secretar ! răspunse femeia, fără a conteni din lucru.

– Omu dumitale e acasă ?

– E la lucru, în pădure.

---

[1] Refrenul unui cîntec popular (n. r.).

[2] În limba polonă diminutivul lui *kruk*, care înseamnă corb (n.r.).

– Păcat. Primăria se interesează de el.

Cînd primăria se interesează de un om de rînd nu-i a bine.

Rzepowa se opri din melițat și, ridicînd ochii speriați, întrebă îngrijorată :

– Ei, dar ce s-a întîmplat ?

Intre timp, domnul secretar intră pe poartă și se opri în fața ei.

– Lasă-mă să te sărut, și după aceea îți spun.

– Pune-ți pofta-n cui ! răspunse femeia.

Dar domnul secretar o și cuprinse de mijloc, trăgînd-o către sine.

– Domnule, țip ! strigă Rzepowa, smucindu-se cu putere.

– Frumoasa mea Rzepowa... Marysia !

– Domnule ! E păcat de dumnezeu, domnule !

Grăind, femeia se smucea tot mai tare, dar domnul Zolzikiewicz era și el vînjos și nu o lăsa de fel.

În clipa aceea, Kruczek sări în ajutorul stăpînă-si. Cu părul de pe spinare zburlit, cîinele se năpusti asupra domnului secretar, lătrînd sălbatic, și cum domnul secretar purta un surtuc scurt, Kruczek își înfipse colții în pantalonii de cord, trecu prin ei și ajunse la cei de nanchin, îi sfîșie și pe aceștia, ajunse la piele, și abia cînd își simți gura plină, începu să tragă, scuturînd fioros din cap.

– Isuse, sfîntă fecioară ! strigă domnul secretar, uitînd cu totul că făcea parte din *les ésprits forts*[1].

Dar Kruczek nu-l lăsă pe domnul secretar decît atuncea cînd acesta, apucînd o scurtătură de lemn, începu a da la întîmplare. Lovit în spinare, Kruczek o luă la fugă, scheunînd jalnic.

După o clipă, însă, reveni iarăși la atac.

– Ia cîinele de-aici ! Alungă diavolul ăsta ! strigă domnul secretar, apărîndu-se disperat cu lemnul.

---

[1] Caractere tari, aici în sensul de oameni neînfricați (în limba franceză în original) (n. r.).

Femeia strigă la cîine, alungîndu-l dincolo de poartă. După aceea rămaseră tăcuți, uitîndu-se unul la altul.

– Vai de capul meu ! ce-ai găsit la mine, domnule secretar ? spuse în sfîrşit Rzepowa, înspăimîntată de această sîngeroasă întorsătură a lucrurilor.

– Ai să mi-o plătești ! strigă domnul secretar. Ai să mi-o plăteşti ! Rzepa va fi încorporat şi trimis la oaste. Am vrut să-l scap... dar acum... Ai să vii dumneata singură la mine... Ai să mi-o plătești...

Femeia păli, de parcă ar fi lovit-o cineva cu un par în cap, își desfăcu brațele și deschise gura, ca şi cînd ar fi vrut să spună ceva. Între timp, însă, domnul secretar, ridicîndu-și de jos şapca cu pătrăţele verzi, plecă cu mare grabă, învîrtind cu o mînă în văzduh scurtătura de lemn, iar cu cealaltă ţinîndu-şi pantalonii sfîşiaţi.

II

Alte personaje şi o vedenie neplăcută

După vreun ceas sosi Rzepa de la pădure, împreună cu tîmplarul Lukasz, într-o căruță de la curtea boierească. Rzepa era înalt cît un plop și vînjos ; într-adevăr, croit ca din topor. În vremea aceea se ducea în fiecare zi la pădure, pentru că boierul vînduse unor negustori toată partea de pădure care nu era sub sechestru fiscal, iar Rzepa lucra la tăiatul brazilor. Cîștiga bine, fiind vrednic la muncă. Cînd își scuipa în palme și apuca securea, cînd își făcea vînt, icnea şi lovea, de se cutremura bradul, iar țăndările de o jumătate de cot împroşcau toată împrejurimea. La încărcatul lemnelor în car tot el era în frunte. Cumpărătorii, care umblau prin codru să măsoare copacii și se uitau la vîrfurile brazilor, de parcă ar fi căutat cuibare de ciori, se minunau de puterea sa

– Măi Rzepa, îi spunea Drysla, negustătorul avut din Oslowice, dracul să te ia ! Ține șase groși pentru votcă... sau nu, stai, ține cinci groși pentru votcă...

Dar Rzepa – nimic. Lovea înainte cu toporul, de se cutremura bradul, iar uneori, așa, ca să se mai veselească, începea să strige prin pădure :

– Hop ! Hop !

Strigătul lui trecea în goană printre trunchiuri și apoi se înturna în chip de ecou.

Și iarăși nu se mai auzea nimic, în afară de loviturile de topor ale lui Rzepa. Cînd și cînd porneau și brazii a grăi între ei, în șoaptă de ramuri, după străvechea rînduială a codrului.

Cîteodată, ceilalți tăietori începeau să cînte, dar și atuncea tot Rzepa era cel dintîi. Să fi auzit cum răsuna cîntecul tăietorilor, pe care tot el îi învățase :

Oare ce s-a auzit ?
Bum !
Cin' se vaită-așa cumplit ?
Bum !
Lunecînd dintr-un stejar,
Bum !
Și-a frînt gîtul un țînțar.
Bum !
Iar o muscă de ispravă
Buuum !
Vine-n zbor și îl întreabă :
Bum !
Biet de tine, țînțăraș,
Buum !
Să dau fuga la oraș,
Bum !
Să-ți aduc cumva un vraci ?
Buuum !

Ah ! Ce să-mi aduceți vraci ? !
Buum !
De acuma, dacă vreți,
Buuum !
Puneți mîna pe hîrleț !
Bum !

Și la crîșmă tot Rzepa era cel dintîi la toate ; nu-i plăcea decît rachiul, și cînd bea, era iute la bătaie. O dată i-a făcut lui Damazem, argat la curtea boierească, o ditai gaură în cap, încît Jazwowa, chelărița de la conac, se jura că i se vedea sufletul prin ea. Altădată – dar pe atuncea abia împlinise șaptesprezece ani – s-a bătut la crîșmă cu niște ostași veniți în permisie. Domnul Skorabiewski, primar pe vremea aceea, l-a chemat la cancelarie și i-a tras vreo două palme, dar așa, numai ca să se cheme că i-a dat o pedeapsă, pentru că îndată după aceea s-a îmbunat și l-a întrebat :

– Pentru dumnezeu, Rzepa, cum ai putut să-i răzbești, că doar erau șapte la număr !

– Ce să fac, luminăția-voastră, răspunse Rzepa, parcă aveau picioarele rupte : cum îl atingeam pe unul, pe loc cădea la pămînt.

Domnul Skorabiewski a înăbușit afacerea. Înainte vreme, domnia-sa se purtase cu mare blîndețe față de Rzepa. Femeile chiar vorbeau între ele, spunînd în taină că Rzepa ar fi fiul său : „Se cunoaște că are apucături boierești; fir-ar al dracului !“

Dar nu era adevărat, deși pe mama lui Rzepa o cunoștea tot satul, pe cînd despre tată-său nimeni nu știa nimic. Rzepa luase o casă cu chirie și arendase trei pogoane de pămînt, în care stare îl găsise împroprietărirea. După aceea rămase stăpîn deplin pe pămîntul său și, fiind un țăran harnic, îi mergea binișor. Găsind o femeie cum rar se întîlnește, s-a căsătorit, și i-ar fi mers chiar foarte bine, dacă nu s-ar fi întrecut cu băutura.

Dar de patima asta nu se putea descotorosi. Cînd se întîmpla să-l dojenească cineva, îndată răspundea :

– Beau banii mei, iar voi să nu vă amestecați !

În sat nu se temea de nimeni și nu asculta decît de secretar. Cînd îl zărea de departe, cu șapca verde, cu nasul cîrn și cu bărbuța de țap, umblînd agale, pe picioarele lungi cît niște catalige, numaidecît ducea mîna la șapcă. Secretarul îi cunoștea anume fapte de necinste. Pe vremea răscoalei, Rzepa primise poruncă să ducă niște acte, și le dusese. Ce știa el ? De altfel, pe atuncea n-avea decît cincisprezece ani și păștea gîștele și porcii. Pe urmă însă s-a gîndit că pentru transportarea acelor acte ar putea să fie vreo pedeapsă, și asta era pricina pentru care se temea de secretar.[1]

Acesta era Rzepa.

În ziua aceea, întorcîndu-se de la pădure, femeia îl întîmpină cu bocet mare și începu să strige :

– Sărăcuțul de tine, curînd-curînd ochii mei nu te-or mai vedea, ștergarele nu ți-oi mai spăla și nici mîncare nu ți-oi mai găti. La capătul lumii ai să pleci, sărmane !

Rzepa rămase uluit.

– Ce-i cu tine, femeie, spuse el, ai mîncat laur, ori a dat strechea în tine ?

– Nici laur n-am mîncat și nici strechea n-a dat, dar a fost aici secretarul și mi-a spus că n-ai să poți scăpa de oaste... Ah, ai să pleci la capătul lumii, ai să pleci !

Abia după aceste vorbe a început și el s-o întrebe ce și cum, iar ea îi povesti totul ; numai despre purtarea secretarului nu pomeni nimic, fiindcă se temea ca Rzepa să nu-i spună vreo prostie secretarului sau – doamne ferește ! – să nu se repeadă asupra lui, și astfel să-i înrăutățească situația.

– Nu fi năroadă ! spuse în cele din urmă Rzepa. Ce tot bocești ? Pe mine nu pot să mă ia la oaste, fiindcă mi-au trecut anii ; afară de asta, am casă, am pămînt, te am pe tine, proasto, și-apoi am și peștișorul ăsta.

---

[1] Autorul dă a înțelege că secretarul se îndeletnicea și cu denunțarea elementelor patriotice care participaseră la răscoala din 1863—1864 (n. r.).

Grăind astfel, arătă către leagănul în care peştişorul, adică un băiețaș de un an, dădea din picioare și țipa de-ți lua auzul.

Femeia își şterse ochii cu şorţul și răspunse :

– Ei şi ? Ce înseamnă toate astea ? Parcă el nu știe de actele pe care le-ai dus din pădure în pădure...

De data aceasta, Rzepa se scărpină în cap :

– Firește că știe. Iar după o clipă, adause : Am să mă duc să vorbesc cu el. Poate că nu-i pricină de spaimă.

– Du-te, du-te ! zise femeia, și ia cu tine o rublă. La el fără o rublă nu poți ajunge.

Rzepa scoase din ladă o rublă și se duse la domnul secretar.

Secretarul era holtei, nu avea gospodăria lui, ci locuia într-o casă cu patru odăi, pe care o zidise curtea boierească, pe malul lacului, pentru argați. Acolo avea două încăperi pe seama lui.

În cea dintîi nu se afla nici o mobilă, ci numai un braţ de paie și o pereche de ghetre ; cealaltă slujea deopotrivă drept salon și dormitor. Acolo era un pat, care nu era niciodată făcut, iar pe pat se aflau două perne desfățate, din care ieșeau fulgii ; alături era o masă, pe care se afla o călimară, un toc, registre de cancelarie, cîteva fascicule din cartea *Izabela Spaniei,* publicată de domnul Breslauer, două gulere murdare, un borcănaș cu pomadă, foițe pentru țigări și, în sfîrşit, într-un sfeșnic, o lumînare cu feştila ruginie și cu cîteva muște înecate în seul prelins în jurul feștilei.

Lîngă fereastră se afla o oglindă mare, iar în faţa ferestrei era o comodă, unde domnul secretar își ţinea îmbrăcămintea sa elegantă : pantaloni de diferite nuanţe, veste de culori ca din basme, cravate, mănuși, pantofi de lac, ba chiar și un cilindru, pe care domnul secretar îl folosea cînd se ducea la Oslowice, capitala districtului.

În afară de toate acestea, în clipa despre care vorbim, pe un scaun de lîngă pat se aflau bluza de pînză de cort şi pantalonii de nanchin ai domnului secretar, iar domnul secretar, el însuşi, stătea în pat şi citea o fasciculă din *Izabela Spaniei*, editată de domnul Breslauer.

Situaţia sa, adică nu a domnului Breslauer, ci a domnului secretar, era cumplită, atît de cumplită, încît ar trebui să avem cel puţin stilul lui Victor Hugo ca s-o putem zugrăvi.

Mai întîi, rana îi dădea dureri îngrozitoare. Povestea Izabelei, a cărei lectură era pentru el totdeauna cea mai plăcută mîngîiere şi desfătare, acum îi sporea nu numai durerea, ci şi amărăciunea, care-l chinuia după întîmplarea cu Kruczek.

Avea o uşoară febră şi abia putea să-şi adune gîndurile. Uneori îl năpădeau visuri îngrozitoare. Tocmai atuncea citea cum tînărul Serrano sosise la Escurial [1], cu trupul plin de răni, după strălucita biruinţă pe care o repurtase asupra partizanilor lui Carol. Tînăra Izabela îl primeşte palidă şi tulburată. Pe pieptul ei, muselina tresărea în valuri vii.

„– Generale, eşti rănit ? îl întrebă pe Serrano, cu glas tremurat."

Ajungînd aici, nefericitul Zolzikiewicz avea simţămîntul că el însuşi era Serrano.

– Vai ! Vai ! Sînt rănit ! repeta el, cu vocea copleşită de mîhnire. Regină, iartă-mă ! Prealuminată !...

– Odihneşte-te, generale ! Stai jos ! Stai jos ! Poveşteşte-mi eroicele tale fapte.

– Pot să vă povestesc, dar să stau jos este cu neputinţă, strigă Serrano deznădăjduit. Ah ! Iartă-mă, regină. Blestematul ăsta de Kruczek !... adică vreau să spun : Don José... Vai ! Vai ! Vai !

Durerea îi alunga visurile. Serrano se uită împrejur ; pe masă luminarea pîlpîia şi sfîrîia, căci tocmai atuncea începuse să ardă o muscă înecată în seu ; alte multe umblau pe pereţi... Aşa? Nu sînt deci la Escurial, ci în odaia mea? Regina Izabela nu există? În clipa aceea domnul Zolzikiewicz îşi reveni cu totul, se ridică, îşi udă batista în urciorul cu apă, pe care îl ţinea sub pat, şi-şi puse o nouă cataplasmă.

---

[1] Palat situat în apropierea Madridului, reşedinţa regilor Spaniei (n. t.).

După aceea, uitîndu-se pe pereţi, adormi sau, mai degrabă, fu cuprins de-o dulce visare, pe jumătate treaz, pe jumătate adormit, şi, bineînţeles, porni iarăşi către Escurial, cu cel mai iute poştalion.

– Dragă Serrano! Iubitul meu! Eu însămi îţi voi bandaja rănile, şoptea regina.

Lui Serrano i se făcu părul măciucă în creştetul capului. Își dădea seama de toată grozăvia situaţiei sale. Cum să nu dea ascultare reginei, cum să nu se lase bandajat de ea? Broboane de sudoare rece i se iviră pe frunte, cînd deodată...

Deodată regina pieri, uşa se deschise cu zgomot, şi în prag apăru Don José – duşmanul de moarte al lui Serrano.

– Ce cauţi aici? Cine eşti tu? strigă Serrano.

– Eu sînt Rzepa! răspunse posomorît Don José.

Zolzikiewicz se trezi pentru a doua oară; Escurialul se prefăcu din nou într-o sărăcăcioasă odăiţă, lumînarea ardea, musca de lîngă feştilă sfîrîia şi împroşca văzduhul cu stropi albăstrii; în uşă se afla Rzepa, iar în urma lui... pana îmi cade din mînă... prin uşa întredeschisă îşi băgă botul Kruczek.

Monstrul se uita ţintă la domnul Zolzikiewicz şi parcă zîmbea.

O sudoare rece scălda tîmplele domnului Zolzikiewicz, iar prin cap îi trecu gîndul că Rzepa a venit să-i rupă oasele, şi Kruczek, pe de altă parte...

– Ce căutaţi amîndoi aici? strigă el cu glas înfricoşat.

Dar Rzepa puse rubla pe masă şi răspunse umil:

– Stimate domle secretar, am venit pentru... recrutarea aceea.

– Afară! Afară! Afară! răcni Zolzikiewicz, care-și revenise în fire.

Cuprins de furie, se repezi asupra lui Rzepa, dar în aceeași clipă rana îl înjunghie puternic și căzu iarăși pe pernă, scoțînd numai gemete înăbușite:

– Aoleu, aoleu!

III

Frămîntări și Evrika! [1]

Rana cocea.

Văd cum frumoasele mele cititoare prind a vărsa lacrimi pentru eroul meu; de aceea, înainte ca vreuna dintre ele să leșine, mă grăbesc să adaug că, totuși, eroul n-a murit din cauza acestei răni. I-a fost dat să trăiască încă multă vreme după aceea. De altfel, dacă ar fi murit, mi-aș fi frînt condeiul și s-ar fi sfîrșit povestea, dar, deoarece n-a murit, merg mai departe.

Prin urmare, rana începu să coacă; dar în chip cu totul neașteptat, această întîmplare se dovedi în folosul secretarului comunal de la Barania Glowa, și asta pentru motivul foarte simplu că i-a scos fumurile din cap: a început să cugete mai limpede și îndată și-a dat seama că pînă atuncea nu făcuse decît prostii. Căci, ascultați, rogu-vă, și domniile-voastre: secretarul îi pusese gînd rău – cum se spune la Varșovia – femeii lui Rzepa, ceea ce nu era de mirare, fiind o femeie cum nu se găsea alta în tot districtul Oslowice; drept urmare, el voia să se descotorosească de Rzepa. Dacă pe Rzepa l-ar fi luat la oaste, secretarul ar fi putut spune: „Petrece, suflete descătușat!“ Dar să-l vîre pe Rzepa în locul fiului primarului nu era o treabă chiar așa de ușoară. Secretarul era, firește, o forță: Zolzikiewicz era o forță între toți secretarii comunali, dar din nefericire, în problema recrutării, el nu era ultima instanță. Avea de-a face acolo cu jandarmeria, cu comisia militară, cu prefectul districtului, cu comandantul jandarmilor, personalități care nu aveau nici un interes ca în locul lui Burak să-l dăruiască armatei țării pe Rzepa. „Să-l trec pe lista recruților? Dar după aceea ce are să se întîmple?“ se întreba simpaticul meu erou. Listele vor fi verificate, și întrucît trebuie anexate și registrele de naștere, iar lui Rzepa nu poți să-i pui lacăt la gură, îi vor da voie să vorbească; astfel s-ar putea să-l mai dea și afară din slujbă pe secretar, și atuncea s-a sfîrșit cu el.

---

[1] Am găsit! (în limba greacă în original). Exclamația lui Arhimede, cînd a descoperit legea pe baza căreia se determină greutatea specifică a corpurilor. În genere, exclamație de bucurie la dezlegarea unei probleme grele (n. r.).

Chiar și cei mai de seamă oameni, sub înrîurirea pasiunii, au făcut totuși prostii, dar valoarea lor stă tocmai în aceea că și-au dat seama la vreme de prostia săvîrșită. Zolzikiewicz își spunea că, făgăduind lui Burak să treacă pe lista de recruți pe Rzepa, a făcut cea dintîi prostie; ducîndu-se la Rzepowa, găsind-o la meliță și sărind asupra ei, a făcut a doua prostie; amenințînd-o și pe ea, și pe bărbatul ei cu luarea la oaste, a făcut a treia prostie. O, clipă culminantă, în care omul cu adevărat mare își spune: „Sînt un măgar!“ Clipă culminantă, ai sosit la vreme la Barania Glowa, ai coborît, plutind parcă pe aripi, din acea regiune în care momentele înălțătoare ating culmile cele mai de sus, căci Zolzikiewicz și-a spus răspicat: „Sînt un măgar!“

Totuși, putea el oare să-și părăsească planul tocmai acum, cînd îl stropise cu propriul lui sînge... (în înflăcărarea sa, el spusese: „Sîngele din propriul meu piept“). Trebuia el oare să renunțe la acest plan, cînd abia își făcuse o pereche de pantaloni noi de cord, pentru care nu apucase să-i plătească croitorului nici un ban, și încă o pereche de nanchin, pe care abia îi pusese de cel mult două ori?

Nu, nici în ruptul capului !

Dimpotrivă, mai ales acum, cînd la simţămintele lui faţă de Rzepowa se adăugase şi dorinţa de răzbunare împotriva amîndurora şi împotriva lui Kruczek, laolaltă cu ei doi, Zolzikiewicz îşi jură solemn că mai degrabă va rămîne de batjocura satului, decît să nu găsească ac de cojocul lui Rzepa.

Astfel cugeta secretarul asupra celor ce avea de făcut, în prima zi, în vreme ce-şi schimba pansamentul ; astfel cugetă şi a doua zi, schimbîndu-şi pansamentul ; şi la fel cugetă şi a treia zi, schimbîndu-şi iar pansamentul ; şi pînă la urmă, ştiţi ce a hotărît ? N-a hotărît nimic !

A patra zi, vătăşelul primăriei i-a adus diachylom[1] de la farmacia din Oslowice ; Zolzikiewicz a uns o cîrpă şi a pus-o pe rană şi – minunat efect al acestui leac ! – aproape în aceeaşi clipă strigă : „Am găsit !" Şi, într-adevăr, găsise ceva.

IV

Care ar putea fi intitulat : Fiara în capcană

Puţină vreme după aceea – n-aş putea spune precis dacă după cinci sau după şase zile – la crîşma din Barania Glowa, în odăiţa din fund, se aflau primarul Burak, asesorul Gomula şi tînărul Rzepa. Primarul ridică paharul :

– Nu vă mai certaţi pentru atîta lucru, că nu face ! spuse el.

– Iar eu vă spun că franţuzul n-o să-i dea prusacului ce cere, zise Gomula, trîntind cu pumnul în masă.

– Prusacul e viclean, ticălosul ! îşi dădu părerea Rzepa.

---

[1] Plasture de plumb, pastă medicinală care se aplică pe rană sau pe pansament pentru a preveni o infecţie (n. r.).

– Ei, și ce dacă-i viclean ? Turcul o să-l ajute pe franţuz, și turcul este cel mai tare.

– Ce tot vorbiţi ? Cel mai tare este Harubanda (Garibaldi [1]).

– Se vede că nu știi ce vorbești. De unde l-ai mai scos şi pe Harubanda ?

– Ce, parcă trebuia să-l scot eu ? Doar vorbește toată lumea că a umblat pe Vistula, cu corăbii şi cu mare putere. Numai că nu i-a plăcut berea la Varşovia, căci acasă la el are mai bună, și de aceea a plecat.

– Ce tot bateți capul ! Vreun șvăboi.

– Păi Harubanda nu e neamț.

– Dar ce este ?

– Ha ? Ce este ? Împărat trebuie să fie, şi cu asta, basta !

– Măi, grozav de deștept mai ești !

– Las', că nici dumneata nu eşti mai deştept.

– Dacă ești atît de deştept, atunci ia să-mi spui, cum îl cheamă pe tatăl nostru cel dintîi ?

– Cum ? Știe toată lumea ! Adam.

– Bine, acesta-i numele de botez, dar ce poreclă avea ?

– Nu știu.

– Păi vezi ? Eu ştiu. Porecla lui era Fărîmiţilă.

– Ce, nu ți-e bine ?

– Dacă nu crezi, ascultă :

Steaua mării, steaua care
Mi l-ai alăptat pe domnul,
Şi mi te-ai fărîmițat,
Plămădind întîiul om...

---

[1] *Giuseppe Garibaldi* (1807—1882), fruntaş al mişcării pentru eliberarea naţională şi pentru unificarea Italiei pe cale revoluţionară. In 1848, mişcarea revoluţionară din Italia a fost sprijinită de o legiune alcătuită din emigranţi polonezi organizată de A. Mickiewicz (n. r.).

– Ei, nu-i ăsta Fărîmiţilă ?

– Bunînţeles că este.

– Mai bine hai să bem, spuse primarul.

– În sănătatea dumitale, cumetre !

– În sănătatea dumitale.

– Noroc să dea dumnezeu !

Băură toţi trei, dar fiindcă era pe timpul războiului franco-prusac[1], asesorul Gomula se întoarse iarăşi la politică.

– Hai să mai bem un pahar, spuse Burak după o clipă.

– Noroc să dea dumnezeu !

– Să te-audă dumnezeu !

– Ei, în sănătatea dumitale !

Băură iarăşi şi, fiindcă beau rachiu, Rzepa trînti paharul gol pe masă şi spuse :

– Ei, bună-i băutura asta, tare bună !

– Mai vrei ? întrebă Burak.

– Toarnă !

Rzepa se făcea tot mai stacojiu la faţă, iar Burak îi turna fără încetare.

– Dumneata, grăi el într-un tîrziu către Rzepa, poţi să ridici un sac de fasole cu o singură mînă, dar la război ţi-e frică să te duci.

– De ce să-mi fie frică ? Dacă e vorba să ne batem, ne batem !

Gomula spuse :

– Unii sînt mărunţi la trup, dar curajoşi ; alţii sînt înalţi şi vînjoşi, dar fricoşi.

– Nu-i adevărat, răspunse Rzepa, eu nu sînt fricos.

– Cine poate să ştie ? zise Gomula.

– Dar eu îţi spun, răspunse Rzepa, arătînd un pumn cît o pîine, că dacă te-aş pocni la mir cu pumnul ăsta, ai plesni ca o butie veche.

– Poate că nu.

– Vrei să ţi-o dovedesc ?

---

[1] Este vorba de războiul franco-prusac din 1870—1871 (n. r.).

– Las-o-ncolo, se amestecă primarul, vreţi să vă bateţi, sau ce? Mai bine mai beţi!

Băură iarăşi, dar Burak şi Gomula abia îşi muiară buzele. Rzepa însă deşertă o cană întreagă de rachiu, încît ochii începură a-i luci.

– Acum, sărutaţi-vă, zise primarul.

Rzepa, îmbrăţişîndu-se şi sărutîndu-se, izbucni în plîns, semn că băuse zdravăn; după aceea începu a se văicări, amintindu-şi cu mare părere de rău de viţelul tărcat, care cu două săptămîni mai înainte murise noaptea, în staul:

– Ah, ce viţel mi-a luat dumnezeu! spunea el cu jale.

– Ei, nu te întrista! zise Burak. Secretarul primăriei a primit o hîrtie în care spune că pădurea boierească, partea care a ars, se va împărţi între gospodari.

Rzepa răspunse:

– Şi pe bună dreptate! Ce, boierul a semănat pădurea? Apoi începu iarăşi să se vaiete: Ah, ce viţel era acela. fără pereche pe lume! Cînd sugea la vacă şi-o izbea cu capul, o repezea cu spinarea taman în grindă.

– Secretarul spunea...

– Ce-are-a face secretarul?! îi tăie vorba, mînios, Rzepa, pentru mine secretarul...

E totuna cu Ignat...

– Lasă ocările! Mai bine bea!

Mai băură un rînd. Rzepa se domoli şi se aşeză pe bancă liniştit, cînd deodată uşa se deschise şi în prag se ivi şapca verde, nasul cîrn şi bărbuţa de ţap a secretarului.

Rzepa, care şedea cu şapca pe ceafă, o trînti pe loc la pămînt, se ridică şi mormăi:

– Fie lăudat!

– Primarul e pe-aici? întrebă secretarul.

– Este! răspunseră cei trei într-un glas.

Secretarul se îndreptă către el, și îndată veni în goană și orîndarul[1], cu un pahar de rachiu în mînă. Zolzikiewicz mirosi, strîmbă din nas și se așeză la masă.

O clipă, stătură tăcuți. După aceea, Gomula începu vorba :

– Domnule secretar...

– Ce dorești ?

– Este adevărat ce se spune în chestia cu pădurea ?

– Adevărat. Trebuie numai ca toată obștea să facă o jalbă.

– Eu nu iscălesc, spuse Rzepa, pe care-l cuprinsese groaza, de altfel ca pe toți țăranii, la gîndul că trebuia să-și pună iscălitura pe o hîrtie oarecare.

– N-ai grijă, că n-o să te roage nimeni. N-ai să iscălești și n-ai să primești nimic. Cum ți-e voia !

Rzepa începu să se scarpine în cap, iar secretarul se întoarse către primar și către judecător, urmîndu-și vorba cu un ton oficial :

– În ce privește pădurea, este adevărat, însă fiecare trebuie să-și îngrădească partea lui, ca să nu se iște certuri.

– Tocmai gardul o să coste mai mult decît face pădurea, se amestecă Rzepa.

Secretarul nici nu-l băgă în seamă.

– Pentru costul gardului, vorbi el mai departe către primar și asesor, guvernul ne va trimite bani. Gospodarii au să rămînă și cu ceva parale, căci o să revină cîte cincizeci de ruble de familie.

Lui Rzepa îi scînteiară ochii, aprinși de băutură.

– Dacă-i așa, atuncea iscălesc. Dar banii unde sînt ?

– Sînt la mine, răspunse secretarul. Uite și actul !

Spunînd aceasta, scoase o hîrtie împăturită în patru și citi ceva, din care țăranii, bineînțeles, nu pricepură nimic.

---

[1] În Polonia, cîrciumile sau orîndele din sate erau proprietatea moșierilor care le dădeau în arendă (n. r.).

dar se bucurară foarte. Dacă Rzepa ar fi fost cît de cît mai treaz, ar fi observat că primarul făcea cu ochiul către asesorul Gomula.

Apoi – minune! Secretarul scoase banii şi spuse:

– Ei, care este cel dintîi?

Iscăliră toţi pe rînd, dar cînd Rzepa luă tocul în mînă, Zolzikiewicz îi trase actul și-i spuse:

– Poate că nu vrei! Nu te silește nimeni.

– De ce să nu vreau?

Atuncea secretarul îl strigă pe orîndar.

Orîndarul se ivi în ușă.

– Ha? Ce dorește domnul secretar?

– Vino şi tu, să fii martor, că aici totul se face de bună voie. Și apoi se întoarse iarăși către Rzepa: Poate că nu vrei!

Dar Rzepa iscălise, ba făcuse şi o pată de cerneală cît capul orîndarului de mare; după aceea luă banii de la secretar, cincizeci de ruble, şi, punîndu-le în sîn, strigă:

– Mai adu rachiu!

Orîndarul aduse și mai deşertară cîteva pahare. Apoi Rzepa își sprijini pumnul pe genunchi și aţipi. Se clătină o dată, de două ori, pînă cînd se prăbuși de pe bancă, mormăind: „Dumnezeule, fie-ţi milă de mine, păcătosul!" şi căzu într-un somn adînc.

Rzepowa nu veni să-l caute, fiindcă ştia că, dacă se îmbată, sare la bătaie. Așa se întîmpla totdeauna. Iar a doua zi Rzepa își cerea iertare față de nevastă şi-i săruta mîinile. Cînd era treaz, nu-i spunea nici măcar o vorbă rea, dar la beţie se întîmpla să o şi bată.

Astfel, Rzepa dormi în noaptea aceea la crîşmă. Nu se trezi decît a doua zi în zori. Se uită, căscă ochii larg, dar nu era acasă la el, ci la crîșmă, şi nu se afla în odăița în care băuse în ajun, ci în sala cea mare, unde era şi tejgheaua.

– În numele tatălui și-al fiului şi-al sfîntului duh!

Se uită mai bine : soarele tocmai a răsărit și privește prin geamul colorat din spatele tejghelei, iar la fereastră stă orîndarul, îmbrăcat în cămașă de noapte și cu tichia pe cap.

– Fir-ar să fie ! strigă Rzepa.

Dar orîndarul, nimic.

Rzepa începu să se pipăie, cum face orice țăran după o noapte dormită în crîșmă. Pipăindu-se, dădu peste bani.

– Isuse, sfîntă născătoare, dar asta ce-o mai fi ?

Între timp, orîndarul se duse în odăița de alături, după care se întoarse cu pași tîrșiiți, grav și liniștit.

– Ei !

– Ei, ce vrei ?

– Ce-s banii ăștia ?

– Ce, ești prost, nu știi ? Doar ieri te-ai învoit cu primarul ca să pleci la oaste în locul lui feciorului-său, ai luat banii și-ai iscălit învoiala.

Țăranul se făcu galben la față ca peretele ; trînti cu căciula de pămînt, și apoi, izbindu-se cu capul de podea, începu a răcni, de se cutremurau geamurile crîșmei.

– Hai, du-te, acum ești ostaș ! îi spuse cu nepăsare orîndarul.

O jumătate de ceas mai tîrziu, Rzepa ajunse acasă ; Rzepowa, care tocmai gătea mîncarea cînd îl auzi deschizînd portița alergă în întîmpinarea lui, plină de mînie.

– Bețivule ! începu ea. Dar uitîndu-se la el, se înspăimîntă, căci abia îl recunoscu : Da ce-i cu tine ?

Rzepa intră în casă și la început nu putu să îngaime nici un cuvînt, ci doar se lăsă pe bancă, cu ochii în pămînt. Dar femeia începu să-l descoasă, și pînă la urmă află totul. „M-au vîndut“, spuse el drept încheiere. Atuncea se porni și ea pe bocete, și el după ea ; copilul în leagăn țipa cît îl ținea gura, iar în prag Kruczek urla cu atîta jale, încît femeile din casele vecine ieșiră cu lingurile în mînă, întrebîndu-se una pe alta :

– Ce s-o fi întîmplat la Rzepa ?

– A bătut-o, sau ce ?

Dar Rzepowa se bocea mai tare ca Rzepa, fiindcă-l iubea, sărmana, mai mult ca orice pe lume.

V

În care facem cunoştinţă cu corpul judecătoresc din Barania Glowa şi cu principalii săi conducători

A doua zi, judecătoria comunală a ţinut şedinţă. S-au adunat toţi judecătorii din comună, numai „domnii", adică şleahticii[1], n-au venit, căci deşi cîţiva dintre ei erau judecători, aceşti cîţiva, nevrînd să se despartă de cei din tagma lor, urmau politica englezească, adică respectau principiul neintervenţiei, politică atît de mult lăudată de cunoscutul om de stat John Bright[2]. Acesta nu excludea totuşi o oarecare înrîurire indirectă a „intelectualităţii" asupra soartei locuitorilor din comună. Astfel, dacă se întîmpla ca vreun membru al „intelectualităţii" să aibă un proces, atuncea, în ajunul şedinţei, îl poftea pe domnul Zolzikiewicz la el, se aducea apoi în odaia reprezentantului „intelectualităţii" votcă, se aduceau ţigări, şi, în felul acesta, lucrurile erau dezbătute cu cea mai mare uşurinţă. După aceea urma masa, la care domnul Zolzikiewicz era îmbiat cu toată amabilitatea : „Ia stai, domnule Zolzikiewicz ! Ia loc !"

Domnul Zolzikiewicz lua loc la masă, şi a doua zi îi spunea primarului, cu înfăţişarea cea mai nepăsătoare : „Am fost ieri la masă la Miedziszewski, sau la Skorabiewski, sau la Oscierzyński. Hm ! Au fată de măritat ; am înțeles cum stă chestia !" În timpul mesei, domnul Zolzikiewicz se străduia să păstreze manierele cele mai alese, să mănînce feluritele și misterioasele feluri, așa cum vedea că mănîncă ceilalți, și totodată să nu arate prin nimic că poftirea la curte l-ar bucura prea mult.

---

[1] Nobilii poloni erau numiţi *şleahtici* prin derivaţie de la cuvîntul *şleahta*, care desemna nobilimea polonă în ansamblu (n. r.).

[2] *John Bright* (1811—1885), om de stat liberal englez, exponent al intereselor burgheziei industriale, a luptat alături de *Richard Cobden* (1804—1865), sub steagul „schimbului liber", pentru acapararea pieţei mondiale (n. r.).

Era un om cu tact, care știa cum să se poarte în orice loc, de aceea în astfel de ocazii nu numai că nu-și pierdea îndrăzneala, dar se amesteca și în discuții, pomenind de pildă despre „acest comisar cumsecade" sau despre „acest distins șef", cu care în ajun sau în răsajun jucase cărți la o copeică miza. Într-un cuvînt, căuta să arate că se bate pe burtă cu cele mai simandicoase autorități din districtul Oslowice. Vedea, ce-i drept, că în timpul acestor povestiri ale dumisale doamnele, într-un chip cu totul ciudat, se uitau țintă în farfurie, însă credea că așa este moda. După masă de asemenea îl mira uneori faptul că șleahticul, fără a mai aștepta ca el să-și ia rămas bun, îl bătea pe spate și-i spunea : „Ei, atuncea mergi sănătos, domnule Zolzikiewicz !", dar iarăși credea că așa se poartă oamenii din înalta societate. În afară de aceasta, cînd strîngea mîna gazdei, la plecare, totdeauna simțea în palmă ceva foșnitor. Atuncea își îndoia degetele și, scărpinîndu-l pe boier în palmă, strîngea acel „ceva foșnitor", fără a uita să adauge de fiecare dată : „Eh, stimate domn, între noi nu este nevoie de așa ceva ! Dar în ce privește procesul, stimatul domn poate fi liniștit !"

Cu un for atît de bine organizat și cu ajutorul talentelor înnăscute ale domnului Zolzikiewicz, treburile obștești ar fi mers desigur de minune, dacă n-ar fi intervenit o nenorocire, și anume aceea că domnul Zolzikiewicz nu lua cuvîntul decît în unele chestiuni, ca să explice judecății ce atitudine trebuie să ia din punct de vedere legal în cutare proces ; celelalte procese însă, mai ales acelea care nu erau precedate de ceva foșnitor, le lăsa la buna apreciere a judecății și, în timpul dezbaterilor, stătea liniştit, spre marea enervare a judecătorilor, care atuncea se simţeau pur şi simplu fără cap.

Dintre şleahtici sau mai bine zis dintre domni, numai domnul Floss, arendaşul de la Male Postenpowce, fusese la început judecător la judecătoria comunală, domnia-sa fiind de părere că s-ar cuveni ca intelectualitatea să ia parte activă la lucrările acestui for. Opinia sa încă nu era împărtăşită şi de ceilalţi intelectuali. Nobilimea afirma că domnul Floss trebuie să fie „roşu", după cum arată de altfel şi numele său – Floss ; ţăranii însă, stăpîniţi de simţămîntul „democratic" al deosebirii ce există între ei şi domni, susţineau că nu se cuvine ca un domn să stea împreună cu ţăranii pe aceeaşi bancă ; iar ca o dovadă că aşa este, aduceau faptul că „ceilalţi domni nu fac aşa ceva". Îndeobşte ţăranii îi imputau domnului Floss că n-ar fi un adevărat domn între domni ; şi nici domnul Zolzikiewicz nu ţinea la domnul Floss, din pricină că acesta nu căuta niciodată să-i cîştige prietenia prin ceva foşnitor, iar o dată, la o şedinţă, în calitate de judecător, îl poftise pur şi simplu să tacă. Dispreţul faţă de domnul Floss era general. Din această cauză, într-o bună dimineaţă îi fu dat să audă din gura unui judecător-asesor, ce stătea alături de el, următoarele cuvinte, spuse în faţa întregii comune : „Parcă stimatul domn este domn ? Domnul Oscierzyński este domn, domnul Skorabiewski este domn, iar stimatul domn nu este domn, ci un parvenit." Auzind acestea, domnul Floss, care tocmai în acel timp cumpărase moşia Krucha Wola, se supără şi lăsă comuna în seama comunei, aşa cum altă dată lăsase oraşul în seama oraşului. Nobilimea însă spunea : „N-a ştiut să se poarte", cu care prilej se cita în sprijinul principiului de neintervenţie unul din proverbele care constituie înţelepciunea popoarelor, proverb din care reieşea că orice ai face, pe ţăran nu poţi să-l scoţi din ticăloşia lui.

Astfel, comuna, nefiind stînjenită prin nici un amestec al „intelectualităţii", îşi dezbătea propriile ei nevoi fără ajutorul elementului de sus şi se cîrmuia numai după înţelepciunea gospodarilor din Barania Glowa, care s-ar fi cuvenit să fie de ajuns pentru Barania Glowa, pe temeiul aceluiaşi principiu, potrivit căruia înţelepciunea parizienilor este suficientă pentru a rezolva treburile Parisului. De altfel este lucru constatat că judecata practică sau, cum se mai numeşte, „judecata sănătoasă a ţăranului" este mai de preţ decît rafinamentul intelectualităţii şi, ştiut fiind că oamenii de la ţară aduc din naştere pe lume această „judecată sănătoasă", mi se pare că ar fi cu totul de prisos s-o mai demonstrăm.

Acest lucru s-a constatat de îndată la Barania Glowa, cînd, la şedinţa despre care este vorba, s-a citit întrebarea pusă de oficialitate, dacă comuna n-ar vrea să repare pe propria ei cheltuială drumul ce trece prin ogoarele comunei către Oslowice. În general, acest proiect n-a plăcut de fel acestei adunări de *patres conscripti* [1], iar unul dintre senatorii locali a dat lămurirea că drumul nu trebuie dres, de vreme ce se poate merge foarte bine prin lunca domnului Skorabiewski. Dacă domnul Skorabiewski ar fi fost de faţă la şedinţă, fără îndoială că ar fi găsit ceva de obiectat împotriva acestui mod de a lupta *pro publico bono* [2], dar domnul Skorabiewski, respectînd principiul neintervenţiei, nu era de faţă. Proiectul ar fi trecut, fără îndoială, cu unanimitate de voturi, dacă nu intervenea împrejurarea că domnul Zolzikiewicz, cu o zi înainte, fusese poftit la masă la domnul Skorabiewski, cu care prilej secretarul îi povestise domnişoarei Jadwiga scena omorîrii a doi generali spanioli la Madrid, scenă pe care o citise în *Izabela Spaniei*, editată de domnul Breslauer, iar după masă, cînd i-a strîns mîna domnului Skorabiewski, a simţit în palmă ceva foşnitor. Astfel, domnul secretar, în loc să scrie propunerea, a pus tocul jos, ceea ce însemna totdeauna că vrea să ia cuvîntul.

---

[1] Părinţi aleşi (în limba latină în original). Formulă prin care erau desemnaţi senatorii în Roma antică (n. r.).

[2] Pentru binele public (în limba latină în original) (n. r.).

– Domnul secretar vrea să ne spună ceva, se auziră cîteva glasuri în adunare.

– Vreau să spun că sînteți niște proști, răspunse flegmatic domnul secretar.

Puterea unui discurs cu adevărat parlamentar, chiar și în cazul cînd este redat într-o formă extrem de concisă, este atît de mare, încît după proclamația de mai sus, care însemna un protest împotriva propunerii făcute și îndeobște împotriva politicii administrative a maturului corp de la Barania Glowa, membrii acestui matur corp începură să se uite neliniștiți unii la alții și să-și scarpine nobilul organ al gîndirii, ceea ce dovedea din parte-le că fac un istovitor efort pentru a pătrunde în adîncul chestiunii. În sfîrșit, după o îndelungă tăcere, unul dintre reprezentanți se ridică și spuse cu un ton interogativ :

– Adică, de ce ?

– Fiindcă sînteți proști !

– Rămîne cum s-a hotărît ! spuse un glas.

– Lunca-i lungă, adause un altul.

– Dar la primăvară n-o să mai putem trece pe-acolo, sfîrși un al treilea.

În felul acesta, propunerea care recomanda lunca domnului Skorabiewski drept loc de trecere a căzut și s-a admis proiectul oficial ; după aceea a început o dezbatere asupra costului refacerii drumului, potrivit cu devizul trimis. Simțămîntul dreptății era atît de adînc înrădăcinat în mintea corpului legislativ de la Barania Glowa, încît nici unul n-a putut să se eschiveze, afară de primar și de judecătorul Gomula, care și-au luat în schimb asupra lor sarcina de a veghea ca lucrarea să fie făcută în timpul cel mai scurt.

Trebuie însă să recunoaștem că acest atît de dezinteresat sacrificiu al primarului și al judecătorului-asesor, ca orice virtute care iese din comun, a trezit o anume pizmă în rîndurile celorlalţi judecători-asesori, ba a stîrnit chiar şi un glas de protest, care s-a rostit cu mînie :

– Da voi de ce să nu plătiţi ?

– Păi, de ce să mai dăm şi noi bani degeaba, dacă toată cheltuiala se împlineşte cu ceea ce o să plătiţi voi ? a răspuns Gomula.

A fost un argument, la care sînt sigur că nu numai sănătoasa judecată a gospodarilor de la Barania Glowa, dar nimeni pe lume n-ar fi putut da nici un răspuns ; vocea care ridicase împotrivirea a amuţit o clipă, după care a grăit cu adîncă încredinţare :

– Aşa e !

Problema era rezolvată şi desigur că s-ar fi trecut fără zăbavă la dezbaterea altor chestiuni, dacă n-ar fi pătruns tocmai atuncea în sala de dezbateri, în chip cu totul neaşteptat, prin uşa întredeschisă, doi purcei, care într-o iuţeală nebună au început, fără nici un motiv întemeiat, să zburde prin încăpere, să se învîrtă printre picioarele oamenilor şi să coviţăie cît îi ţinea gura. Bineînţeles că dezbaterile au fost întrerupte, iar corpul legislativ s-a repezit în goană după intruşi, şi o bună bucată de vreme deputaţii, într-o unanimitate rar întîlnită în adunările lor, repetară laolaltă : „Huo ! Gîţ ! Lua-v-ar dracul !" şi altele. Între timp, purceii s-au băgat sub picioarele lui Zolzikiewicz şi i-au pătat cea de-a doua pereche de pantaloni de culoarea nisipului cu un fel de verdeaţă, care după aceea n-a mai putut fi scoasă, deşi domnul Zolzikiewicz i-a spălat cu săpun de glicerină şi i-a frecat cu propria dumisale periuţă de dinţi.

Datorită însă energiei şi hotărîrii, de care totdeauna au dat dovadă reprezentanţii obştii din Barania Glowa şi care nu i-a părăsit nici de data aceasta, purceii au fost înşfăcaţi de picioarele de dinapoi şi, în ciuda protestărilor lor, au fost aruncaţi afară, după care s-a putut trece la cercetarea celorlalte chestiuni de pe ordinea de zi. Pe această ordine de zi se afla procesul ţăranului Środa cu domnul Floss, despre care am pomenit mai sus. S-a întîmplat că boii lui Środa, intrînd noaptea în trifoiul lui Floss, au mîncat atît de mult, încît inspre dimineaţă au părăsit această vale a plîngerii şi a mizeriei, trecînd într-o lume mai bună – lumea boilor. Cuprins de deznădejde, Środa a dus această tristă întîmplare în fața judecății, rugînd să fie salvat şi să i se facă dreptate.

Judecata, pătrunzînd în străfundul lucrurilor cu obișnuita ei repeziciune, şi-a format convingerea că, deşi Środa şi-a lăsat vitele înadins să intre pe moşia lui Floss, totuşi, dacă pe această moșie ar fi crescut de pildă ovăz sau grîu, iar nu această „scîrbă" de trifoi, boii s-ar fi bucurat pînă în ziua de astăzi de cea mai bună şi mai dorită sănătate şi desigur n-ar fi cunoscut acea jalnică stare de umflare, din pricina căreia au pierit. Plecînd de la această premisă mare și trecînd pe o cale pe cît de logică, pe atît de strict legală spre o altă premisă, mai mică, judecata a conchis că boii lui Środa au murit nu din cauza lui Środa, ci din cauza lui Floss ; deci, domnul Floss trebuie să plătească boii lui Środa, și pe deasupra, ca o învăţare de minte pentru viitor, să plătească şi casei cancelariei comunale cinci ruble. În cazul cînd împricinatul ar refuza să plătească suma de mai sus, ea va fi oprită de la vechilul său, Icek Zwejnos.

S-au mai dezbătut după aceea diferite alte chestiuni de natură civilă, care, neavînd nici o legătură nici directă, nici indirectă cu interesele genialului Zolzikiewicz, au fost rezolvate în cea mai deplină libertate, după ce au fost cîntărite cu balanța justiției pure, care atîrna de sănătoasa judecată a reprezentanților comunei Barania Glowa. În afară de aceasta, datorită principiului englez al neintervenției, de care se ţinea „intelectualitatea" mai sus pomenită, armonia generală și unanimitatea nu au fost decît rareori ştirbite prin anume blesteme, în legătură cu ciuma, damblaua şi plesnirea ficaţilor, care însă au fost rostite doar în treacăt şi sub forma unor deziderate atît de către împricinaţi, cît şi de către judecători.

Cred că tot datorită acestui preţios principiu al neintervenţiei, toate chestiunile erau rezolvate astfel, încît atît partea cîştigătoare, cît și partea care pierdea trebuiau să plătească la cancelarie o anumită sumă, destul de mărişoară. Aceasta asigura oarecum independenţa materială a primarului şi a secretarului, lucru atît de mult dorit pentru instituțiile noastre comunale, fiind în același timp şi un mijloc direct de a-i dezvăţa pe oameni de beție, ceea ce ducea la ridicarea morală a comunei Barania Glowa pînă la nivelul către care zadarnic năzuiseră filozofii secolului al XVIII-lea. Vrednic de luat în seamă este de asemenea şi faptul asupra căruia vom trece fără a ne spune vreo părere, fie ea de laudă, fie de osîndă, și anume că domnul Zolzikiewicz scrie totdeauna în registru numai jumătate din cota destinată pentru cancelarie, jumătatea cealaltă fiind destinată pentru felurite „situații neprevăzute", in care s-ar putea să se găsească vreodată secretarul, primarul sau judecătorul-asesor Gomula.

După aceea s-a trecut la judecarea chestiunilor criminale şi s-au dat porunci străjii să aducă arestaţii şi să-i înfăţişeze judecăţii. Nu mai este nevoie să adaug că in comuna Barania Glowa s-a introdus un sistem nou, cel mai adecvat cerinţelor civilizaţiei moderne, şi anume sistemul de încarcerare a arestaților, adică închiderea lor în celule separate. Nici chiar gurile cele mai rele nu vor putea tăgădui acest adevăr. Oricine se poate încredința pe loc că în coteţul primarului din Barania Glowa se află patru mari despărțituri. Arestații stau acolo cîte unul în fiecare despărțitură, în tovărășia acelor animale despre care un anumit tratat, intitulat *Zoologia pentru folosul tineretului,* spune : „Porcul este un animal care pe bună dreptate a fost numit astfel, din cauza murdăriei sale" etc., animale cărora natura le-a refuzat necondiționat să le dea coarne, ceea ce de asemenea constituie o dovadă a felului în care natura știe să se adapteze oricărei împrejurări. Astfel, arestații stăteau în celule numai în tovărășia acestor animale, ceea ce, precum se știe, nu putea în nici un caz să-i împiedice a reflecta și a gîndi asupra faptei rele pe care au săvîrșit-o și asupra hotărîrii lor de a se îndrepta în viitor.

Straja se duse îndată la această închisoare celulară, ca să scoată și să aducă în fața judecății nu doi bărbați, ci un flăcău și o fată, fapt din care cititorul își poate ușor da seama ce chestiuni gingașe și complicate din punct de vedere psihologic aveau să rezolve uneori judecătorii de la Barania Glowa! Și într-adevăr, chestiunea era cît se poate de gingașă. Un oarecare Romeo, pe numele său adevărat Wach Rechnio, și o oarecare Julietă, pe numele ei adevărat Baska Zabianka, slujeau împreună la un gospodar oarecare; el era argat, iar ea fată în casă. Și ce să ne mai ascundem – se iubeau, nu puteau trăi unul fără altul, cum nu putea Newa Zendech trăi fără Bezewendech. În scurtă vreme însă gelozia se strecură între Romeo și Julieta, din pricină că aceasta din urmă îl surprinsese o dată pe Romeo zăbovind cam multișor la Iagna, de la curtea boierească. De atuncea, nefericita Julieta nu aștepta decît un prilej. Într-o zi, cînd, după părerea ei, Romeo se întorsese prea devreme de la cîmp și-i cerea stăruitor de mîncare, se produse explozia, și amîndoi se dezlănțuiră în felurite explicații, cu care ocazie se schimbară, de o parte și de alta, cîteva duzini de lovituri de pumn și de polonice. Este de la sine înțeles că aceste lovituri au lăsat urme vizibile, și anume cîteva vînătăi pe fața ideală a Julietei, precum și o tăietură pe fruntea de o bărbătească mîndrie a lui Romeo. Judecata trebuia să hotărască acum de partea cui era dreptatea și cine avea să plătească cuvenita despăgubire atît pentru trădarea în dragoste, cît și pentru urmările încăierării, adică cinci zloți sau, mai bine zis, șaptezeci și cinci de copeici de argint.

Vîntul de putreziciune, care vine din apus, n-a izbutit încă să otrăvească spiritul sănătos al justiţiei de la Barania Glowa ; de aceea judecătorii, scîrbiţi pînă în străfundul sufletelor lor de năzuinţa de emancipare a femeilor ca de un lucru cu totul potrivnic spiritului slav, care este prin natura lui mai mult idilic, au dat cuvîntul mai întîi lui Romeo, care, cu mîna la fruntea scrijelită, a grăit precum urmează :

– Preacinstită judecată, e multă vreme de cînd fata asta, ca o căţea ce este, nu-mi dă pace cu nici un chip. Am venit acasă pe la chindie, fără nici un gînd rău, iar ea s-a repezit la mine : „Fecior de cîine ce eşti, zice, gospodarul e încă la cîmp, iar tu ai şi venit acasă ? Vrei să te tolănești pe cuptor și să-mi faci cu ochiul ?“ Dar eu nu i-am făcut niciodată cu ochiul, numai atîta că m-a văzut o dată cu Iagna de la curte, cînd îi ajutam să scoată ciutura din fîntînă, şi de atuncea mă prigonește cu mînia ei. Mi-a trîntit blidul pe masă, mai-mai să sară mîncarea pe de lături, şi după aceea nici nu m-a lăsat să mănînc în tihnă, ci a prins a mă certa așa : „Mă, păgînule ce ești, zice, stricatule, afurisitule, ereticule !“ De-abia cînd m-a făcut „sufragan“ am pocnit-o peste bot, dar asta numai așa, din mînie, iar ea, harști ! cu polonicul drept la mir...

Aici Julieta cea ideală nu mai putu să se stăpînească și, strîngînd pumnul, îl vîrî sub nasul lui Romeo, strigînd cu glas de deznădejde :

– Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Latri ca un cîine ! După care izbucni într-un plîns cutremurat, răcnind către judecată : Preacinstită judecată ! Ah ! Sînt o orfană nenorocită, pentru dumnezeu, ajutaţi-mă ! Nu era la fîntînă cînd l-am văzut cu Iagna, trăsni-l-ar fulgerul ! Pramatie ce-mi ești, toată ziulica-mi cîntai că mă iubești, şi la urmă ai tăbărît cu pumnii pe mine ! Dar-ar dumnezeu să crape şi să-i amorţească limba-n gură! Nu trebuia să-i dau cu polonicul în cap, ah, soartă, soartă! Cu coromîsla[1] s-ar fi cuvenit să-l miruiesc! Soarele era încă sus pe cer, şi el vine acasă de la cîmp şi strigă să-i dau de mîncare! Îi spun, ca unui om de treabă, cu frumosul: „Măi, fecior de hoţ ce eşti, gospodarul a rămas la cîmp, iar tu te-ai şi întors acasă?" Dar eretic nu i-am spus, asta mi-e crucea! Lua-l-ar...

Asupra acestora, primarul chemă la ordine pe împricinată, mustrînd-o sub formă interogativă:

– N-o să-ţi taci odată fleanca, afurisito?

Urmă o clipă de linişte, după care judecata începu să chibzuiască asupra verdictului şi – ce subtilă înţelegere a situaţiei! – nu osîndi pe nici una din părţi să plătească cei cinci zloţi, ci numai aşa, pentru a-şi menţine autoritatea şi pentru a da un avertisment tuturor perechilor de îndrăgostiţi din Barania Glowa, îi condamnă pe cei doi la încă douăzeci şi patru de ceasuri de arest celular, iar pe deasupra să plătească cancelariei cîte o rublă de argint fiecare.

Domnul Zolzikiewicz a înscris în registru pe Wach Rechnio şi pe Baska Żabianka cu cîte cincizeci de copeici de argint pentru cancelarie.

Cu aceasta, şedinţa s-a sfîrşit. Ridicîndu-se de la masă, domnul Zolzikiewicz şi-a săltat în sus pantalonii de cord, de culoarea nisipului, iar jiletca de culoare violetă şi-a tras-o în jos. Judecătorii-asesori îşi luaseră căciulile şi beţele, gata să se împrăştie pe la casele lor, cînd deodată uşa, care după alungarea celor doi godaci fusese închisă, se deschise brusc, şi în prag se iviră Rzepa, posomorît ca noaptea, iar în spatele lui, Rzepowa şi Kruczek.

Rzepowa era albă ca varul; pe chipul ei frumos şi gingaş se citeau tristeţea şi umilinţa, iar în ochii ei mari şi întunecaţi sclipeau lacrimi, care apoi se rostogoleau pe obraji.

---

[1] Cobiliţă (n. r.).

Rzepa intră falnic, cu capul sus, dar cînd văzu întreaga judecată, își pierdu pe loc îndrăzneala și grăi cu glas destul de domolit :

– Domnu fie lăudat !

– În vecii vecilor, răspunseră în cor judecătorii-asesori.

– Dar voi ce căutaţi aici ? întrebă ameninţător primarul, care la început își pierduse cumpătul, dar îndată își revenise. Cu ce treabă veniţi ? V-aţi bătut, sau ce ?

Domnul secretar interveni în chip cu totul neaşteptat :

– Lăsaţi-i să vorbească.

Rzepa începu :

– Preacinstită judecată... Prealuminaţi...

– Taci ! Taci ! îi tăie vorba cu mare grabă femeia. Lasă să spun eu, şi tu stai liniştit.

Grăind, își șterse cu șorțul lacrimile și nasul și, cu glas tremurat, începu a povesti toată tărăşenia. Ah ! Dar unde se trezea ea ? Venise să reclame pe primar şi pe secretar... primarului şi secretarului ?

– L-au luat, spunea ea, au făgăduit c-au să-i dea o bucată de pădure, numai ca să iscălească hîrtia, și el a iscălit-o. I-au dat cincizeci de ruble, dar el era beat și nu știa că-și vinde norocul lui, şi al meu, şi al copilului nostru. Era beat, cinstită judecată, era beat mort ! urmă femeia plîngînd. Un om beat nu ştie ce face, de aceea şi la judecată, dacă face careva vreo nerozie în stare de beţie, este iertat, spunîndu-se : n-a ştiut ce face. Pentru numele lui dumnezeu, un om treaz nu și-ar fi vîndut norocul pe cincizeci de ruble ! Ah, fie-vă milă de mine, şi de el, şi de pruncul nostru nevinovat ! Ce să mă fac eu singură, nenorocita de mine, singurică pe lume, fără el, fără sărmanul meu bărbat ? Ah, dumnezeu are să vă fericească pentru asta şi are să vă răsplătească pentru că aţi ajutat pe nişte sărmani !

În clipa aceea plînsul îi înăbuși graiul. Plîngea și Rzepa, suflîndu-și necurmat nasul în degete. Judecătorii rămăseseră încremeniţi, schimbînd priviri între ei şi apoi uitîndu-se cînd la secretar, cînd la primar, fără să știe ce aveau de făcut.

Dar Rzepowa începu iarăși a cuvînta :

– ...Sărmanul de el, umblă de parcă-i otrăvit. „Pe tine am să te ucid, zice, copilul am să-l gîtui, casei am să-i dau foc, dar de dus, nu mă duc, nu vreau să mă duc, și gata !“ Dar ce vină am eu, sărmana de mine ? Sau copilul ? Cît despre el, nu-și mai vede nici de gospodărie, nici de coasă, nici de topor, ci stă toată ziulica-n casă și oftează, și iar oftează, iar eu am așteptat să se adune judecata ; sînteți oameni cu frica lui dumnezeu și n-o să lăsați să se facă asemenea nedreptate. Doamne Isuse, maica domnului de la Censtohov, ajută-ne și ocrotește-ne !

O vreme nu se auzi decît cum smîrcîia Rzepowa din nas ; într-un tîrziu, un bătrîn judecător mormăi :

– Asta nu se cade, să petreci cu un prieten, cu un om, și după aceea să-l vinzi !

– Da, nu se cade ! întăriră ceilalți.

– Domnul-dumnezeu și preacurata sa maică să vă blagoslovească, strigă Rzepowa, îngenunchind în prag.

Primarul amuțise și tot așa de înnegurat era și asesorul Gomula ; amîndoi însă se uitau la secretar, care tăcea ; cînd Rzepowa sfîrși, acesta din urmă se întoarse către asesorii care murmurau și le spuse :

– Sînteți niște proști ! Se făcu o liniște de țintirim, iar secretarul urmă : Este limpede scris că oricine se va amesteca într-un contract încheiat de bunăvoie, va fi judecat după codul maritim. Știți voi, proștilor, ce înseamnă codul maritim ? Habar n-aveți, proștilor, că judecata maritimă este... Asupra acestora își scoase batista din buzunar și apoi continuă, cu ton rece și oficial : Care ai poftă să-ți bați joc de altul, că adicătele nu știi ce-nseamnă judecată maritimă, n-ai decît să-ți bagi nasul într-o chestiune ca aceasta, și după aia ai să simți tu ce înseamnă judecată maritimă, cînd o să ia șapte piei de pe tine... Dacă se găseşte vreunul care vrea să se-nscrie voluntar la oaste, n-ai voie să te-amesteci în treaba lui. Contractul s-a semnat, martori sînt, şi gata ! Aşa se înțelege şi din jurisprudență, iar dacă nu credeţi, uitaţi-vă la procedură şi la trimiterile respective. Iar dacă se întîmplă să mai şi bea, ce-are-a face ? Voi nu beţi, proştilor, toată ziua şi în tot locul ?

Dacă Justiția însăşi ar fi coborît de pe cuptorul primarului, cu un cîntar într-o mînă şi cu sabia în cealaltă și s-ar fi înfățișat la adunarea asesorilor, nu i-ar fi înfricoșat mai rău decît judecata maritimă, procedura şi trimiterile. O clipă domni o tăcere deplină, și de-abia după o vreme luă cuvîntul Gomula, vorbind încet, pe cînd ceilalți se uitau la el, mirați parcă de îndrăzneala lui.

– Așa este ! Vinzi un cal, te îmbeți ! Vinzi un bou, te îmbeți ; un porc, la fel. Aşa este obiceiul.

– Așa că am băut şi atuncea, după obicei, se amestecă în vorbă primarul.

După aceea, judecătorii-asesori se întoarseră cu mai mult curaj către Rzepa :

– Ce să-i faci ? Cum ți-aşterni, aşa dormi !

– Ce, ești de şase ani ? Nu ţi-ai dat seama ce faci ?

– Capul n-au să ţi-l taie !

– Și dacă te duci la oaste, poţi să-ţi tocmești un argat, ca să-ți ţie locul și în gospodărie, și la femeie.

Cu încetul, veselia cuprinse întreaga adunare.

Deodată, secretarul luă iarăşi cuvîntul, şi toţi ceilalţi amuțiră :

– Voi nu ştiţi, spuse el, unde se cuvine să vă amestecaţi şi unde nu se cuvine. Să cercetați faptul că Rzepa şi-a amenințat soția şi copilul, că a spus că va da foc propriei sale case : în asta să vă amestecați, pentru că un asemenea lucru nu poate să treacă aşa de uşor. Dacă Rzepowa a venit aici şi s-a plîns, atunci nu trebuie să plece de-aici fără să i se facă dreptate.

– Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! strigă cu deznădejde femeia, n-am venit să mă plîng împotriva lui, nu mi-a făcut niciodată nici un rău. Ah ! Isuse, ah, dumnezeule mare, pesemne c-a venit sfîrşitul lumii !

Însă judecata se alcătui iarăşi şi, drept urmare, familia Rzepa nu numai că nu cîştigă nimic, dar, dimpotrivă, judecata, în marea ei grijă faţă de integritatea personală a Rzepowei, hotărî, pentru o mai temeinică chezăşuire, ca Rzepa să facă două zile de închisoare în coteţ. Şi pentru ca în viitor să nu-i mai treacă asemenea gînduri prin cap, îl osîndi ca, în afară de aceasta, să plătească în folosul cancelariei două ruble de argint şi cincizeci de copeici.

Dar Rzepa se năpusti ca un turbat, răcnind că în coteţ nu se duce ; în ce priveşte amenda pentru cancelarie, nu numai două ruble, ci pe toate cele cincizeci de ruble, pe care le luase de la primar le aruncă pe duşumea, strigînd : „Să le ia cine pofteşte !“ Se iscă o învălmăşeală grozavă. Straja se repezi şi începu să-l tragă pe Rzepa ; Rzepa îi trînti un pumn ; straja îl apucă pe Rzepa de cap ; Rzepowa începu să ţipe, încît unul din asesori o aruncă afară, dîndu-i un ghiont în spate pentru drum, iar ceilalţi săriră în ajutorul străjii, ca să-l tragă pe Rzepa în coteţ.

Între timp, secretarul însemnă : „De la Wawrzon Rzepa una rublă şi douăzeci şi cinci de copeici pentru cancelarie“.

Rzepowa porni, aproape în neştire, către casa ei pustie. Nu vedea nimic înaintea ei, se împiedica de toate pietrele din drum, îşi frîngea mîinile deasupra capului şi bocea : „Aoleu ! Aoleu ! Aoleu !“

Primarul, fiindcă avea inimă bună, mergînd agale cu Gomula spre crîşmă, îi spuse :

– Mie îmi pare rău de femeia asta. Mă gîndesc să-i mai dau o măsură de fasole. Tu ce spui ?

VI

Imogena [1]

Din cele de mai sus, cred că cititorul a înțeles destul de bine și a prețuit cum se cuvine genialul plan al simpaticului meu erou. Domnul Zolzikiewicz i-a făcut, precum se spune, șah mat pe Rzepa și pe femeia lui. Dacă l-ar fi înscris pe Rzepa pe listă, nu făcea nimic. Dar îmbătîndu-l, învîrtind treaba așa fel, încît țăranul să semneze singur contractul și să ia banii, toate acestea complicau oarecum chestiunea și constituiau o dibăcie care dovedea că, în anumite împrejurări, domnul Zolzikiewicz putea să joace un rol în adevăr remarcabil. Primarul, care fusese gata să-și răscumpere fiul pentru opt sute de ruble, adică să dea toți banii pe care îi agonisise, primi acest plan cu bucurie, cu atît mai mult, cu cît Zolzikiewicz, tot atît de cumpătat în cereri pe cît era de genial în concepții, nu-și opri decît douăzeci și cinci de ruble pentru toată afacerea. Și chiar și banii aceștia, el nu i-a luat din lăcomie, după cum, tot așa, nu din generozitate împărțea cu Burak banii pentru cancelarie. Trebuie să mărturisesc că domnul Zolzikiewicz era totdeauna dator la Srul croitorul din Oslowice, care furniza în întreaga regiune confecții „după ultima modă pariziană“.

Și pentru că am pășit pe calea destăinuirilor, n-am să ascund motivul pentru care domnul Zolzikiewicz se îmbrăca atît de îngrijit. Desigur, aceasta provenea, mai înainte de orice, dintr-un simțămînt estetic, dar mai era și o altă pricină. Domnul Zolzikiewicz iubea. Să nu credeți însă că o iubea pe Rzepowa. Pentru Rzepowa avea, cum spunea el însuși, „un capriciu“, și atîta tot. Dar în afară de aceasta, domnul Zolzikiewicz era capabil și de simțăminte mult mai înalte şi mult mai complexe. Cititoarele, dacă nu şi cititorii, au ghicit, desigur, că obiectul acestor din urmă simţăminte nu putea fi altcineva decît domnişoara Jadwiga Skorabiewska. Uneori, în nopţile în care se ivea pe cer luna argintie, domnul Zolzikiewicz îşi lua armonica, instrument la care cînta destul de bine, se aşeza pe banca din faţa casei sale şi, cu privirile pierdute către curtea boierească, o dată cu melodia melancolică, ba uneori sfîşietor de jalnică, îngîna încetinel :

---

[1] Eroină din piesa *Cymbeline* de Shakespeare, întruchipare a dragostei și a credinței conjugale nestrămutate (n. r.).

Din zori pînă-n noapte, vărs lacrimi grele,
Îmi blestem ceasul cînd m-am născut,
În plîns şi-n suspine trec nopţile mele,
Căci orice nădejde-am pierdut...

Cîntecul gonea către curte prin poetica tăcere a nopţilor de vară, iar după o clipă, domnul Zolzikiewicz mai adăuga :

Oh, oameni, oameni, oameni fără suflet,
Viaţa pentru ce i-aţi otrăvit ?!...

Dacă însă s-ar găsi cineva gata să-l acuze pe domnul Zolzikiewicz de sentimentalism, acestuia i-aş spune fără înconjur că se înşală. Acest mare om avea o minte atît de lucidă, încît nu putea fi sentimental ; în visurile sale el o compara pe domnişoara Jadwiga cu Izabela, iar pe sine se credea Serrano sau Marfore ; dar fiindcă realitatea nu se potrivea cu aceste visuri, acest om tare ca fierul şi-a dezvăluit o dată simţirea, şi anume într-o seară, cînd a văzut pe frînghia întinsă lîngă magazia de lemne nişte fuste puse la uscat şi, după iniţialele J. S., ca şi după coroana de la cusătură, a cunoscut că aparţin domnişoarei Jadwiga. Atuncea – spune şi dumneata, cititorule, cine ar fi putut să reziste ? – s-a apropiat şi a început să sărute cu patimă una din acele fuste ; gestul fu observat de fata de la curte, Malgoska, care alergă cu limba scoasă la conac, ca să spuie că „domnul secretar și-a șters nasul de fusta domnișoarei". Din fericire, nimeni nu i-a dat crezare, și astfel iubirea domnului secretar a rămas tăinuită.

Avea oare vreo speranță? Avea – și vă rog să nu i-o luați în nume de rău! De cîte ori se ducea la curte, o voce lăuntrică, slabă, ce-i drept, dar stăruitoare, îi șoptea la ureche: „Ce-ar fi dacă astăzi, la cină, domnișoara Jadwiga te-ar călca pe picior, pe sub masă?..."

„Hm! nu mi-ar păsa nici de pantofii mei de lac," adăugă el cu mărinimia caracteristică îndrăgostiților.

Lectura publicațiilor domnului Breslauer îl îndreptățea să creadă în posibilitatea unor asemenea călcări pe picior. Domnișoara Jadwiga însă nu numai că nu-l călca, dar – cine poate să înțeleagă sufletul femeii? – se uita la el cum s-ar fi uitat la un gard, la o pisică, la un talger sau la ceva asemănător. Cît s-a necăjit, sărmanul, ca să atragă asupră-și luarea-aminte a domnișoarei Jadwiga! Adesea, cînd își lega cravata cu culori nemaivăzute sau cînd îmbrăca o pereche de pantaloni noi, cu dungi minunate, ca-n poveste, își spunea: „Eh, cred că de data asta o să mă ia în seamă!" Însuși croitorul Srul, care-i adusese noul costum, spusese: „Da! Cu așa pantaloni te poți duce în pețit chiar și la domnișoara contesă!" Cînd colo, n-a ieșit nimic! S-a întîmplat să fie poftit la masă: domnișoara Jadwiga a venit mîndră, imaculată și pură, ca o regină; a foșnit din rochia cu pliuri și pliulețe, apoi s-a așezat, a luat cu degețelele sale subțiri lingura și nici măcar nu s-a uitat la el. „Să nu-și dea oare seama că toate acestea dor?" se gîndea cu deznădejde Zolzikiewicz.

Dar nu-și pierdea speranța. „Dacă aș ajunge subinspector, își spunea el, aș fi totdeauna poftit la curte! De la subinspector la inspector nu-i cine știe cît! Aș avea o caleașcă, o pereche de cai, și atuncea aș putea cel puțin să-i strîng mîna pe sub masă..." În privința urmărilor acestei strîngeri de mînă, domnul Zolzikiewicz mergea mult mai departe, însă aceste gînduri, fiind prea tainice și prea aproape de inima sa, nu le vom dezvălui.

Dar natura bogată cu care era înzestrat domnul Zolzikiewicz se poate vedea și din ușurința cu care, alături de simțămintele înalte pe care le nutrea pentru domnișoara Jadwiga și care de altfel se potriveau de minune cu aristocratica ținută a acestui tînăr, avea în același timp cele mai „trupești" dorințe pentru Rzepowa. Drept este că Rzepowa era ceea ce se numește o femeie frumoasă ; fără îndoială însă că acest Don Juan de la Barania Glowa nu i-ar fi acordat atîta atenție, dacă femeia nu i-ar fi răspuns cu o atît de ciudată și vrednică de osîndă împotrivire. Împotrivirea unei femei de rînd – și față de cine ? față de el – i se părea ceva atît de îndrăzneț și în același timp atît de nemaipomenit, încît nu numai că Rzepowa a dobîndit pe loc în ochii săi farmecul fructului oprit, dar cu acest prilej s-a și hotărît să-i dea lecția pe care o merita. Întîmplarea cu Kruczek l-a întărîtat și mai mult în acestă hotărîre. Știa însă că victima se va apăra, și tocmai de aceea a născocit acel contract prin bună învoială între Rzepa și primar, contract care îi punea la cheremul lui, cel puțin aparent, atît pe Rzepowa, cît și întreaga ei familie.

Dar Rzepowa, după întîmplarea din sala de judecată, nu s-a dat bătută. A doua zi era duminică ; hotărî deci să se ducă la Wrzeciadza, ca de obicei, și în același timp să se sfătuiască și cu preotul. Erau doi preoți : pe unul îl chema Ulanowski, avea rang de canonic [1], dar era atît de bătrîn, încît de bătrînețe îi ieșiseră ochii din orbite, ca la un broscoi, iar capul îi tremura pe umeri ; de aceea

---

[1] În biserica romano-catolică, eclesiastic care face parte din consiliul unei episcopii (n. r.).

Rzepowa hotărî să nu se ducă la el, ci la vicarul[1] Czyzyk, om credincios și înțelept, care putea deci să-i dea un sfat bun și o mîngîiere. Rzepowa ar fi vrut să se ducă mai devreme, ca să poată vorbi cu vicarul Czyzyk încă înainte de începerea slujbei, dar fiindcă trebuia să-și împlinească și munca ei, și pe a bărbatului, care era arestat în coteț, pînă să mature casa, pînă să dea de mîncare calului, porcilor și vacii, pînă să pregătească mîncarea lui Rzepa și să i-o ducă într-o oală, la coteț, soarele se ridicase sus pe cer și nu mai dovedi să ajungă la preot înainte de slujbă.

Cînd sosi ea, taman începuse serviciul divin. Femeile, îmbrăcate în bluze verzi, stăteau în cimitir și-și puneau papucii, pe care îi aduseseră în mînă. Tot așa făcu și Rzepowa și, după aceea, intră în biserică. Părintele Czyzyk tocmai ținea predica, iar preotul canonic, cu calotă pe cap, stătea pe un scaun lîngă altar, cu ochii bulbucați și tremurînd din cap, cum îi era obiceiul. Era după Evanghelie, și preotul Czyzyk, nu știu pentru care pricină, vorbea despre erezia medievală a catarilor[2], și explica enoriașilor săi ce atitudine se cuvine să ia față de această erezie și față de bula papală *Ex stercore*[3], îndreptată împotriva catarilor. Apoi, plin de elocvență și cu adîncă emoție, își preveni oile sale, ca pe niște oameni de rînd și săraci cum erau, aidoma cu păsările cerului și deci dragi lui dumnezeu, să nu dea ascultare diferiților falși înțelepți și îndeobște tuturor celor care, orbiți de diavoleasca trufie, seamănă buruieni în loc de grîu și culeg numai lacrimi și păcate. Ajungînd aici, a amintit în treacăt de Condillac[1], Voltaire[2], Rousseau[3] și Ochorowicz[4], fără a face, de altfel, vreo deosebire între ei ; iar la sfîrșit, făcu o amănunțită zugrăvire a feluritelor neplăceri pe care le vor avea pe lumea cealaltă ereticii. Rzepowa se simți pe loc mai întărită sufletește, pentru că, deși nu înțelegea ce spunea părintele Czyzyk, se gîndea totuși că trebuie să vorbească tare frumos, de vreme ce striga cu atîta putere, încît „curgea sudoarea șiroaie pe el, iar oamenii oftau din adîncul măruntaielor, de parcă și-ar fi dat suflarea din urmă". Apoi predica se sfîrși și începu slujba. Ah, sărmana Rzepowa se ruga atît de fierbinte, cum nu se rugase niciodată în viața ei, și tocmai de aceea își simțea inima tot mai ușurată.

---

[1] Ierarh auxiliar care ajută și, la nevoie, ține locul șefului unei parohii (n. r.).

[2] Membri ai unei secte religioase larg răspîndite în secolele al XII-lea și al XIII-lea în orașele din nordul Italiei și din sudul Franței, unde erau cunoscuți și sub numele de *albigenzi*. Această sectă se ridica contra ierarhiei catolice și contra caracterului fastuos al ritualului bisericesc, exprimînd protestul negustorimii și meseriașilor din orașele medievale împotriva feudalismului (n. r.).

[3] Din gunoi... (în limba latină în original). Bulele și enciclicele papale sînt redactate în latinește și, în mod obișnuit, sînt intitulate după primele două cuvinte ale textului lor (n. r.).

În sfîrșit, sosi clipa cea mai solemnă. Preotul paroh, îmbrăcat în alb de sus pînă jos, ca un porumbel, scoase sfînta cuminecătură din *ciborium*[5], după care se întoarse către oameni și, ținînd în dreptul feței, cu mîinile tremurînde, potirul, care strălucea ca soarele, stătu un timp așa, cu ochii închiși și cu fruntea plecată, ca și cînd și-ar fi adunat gîndurile, pînă cînd în sfîrșit intonă :

În fața sfintelor daruri !

---

[1] *Etienne Bonnot Condillac* (1715—1780), iluminist și filozof senzualist francez ; a susținut că în viața socială rolul hotărîtor îl are tendința oamenilor de a obține maximum de plăceri (n. r.).

[2] *François Marie Arouet Voltaire* (1694—1778), unul dintre cei mai de seamă scriitori și filozofi iluminiști francezi ; a supus unei critici ascuțite biserica și rînduielile feudale (n. r.).

[3] *Jean-Jacques Rousseau* (1712—1778), iluminist, ideolog al micii burghezii franceze, precursor al iacobinilor, a criticat cu asprime relațiile feudale și a arătat că inegalitatea socială se datorește apariției proprietății private (n. r.).

[4] *Iulian Ochorowicz* (1850—1917), filozof și savant polonez, profesor de filozofie la Universitatea din Lwov (n r.).

[5] Vas în care se păstrează anafura (n. r.).

Iar cei o sută de oameni îi răspunseră într-un singur glas :

Osanale înălța-vom către domnul,
Căci în marea și preasfînta lui milostivire,
Astăzi legea nouă dăruindu-ne,
Nouă, celor credincioși, ne-aduce mîntuire...

Cîntarea răsuna de se cutremurau geamurile ; orga duduia ; clopotele sunau ; în fața bisericii bătea toba, din cădelnițe se înălțau șuvițe de fum albăstrui, pe care soarele, pătrunzînd pe geam, le lumina, dîndu-le culori de curcubeu. În mijlocul acestei larme, în mijlocul fumegării, al razelor de soare și al vocilor luceau cînd și cînd sfintele daruri, pe care preotul cînd le ridica în sus, cînd le lăsa în jos, și atuncea bătrînul, înveșmîntat în alb, cu potirul în mînă, era ca o apariție cerească, învăluit pe jumătate în ceața pe care o alcătuia îmbinarea dîrelor de fum cu razele de lumină, iar din ființa lui se desprindeau o înseninare și o încredere care se revărsau asupra tuturor inimilor și asupra tuturor sufletelor credincioase. Acea înseninare și acea mare liniștire luară sub aripa lui dumnezeu și chinuitul suflet al Rzepowei : „Isuse, tăinuit în sfintele daruri ! Isuse ! striga biata femeie, nu mă părăsi, sărmana de mine !" și din ochii ei se rostogoleau lacrimi, dar acestea nu erau lacrimile cu care plînsese în fața primarului, ci erau lacrimi binefăcătoare, deși erau mari ca perlele de Calcuta, și în același timp erau dulci și liniștitoare. Rzepowa căzu cu fața la pămînt, dinaintea acestei măreții a dumnezeirii, și după aceea nici ea însăși nu mai știu ce s-a întîmplat cu ea. Se făcea că îngerii cerești o ridicau de jos, ca pe o biată frunză, și o înălțau la ceruri, către fericirea cea de veci, unde nu se afla nici domnul Zolzikiewicz, nici primarul, nici liste de recruți, ci era parcă numai o lumină ca de răsărit de soare, iar în acea lumină se afla tronul lui dumnezeu, și în jurul tronului era o strălucire atît de puternică, încît nu puteai sta cu ochii deschiși, și stoluri de îngeri zburau ca niște păsări cu aripile albe.

Rzepowa stătu așa îndelungă vreme. Cînd se ridică, slujba se sfîrșise ; biserica se golea ; fumul de tămîie se ridicase sus, către tavan ; cei din urmă oameni ieșeau pe ușă, iar în altar paracliserul stingea lumînările ; se ridică deci și Rzepowa și porni către casa parohială, ca să vorbească cu părintele-vicar. Părintele Czyzyk tocmai atuncea se așeza la masă, dar cînd i se spuse că îl caută o femeie cu fața plînsă, ieși îndată. Era un preot tînăr încă, cu chipul palid, dar liniștit ; avea fruntea senină, înaltă și cu un zîmbet blajin.

– Ce dorești, femeie ? întrebă el cu glas scăzut, dar sonor.

Rzepowa căzu în genunchi în fața sa și începu a-i povesti toată întîmplarea, plîngînd și sărutîndu-i mîna, pînă cînd, ridicînd asupra preotului ochii ei negri și umili, spuse :

– Ah, părinte, am venit după sfat la dumneavoastră, un sfat vreau.

– N-ai greșit, femeie, c-ai venit la mine, răspunse cu blîndețe părintele Czyzyk. Dar eu nu-ți pot da decît un singur sfat : dăruiește domnului toate suferințele dumitale. Dumnezeu își încearcă credincioșii săi : îi pune la încercări mai amarnice chiar ca, de pildă, pe Iov [1], căruia cîinii îi lingeau rănile, ce-l dureau, sau ca pe Azarie [2], căruia i-a luat vederea. Dar dumnezeu știe ce face și va ști să răsplătească pentru asta pe credincioșii săi. Nenorocirea care s-a abătut asupra soțului dumitale să o socoți ca pe o pedeapsă a lui dumnezeu pentru greul păcat al beției și mulțumește lui dumnezeu că, pedepsindu-l în timpul vieții, îl va ierta poate după moarte.

Rzepowa se uită la preot cu ochii ei negri, îi îmbrățișă iarăşi picioarele şi plecă încet, fără să spună un singur cuvînt.

---

[1] Personaj biblic (n. r.).

[2] Personaj biblic (n. r.).

Pe drum simţea însă că se înăbuşă.

Voia să plîngă, şi nu putea.

VII

Imogena

După-masă, pe la ceasul cinci, pe şleahul cel mare care trece prin mijlocul satului luceau în depărtare o umbreluţă albastră, o pălărie galbenă de pai de orez, cu panglicuţe albastre, şi o rochiţă de culoarea migdalei, garnisită de asemenea cu albastru ; era domnişoara Jadwiga, care îşi făcea plimbarea de după-amiază împreună cu vărul ei, domnul Wiktor.

Domnişoara Jadwiga era ceea ce se cheamă o fată frumoasă, avea părul negru, ochii albaştri, obrazul alb ca laptele şi, în afară de aceasta, era îmbrăcată foarte îngrijit, curat şi elegant, încît soarele îşi răsfrîngea razele în rochia ei, dîndu-i şi mai mult farmec. Feciorelnica ei siluetă, de o neasemuită frumuseţe, se contura ca într-o vrajă, de parcă ar fi plutit lin prin văzduh. Domnişoara Jadwiga ţinea cu o mînă umbreluţa, iar cu cealaltă rochia, de sub care se vedeau marginea unei jupe albe, scrobite, şi piciorușele-i mici şi minunate, în botine ungureşti.

Domnul Wiktor, care mergea alături de ea, cu coama-i de păr bălai, cîrlionţat, şi cu bărbuţa care abia mijea, părea de asemenea desprins dintr-o cadră.

Această pereche respira sănătate, tinereţe, voioşie şi fericire ; şi, pe deasupra, se vedea că amîndoi trăiesc o viaţă înaltă, sărbătorească, o viaţă de înaripate avîntări nu numai în lumea înconjurătoare, ci şi în lumea gîndurilor, a dorinţelor mai îndrăzneţe şi a ideilor mari, şi uneori în lumea visurilor, cu luminoasele ei cărări aurii.

Printre acele cocioabe sărăcăcioase, alături de țărani și de toată acea lume de rînd care-i înconjura, amîndoi arătau ca niște ființe picate din altă planetă, încît era o adevărată plăcere să te gîndești că nu există nici o legătură între această mîndră, frumoasă și poetică pereche și realitatea prozaică, aspră și aproape animalică a vieții din acel sat. Și nu exista în adevăr nici o legătură, cel puțin spirituală. Mergeau amîndoi alături și discutau despre poezie, despre literatură, cum obișnuiesc să discute un domnișor și o domnișoară de la curtea boierească. Oamenii aceia rupți și ferfenițiți, țăranii și femeile lor, nu le-ar fi înțeles nici cuvintele, și nici graiul. E o adevărată plăcere cînd te gîndești! Recunoașteți și dumneavoastră, preacinstiți cititori!

În cele dezbătute de această încîntătoare pereche nu era nimic care să nu se fi spus de o sută de ori pînă atuncea. Săreau de la o carte la alta, ca fluturii de pe o floare pe altă floare. Dar o dezbatere ca aceasta nu este interesantă și larg cuprinzătoare decît atuncea cînd stai de vorbă cu sufletul iubit, cînd discuția este numai temelia, alcătuită din florile de aur ale propriilor simțăminte și gînduri, pe care se frămîntă acel sufleţel și cînd din timp în timp se deschide, cum se deschide un trandafir alb. Și cînd ajunge aici, discuția se înalță deodată în sferele albastre, ca o pasăre în văzduh, se agață de razele luminoase ale spiritului și se cațără sus, întocmai ca o plantă pe arac. Colo, în crîșmă, oamenii beau și vorbeau în cuvinte simple despre lucruri simple, iar perechea de tineri plutea în altă lume, pe o navă, care avea, precum spune cîntecul lui Gounod[1]:

Catargele de fildeș,
steagul de mătase trandafirie,
și cîrma de aur.

---

[1] *Charles François Gounod* (1848—1893), compozitor și dirijor francez. autorul mai multor opere celebre (*Faust, Mireille, Romeo și Julieta* etc.) (n. r.).

La toate acestea se cuvine să adăugăm că domnişoara Jadwiga îi cam sucea capul verişorului dumisale, dar asta numai aşa, ca un simplu exerciţiu. În asemenea împrejurări se vorbeşte mai totdeauna despre poezie.

– Ai citit ultimul volum al lui El...y[1] ? întrebă domnişorul.

– Să ştii mata, domnule Wiktor, răspunse domnişoara Jadwiga, că eu mor după El...y. Cînd îl citesc, parc-aş auzi o muzică divină şi, fără să vreau, mă văd eu însămi ca în poezia lui Ujejski[2] :

Plutesc pe-un nor alene,
Zefirul lin adie,
O lacrimă pe gene
Luceşte străvezie.
Simt parcă iz de mare :
Jos, valuri clipocesc,
Şi-n dulce desfătare,
Prin spaţii zbor, plutesc...

– Ah ! zise, curmînd recitarea, dacă l-aş cunoaşte, sînt încredinţată că m-aş îndrăgosti de el. Şi fără îndoială că ne-am înţelege de minune.

– Din fericire, este căsătorit, răspunse sec domnul Wiktor.

Domnişoara Jadwiga îşi aplecă puţin capul, îşi strînse gura într-un zîmbet, încît i se iviră gropiţe în obraz şi, uitîndu-se pieziş la domnul Wiktor, întrebă :

– De ce spui „din fericire" ?

– Din fericire pentru toţi aceia pentru care viaţa n-ar mai avea în acest caz nici un farmec.

Spunînd acestea, domnul Wiktor avea o înfăţişare foarte tragică.

---

[1] Pseudonimul poetului polonez *Adam Asnyk* (1838—1897), reprezentant al curentului pozitivist polon în poezie (n. r.).

[2] *Kornel Ujejski* (1823—1897), poet romantic polon, care a tălmăcit în versuri muzica lui Chopin (n. r.).

– O ! Dumneata mă socoţi mai mult decît sînt în realitate.

Domnul Wiktor atacă îndată coarda lirică :

– Ești un înger...

– Ei... bine... atuncea să vorbim despre altceva. Așadar, dumitale nu-ți place El...y ?

– Am început să-l urăsc acum o clipă.

– Ești un capricios şi un urîcios. Te rog să te înseninezi şi să-mi spui care este poetul dumitale preferat.

– Sowiński [1]... mormăi posomorît domnul Wiktor.

– Dar pe mine pur şi simplu mă înfricoșează. Ironie, sînge, incendii... explozii de sălbăticie !

– Lucrurile acestea nu mă sperie de loc !

Rostind aceste cuvinte, domnul Wiktor aruncă înaintea sa o uitătură atît de războinică, încît un cîine care ieșea tocmai atuncea dintr-o ogradă, cuprins de spaimă, se trase îndată înapoi, cu coada-ntre picioare.

Între timp ajunseră la o casă cu patru odăi ; la una din ferestre se văzu o bărbuță de țap, un nas cîrn şi o cravată verde ; după aceea se opriră în fața unei case frumoase, învăluită în viță sălbatică şi ale cărei ferestre din spate dădeau către lac.

– Vai, ce casă frumoasă ! Este singura priveliște poetică din Barania Glowa.

– Ce este aici ?

– O școală veche. Odinioară, aici învățau copiii din sat cînd părinții lor erau duși la cîmp. Tata a poruncit să zidească anume această casă.

– Şi acum ce este în ea ?

– Niște butii cu ţuică.

Dar n-apucă să-și sfîrșească gîndul, căci ajunseră la o băltoacă întinsă, în care se bălăceau cîțiva porci, „pe bună dreptate numiți așa, din cauza murdăriei lor". Ca să treci mai departe, trebuia să ocolești pe lîngă casa Rzepowei ; apucară deci într-acolo.

---

[1] *Leonard Sowinski* (1831–1887), poet liric şi istoriograf al literaturii polone (n. r.).

În fața porții, pe un butuc, stătea Rzepowa, cu coatele sprijinite pe genunchi și cu obrazul rezemat în palmă. Avea chipul palid și parcă împietrit, ochii înroșiți, privirea tulbure și țintă undeva, departe, ca-n neștire.

Rzepowa nu le auzise pașii, dar domnișoara o văzu îndată și-i spuse :

– Bună seara, Rzepowa !

Rzepowa se ridică și, apropiindu-se, îmbrățișă picioarele domnișoarei Jadwiga și pe ale domnului Wiktor, plîngînd înăbușit.

– Ce-i cu dumneata, Rzepowa ? întrebă domnișoara.

– Ah, comoara mea, lumina mea ! Pesemne că dumnezeu mi te-a trimis ! Pune o vorbă pentru mine, mîngîierea noastră !

După care, Rzepowa începu a povesti toată întîmplarea, plîngînd și sărutînd mîinile domnișoarei, sau, mai bine zis, mănușile domnișoarei, pe care i le stropi cu lacrimi ; domnișoara se simți tare stînjenită ; pe față i se citea limpede supărarea care o frămînta și se vedea bine că nici ea singură nu știa ce să facă ; în cele din urmă spuse cu șovăială :

– Cu ce-aș putea să te-ajut eu, dragă Rzepowa ? Îmi pare foarte rău de dumneata ! Într-adevăr... cu ce-aș putea să te-ajut ? De altfel, du-te la tata... poate că tata... Ei, rămîi sănătoasă, Rzepowa...

Spunînd acestea, domnișoara Jadwiga își ridică și mai sus rochia de culoarea migdalei, încît deasupra pantofului se văzu lucind ciorapul alb, cu dungi albastre, și apoi plecă mai departe, împreună cu domnul Wiktor.

– Dumnezeu să te binecuvînteze, floarea și mîndrețea noastră ! strigă în urma ei Rzepowa.

Domnișoara Jadwiga se întristase însă, iar domnului Wiktor i s-a părut chiar că a zărit o lacrimă în ochiul ei ; deci, ca să-i alunge mîhnirea, începu a vorbi despre

Kraszewski[1] şi despre alţi elefanţi mai mărunţi din jungla literară ; şi astfel, în discuţia care se înviora treptat, după un scurt răstimp, amîndoi uitară cu totul de acest „incident neplăcut".

– La curte ? chibzuia în vremea aceasta Rzepowa. Păi acolo trebuia să mă duc de la-nceput ! Ah, ce nătoadă sînt !

VIII

Imogena

Conacul avea în faţă o verandă, îmbrăcată în viţă sălbatică, cu vederea spre moşie şi spre drumul cu plopi. Pe această verandă obişnuia familia moşierului să-şi ia cafeaua, după masă, în timpul verii. Tot aici se găseau şi în ziua aceea şi, împreună cu dînşii, se mai aflau şi părintele-paroh Ulanowski, părintele Czyzyk şi inspectorul povernelor, Stolbicki. Domnul Skorabiewski, un om destul de burduhănos, cu faţa congestionată şi cu nişte mustăţi stufoase, stătea pe un scaun şi pufăia din lulea ; doamna Skorabiewski turna ceaiul, iar inspectorul, care era un sceptic, făcea ironii pe seama bătrînului paroh.

– Iată, cuviosul părinte ar putea să ne spună ceva despre acea vestită bătălie, zise inspectorul.

Iar decanul, punînd mîna pîlnie la ureche, întrebă :

– Ha ?

– Despre bătălie ! repetă mai tare inspectorul.

– Ah, despre bătălie ? spuse decanul şi, căzînd pe gînduri, începu a şopti, cu ochii pironiţi în tavan, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva ; inspectorul se şi pregătea de rîs şi toţi aşteptau povestirea, deşi o mai ascultaseră de vreo sută de ori, pentru că totdeauna îl rugau pe bătrîn să le-o repete.

---

[1] *Jozef Ignacy Kraszewski* (1812—1887), poet, prozator, critic literar şi artist plastic, aparţine romantismului polonez. Şi-a cîştigat faima prin ciclul de romane istorice în care eroul principal îl constituie poporul (n. r.).

– Hm, începu părintele-decan, pe vremea aceea eu eram vicar, iar paroh era preotul Gladysz... da, aşa este : părintele Gladysz. Cel care a reclădit sfînta sacristie[1]... Bucură-se sufletul său de lumina cea fără de sfîrşit !... Îndată după ce s-a sfîrşit liturghia, i-am spus : „Părinte paroh !" Iar el m-a întrebat : „Ce este ?" „Mie mi se pare că o să iasă ceva din treaba asta", îi spun eu. Iar el îmi răspunde : „Şi mie mi se pare că o să iasă ceva din treaba asta". Ne uităm noi mai bine şi, ce să vezi ? Din spatele morii de vînt se iveşte o oaste întreagă, unii călări, alţii pe jos şi cu steaguri. Da eu îndată m-am gîndit : „O ! Să fie de cealaltă parte niscai oi ?" Aşa m-am gîndit eu. Dar nu erau oi, ci călărime. De îndată ce i-au observat pe aceştia : „Stai !" iar ceilalţi de asemenea : „Stai !" Cînd, pe neaşteptate, iese din pădure cavaleria ; atunci aceştia au luat-o la dreapta, iar ceilalţi la stînga, apoi aceştia o iau la stînga, iar ceilalţi după ei. De-abia atunci bagă ei de seamă că greu ar putea să scape. Deci se reped şi ei asupra lor şi încep să împuşte, iar sus sclipeşte iarăşi ceva. „Vezi, părinte paroh ?" întreb eu, iar parohul zice : „Văd", şi ceva mai departe trăgeau cu tunul şi cu carabinele ; ceilalţi se reped către rîu, aceştia nu-i lasă ; unii aşa, ceilalţi altfel !... Un timp biruinţa fu de partea acestora, apoi ceilalţi le-o luară înainte. Bubuituri ! Fumăraie ! Iar după aceea, luptă la baionetă ! Dar îndată mi s-a părut că aceştia slăbesc. „Părinte paroh, spun eu, aceia o iau înainte !" iar el îmi spune : „Şi mie mi se pare că o iau înainte". Abia am apucat să sfîrşim vorba, şi aceştia o şi luară la picior ! Ceilalţi după ei, şi încep a-i îneca, a-i ucide, a-i lua prizonieri. „Acum are să se sfîrșească", mă gîndeam eu... dar de unde! Așa cum vă spun, tocmai așa, da!

---

[1] În bisericile romano-catolice, încăperea în care se păstrează obiectele de cult (n. r.).

Bătrînul făcu un gest cu mîna și, așezîndu-se mai adînc în jeț, căzu pe gînduri; numai capul îi tremura mai tare ca de obicei, iar ochii îi ieșiseră mai mult din orbite.

Inspectorul rîdea cu lacrimi.

– Cuvioase părinte, întrebă el, cine și cu cine s-au bătut, unde și cînd?

Iar canonicul, punînd mîna la ureche, întrebă:

– Ha?

– Nu mai pot de rîs, zise inspectorul către domnul Skorabiewski.

– Doriți o țigară, sau o cafea?

– Nu, nu mai pot de rîs.

A rîs și familia Skorabiewski, din politețe față de inspector, deși erau obligați să asculte această povestire aproape în fiecare duminică; veselia era deci generală, cînd deodată îi întrerupse o voce stinsă și sfioasă, din afara verandei, care rosti:

– Domnul-dumnezeu fie lăudat!

Domnul Skorabiewski se ridică îndată, ieși în fața verandei și întrebă:

– Cine-i acolo?

– Eu sînt, Rzepowa.

– Ce dorești?

Rzepowa se aplecă, pe cît îi îngăduia copilul pe care-l ținea în brațe, și-i îmbrățișă picioarele.

– Am venit după ajutor și după milă, prealuminate boier.

– Dragă Rzepowa, măcar duminica dă-mi pace! îi tăie vorba domnul Skorabiewski, ca și cînd Rzepowa l-ar fi necăjit cu cererile ei în toate zilele lucrătoare ale săptămînii. Vezi doar că am musafiri. N-am să-i părăsesc pentru dumneata!

– Am s-aștept...

– Ei, atunci aşteaptă. Doar n-am să mă rup în două...

Spunînd acestea, domnul Skorabiewski îşi întoarse mătăhăloasa-i făptură înapoi, pe verandă, iar Rzepowa se îndreptă către zăplazul grădinii şi rămase acolo, aşteptînd umilă. A trebuit însă să aştepte cam mult. Musafirii vorbeau şi se veseleau, şi la urechea ei ajungeau din cînd în cînd rîsete voioase, la auzul cărora i se strîngea inima, căci sărmana de ea n-avea nici o poftă de rîs. Apoi se întoarse domnul Wiktor cu domnişoara Jadwiga şi după aceea se împrăştiară toţi prin odăi. Cu încetul, soarele luneca spre asfinţit. Pe verandă se ivi lacheul Jasiek, căruia domnul Skorabiewski îi spunea totdeauna „unul dintre cei mulţi“, şi începu să pună masa pentru ceai. Schimbă faţa de masă, rîndui ceştile şi puse cu un ţăcănit sonor cîte o linguriţă în fiecare ceaşcă. Rzepowa aştepta mereu. Uneori se gîndea că ar fi mai bine să se întoarcă acasă şi să vină mai tîrziu, dar se temea să nu zăbovească prea mult ; de aceea se aşeză pe iarbă, lîngă gard şi îşi alăptă copilul. Copilul supse şi adormi, dar somnul îi fu neliniştit, căci încă de dimineaţă părea cam fără putere. Şi Rzepowa simţi că o cuprinde din creştet pînă-n tălpi o învăluire, cînd fierbinte, cînd rece. Uneori o străbăteau fiori, dar ea nu lua seama la toate acestea, ci aştepta, răbdătoare. Cu încetul, se lăsă amurgul, şi luna răsări pe bolta cerească. Pe verandă totul era pregătit pentru ceai, lămpile erau aprinse, dar musafirii nu veneau la masă, fiindcă domnişoara cînta la pian. Rzepowa îşi făcu rugăciunea de seară acolo, lîngă gard, şi apoi începu a chibzui în ce fel ar putea s-o scape domnul Skorabiewski. Nu ştia încă bine cum, dar îşi da seama că moşierul, ca domn, se cunoştea cu comisarul şi cu prefectul districtului ; dacă le-ar spune un singur cuvînt despre cele ce s-au întîmplat, cu ajutorul lui dumnezeu toate s-ar schimba în bine.

Iar dacă Zolzikiewicz sau primarul s-ar împotrivi, domnul ar şti unde să se ducă după dreptate : „Boierul a fost totdeauna bun și milostiv față de oameni, se gîndea ea, de aceea n-o să mă lase nici pe mine“. Și nu se înșela, pentru că domnul Skorabiewski era într-adevăr un om de omenie. Apoi își aduse aminte că lui Rzepa i-a arătat totdeauna bunăvoință ; iar răposata mamă a Rzepowei a alăptat-o pe domnișoara Jadwiga ; astfel, în inima femeii își croi drum nădejdea. Cît despre această așteptare de cîteva ceasuri, lucrul i se părea atît de firesc, încît nici măcar nu se gîndea la asta. Între timp, musafirii se întoarseră pe verandă. Rzepowa văzu printre frunzele viței de vie cum domnișoara turna dintr-un ibric de argint ceai sau, cum spunea răposata mamă a Rzepowei, „un fel de apă cu mireasmă plăcută, care-ți umple toată gura cu bunătatea ei“. Apoi băură toți, stînd la taifas și rîzînd plini de veselie. De-abia atuncea îi trecu prin minte Rzepowei că un domn e totdeauna mai fericit decît un om de rînd, și, fără să știe nici ea de ce, lacrimile începură iarăși să-i curgă pe față. Dar puțin după aceea, lacrimile făcură loc unui alt simțămînt : în fața celor de pe verandă se puseră farfurii din care ieșeau aburi ; atunci Rzepowa își aminti că este flămîndă, căci la prînz nu putuse să pună nimic în gură, iar dimineața băuse numai puțin lapte.

„Ah, dacă mi-ar da să rod măcar un osișor !“ se gîndea ea și știa că i-ar fi dat, fără îndoială, și mai mult decît un osișor, dar nu îndrăznea să ceară, ca să nu-i plictisească, să nu se vîre în sufletul lor cînd au musafiri, din care pricină s-ar putea ca domnul să se supere. În cele din urmă se sfîrși și cina ; inspectorul plecă îndată, iar după o jumătate de ceas se urcară și cei doi preoți în brișca curții. Rzepowa îl văzu pe boier ajutîndu-l pe părintele-decan să se urce în trăsură și, socotind că a sosit clipa, se apropie și ea de verandă.

Brișca porni ; domnul strigă din urmă vizitiului : „Ia seama să te răstorni la iezătură, c-atuncea te răstorn și eu pe tine !“ Apoi se uită pe cer, voind pesemne să afle cum va fi timpul a doua zi, și, în sfîrșit, văzu în întuneric cămașa albă a Rzepowei.

– Cine-i acolo?

– Rzepowa.

– A, dumneata ești! Spune degrabă ce vrei, că e tîrziu.

Rzepowa povesti iarăși toată întîmplarea; domnul asculta și pufăia doar din lulea tot timpul; apoi spuse:

– Dragii mei, eu v-aș ajuta bucuros dacă aș putea, dar mi-am dat cuvîntul că n-am să mă amestec în treburile satului.

– Știu, luminate boier, spuse Rzepowa cu glas tremurat, dar am crezut că poate luminatul boier s-o milostivi de mine...

Glasul femeii conteni deodată.

– Toate bune, zise domnul Skorabiewski, dar ce-aș putea să fac eu? Nu pot să-mi calc cuvîntul pentru dumneata și nici la prefect n-am să mă duc pentru dumneata, fiindcă și așa se plînge pe toate cărările că-l sîcîi cu treburile mele... Voi aveți comuna voastră; iar dacă comuna nu vă ajută, atunci cunoașteți drumul la prefectură, cum îl cunosc și eu. Mai mult ce-aș putea să-ți spun, dragă Rzepowa? Ei, du-te cu dumnezeu.

– Dumnezeu să te răsplătească, răspunse înăbușit femeia, cuprinzînd cu brațele picioarele moșierului.

IX

Imogena

Cînd fu slobozit din coteț, Rzepa se duse glonț la crîșmă, fără să mai treacă pe acasă. E știut lucru că țăranul își îneacă necazul în băutură. De la crîșmă, mînat de același gînd ca și Rzepowa, se duse la domnul Skorabiewski și făcu o nerozie.

Omul beat nu ştie ce vorbeşte. Astfel Rzepa se arătă prea stăruitor, iar cînd primi acelaşi răspuns ca şi Rzepowa, în legătură cu principiul neintervenţiei, nu numai că nu înţelese această înaltă concepţie diplomatică, din cauza înnăscutei întunecimi de minte a oamenilor de rînd, dar cu o „mojicie“, care este de asemenea înnăscută în aceşti oameni simpli, îndrăzni să răspundă şi fu dat afară.

Cînd se întoarse acasă, el însuşi îi spuse nevestei :

– Am fost la curte.

– Şi n-ai făcut nimic !

Iar el trînti cu pumnul în masă :

– Am să le dau foc, cîini ce sînt !

– Ţine-ţi gura, rătăcitule ! Ce ţi-a spus boierul ?

– M-a trimis la ispravnicul judeţului ! Lua-l-ar...

– Tocmai, socot că o să trebuiască să mergem la Oslowice.

– Am să mă duc la Oslowice, se învoi şi el pe loc, şi am să-i arăt că se poate şi fără el.

– N-ai să te duci tu, dragul meu, ci am să mă duc eu. Tu te îmbeţi şi îndată te porneşti cu tot felul de vorbe, şi numai nenorocire aduci.

La început, Rzepa nu se învoi, dar îndată după masă se duse la crîşmă, să se mai aline, şi la fel făcu şi a doua zi ; de aceea femeia, fără să-l mai întrebe nimic, lăsă totul în plata domnului şi miercuri, luîndu-şi copilul în braţe, porni la Oslowice.

Cum bărbatul avea nevoie de cal pentru treburile gospodăriei, femeia plecă pe jos, cu noaptea-n cap, fiindcă pînă la Oslowice erau vreo trei mile[1] bune. Trăgea nădejde să-i iasă în cale vreun om de treabă care să-i îngăduie să stea măcar pe loitra căruţei, dar nu întîlni pe nimeni. Pe la ceasul nouă dimineaţa se aşeză pe iarbă, la umbra pădurii, şi înfulecă o felie de pîine şi vreo două

---

[1] O milă poloneză = 7,42 km (n. r.).

ouă, pe care le luase în traistă ; după aceea plecă mai departe. Soarele începuse a dogorî cu putere, de aceea cînd îl întîlni pe negustorul din Wrzeciadza, care ducea niște giște la tîrg, îl rugă să o ia în căruță.

– Pentru dumnezeu, Rzepowa, răspunse negustorul, drumul e așa de nisipos, încît calul abia mai poate trage. Dacă dai un zlot, te iau.

Abia atuncea își aduse aminte că avea un ban ceh legat în basma. Voi să-l dea negustorului, dar el răspunse :

– Cehesc ? Dacă și ăștia sînt bani ! Ha ! Ha !

Spunînd acestea, dădu bici cailor și porni mai departe. Soarele era tot mai arzător, şi sudoarea curgea şiroaie de pe Rzepowa, dar ea zori cît putu şi cam peste vreun ceas ajunse la Oslowice.

Cine cunoaște bine geografia ştie că intrînd în Oslowice dinspre Barania Glowa trebuie să treci pe lîngă fosta biserică reformată, în care odinioară se afla icoana făcătoare de minuni a maicii domnului, şi în jurul căreia și astăzi, în fiecare duminică, se umple strada de cerșetori, care țipă cît îi ține gura. În ziua aceea însă, fiind zi de lucru, stătea lîngă gard doar un singur cerșetor, îmbrăcat în zdrențe, cu un picior gol, fără degete, întins înainte, și cu un capac de cutie în mînă, cîntînd :

Sfîntă, cerească
Fecioară îngerească.

Văzînd că trece cineva pe lîngă el, conteni din cîntat, dar, întinzînd mai mult piciorul, începu să țipe, de parcă l-ar fi jupuit cineva de viu :

– Oameni milostivi ! Un biet schilod vă cere milă ! Dumnezeu cel milostiv să vă dea tot binele de pe pămînt.

Văzîndu-l, Rzepowa dezlegă din basma banul ei ceh, se apropie de milog și-l întrebă :

– Ai cinci groşi ?

Voia să-i dea numai un groş, dar cerşetorul, simţind moneda de cinci bani în mînă, o înfruntă :

– Îţi pare rău de-un ban cehesc pe care ţi l-a dat dumnezeu ? Să ştii că nici dumnezeu n-o să te ajute. Du-te la naiba, cît îţi spun cu binişorul !

Deci Rzepowa gîndi în sine : „Fie întru slava domnului-dumnezeu", şi trecu mai departe.

Abia cînd ajunse în piaţă, îşi pierdu curajul. Uşor este să vii la Oslowice, dar mai uşor este să te rătăceşti în acest oraş. Că-i oraş, nu glumă ! Intri într-un sat necunoscut, şi încă trebuie să întrebi cine şi unde locuieşte, dar ce să mai vorbim de un oraş ca Oslowice ? „Am să mă pierd aici, ca-n pădure", îşi spuse Rzepowa. N-avea încotro, trebuia să-i întrebe pe oameni. De comisar nu i-a fost greu să întrebe, dar ajungînd acasă la el, află că era plecat în gubernie. Despre prefectul de judeţ i s-a spus că trebuie să-l caute la prefectură. Eh, asta-i ! Şi prefectura unde se află ? Ah, femeie neroadă ! În Oslowice, că doar n-o fi în alt oraş !

Porni deci să caute în Oslowice prefectura, şi-o căută îndelungă vreme ; în sfîrşit se trezi în faţa unui palat mare, uriaş ; dinaintea porţii se înşiruiau mulţime de trăsuri şi de căruţe şi chibitci pe două roţi ! Rzepowei i se păru că se află la un hram de biserică.

– Unde este prefectura ? întrebă Rzepowa pe un bărbat îmbrăcat în frac, căzîndu-i la picioare.

– Te afli chiar în faţa prefecturii, femeie.

Îşi luă inima în dinţi şi intră în palat. Se uită : o mulţime de coridoare, la stînga uşă, la dreapta uşă, mai departe iarăşi uşi, şi alte uşi, şi pe fiecare erau scrise nişte slove. Făcîndu-şi semnul crucii, Rzepowa deschise cu sfială cea dintîi uşă şi intră încetişor într-o încăpere mare, împărţită în strane, ca la biserică. În faţa stranelor se aflau o mulţime de domni. Domnii plăteau mereu bani, iar unul în frac pufăia din ţigară şi scria chitanţe, pe care le dădea domnilor. Cine lua chitanţa pleca. Abia atuncea se gîndi Rzepowa că aici va trebui să plătească, şi-i păru rău de banul ei cehesc. De aceea se apropie de gratii cu mare temere.

Dar acolo nimeni n-o luă în seamă. Stătu Rzepowa, stătu ; trecu un ceas ; unii intrau, alții ieșeau, ornicul din dosul gratiilor bătea, iar ea aștepta. În sfîrșit, oamenii se mai răriră oarecum, pînă cînd nu mai rămase nici unul. Slujbașul se așeză la masă şi începu să scrie. Atuncea Rzepowa îndrăzni să grăiască :

– Domnul nostru Isus Cristos fie lăudat !...

– Ce dorești ?

– Prealuminate ispravnic !...

– Aici e casa !

– Luminate ispravnic !...

– Aici e casa, ți-am spus.

– Dar ispravnicul unde-i ?

Funcționarul arătă cu celălalt capăt al condeiului către ușă :

– Acolo.

Rzepowa ieşi iarăși în coridor. Acolo ? Nu ! Dar unde ? Erau o mulțime de uși, pe care din ele să intre ? În cele din urmă văzu că printre feluriții oameni care forfoteau încoace și încolo se afla şi un țăran cu biciușca în mînă și îndată intră în vorbă cu el :

– Taică...

– Ce vrei ?

– De unde ești ?

– Din Wieprzowisk, da ce vrei ?

– Unde-o fi ispravnicul ?

– Nu știu.

Mai întrebă după aceea pe unul care avea nasturi de argint, dar nu era îmbrăcat în frac, ci într-un surtuc rupt în coate. Acesta nici nu voi să o asculte şi abia catadicsi să-i răspundă :

– N-am vreme.

Rzepowa intră iarăşi, la întîmplare, pe cea dintîi uşă care-i ieşi în cale, dar nu ştia, sărmana, că pe această uşă stătea scris : „Intrarea interzisă pentru persoanele care nu fac parte din instituţie". Ea nu făcea parte din instituţie, dar afişul, cum s-ar spune, nu-l văzuse.

Cum deschise uşa, se uită : încăperea era goală, în dreptul ferestrei era o bancă, iar pe bancă stătea un om, care moţăia. Mai departe se vedea o uşă, care dădea în altă odaie, pe unde intrau domni îmbrăcaţi unii în fracuri, alţii în uniforme.

Rzepowa se apropie de omul care moţăia pe bancă : cuteză, fiindcă arăta a fi un om de rînd, iar cizmele îi erau găurite.

Îl scutură de umăr.

El sări în sus, se holbă la ea şi strigă :

– Nu-i voie !

Femeia ieşi, iar omul trînti uşa în urma ei.

Pentru a treia oară se trezi în acelaşi coridor.

Se opri lîngă o uşă şi, cu o răbdare într-adevăr ţărănească, se hotărî să aştepte acolo, chiar şi pînă la sfîrşitul lumii. „Poate că totuşi o să mă întrebe cineva !" se gîndea ea. Nu plîngea, ci numai îşi ştergea ochii, căci o mîncau, şi i se părea că tot coridorul dimpreună cu toate uşile încep să se învîrtă cu ea cu tot.

Oamenii treceau pe lîngă ea cînd la dreapta, cînd la stînga ; uşile se trînteau necontenit, oamenii vorbeau între ei şi era o larmă – ca la iarmaroc.

În sfîrşit, dumnezeu se îndură de ea. Pe uşa în faţa căreia stătea Rzepowa ieşi un domn în vîrstă, pe care îl văzuse de cîteva ori la biserica din Wrzeciadz ; văzînd-o, domnul o întrebă :

– Ce cauţi aici, femeie, ha ?

– Pe ispravnicul de judeţ...

– Aici nu-i prefectură de judeţ, e percepţia.

Domnul îi arătă o uşă în fundul coridorului.

– Acolo, unde e tăblița ceea verde, ha? Dar nu da buzna peste el, că are treabă, ha? Așteaptă, trebuie să treacă pe-aici.

Și domnul plecă mai departe, iar Rzepowa se uită după el cu o privire de parcă ar fi fost îngerul ei păzitor.

A trebuit însă să aștepte îndelung, pînă cînd, în sfîrșit, ușa cu tăblița verde se deschise cu zgomot; ieși un om în vîrstă, îmbrăcat în uniformă, și străbătu coridorul în mare grabă. Ah, îți dădeai îndată seama că acesta era prefectul, căci în urma lui alergau, tropăind, o mulțime de oameni, cu tot felul de cereri: unii din dreapta, alții din stînga. Toți cercau să-l oprească, iar Rzepowa prindea din zbor cuvinte răzlețe: „Domnule prefect!“ „Numai un cuvințel, domnule prefect!“ „Milostive, domnule prefect!“ Dar el nu stătea să-i asculte, ci trecea mai departe. Rzepowei i se făcu negru înaintea ochilor cînd îl văzu: „Acuma, cum o vrea dumnezeu!“, își spuse în sinea ei și, prăbușindu-se în mijlocul coridorului, îngenunche cu mîinile ridicate în sus, tăindu-i drumul.

Omul o văzu și se opri: mulțimea se adună roată în jurul ei.

– Ce înseamnă asta? întrebă el.

– Preasfințite domnule ispravnic...

Dar mai mult nu putu grăi; era atît de înfricoșată, încît glasul i se opri în gîtlej, limba i se răsuci în gură.

– Ce dorești?

– Îîî... ăăă... pentru... recrutare.

– Cum? Vor să te ia pe dumneata la armată? Ha? întrebă prefectul.

Cei din jur izbucniră în rîs, ca să păstreze buna dispoziție a prefectului, iar el se întoarse pe loc către ei:

– Vă rog! Vă rog liniște! După aceea vorbi cu grabă către Rzepowa: Spune mai repede ce dorești, că nu am timp.

Dar Rzepowa, auzindu-i pe domnii aceia rîzînd, își pierduse cu totul capul și începu să bolmojească fără șir: „Burak! Rzepa! Rzepa! Burak, asta e!“

– Pesemne că-i beată! își dădu cu părerea unul dintre cei de față.

– Și-a uitat limba acasă, adăugă un altul.

– Ce dorești? repetă încă o dată, nerăbdător, prefectul. Ești beată, sau ce?

– O, Isuse doamne și sfîntă născătoare! strigă Rzepowa, simțind că scapă din mîini cea din urmă scîndură de salvare. Preasfințite ispravnic...

Prefectul era însă într-adevăr copleșit de treburi, căci se începuse alcătuirea listelor de recruți și, afară de aceasta, județul avea tot felul de nevoi; pe de altă parte, văzînd prea bine că nu era chip să se înțeleagă cu această femeie, făcu un gest cu mîna și spuse:

– Votca! Votca! Și-i păcat, că e femeie tînără și frumoasă!

După aceea, se întoarse către Rzepowa cu un asemenea glas, că femeia era mai-mai să intre în pămînt:

– Cînd t-ei trezi din beție, înfățișează chestiunea la comună, iar comuna are să mi-o trimită mie.

Și trecu grăbit mai departe, urmat de solicitatorii care stăruiau necontenit: „Domnule prefect!“ „Un cuvințel, domnule prefect!“ „Milostive domnule prefect!“

. . . .

Coridoarele rămaseră deșarte și tăcute, numai copilul Rzepowei prinse a țipa. Se trezi și ea ca din somn, înălță copilul și prinse a-i cînta cu o voce care parcă nu era a ei:

– Aa! Aa! Aa!

Astfel ieși în uliță. Afară cerul era acoperit de nori; departe, în zare, se auzi bubuit de tunet.

În văzduh stăpînea o zăpușeală grea.

Ce se petrecea în sufletul Rzepowei cînd trecu iarăși pe lîngă biserica reformată, în drum spre Barania Glowa, nu încerc să spun. Ah, dacă domnișoara Jadwiga, de pildă, s-ar fi aflat într-o situație asemănătoare, aș fi scris un roman de senzație, prin care aș fi încercat să-i conving chiar și pe cei mai îndîrjiți pozitiviști că mai sînt încă pe lume ființe idealiste. Dar la domnișoara Jadwiga, fiecare impresie ar fi dus la trezirea conștiinței de sine. Sufletul ei, zbătîndu-se în deznădejde, s-ar fi dezvăluit în gînduri şi cuvinte tot atît de deznădăjduite şi deci foarte dramatice. Acest cerc vicios, acest simțămînt profund şi dureros al neajutorării, al neputinței şi al violenței, acest rol de frunză prinsă în vîrtejul furtunii, convingerea brutală că nu poate aştepta ajutor din nici o parte, nici de pe pămînt, nici din cer, i-ar fi prilejuit desigur domnișoarei Jadwiga un monolog tot atît de inspirat, pe care nu-mi rămîne decît să-l transcriu ca să ajung un scriitor cu mare faimă. Dar Rzepowa ? Oamenii de rînd, cînd suferă, suferă, şi atîta tot ! Rzepowa, înșfăcată de mîna aspră a soartei, se uita în jurul ei, ca o pasăre chinuită de un copil nemilos. Mergea drept înainte, vîntul o împingea din spate, şiroaie de sudoare îi curgeau de pe frunte, şi atîta tot. Uneori însă, cînd copilul, care era bolnav, deschidea gura şi începea să răsufle gîfîit, de parcă ar fi fost gata să-și dea sufletul, femeia striga către el : „Jasiek, dragul meu Jasiek !", și-și lipea gura ei de mamă de fruntea înfierbîntată a copilului. Trecu în sfîrşit de biserica reformată şi ieşi în cîmp, deodată rămase însă locului, căci îi ieşise în cale un țăran beat.

Norii se împînzeau tot mai strîns pe cer, se pregătea ceva, venea furtuna ! La răstimpuri scăpărau fulgere, dar țăranul nu lua seama la nimic ; cu poalele sumanului în bătaia vîntului, își trăsese şapca pe-o ureche şi, cumpănindu-se cînd în stînga, cînd în dreapta, lălăia :

Pe cărare, prin sulfină
Vine Doda în grădină,

Păstărnaci să scoată.
Eu în glumă dau cu bîta,
Iară Doda, pentru-atîta,
Fuge supărată!
Of și auleu!

Cînd o văzu pe Rzepowa, se opri, desfăcu brațele larg în lături și chiui:

Hai, fetițo, în secară,
Că ai suflet bun și-i seară...

Şi voi să o apuce de mijloc; dar Rzepowa, vrînd să-şi apere copilul şi să se apere şi pe sine, sări într-o parte; ţăranul se năpusti după ea, dar, în beţia lui, se poticni şi căzu. Drept este că s-a ridicat îndată; însă nu a mai alergat după ea, ci, luînd o piatră, o zvîrli cu atîta putere, încît trecu șuierînd prin aer.

Rzepowa simţi o săgetare în creştetul capului, privirea i se înnegură şi se prăbuși în genunchi. În aceeași clipă, însă, un gînd îi fulgeră prin minte: „Copilul!", şi porni în goană mai departe. Nu se opri decît cînd ajunse în faţa unei troiţe pe care era zugrăvită răstignirea domnului; uitîndu-se înapoi, văzu că ţăranul, care rămăsese cu vreo jumătate de verstă în urmă, se ducea, împleticindu-se, către oraş.

În acelaşi timp, Rzepowa simţi că i se prelinge ceva cald pe gît; se pipăi cu mîna stîngă, şi după aceea, uitîndu-se la degete, văzu că era sînge.

I se făcu negru înaintea ochilor şi căzu în nesimţire.

Cînd se trezi, stătea sprijinită cu spatele de troiţă. La capătul drumului se zărea venind cabrioleta de la Ościeszyn, în care se afla tînărul Ościerszynski, cu guvernanta de la curte.

Domnul Ościerszynski nu o cunoştea pe Rzepowa, dar ea îl cunoştea de la biserică; se gîndi deci să iasă în fața cabrioletei și să ceară mila boierului, ca măcar copilul să i-l ia, fiindcă se apropia furtuna ; se ridică în picioare, dar nu putu să facă nici un pas mai departe.

Între timp, tînărul domn se apropie și, văzînd o femeie necunoscută ce sta sub cruce, îi strigă:

– Femeie, femeie, urcă-te-n trăsură.

– Dumnezeu să vă...

– Numai dacă poți, dacă poți !

O, acest tînăr Oscierzyński era vestit în tot ținutul prin poznele lui și se lega de toți cei care-i ieșeau în cale ; la fel glumi deci și cu Rzepowa, iar după aceasta trecu mai departe. Rîdeau cu voie bună și el, și guvernanta. Rzepowa îl auzea, și după aceea îi văzu îmbrățișîndu-se, pînă cînd cabrioleta se mistui, dimpreună cu ei, în zarea întunecată.

Rzepowa rămase singură. Dar nu degeaba umblă zicala că pe femeie și pe broască nici cu securea nu le poți ucide ! După vreun ceas, ea porni iarăși la drum, deși abia se ținea pe picioare.

– Ce vină are pruncul acesta, peștișorul acesta de aur, doamne-dumnezeule ? repeta ea, strîngînd la piept copilul bolnav.

Dar după o vreme, o apucă pesemne fierbințeala, fiindcă începu a bodogăni ca o bețivancă :

– Acasă leagănul este gol, iar omul meu și-a luat carabina și a plecat la război.

Vîntul îi smulse căița de pe cap ; părul ei, de o neasemuită frumusețe, i se revărsă pe umeri, fluturînd în bătaia vîntului. Deodată, un fulger brăzdă zarea, și trăsnetul căzu atît de aproape, încît Rzepowa simți mirosul de pucioasă și, de spaimă, se lăsă la pămînt. Dar cutremurarea aceasta o făcu să-și vină în fire ; strigă din răsputeri : „Și cuvîntul se făcu trup !“ Ridică ochii către cerul care se arăta tulbure și neîndurat în mînia lui și prinse a îngîna cu glas tremurat : „Cel ce se lasă în grija lui dumnezeu“. O lumină arămie, prevestitoare de rele, învălui pămîntul. Rzepowa intră în pădure, unde întunericul era și mai adînc, și mai înfricoșător. În toată clipa se iscau tot felul de vuiete, ca și cînd brazii, în spaima lor, ar fi grăit în șoaptă unul către altul. „Ce-o să fie ?! Ah, doamne-dumnezeule !" După o vreme, se statornici iarăși liniștea. Cînd și cînd, din adîncul pădurii venea parcă un glas. Rzepowa asculta înfiorată, crezînd că este glasul necuratului, care rînjea în desișul brazilor, sau care, poate, fiind fugărit, se va rostogoli dintr-o clipă în alta într-o îngrozitoare dezlănțuire. „Numai de-aș trece pădurea, numai de-aș scăpa din pădure, se gîndea ea, că dincolo de pădure se află moara și casa lui Jagodinski, morarul !" Alerga deci, încordîndu-și cele din urmă puteri, și trăgea cu nesaț aerul în gura-i arsă de fierbințeală ; între timp însă, stăvilarele cerului se rupseră deasupra capului ei ; ploaia și grindina se dezlănțuiră laolaltă în puhoaie, vîntul bătea cu atîta putere, încît copacii se încovoiau pînă la pămînt ; pădurea se mistui în pale de ceață și trîmbe de ploaie, din care se ridicau aburiri ușoare ; drumul nu se mai vedea, iar copacii se zvîrcoleau, scîrțîind și foșnind, încît se auzea trosnetul crengilor în întuneric !

Rzepowa simțea că-și pierde puterile.

– Ajutor, oameni buni ! strigă ea cu glas stins, dar nimeni nu o auzi.

Furtuna îi întorcea strigătul în gîtlej și-i tăia răsuflarea. Atuncea își dădu seama că mai departe nu putea să meargă.

Își scoase broboada de pe cap, lepădă bluza, șorțul, se dezbrăcă aproape pînă la cămașă și înveli bine copilul ; apoi, văzînd în preajmă o răchită plîngătoare, se tîrî într-acolo, aproape de-a bușilea, și adăpostind copilul sub frunziș se prăbuși alături de el.

– Primește, doamne, sufletul meu ! murmură cu glas scăzut și închise ochii.

Furtuna mai bîntui o vreme, și în cele din urmă se domoli. Înnoptase ; printre frînturile de nori se iviră stelele. Sub răchită se zărea trupul nemișcat al Rzepowei.

– Dii ! răsună un glas în întuneric.

După o clipă se auzi de departe huruit de căruță și știobîlcăit de copite în băltoace.

Era negustorul din Wrzeciadza, care își vînduse gîștele la Oslowice, și acum se întorcea acasă.

Văzînd-o pe Rzepowa, coborî din căruță.

X

Triumful geniului

Ridicînd-o de sub răchită, negustorul din Wrzeciadza porni s-o ducă pe Rzepowa la Barania Glowa, dar pe drum se întîlni cu Rzepa, care, văzînd că vine furtuna, ieșise cu căruța în întîmpinarea femeii. Femeia zăcu toată noaptea și a doua zi, dar în ziua următoare se sculă, fiindcă copilul era bolnav. Cumetrele din sat veniră și-l descîntară cu coronițe sfințite, iar după aceea bătrîna Cisowa, nevasta fierarului, alungă boala cu o sită într-o mînă și cu o găină neagră în cealaltă. Copilul parcă se însănătoși, dar necazul cel mare era cu Rzepa, pentru că bea tot mai cumplit, din care pricină nu mai era chip să te înțelegi cu el. Și, lucru ciudat, cînd Rzepowa își veni în fire, și mai înainte de orice ea întrebă ce face copilul, bărbatu-său, în loc să-i arate grija ce i-o purta, grăi posomorît :

– Dacă ai să tot umbli brambura pe la tîrg, pe copil o să-l ia naiba. Ți-aș fi arătat eu ție dacă mi l-ai fi adus mort !

Față de o asemenea nerecunoștință, femeia se simți cuprinsă de o adîncă amărăciune și, cu un glas rupt parcă din inimă, un glas în care răsuna o durere de neînchipuit, voi să-l certe, dar nu putu decît să strige :

– Wawrzon ! Şi se uită la el cu ochii plini de lacrimi.

Țăranul sări de pe lada pe care stătea, de parcă l-ar fi smuls cineva. O clipă rămase tăcut, dar după aceea spuse cu glas schimbat :

– Maryska mea, iartă-mă pentru vorba care-am spus-o, văd şi eu c-am grăit fără dreptate !

Vorbind astfel, izbucni într-un plîns cu hohote, sărutînd picioarele nevestei, care plîngea şi ea laolaltă cu el. Rzepa îşi dădea seama că nu-i vrednic de o asemenea femeie. Dar această armonie nu ţinu multă vreme. Durerea care îi rodea pe amîndoi, ca o rană deschisă, începu să-l asmuțe pe unul împotriva celuilalt. Cînd Rzepa se întorcea acasă, fie că era beat, fie că era treaz, nu scotea nici un cuvînt, ci rămînea ca un lup, cu ochii pironiți în pămînt. Ceasuri întregi stătea aşa, ca împietrit. Femeia se învîrtea prin casă, muncea ca şi odinioară, dar tăcea şi ea. Astfel au ajuns că, după un răstimp, chiar dacă unul din ei voia să-i spună ceva celuilalt, parcă nu le era la îndemînă. Trăind în acest adînc necaz, în casa lor se statornicise o tăcere de ţintirim. De altfel, ce ar fi avut să-şi mai spună, cînd amîndoi ştiau că n-au încotro s-apuce și că norocul lor s-a sfîrşit ! După cîteva zile, Rzepa se trezi năpădit de gînduri negre. S-a dus să se spovedească la părintele Czyzyk, dar preotul nu-i dădu dezlegare, ci-i spuse să vină a doua zi ; a doua zi însă, Rzepa, în loc să se ducă la biserică, se duse la crîşmă. Oamenii, auzindu-l cum vorbea el la beție, că dacă dumnezeu nu vrea să-l ajute, atunci are să-și vîndă sufletul diavolului, începură să se ferească de el. Deasupra casei lui parcă atîrna un blestem. Vorba aceasta trecu din gură-n gură, și oamenii începură a spune că bine au făcut primarul și secretarul, căci un eretic ca acesta poate să atragă răzbunarea lui dumnezeu asupra întregului sat

Barania Glowa. Dar și în privința Rzepowei cumetrele începură a născoci niște lucruri nemaiauzite.

S-a întîmplat ca fîntîna lui Rzepa să sece. Rzepowa s-a dus după apă tocmai lîngă crîșmă, și pe drum auzi un pîlc de băietani vorbind între ei : „Vine soldățoaia !“ Iar un alt băiat spuse : „Nu-i soldățoaie, ci drăcoaică !“ Femeia trecu mai departe, fără să spună nici un cuvînt, dar îi văzu cum își făceau semnul crucii. Rzepowa umplu căldarea și porni îndărăt, către casă. Cînd colo, lîngă crîșmă dădu peste orîndar. Văzînd-o, orîndarul își scoase din gură luleaua de porțelan, care spînzura deasupra bărbii, și o strigă :

– Rzepowa !

Rzepowa se opri și întrebă :

– Ce vrei ?

Iar el :

– Fost-ați la judecătoria comunală ?

– Fost-am.

– La preot fost-ați ?

– Fost-am !

– Dar la curte fost-ați ?

– Fost-am !

– Fost-ați și la prefect ?

– Fost-am !

– Și n-ați făcut nimic ?

Rzepowa răspunse numai cu un oftat ; orîndarul reluă vorba :

– Eh, că proști mai sînteți ! În toată Barania Glowa nu cred să se afle om mai prost ! De ce-a trebuit să bați atîtea drumuri ?

– Dar unde să mă duc ? întrebă femeia.

– Unde ? repetă orîndarul. Apăi pe ce-a fost scris contractul ? Pe hîrtie. Nu-i hîrtia, nu mai e nici contractul. Rupi hîrtia și ai sfîrșit !

– Eh, dumnezeule ! răspunse Rzepowa, dacă aș fi avut eu hîrtia în mînă, de mult aș fi rupt-o.

= Cum ? Nu ştii că hîrtia se află la secretar ? Eh... eu ştiu că dumneata, Rzepowa, ai putea dobîndi multe de la el. Mi-a spus chiar el : „Să vie Rzepowa la mine, să mă roage, iar eu rup hîrtia, şi gata !“

Rzepowa nu răspunse nimic, ci, luînd căldarea de toartă, porni către casa secretarului, dar între timp se întunecase...

XI

Sfîrşitul nenorocirilor

Pe cer răsărise Carul Mare şi Cloşca cu pui, cînd Rzepowa, ajungînd la casa ei, intră încetişor înăuntru. Cînd trecu pragul, rămase încremenită, căci se aștepta ca Rzepa să fie, ca de obicei, la crîșmă ; Rzepa însă stătea pe lada de lîngă perete, cu pumnii sprijiniți pe genunchi și cu ochii în pămînt.

În sobă ardea un foc de cărbuni.

– Unde-ai fost ? întrebă posomorît Rzepa.

În loc de răspuns, femeia căzu la pămînt și, stînd la picioarele lui, plîngînd în hohote, începu să strige :

– Wawrzon ! Wawrzon ! Pentru tine, pentru tine m-am dus la pierzanie. M-a mințit, apoi m-a înjurat și m-a alungat. Wawrzon ! Măcar tu ai milă de mine, scumpul meu ! Wawrzon ! Wawrzon !

Rzepa scoase securea de după ladă.

– Nu, spuse el cu glas liniștit, de-acum ţi-a sosit sfîrşitul, nenorocito ! Ia-ţi rămas bun de la lumea asta, că n-ai s-o mai vezi. N-ai să mai stai la casa ta, biata de tine, ci ai să zaci în țintirim... de-acum tu...

Rzepowa se uită la bărbatu-său cu ochii plini de groază.

– Ce, vrei să mă omori ?

Iar el :

– Hai, Maryska, nu pierde vremea degeaba. Închină-te; şi totul are să se sfîrşească într-o clipită. Nici n-ai să simţi, sărmana de tine.

– Wawrzon, tu într-adevăr ?...

– Pune capul pe ladă...

– Wawrzon !

– Pune capul pe ladă ! strigă bărbatul, de data asta cu spume la gură.

– Vai, dumnezeule ! Ajutor, oameni buni ! Ajut...

Se auziră o lovitură înăbuşită, un geamăt, şi capul căzu, bufnind, pe podea ; apoi a doua lovitură, şi un geamăt mai slab ; a treia lovitură, a patra, a cincea, a şasea. Pe podea se revărsă o baltă de sînge ; cărbunii din sobă se stinseseră. Un tremur străbătu trupul Rzepowei din creştet pînă-n tălpi ; apoi trupul se întinse brusc şi rămase nemişcat.

Puţin după aceea, un foc uriaş sfîşia întunericul nopţii ; ardeau acareturile de la curtea boierească.

EPILOG

Și acum, cititori, am să vă spun un mic secret: pe Rzepa nu puteau să-l ia la oaste. Un contract de felul celui care fusese semnat la crîșmă nu era de ajuns pentru aceasta. Dar, vedeți, țăranii nu pricep asemenea lucruri, iar intelectualitatea, datorită neutralității în care se ține, nu știe nici ea prea multe, deci...

Deci domnul Zolzikiewicz, care știa ceva în această privință, socotea că în orice caz lucrurile se vor tărăgăna și că pînă la urmă spaima o va arunca pe femeie în brațele dumisale.

Și acest mare om nu și-a greșit socotelile.

Mă veți întreba: dar cu el ce s-a întîmplat? Ce să se întîmple? Rzepa, după ce a dat foc tuturor acareturilor de la curte, s-a dus să se răfuiască și cu domnul Zolzikiewicz; dar la strigătul „Foc!“, s-a trezit tot satul, așa că domnul Zolzikiewicz a scăpat cu viață.

Domnia-sa continuă să dețină slujba de secretar comunal la Barania Glowa, iar acum trage nădejde să fie ales judecător. Chiar zilele acestea a sfîrșit de citit povestea Barbarei Ubryk[1] și trăiește cu speranța că, într-o bună zi, domnișoara Jadwiga îi va strînge totuși mîna pe sub masă.

Dacă aceste două speranțe, una în legătură cu postul de judecător și cealaltă în legătură cu strîngerea de mînă pe sub masă, se vor împlini sau nu, rămîne să ne-o spună viitorul.

---

[1] Călugăriță poloneză care, în mod arbitrar, a fost încarcerată vreme de 21 de ani (1848—1869) într-o mănăstire a ordinului carmelitelor, la Varșovia. Despre aceasta s-au scris la timpul său nenumărate relatări senzaționale, care au stîrnit vîlvă în lumea întreagă. Cazul Barbarei Ubryk și-a găsit ecou și în literatura romînă. El este amintit, de pildă, în schița „Cocoana Leonora“ din volumul *In lumea dreptății* de I. Al. Brătescu-Voinești (n. r.).

JANKO-MUZICANTUL

Se născuse plăpînd și slab. Cumetrele, care se adunaseră la căpătîiul lăuzei, clătinau din cap, îngrijorate și de mamă, și de copil. Kowalka Szymonowa, care trecea drept cea mai deșteaptă, încercă s-o mîngîie pe bolnavă :

– Socot, spuse ea, c-ar fi bine să-ți aprindem luminarea, ți se apropie sfîrșitul, cumătră dragă ; e vremea să te pregătești a trece în lumea celor drepți ; să chemăm preotul, ca să te dezlege de păcate.

– Chiar așa ! se amestecă în vorbă o altă cumătră, iar pe băiat trebuie să-l botezăm numaidecît ; așa e de slab, că nu m-aș mira să se stingă înainte de a veni preotul și, adause ea, măcar cu atîta să ne mulțumim, că, botezat fiind, n-are să se prefacă în vîrcolac.

Spunînd acestea, ea aprinse o luminare ; luă apoi copilul și, stropindu-l cu apă, pînă ce micuțul începu să clipească din ochi, rosti o rugăciune :

– În numele tatălui, și al fiului, și al sfîntului duh te botez, dîndu-ți ție numele Ian ; iar acum, suflete „creștin“, întoarce-te în lumea din care ai purces. Amin !

Dar sufletul creștin nu avea de fel poftă să se întoarcă în lumea din care a purces, părăsind firavul trupșor ; dimpotrivă, începu a-și frămînta cumplit picioarușele, plîngînd cu mare larmă, deși era atît de slab și de prăpădit, încît, așa cum spuneau cumetrele, „semăna mai degrabă a pisoi decît a copil".

Au trimis după preot. Preotul a venit, și-a făcut datoria și a plecat. Bolnava s-a mai înviorat. După o săptămînă s-a dus la lucru. Băiatul abia „își ținea suflarea", dar și-o ținea totuși. Așa a dus-o pînă cînd a împlinit patru ani, și atuncea, într-o primăvară, cucul i-a luat boala ; băiatul s-a mai înzdrăvenit ceva, dar sănătos de-a binelea nu s-a făcut ; și așa a ajuns pînă la zece anișori.

Era slab și ars de soare, cu burta mare și cu obrajii căzuți ; avea părul ca de cînepă, aproape alb, și ochii căprui, larg deschiși, cufundați parcă într-o lume de pe alt tărîm. Iarna, ședea pe cuptor, scîncind de frig și uneori de foame, cînd mamă-sa nu avea ce să pună nici în sobă, nici în oală ; vara hoinărea într-o cămășuică, încins cu un curmei, pe cap cu o pălărie de paie, spartă, de sub care își înălța capul sus, ca o pasăre. Mamă-sa, țărancă nevoiașă, neavînd nici pămînt, nici gospodărie, trăind de pe o zi pe alta, ca o rîndunică aciuată sub o streașină străină, poate că-l iubea în felul ei, însă îl bătea mereu, și din „prostule !" nu-l scotea. La opt ani, băiatul ducea vitele la pășune, iar cînd nu avea nimic de mîncare acasă, mama îl trimitea în pădure, după ciuperci. Dacă nu l-au mîncat lupii, numai dumnezeu cu mila lui l-a apărat.

Era pipernicit, și cînd vorbea cu oamenii, ținea degetul în gură – de altfel, ca mai toți copiii de la țară. Cum nici la muncă nu se arăta a fi de vreun folos, oamenii erau încredințați că n-o să iasă nimic din el și că mamă-sa nu o să aibă nici o mîngîiere de pe urma lui. De ce o mai fi venit pe lume ? Și totuși avea și el o patimă : cîntecul. Se oprea să-l asculte în tot locul. Iar cînd crescu mai măricel, nu se mai gîndea la nimic altceva. Cînd se ducea cu vitele la pășune sau cu coșul după poame, se întorcea de multe ori cu coșul gol și spunea în șoaptă :

– Vai, vai, mamă, ştii ce cîntec frumos am auzit astăzi în pădure ?!

Iar mamă-sa îi răspundea :

– O să-ţi dau eu un cîntec, de-o să-ţi treacă pofta ! Lasă, lasă !

Şi uneori îi pregătea cîte o „cîntare“, care-l ustura de-i mergeau fulgii. Băiatul ţipa şi se jura că altă dată n-are să mai facă ; dar, în ciuda jurămintelor, se gîndea că acolo, în pădure, cîntase totuşi cineva. Cine ? Nu ştia nici el. Brazii, fagii, mestecenii, mierlele, toate laolaltă. Cînta pădurea toată, cînta ecoul !... Pe cîmp cîntau toate ierburile ; în livada din spatele casei ciripeau vrăbiile, de se înfiorau şi vişinii. Seară de seară asculta toate glasurile satului şi, fără îndoială, îşi spunea că întreg satul cînta. Cînd l-au trimis la lucru, ca să împrăştie gunoiul pe ogoare, prindea pînă şi susurul vîntului în coarnele furcii.

O dată, stînd aşa, cu părul răvăşit, şi ascultînd cum cînta vîntul în coarnele furcii, l-a văzut vechilul moşiei. Întîi l-a cercetat din ochi, apoi s-a descins de curea şi i-a tras o bătaie straşnică. Şi cu ce s-a ales din toate astea ? S-a ales cu o poreclă. Oamenii îi spuneau „Janko-muzicantul“. Primăvara, se strecura pe furiş din casă, se ducea pe malul rîului şi cînta din fluier. Noaptea, cînd broaştele orăcăiau, cînd cristeii cîntau în luncă şi cînd bondarii bîzîiau prin rouă, iar cocoşii cîntau pe după garduri, somnul nu se prindea de el, ci şedea aşa, de asculta, şi dumnezeu ştie ce cîntece desluşea el din toate zvoanele acestea. Mamă-sa nu-l mai lua cu ea la biserică, din pricină că, îndată ce începea să cînte orga sau cînd auzea vreo voce mai plăcută, i se împăienjeneau ochii de lacrimi şi se uita la oameni cu priviri care veneau parcă din altă lume...

Straja, care cutreiera toată noaptea uliţele satului şi număra stelele de pe cer sau tăifăsuia încet cu zăvozii de pază, ca să nu-l biruie somnul, îl vedea adesea pe Ianko, în cămăşuică albă, furişîndu-se prin întuneric către crîşmă. Dar băiatul nu intra înăuntru, ci se pitula în umbra zidului şi asculta. Oamenii jucau *obertaş*-ul[1] ; cînd şi cînd, cîte un flăcău arunca o strigătură : Iac-aşa, şi iar aşa !

Cizmele tropăiau. Codanele chiuiau : „Ce pofteşti ?" Vioara cînta : „Vom mînca, vom bea şi ne vom veseli", iar contrabasul o întovărăşea cu glas adînc : „Ce-a dat domnul ! Ce-a dat domnul !" Strălucea lumina în ferestre ; în crîşmă fiecare grindă parcă se înfiora, cînta şi juca, iar Ianko asculta...

Ce n-ar fi dat să aibă şi el o vioară, care să cînte subţirel : „Vom mînca, vom bea şi ne vom veseli !" O cutie care cîntă ! Da, dar de unde s-o ia ? Cine să i-o facă ? Dacă i-ar îngădui măcar o dată s-o mîngîie cu mîna... Dar de unde ! Ianko nu putea decît atît : să stea pitulat şi să asculte, dar şi aceasta numai pînă cînd glasul străjii suna în întuneric, cutremurînd văzduhul :

– Du-te acasă, diavole !

Abia atunci Ianko pornea în goană, desculţ ; în drum către casă, prin întuneric, îl urmărea glasul viorii : „Vom mînca, vom bea şi ne vom veseli !" şi sunetul adînc al contrabasului : „Ce-a dat domnul ! Ce-a dat domnul ! Ce-a dat domnul !"

De cîte ori avea prilejul să audă cîntec de vioară, fie la sărbătoarea secerişului, fie la vreo cumetrie, Ianko simţea o adevărată încîntare. După aceea se cuibărea iarăşi pe cuptor, şi zile întregi nu scotea o vorbă, doar ochii îi străluceau, cum strălucesc ochii pisicii în întuneric. După o vreme şi-a făcut singur o scripcă de şindrilă şi din păr de coadă de cal, dar nu cînta aşa de frumos ca vioara de la crîşmă : abia suna, aproape că nici n-o auzeai, era ca un bîzîit de muscă sau de ţînţar. Totuşi cînta cu ea de dimineaţă şi pînă seara, deşi din pricina asta primea atîţia pumni, încît pînă la sfîrşit capul lui arăta ca un măr crud, ciocănit pe toate părţile. Dar aşa era firea lui. Slăbea mereu ; numai burta îi rămăsese umflată. Părul îi creştea tot mai încîlcit, iar ochii, tot mai larg deschişi, îi erau mai totdeauna scăldați în lacrimi ; pieptul și obrajii i se scofîlciseră cu totul. Nu semăna de fel cu ceilalți copii ; semăna mai degrabă cu vioara lui de șindrilă, care scotea sunete abia auzite. Și pe lîngă toate, în primăvara aceea flămînzea cumplit, ținîndu-se zile întregi numai cu morcovi cruzi. Însă în ciuda atîtor necazuri, dorul de a avea o vioară bună îl rodea necontenit.

---

[1] *Obertaş* sau *obereck* — dans popular polonez (n. r.).

Și dorul acesta nu i-a fost a bine.

La curtea boierească era un lacheu care avea o vioară și, cînd mîntuia treaba, începea să cînte, năzuind a cuceri în felul acesta pe domnișoara fată-n casă. Janko, furișîndu-se uneori în ograda conacului, se tîra pe brînci printre frunzele de brusturi pînă la odaia în care se afla vioara, numai ca s-o poată vedea prin ușa larg deschisă. Vioara spînzura pe peretele din fața ușii. Băiatul o privea cu toate puterile sufletului său, socotind-o ca pe o ființă nespus de dragă, ca pe un lucru sfînt, pînă la care nu se putea înălța niciodată și de care nu era vrednic să se atingă. Şi totuși, o dorea. Ar fi vrut s-o mîngîie măcar o dată, măcar o dată să o poată privi de-aproape, și la gîndul ăsta, sărmana lui inimioară de țăran se înfiora de o negrăită fericire.

O dată, într-o noapte, nu era nimeni în odaia de serviciu. Boierii plecaseră de mult în străinătate, conacul era pustiu, iar lacheul își făcea veacul în cealaltă aripă a casei, la domnișoara fată-n casă. Janko, tupilat între frunzele de brusturi, privea de îndelungă vreme prin ușa larg deschisă către ținta tuturor dorințelor lui. Era o noapte cu lună, și razele ei se strecurau pieziș pe fereastra odăii, răsfrîngîndu-se ca un mare și luminos pătrat pe peretele din fața ușii. Pătratul acesta călătorea încet, aproape pe nesimțite, către vioară, și în cele din urmă o cuprinse întreagă în lumina lui. În clipa aceea vioara ieși deodată din întuneric, împrăștiind parcă ea însăși mănunchiuri de raze argintii, iar rotunjimile ei erau atît de orbitor de strălucitoare, încît Janko abia de mai putea să se uite la ele. Scăldată în acea năvalnică revărsare de lumină, vioara, cu laturile ei meșteșugit tăiate, cu strunele și cu gîtul ei arcuit, era minunată. Butoanele de întins coardele erau ca niște licurici, iar arcușul atîrna ca o vergea de argint...

Era ca într-o minune, ca într-o vrajă : Janko se uita și nu se mai sătura. Pitit între frunzele de brusturi, cu coatele sprijinite pe genunchii slăbănogi, se uita necontenit, cu gura căscată. Acu îl țintuia pe loc frica, acu îl mîna înainte o dorință de neînvins. N-or fi niscai farmece ? Vioara, luminată de razele lunii, parcă venea către copil... Cînd și cînd, lumina parcă se stingea, dar în clipa următoare izbucnea cu și mai mare putere. Farmece, farmece, altceva nu putea fi ! În răstimp, s-a stîrnit vîntul ; copacii au fremătat domol ; frunzele de brusturi s-au zbătut ca niște aripi, iar lui Janko i s-a părut că aude cu o ciudată limpezime : „Du-te, Janko. Nu e nimeni în odaie... du-te, Ianko..."

Noaptea era senină, se vedea ca ziua. În parcul conacului, undeva, în preajma lacului, cînta o privighetoare, și trilurile ei, cînd mai slabe, cînd mai puternice, spuneau : „Du-te ! Hai, du-te și ia-o !" O păpăludă de treabă trecu în zbor lin pe la urechea copilului și-i strigă : „Nu, Janko, nu te du !" Dar păpăluda zbură mai departe, și privighetoarea rămase ; iar brusturii murmurau tot mai limpede : „Nu e nimeni în odaie !" Vioara se ivi iarăși în lumină...

Tîrîndu-se pe burtă, bietul pui de om, mărunt și zgribulit, se mișcă înainte încet și cu băgare de seamă ; iar privighetoarea îl îndemna tot mai stăruitor cu trilurile ei : „Du-te ! Hai, du-te și ia-o !"

Cămășuica albă ieșise cu totul dintre întunecatele frunze de brustur și se apropia tot mai mult de ușa odăii. Cînd ajunse în prag, se auzi răsuflarea întretăiată hîrîind în pieptul slăbănog al copilului. Într-o clipă, cămășuica albă pieri ; pe prag nu se zărea decît un picior desculț. Zadarnic mai trecu păpăluda încă o dată în zbor, strigînd : „Nu ! Nu !"... Janko intrase în odaie...

În lacul din parc broaştele orăcăiră în aceeaşi clipă cu toată puterea, ca într-o mare spaimă, şi apoi amuţiră. Privighetoarea contenise, brusturii nu mai fremătau. Janko se tîra mereu, încet şi cu mare încordare, dar deodată îl cuprinse groaza. Între brusturi se simţea ca la el acasă, cum se simt puii sălbăticiunilor în tufişuri, iar acum era ca un pui de sălbăticiune prins în capcană. Se mişca repede ; răsufla scurt şi şuierător. Se cufundă în întuneric. Un fulger brăzdă de la răsărit la apus noaptea tihnită de vară, luminînd încă o dată cuprinsul odăii, în care Janko era în patru labe în faţa viorii, cu capul ridicat în sus. Dar fulgerul se mistui, şi luna intră în nori. Nimic nu se mai văzu. Nimic nu se mai auzi.

Abia după o vreme porni din întuneric un sunet uşor şi duios, ca şi cînd cineva ar fi atins din greşeală strunele viorii, şi deodată...

Un glas răguşit de om trezit din somn, venind dintr-un ungher al odăii, întrebă cu mînie :

– Care eşti acolo, măi ?

Janko îşi opri răsuflarea, dar glasul răguşit întrebă încă o dată :

– Care eşti acolo, măi ?

Scăpără un băţ de chibrit, odaia se lumină, şi după aceea... Eh ! Dumnezeule ! Se auziră sudălmi înfundate, plînset, icnit de copil, vaiete : „Aoleu, dumnezeule !", larmă de cîini, ograda se umplu de zarvă şi ferestrele se luminară...

A doua zi sărmanul Janko fu adus în faţa primarului la judecată.

Trebuia judecat pentru hoţie ?... Fără îndoială. Primarul şi judeţii se uitară la el, cum şedea în faţa lor cu degetul în gură, cu ochii speriaţi şi înlăcrimaţi, mărunt, slăbănog, flămînd, stîlcit în bătaie și fără a-și da seama parcă unde se află și ce vor de la el... Cum să judeci o sărăcie ca asta, care are zece ani și abia se ține pe picioare ? Să-l trimită la închisoare, sau ce să facă cu el ?... Față de copil se cuvine oarecare milă. Așadar, să fie dat în seama străjii, care să-i tragă cîteva vergi, ca să nu mai fure cîte zile-o avea, și cu asta, basta !

– Se înțelege !

Îl chemară pe Stah, care era straja satului.

– Ia-l și dă-i cîteva, să țină minte !

În semn de încuviințare, Stah dădu din cap – cap nărod de vită – îl luă pe Janko subsuoară, ca pe un pisoi, și porni cu el în ogradă. Copilul, ori că nu înțelesese despre ce era vorba, ori că-l amuțise spaima, destul că tăcea chitic și doar se uita, ca o biată păsărică. O fi știut ce soartă îl aștepta ? Cînd Stah îl întinse jos în hambar, ridicîndu-i cămășuica pe spinare, repezind varga cu toată puterea, Janko răcni :

– Maică !

Și la fiecare lovitură răcnea tot așa : „Maică ! Maică !", dar din ce în ce mai încet, mai stins, pînă cînd, cine știe la a cîta vargă, tăcu și nu o mai chemă pe maică-sa...

Biată vioară sfărîmată !...

Eh, da nărod mai ești, măi Stah ! Nărod și neîndurat. Care om cu mintea-ntreagă s-ar năpusti cu toată puterea asupra unui copil ? Că doar ai văzut ce pipernicit și slăbănog e și că abia se ține pe picioare !

A venit mamă-sa și l-a luat ; pînă acasă a trebuit să-l ducă în brațe. A doua zi, Janko nu s-a mai sculat, iar a treia zi, către seară, pe laviță, învelit cu un țol de cîlți, s-a stins în deplină liniște.

Rîndunelele glăsuiau în cireșul din fața prispei ; o rază de soare pătrunse pe geam, învăluindu-i în lumină părul auriu și zburlit și fața, în care nu mai rămăsese nici un pic de sînge. Și raza aceea era parcă drumul pe care avea să pornească sufletul copilului. Bine că măcar moartea îi deschidea drum larg și însorit, căci în viață nu avusese parte decît de cărări pline de spini. În clipa din urmă abia mai răsufla, dar după chip se vedea bine că ascultă cu luare-aminte zvonurile satului care pătrundeau prin fereastra deschisă. Era pe înserat, și fetele, care se întorceau de la cîmp, cîntau : *Ah, pe cîmpul înverzit !* Undeva, departe, cineva cînta din fluier. Satul îi cînta lui Ianko cel din urmă cîntec, și Ianko asculta... Pe țol, lîngă el, se afla scripca pe care și-o înjghebase singur din șindrilă.

Deodată, în pragul morții, fața copilului se lumină, iar buzele albe abia murmurară :

– Mamă !

– Ce este, băiatul mamei ? întrebă mamă-sa cu glasul înăbușit de plîns.

– Mamă ! Cînd oi ajunge în cer, dumnezeu o să-mi dea o vioară adevărată ?

– O să-ți dea, băiatul mamei, o să-ți dea ! răspunse mamă-sa, dar mai mult nu putu să spună. În pieptul ei de femeie voinică izbucni în clocot toată jalea care se adunase și abia icni : – Vai, Isuse ! Isuse !

Se prăbuși cu fața pe ladă, bocind cu deznădejde, ca și cînd și-ar fi pierdut mințile ; înțelegea că nu poate smulge din ghearele morții ființa care-i era cea mai dragă.

Și, într-adevăr, n-a putut. Cînd s-a ridicat și s-a uitat iarăși la copil, ochii micului cîntăreț erau deschiși, ce-i drept, însă neclintiți, iar fața – gravă, posomorîtă și încremenită.

Și raza de soare se îndepărtase...

Pace ție, Ianko !

*

A doua zi, stăpînii s-au întors la conac, venind din Italia, împreună cu domnişoara şi cu domnişorul, care-i făcea curte.

Domnişorul a spus :

— *Quel beau pays que l'Italie !* [1]

— Şi ce popor de artişti ! *On est heureux de chercher là-bas des talents et de les protéger !...* [2]

Deasupra lui Ianko foşneau mestecenii...

---

[1] Ce ţară frumoasă e Italia ! (în limba franceză în original) (n. r.).

[2] Ce fericire că poţi găsi acolo talente, ca să le protejezi ! (în limba franceză în original) (n. r.).

DIN JURNALUL UNUI ÎNVĂȚĂTOR DIN POZNAN

Lumina lămpii, deși acoperită, mă trezea din somn, și deseori, pe la al doilea sau al treilea ceas după miezul nopții, îl vedeam pe Michaś muncind. Avea pe el numai cămaşa de noapte, iar faţa-i mică şi slabă era aplecată asupra cărții, și în tăcerea nopţii vocea-i somnoroasă și obosită repeta mecanic conjugările latineşti sau greceşti, cu monotonia cu care se repetă în biserică versetele unei litanii. Cînd îi spuneam să se ducă la culcare, băiatul îmi răspundea : „Nu știu încă lecțiile, domnule Wawrzynkiewicz". Făceam doar împreună cu el lecțiile de la patru pînă la douăsprezece, și eu însumi nu mă culcam pînă nu mă încredințam că știe bine totul ; dar zău, mă săturasem pînă în gît. Cînd sfîrșea ultima lecție, băiatul o uita pe cea dintîi, iar conjugările latineşti, grecești, nemțești și denumirile diferitelor județe îi pricinuiau atîtea încurcături, încît nu putea să doarmă. Ieşea deci de sub plapumă, aprindea lampa şi se aşeza iar la masă. Cînd îl certam, se ruga și plîngea. Mai tîrziu însă mă deprinsesem cu aceste veghi de noapte, cu lumina lămpilor şi cu mormăitul conjugărilor, încît atunci cînd lipseau nu se lipea somnul de mine. Poate că n-ar fi trebuit să îngădui ca băiatul să se chinuie peste puterile lui. Dar ce puteam să fac ? Trebuia doar să-și învețe cît de cît lecțiile în fiecare zi, căci altfel l-ar fi dat afară din școală, și numai dumnezeu știe ce lovitură ar fi fost aceasta pentru doamna Maria, care după moartea bărbatului ei, rămînînd cu doi orfani, își pusese toată nădejdea în Michaś. Situația era aproape disperată, pentru că, pe de altă parte, vedeam că această nemăsurată încordare măcina sănătatea copilului, şi într-o zi s-ar fi putut chiar să-i pună în primejdie viața. Trebuia cel puțin întărit trupește, trebuia să facă gimnastică, să umble mult pe jos sau să călărească, dar pentru asta nu era timp. În fiecare zi copilul avea atît de mult de lucru, avea atît de mult de învățat pe dinafară, atît de mult de scris, încît pot spune cu conştiința împăcată : nu avea timp. Orice clipă care ar fi fost de trebuinţă pentru veselia, pentru sănătatea și pentru viața băiatului era absorbită de latină, de greacă și... de germană. Dimineața, cînd îi puneam cărțile în ghiozdan și cînd vedeam cum i se frîngeau umerii slabi sub povara acestor volume docte, mi se strîngea inima de durere. Uneori interveneam și ceream pentru el o păsuire și oarecare înțelegere, dar profesorii germani îmi răspundeau că stric copilul și-l alint, că, după cum se vede, Michaś nu muncește de-ajuns, că și-a păstrat pronunţia poloneză și că plînge pentru orice lucru de nimic. Eu însumi sînt bolnav de piept, singur şi amărît, așa că aceste dojeni mi-au pricinuit multe clipe de mîhnire. Eram doar cel mai în măsură să știu cît muncea Michaś. Era un copil cu însușiri obișnuite, dar atît de rezistent și, în ciuda blîndeții, dăruit cu o tărie de caracter cum n-am mai întîlnit la nici un alt copil. Sărmanul Michaś își iubea cu pasiune mama, și pentru că i se spusese că mamă-sa este foarte nenorocită, bolnavă şi că dacă el nu va învăța bine, aceasta ar putea să o doboare, copilul tremura în fața acestui gînd şi citea nopți întregi, numai ca să nu o supere pe mamă-sa. Cînd lua cîte o notă rea, izbucnea în plîns, dar nimănui nu-i trecea prin minte de ce plîngea, ce înfricoşătoare răspundere apăsa asupra lui în acele clipe. Şi, într-adevăr, pe cine putea să intereseze acest lucru ? Îşi păstrase pronunția poloneză, și gata ! Eu nici nu-l stricam şi nici nu-l alintam, ci numai îl înțelegeam mai bine decît ceilalți, iar dacă nu-l băteam pentru insuccesele lui, ci căutam să-l încurajez, asta mă privea pe mine. Eu însumi am muncit din greu în viața mea, am suferit de foame și de sărăcie, n-am fost fericit și nici nu voi fi vreodată fericit, și apoi, ducă-se la naiba ! Acum, cînd mă gîndesc la asta, nici măcar nu mai scrîșnesc din dinți ; nu cred că viața merită să fie trăită, dar poate tocmai de aceea iau parte cu tot sufletul la orice nenorocire.

Cel puțin eu, la vîrsta lui Michaś, cînd alergam pe ulițe după porumbei sau cînd cîntam din fluier pe sub zidurile primăriei, mă bucuram de sănătate și eram plin de voioșie. Nu mă chinuia tusea ; cînd mă băteau, cît timp au putut să mă bată, plîngeam, dar altminteri eram slobod, ca pasărea cerului, și nu aveam grijă de nimic. Michaś însă nici măcar atîta nu avea. Mai tîrziu viața l-ar fi pus și pe el pe nicovală și l-ar fi lovit cu ciocanul ; atîta doar ar fi cîștigat, că în copilărie s-ar fi înveselit din toată inima de tot ceea ce face veselia copiilor, ar fi zburdat și ar fi alergat în aer liber, sub dogoarea soarelui. Dar în viața acestui băiat nu exista această armonie între muncă și copilărie. Dimpotrivă, îl vedeam ducîndu-se la școală și întorcîndu-se acasă posomorît, încovoiat sub povara cărților, adîncit în gînduri, cu ochii încercănați, înăbușindu-și parcă în toată clipa o izbucnire de plîns ; de aceea îl compătimeam și năzuiam să-i fiu un refugiu.

Eu însumi sînt învățător, deși particular, și nu știu, zău, ce-aș mai face în lumea asta dacă mi-aș pierde și credința în valoarea învățăturii și în folosul pe care ni-l poate aduce. Cred, pur și simplu, că învățătura n-ar trebui să fie o tragedie pentru copii, că latina nu poate să înlocuiască aerul și sănătatea și că o pronunție bună sau rea n-ar trebui să hotărască soarta și viața acestor ființe plăpînde.

Cred de asemenea că pedagogia își îndeplinește mai bine sarcina atuncea cînd copilul simte mîna ce-l conduce cu blîndețe, iar nu piciorul care-i zdrobește pieptul, călcînd tot ce acasă învăța să cinstească și să iubească... Și sînt într-atît de obscurantist, încît sînt sigur că în această privință n-am să-mi schimb niciodată părerea, de a cărei temeinicie mă încredinţez tot mai mult cînd îmi aduc aminte de Michaś al meu, pe care l-am iubit atît de sincer. Șase ani i-am fost profesor, mai întîi ca educator, apoi cînd a intrat în clasa a doua, ca preparator, așa încît am avut destulă vreme ca să mă leg sufletește de el. De altfel, de ce să mă mai ascund față de mine însumi ? Îmi era drag, pentru că era fiul celei mai scumpe ființe pe care am întîlnit-o vreodată în viața mea... Ea n-a știut niciodată acest lucru și nici nu-l va ști. Nu pot să uit nici o clipă că eu sînt... un oarecare domn Wawrzynkiewicz, profesor particular și pe deasupra un om bolnav, iar ea coboară dintr-o familie nobilă și bogată și este o doamnă la care n-aș fi cutezat nici măcar să ridic ochii. Dar pentru că o inimă singuratică, dornică de viață trebuie în cele din urmă să se lipească de ceva, așa cum se lipește de țărm scoica aruncată de valuri, de aceea inima mea s-a lipit de ea. Ce pot să fac ? Și de altfel, ce supărare îi poate pricinui ei lucrul acesta ? Nu rîvnesc de la ea mai multă lumină decît de la soarele care-mi încălzește primăvara pieptul bolnav. De șase ani trăiesc în casa ei, am fost de față la moartea bărbatului ei, am văzut-o nenorocită, singură, dar totdeauna bună ca un înger, iubitoare de copii, aproape sfîntă în văduvia ei, și de aceea... a trebuit să ajung aici. Dar aceasta nu este pentru mine o dragoste, ci mai degrabă un cult.

Michaś semăna foarte bine cu mamă-sa. Adesea cînd se uita la mine mi se părea că o văd pe ea. Avea aceleași gingașe trăsături, aceeași frunte, umbrită de același păr bogat, sprîncenele lui aveau aceeași blîndă arcuire, dar mai ales glasul era aproape la fel. Chiar și în firea mamei și a copilului era o asemănare care se manifesta printr-o anumită înclinare spre exaltarea simțămintelor și a părerilor. Amîndoi făceau parte din acea categorie de oameni nervoşi, sensibili, nobili şi iubitori care sînt în stare de cele mai mari jertfe, dar care cînd vin în contact cu viaţa şi cu realităţile ei găsesc prea puţină fericire, dăruind de mai înainte mai mult decît pot dobîndi după aceea. Astăzi, oamenii de felul acesta pier şi cred că vreun scriitor naturalist din vremea noastră ar putea spune despre ei că sînt osîndiţi la moarte dintru început, pentru că vin pe lume cu un beteşug al inimii = iubesc prea mult.

Familia lui Michaś fusese odinioară foarte bogată; dar oamenii din acest neam au iubit prea mult... După aceea, diferitele răscoale le-au împrăştiat averea ; ceea ce le rămăsese nu însemna, ce-i drept, sărăcie, nici chiar scăpătare, dar în comparaţie cu vremurile trecute era nevoie de o anume cumpătare. Michaś era cel din urmă coborîtor din neamul său ; de aceea doamna Maria l-a iubit nu numai ca pe propriul ei copil, ci şi ca pe întruparea tuturor nădejdilor ei de viitor. Din nenorocire, ea vedea în el, cu orbirea caracteristică tuturor mamelor, o capacitate neobişnuită. Băiatul, ce-i drept, nu era prost, dar făcea parte din acei copii ale căror însuşiri, la început mediocre, se dezvoltă de-abia mai tîrziu, o dată cu sănătatea şi cu puterea lor trupească. În alte împrejurări, el ar fi putut să sfîrşească şcoala şi universitatea şi să ajungă un funcţionar de folos în orice ramură de activitate. În împrejurările vieţii lui, însă, nu putea decît să se chinuie şi, cunoscînd părerea exagerată pe care o avea maică-sa despre însuşirile lui, se istovea în străduinţe zadarnice.

Mi-a fost dat să văd multe în viaţă şi m-am hotărît să nu mă mai mir de nimic, dar mărturisesc că foarte greu mi-a venit să cred că ar putea să existe o asemenea tulburare în care rezistenţa, dîrzenia firii şi munca să-l ducă pe un copil la nenorocire. Este ceva nesănătos în treaba asta, şi dacă cuvintele ar putea să-mi redea jeluirile şi amărăciunile, atuncea pe bună dreptate aş putea spune, împreună cu Hamlet, că se petrec în cer și pe pămînt lucruri de care filozofii nici n-au visat[1]...

Lucram cu Michaś, ca și cum de notele pe care le dobîndea el pentru progresul făcut ar fi atîrnat propriul meu viitor. Pentru că amîndoi, și eu, și scumpul meu băiat, aveam aceeași țintă, și anume : să nu o supărăm pe mama, să-i ducem numai note bune, să stîrnim pe buzele ei zîmbetul fericirii.

Cînd izbutea să ia o notă bună, băiatul se întorcea de la școală vesel și fericit. În astfel de clipe mi se părea că se înalță dintr-o dată, că era mai mare ; ochii lui, de obicei posomoriți, rîdeau atuncea cu o veselie sinceră, copilărească și scînteiau ca doi cărbuni aprinși. Își arunca îndată de pe umerii înguști ghiozdanul ințesat de cărți și, clipind din ochi către mine, îmi spunea din prag :

– Domnule Wawrzynkiewicz, mama are să fie mulțumită ! Am luat astăzi la geografie... ia ghicește, cît ?

Iar cînd mă prefăceam că nu pot ghici, venea în goană la mine cu o mutrișoară fermecătoare și, aruncîndu-și brațele pe după gîtul meu, îmi spunea la ureche, dar cu glas tare :

– Cinci ! Zău, cinci !

Acestea erau pentru noi amîndoi clipe de adevărată fericire. După o asemenea zi, seara, Michaś începea să facă planuri, închipuindu-și ce ar fi dacă ar lua „foarte bine" la toate obiectele și se adresa pe jumătate mie, pe jumătate lui :

– De crăciun vom pleca la Zalesina : are să ningă, ca în toate iernile, și o să ne dăm cu sania. Vom sosi noaptea, dar iată ! mama are să mă aștepte, are să mă îmbrățișeze, are să mă sărute și după aceea are să întrebe de note. Eu mă voi preface că sînt supărat, iar mama va citi : la religie – foarte bine ; la limba germană – foarte bine ; la latină – foarte bine... toate notele numai foarte bine ! Eh ! Domnule Wawrzynkiewicz !

---

[1] Vezi Shakespeare, *Opere,* vol. VII, *Hamlet,* actul I, scena 5, în romînește de Petru Dumitriu, E.S.P.L.A., 1959 (n. r.).

Şi sărmanului copil îi veneau lacrimile în ochi, iar eu, în loc să-l opresc, îl urmăream cu închipuirea mea obosită : îmi aduceam aminte de casa din Zalesina, de măreţia ei, de liniştea ce domnea acolo, de acea superioară şi nobilă fiinţă, care era stăpîna acelei aşezări, şi de fericirea pe care i-o va pricinui întoarcerea copilului, cu note foarte bune.

Mă foloseam de aceste clipe ca să-i lămuresc lui Michaś că mamă-sa se interesează foarte mult de învăţătura lui, dar tot atît de mult ţine şi la sănătatea copilului, că deci n-ar trebui să plîngă cînd îl iau la plimbare, că s-ar cuveni să doarmă atîta cît îi spun şi să nu se încăpăţineze în a pierde nopţile. Plin de însufleţire, copilul se agăţa de gîtul meu şi repeta :

– Bine, scumpul meu domn, voi fi sănătos, îngrozitor de sănătos şi mă voi face atît de mare, încît nici mama, nici mica Lola n-au să mă mai cunoască.

Primeam deseori scrisori de la doamna Maria, care-mi spunea să fiu cu luare-aminte la sănătatea copilului, dar zi cu zi mă încredinţam cu deznădejde că era aproape cu neputinţă să împac învăţătura cu sănătatea. Dacă obiectele predate ar fi fost prea grele pentru Michaś, aş fi stăruit să-l retrag din clasa a doua în clasa întîi ; dar el înţelegea aceste obiecte, deşi cu anevoinţă, totuşi foarte bine ; prin urmare nu era vorba de învăţătură, ci de timp şi de acea limbă nenorocită – limba germană, pe care copilul nu o stăpînea îndeajuns. Întru aceasta însă nu-i puteam fi de nici un folos şi mă bizuiam pe faptul că atuncea cînd vor sosi sărbătorile, odihna va umple golurile făcute în sănătatea băiatului de această muncă prea încordată.

Dacă Michaś ar fi fost un copil mai nepăsător, nu i-aş fi purtat atîta grijă ; el însă simţea mai adînc un insucces, decît un succes. Clipele de bucurie şi cîte un cinci, despre care am amintit mai sus, erau din nenorocire rare.

Atît de bine ajunsesem să citesc pe fața lui, încît îndată ce intra în odaie, de la cea dintîi aruncătură de ochi, știam dacă i-a mers rău.

– Ai luat vreo notă proastă ?

– Da !

– N-ai știut ?

Uneori răspundea : „N-am știut", dar mai adesea : „Am știut, însă n-am putut să vorbesc".

Micul Owicki, cel mai bun elev din clasa a doua, pe care l-am adus înadins pentru ca Michaś să-și pregătească lecțiile împreună cu el, mi-a spus că Michaś lua note rele mai ales din cauză că nu știa să se exprime.

Pe măsură ce copilul se simțea tot mai obosit la minte și la trup, aceste insuccese se repetau tot mai des. Am observat că după ce se sătura de plîns și se așeza apoi să-și facă lecțiile, părea tăcut și liniștit, dar în această îndoită energie, cu care se apuca de lecții, era ceva deznădăjduit și înfrigurat totodată. Uneori se trăgea într-un ungher, își lua capul în mîini și tăcea ; în exaltarea lui, băiatul își închipuia că sapă groapa iubitei sale mame și nu știa cum să facă față, se simțea închis într-un cerc vicios, din care nu găsea ieșire.

Tot mai des pierdea nopțile. Temîndu-se să nu mă trezesc, ca să-i spun să se ducă la culcare, se scula încetișor, prin întuneric, ducea lampa în antreu, acolo o aprindea și se așeza să-și facă lecțiile. Pînă să-l prind, a stat astfel cîteva nopți în antreul neîncălzit. N-am găsit altă cale de urmat decît să mă scol, să-l chem în odaie și să fac o dată toate lecțiile împreună cu el, ca să-l conving că le știe și că zadarnic se expune să răcească. În cele din urmă nici el singur nu-și dădea seama ce știe și ce nu știe. Își pierdea puterile, slăbea, pălea la chip și era tot mai posomorît. Uneori mi se întîmpla să mă încredințez că nu numai munca îi secătuia puterile. O dată, pe cînd făceam cu el o lecție din manualul de istorie *Unchiul povestind* *nepoților*[1], lucru pe care, la cererea doamnei Maria, îl făceam zilnic, Michaś sări în sus, cu ochii învăpăiați, iar eu aproape că m-am speriat văzînd înfățișarea-i cercetătoare și aspră cu care strigă :

— Domnule, așadar asta n-a fost o poveste ? Căci...

— Căci ce, Michaś ? l-am întrebat cu mirare.

În loc de răspuns, scrîșni din dinți, și în cele din urmă izbucni într-un plîns atît de zguduitor, încît multă vreme nu putui să-l liniștesc.

Am căutat să aflu de la Owicki cauza izbucnirii : nu știa nimic, sau poate n-a vrut să-mi răspundă ; m-am lămurit însă singur. Nu încăpea nici o îndoială că unui copil polon i se întîmpla să audă în școala germană multe lucruri care-i răneau cele mai adînci simțăminte față de țara lui, față de limba și față de tradițiile părintești, într-un cuvînt, față de tot ceea ce copilul învăța acasă să cinstească și să iubească. Asemenea afirmații treceau peste ceilalți băieți fără alte consecințe decît că stîrneau în sufletele lor o ură adîncă împotriva profesorilor și a întregului lor neam ; dar un băiat atît de cinstit cum era Michaś le simțea cu atît mai dureros. El nu cuteza să se împotrivească, deși uneori îi venea poate să țipe de durere, dar se tulbura, scrîșnea din dinți, se frămînta și se necăjea. Și astfel, la necazurile pe care i le pricinuiau insuccesele și notele rele, se adăuga și această depresiune morală, de o intensitate de nedescris, în care trăia necontenit. Cele două forțe, două voci, pe care orice copil e dator să le asculte, dar care tocmai din această cauză trebuie să fie de acord, îl sfîșiau pe Michaś în două direcții potrivnice. Ceea ce una din părți spunea că este imaculat, moral, iubit, cealaltă socotea că este putregai și caraghioslîc ; ceea ce una numea virtute, cealaltă arăta că e crimă sau un lucru ridicol. Astfel, în această dedublare, băiatul se dădea de partea către care-l îndemna inima, dar era silit a se preface că ascultă și crede opiniile contrare : trebuia să se prefacă, să joace teatru de dimineață pînă seara și să trăiască în această silă chinuitoare zile, săptămîni, luni... Ce situaţie pentru un copil !

---

[1] Este vorba de : *Istoria Poloniei pe înțelesul tuturor,* manual întocmit de *Ioachim Lelewel* (1786—1861), reeditat în repetate rînduri cu subtitlul *Istoria Poloniei pe care unchiul o povestește nepoților.* Lelewel a fost unul dintre conducătorii aripii democratice a mișcării din 1830 pentru eliberarea națională a Poloniei. Lucrările lui istorice au fost remarcate de Marx (n. r.).

Ciudată soartă avea Michaś ! De obicei dramele vieții încep mai tîrziu, cînd cad cele dintîi frunze de pe copacul vieții ; pentru el tot ceea ce alcătuiește o nenorocire, presiunea morală, frămîntarea ascunsă, neliniștea, strădaniile zadarnice, lupta cu greutățile de tot felul, pierderea treptată a speranței, toate acestea au început în al unsprezecelea an al vieții. Nici înfățișarea lui plăpîndă, nici forțele-i slăbite nu erau în stare să facă față acestor greutăți. Treceau zile, săptămîni ; sărmanul băiat își îndoia puterile, dar rezultatul era din ce în ce mai mic, din ce în ce mai dezastruos. Scrisorile doamnei Maria, deși erau duioase, aruncau o nouă apăsare asupra acestor greutăți.

„Dumnezeu te-a dăruit, Michaś, cu calități neobișnuite, îi scria mamă-sa, sînt sigură deci că n-ai să-mi înșeli speranța ce o pun în tine și că vei deveni o mîngîiere pentru mine și pentru țară."

Cînd băiatul primi pentru întîia oară o asemenea scrisoare, mă apucă de mînă cu înfrigurare și, cutremurîndu-se de plîns, repeta într-una :

– Ce să fac, domnule Wawrzynkiewicz, ce pot eu să fac ?

Într-adevăr, ce putea el să facă ? Ce vină avea el că se născuse fără nici o înclinare pentru deprinderea limbilor străine și că nu putea să se exprime în germană ?

În sfîrșit, sosi și vremea de odihnă, ziua de 1 noiembrie, cînd cade ziua Tuturor Sfinților ; notele pe acest pătrar de an nu erau de loc bune ; la cele trei obiecte principale avea „suficient". În urma rugăminților lui fierbinți, n-am trimis notele doamnei Maria.

– Scumpul meu domn ! mă ruga el, cu mîinile împreunate, mama nu știe că de Toți Sfinții se dau notele, iar pînă la crăciun poate se va îndura dumnezeu de mine.

Sărmanul copil își făcea iluzii că va izbuti să-și îndrepte notele și, ce-i drept, aceleași iluzii mi le făceam și eu. Credeam că va dobîndi rutina învățăturii, că se va obișnui cu toate, că-și va îndrepta limba, că-și va însuși pronunția corectă și că, mai ales, va avea nevoie de tot mai puțin timp pentru învățătură. Dacă n-aș fi avut această credință, de mult i-aș fi scris doamnei Maria, înfățișîndu-i adevărata stare de lucruri. Totuși, speranțele nu păreau a fi zadarnice. Îndată după ziua Tuturor Sfinților, Michaś luă trei note foarte bune, dintre care una la latină. Dintre toți elevii din clasă, el singur a știut că timpul trecut al verbului *gaudeo* este *gavisus sum*, și a știut, pentru că atuncea cînd luase, cu cîteva zile mai înainte, celelalte note foarte bune mă întrebase cum se spune în latinește : mă bucur. Credeam că o să înnebunească de fericire. A scris mamă-sei o scrisoare, care începea așa :

– Dragă mamă ! Scumpa mea știe cum face *perfectum* de la *gaudeo ?* Cu siguranță că nu știe nici mama, nici mica Lola, căci în toată clasa eu singur am știut.

Michaś își diviniza mama. De atuncea mă întreba mereu despre tot felul de perfecte și participii. Menținerea acestor note bune era acum ținta vieții lui. Dar această fericire n-a ținut multă vreme. După puțin timp, pronunția polonă dărîmă în chip fatal ceea ce clădise stăruința, iar numărul prea mare de obiecte de studiu nu îngăduia copilului să acorde fiecăruia din ele atîta timp cît ar fi cerut memoria lui obosită. O întîmplare contribui și mai mult la sporirea acestor insuccese. Și Michaś și Owicki au uitat să-mi spună despre o anume lucrare scrisă, pe care n-au făcut-o. Lui Owicki i-a mers, pentru că, fiind elevul cel mai bun, nici n-a fost întrebat, dar Michaś primi o admonestare publică pe școală, fiind amenințat chiar cu eliminarea.

S-a bănuit, bineînțeles, că înadins ascunsese lucrarea față de mine, ca să nu o facă, iar băiatul, care nu era în stare să mintă, nu avea putința să-și dovedească nevinovăția. Ar fi putut, ce-i drept, să spună în apărarea lui că și Owicki uitase să facă lucrarea, dar asta nu-i îngăduia onoarea de școlar. La încredințările pe care le-am dat, germanii mi-au răspuns că îndemn băiatul la lene. Faptul acesta mi-a pricinuit o mare mîhnire, dar mai neliniștit eram de înfățișarea lui Michaś. În seara acelei zile l-am văzut cum își ținea capul în mîini, cum șoptea, crezînd că eu nu-l aud : „Mă doare ! Mă doare ! Mă doare !" Scrisoarea mamei care sosi a doua zi dimineața și în care doamna Maria îl copleșea pe Michaś cu mîngîieri pentru notele cele bune a fost pentru el o nouă lovitură.

– Iată ce frumoasă mîngîiere am să-i aduc ! spuse el, acoperindu-și fața cu mîinile.

A doua zi, cînd i-am pus în spate ghiozdanul cu cărți, s-a poticnit și era aproape să cadă. Am vrut să-l țin acasă, însă el mi-a spus că nu are nimic și că se duce la școală ; m-a rugat numai să-l întovărășesc, pentru că se teme de amețeli. La prînz s-a întors cu o nouă notă proastă. O luase pentru o lecție pe care o știa bine, dar după cum mi-a spus Owicki, se zăpăcise și nu izbutise să scoată un singur cuvînt. La școală se înrădăcinase părerea că Michaś este un băiat pătruns de „principii și de instincte învechite", greu de cap și leneș.

Împotriva acestor imputări din urmă, pe care le cunoștea, lupta ca un înecat cu valurile, deznădăjduit, dar zadarnic.

În cele din urmă, își pierdu orice încredere în sine, în propriile lui puteri, ajungînd la convingerea că munca și străduințele lui erau zadarnice, că niciodată nu-și va însuși pronunția germană și că totdeauna va învăța prost ; în același timp își închipuia ce va spune mamă-sa despre toate acestea, ce durere are să-i pricinuiască și cum are să-i zdruncine șubreda ei sănătate.

Preotul din Zalesina, care îi scria uneori, un om plin de bunăvoință, însă distrat, își sfîrșea fiecare scrisoare în felul următor :

„Michaś, să nu uiți că nu numai bucuria, dar și sănătatea mamei tale atîrnă de progresele tale la învățătură și purtare." Băiatul nu uita, ci ținea minte prea bine, căci și prin somn repeta cu glasul îndurerat : „Mamă, mamă !", ca și cînd ar fi rugat-o să-l ierte.

În realitate însă lua note tot mai proaste. Între timp, crăciunul se apropia cu pași repezi, și în privința notelor nu-și mai putea face nici o iluzie. I-am scris doamnei Maria, voind să o previn. I-am spus deschis și hotărît că băiatul este slăbit și peste măsură de împovărat, că, deși depune cele mai mari stăruințe, nu poate să facă față și că probabil după sărbători va trebui să-l ia de la școală, să-l țină la țară, și în primul rînd să se ocupe de sănătatea lui. Din răspunsul pe care l-am primit am înțeles că simțămintele ei materne fuseseră oarecum rănite ; îmi scrisese, totuși, ca o femeie înțeleaptă și ca o mamă iubitoare. Nu i-am spus lui Michaś nimic despre această scrisoare și nimic despre intenția de a-l retrage de la școală, căci mă temeam de orice emoție mai puternică, să nu-l doboare ; i-am amintit numai că, orice s-ar întîmpla, mama știe că el muncește și că va ști deci să-i înțeleagă insuccesele. Aceasta i-a adus o vădită ușurare, căci a plîns mult și din toată inima, ceea ce nu i se întîmplase cam de multă vreme. Plîngînd, repeta mereu : „Cîte necazuri îi pricinuiesc eu mamei !", dar la gîndul că în scurtă vreme va pleca la țară, că-și va vedea mama și pe mica Lola, satul Zalesina și pe părintele Maszyński, rîdea printre lacrimi. Și eu voiam să plec cît mai degrabă la Zalesina, pentru că aproape nu mă mai puteam uita la copil, în starea în care ajunsese. Acolo îl aștepta o inimă de mamă, o înțelegere omenească, liniștea și odihna. Acolo învățătura va fi cu totul alta, mult mai atrăgătoare, nu străină și respingătoare ; acolo era o atmosferă de iubire și de puritate, pe care pieptul lui de copil putea să o respire în voie.

Astfel, așteptam sărbătorile, care trebuiau să fie pentru el o izbăvire, și număram pe degete clipele care ne despărțeau de ele și care aduceau lui Michaś mereu alte neplăceri. Totul era parcă pornit împotriva lui. Pentru a deprinde „cît mai bine" limba oficială de predare, li se recomandase copiilor să nu folosească altă limbă între ei. Michaś însă uită de acest lucru și primi o admonestare publică, fiind învinuit că ar „demoraliza" pe ceilalți elevi. Era chiar în ajunul sărbătorilor, și faptul avea deci însemnătate cu atît mai mare. Cum a primit această întîmplare Michaś, care era un copil ambițios și sensibil, nu mai încerc să descriu ; ce haos trebuie să fi fost in mintea lui ! Totul zvîcnea în inima lui de copil, iar înaintea ochilor vedea, în loc de lumină, întuneric. Se încovoia ca un spic în bătaia vîntului. În cele din urmă, chipul acestui băiat de unsprezece ani luă o înfățișare de-a dreptul tragică ; ai fi zis că plînsul îl sugruma necontenit și că, încordîndu-și toate puterile, abia se ținea să nu izbucnească în hohote ; ochii lui aveau uneori priviri de pasăre rănită ; după o vreme îl cuprinse o îngîndurare și o toropeală ciudată ; mișcările lui erau parcă inconștiente, iar vocea ciudat de înceată. Devenise neobișnuit de tăcut, de liniștit și de disciplinat, ca un automat. Cînd îi spuneam că e timpul să mergem la plimbare, nu se mai împotrivea, ca odinioară, își lua șapca și venea tăcut în urma mea. Aș fi fost mulțumit dacă aceasta ar fi arătat nepăsare, dar îmi dădeam seama că sub această aparență se ascundea o resemnare exaltată și dureroasă. Se așeza la masă, își făcea lecțiile ca și mai înainte, dar mai mult din obișnuință. Se vedea că, repetînd mecanic conjugările, se gîndea la altceva sau mai bine zis nu se gîndea la nimic. Întrebîndu-l o dată dacă a sfîrșit de învățat, îmi răspunse cu glasul domol și parcă somnoros : „Eu cred, domnule, că asta n-o să-mi fie de nici un folos". Mă feream chiar să mai pomenesc numele mamei în fața lui, ca să nu umplu paharul de amărăciune din care sorbeau buzele sale de copil.

Dar şi mai mult mă neliniştea starea sănătății lui, pentru că slăbea mereu, şi pînă la urmă ajunsese aproape străveziu. Rețeaua de vinișoare, care odinioară se ivea pe tîmple numai cînd se înflăcăra peste seamă, acum se vedea mereu. Era atît de frumos, încît semăna cu o cadră. Te cuprindea mila cînd te uitai la acest cap de copil, aproape ca de înger, care-ţi făcea impresia unei flori ce se ofilește. În aparență nu suferea de nimic, însă se împuţina şi se istovea. Nu mai putea să ducă ghiozdanul încărcat cu toate cărţile, şi de aceea îi puneam numai cîteva, iar pe celelalte i le duceam eu, pentru că acum, aproape în fiecare zi îl întovărăşeam la şcoală, și la dus şi la întors. În sfîrşit, veniră şi sărbătorile. Trăsura de la Zalesina aştepta de două zile, iar scrisoarea doamnei Maria, care sosi o dată cu ea, ne vestea că acolo toți ne aşteaptă cu nerăbdare. „Am auzit că tu, Michaś, o duci greu, sfîrşea doamna Maria, nu mă mai aştept la note foarte bune, aş vrea numai ca şi profesorii tăi să gîndească aşa cum gîndesc eu, că ai făcut tot ce ţi-a stat în putere, că printr-o bună purtare ai căutat să compensezi notele insuficiente."

Dar profesorii credeau altfel, în toate privințele, deci şi nota la purtare a dat greş. Cea din urmă admonestare publică se referea tocmai la purtarea copilului, despre care doamna Maria avea de asemenea o părere deosebită. După opinia profesorilor germani, nu se purtau bine decît copiii care rîdeau atuncea cînd ei își băteau joc de „înapoierea polonă", de limba și de tradiția polonă. Drept urmare a acestor concepţii etice, Michaś, neînfăţişînd destule garanţii că în viitor ar putea să urmeze cu folos cursurile și deci ocupînd zadarnic un loc care s-ar fi cuvenit altuia, a fost eliminat din școală. Această hotărîre fusese dată seara. În odaie era aproape întuneric, pentru că afară ningea din belşug, aşa că n-am putut să văd faţa copilului. Am văzut numai că s-a dus la fereastră, s-a oprit în faţa geamului şi a rămas tăcut, fără a se gîndi la nimic, urmărind jocul fulgilor de zăpadă, care roiau în văzduh. Nu-i pizmuiam gîndurile bietului copil, care, întocmai ca aceşti fulgi, i se învîrteau desigur prin cap, dar am socotit că era mai bine să nu vorbesc cu el despre note şi despre hotărîrea luată de şcoală. În felul acesta a trecut un sfert de ceas într-o tăcere plictisitoare, iar între timp s-a întunecat de-a binelea. Am început să-mi rînduiesc lucrurile în geamantan, dar văzînd că Michaś sta mereu la geam, i-am spus în cele din urmă :

– Ce faci acolo, Michaś ?

– Este adevărat, răspunse el, cu glas tremurat, poticnindu-se la fiecare silabă, că mama stă acum în camera verde, împreună cu Lola, în faţa focului şi se gîndeşte la mine ?

– Se prea poate. Dar de ce-ţi tremură glasul ? Nu cumva eşti bolnav ?

– Nu am nimic, domnule, numai că mi-e tare frig.

L-am dezbrăcat şi l-am culcat îndată în pat ; mă uitam cu milă la genunchii lui slăbiţi şi la mîinile-i subţiri ca trestia. I-am spus să-şi bea ceaiul şi l-am învelit cu ce-am putut.

– Acum ţi-e mai cald ?

– O, da ! Numai capul mă doare puţin.

Sărmanul cap, avea de ce să-l doară ! Trudit, copilul adormi degrabă, respirînd anevoie prin plămînii lui plăpînzi, iar eu am sfîrşit de împachetat lucrurile mele şi ale lui ; apoi, simţindu-mă şi eu cam rău, m-am culcat îndată. Stingînd lumînarea, am adormit aproape în aceeaşi clipă.

Pe la ceasul trei din noapte m-au trezit o lumină şi o mormăială monotonă, pe care o cunoşteam prea bine.

Am deschis ochii, și inima mi-a zvîcnit neliniștită. Lampa era aprinsă pe masă, iar Michaś ședea pe scaun în cămașă de noapte și citea ; obrajii îi erau învăpăiați ; ochii îi ținea pe jumătate închiși, ca să-și poată încorda și mai tare mintea, și, cu capul dat puțin pe spate, repeta necontenit, cu glas somnoros :

– Conjunctivul : *amem, ames, amet, amemus, ametis...*

– Michaś !

– Conjunctivul : *amem, ames...*

L-am scuturat de umăr.

– Michaś !

Se trezi și începu a clipi din ochi cu mirare, uitîndu-se la mine, ca și cum nu m-ar mai fi cunoscut.

– Ce faci ? Ce-i cu tine, copile ?

– Domnule, răspunse el zîmbind, repet tot de la început ; vreau să iau mîine o notă foarte bună.

L-am luat de mînă și l-am dus în pat ; trupul îi ardea ca focul. Din fericire, medicul locuia în aceeași casă ; l-am chemat deci îndată. N-a avut nevoie să se gîndească prea mult. O clipă i-a ținut pulsul copilului, apoi i-a pus mîna pe frunte. Michaś avea meningită.

Ah ! Se vede că prea nu puteau să-i intre în cap atît de multe lucruri !

Boala luă repede o formă înspăimîntătoare. Am telegrafiat doamnei Maria, și a doua zi soneria de la ușă, smucită nervos, îmi anunța sosirea ei. Cînd a deschis ușa, i-am văzut fața albă ca varul sub voalul negru ; își înfipse degetele cu o putere neobișnuită în brațul meu, și întregul ei suflet se adună în ochii îndreptați către mine, cînd întrebă scurt :

– Trăiește ?

– Da. Medicul spune că-i e mai bine.

Își aruncă voalul, pe care respirația pusese o brumă ușoară, și se năpusti în odaia copilului. Michaś trăia, ce-i drept, însă nu se simțea mai bine. Nu-și cunoscu mama, cînd ea se așeză lîngă el și-l apucă de mînă. De-abia cînd i se puse gheață proaspătă la cap începu a clipi din ochi, uitîndu-se încordat la fața aplecată asupra lui. Mintea lui se străduia din greu, pesemne, luptînd cu fierbințeala și cu bîiguiala ; buzele-i tremurau. Zîmbi, și în cele din urmă spuse :

– Mama !...

Ea îl apucă de mîini și rămase așa lîngă el cîteva ceasuri, fără măcar să-și fi lepădat haina de drum. De-abia cînd i-am atras luarea-aminte asupra acestui lucru, mi-a spus :

– Așa este. Am uitat să-mi scot pălăria.

Cînd și-a scos-o, inima-mi fu strînsă de un simțămînt ciudat : în părul auriu, care-i împodobea tînărul și frumosul ei cap, luceau dese fire argintii. Cu trei zile înainte, poate că încă nu se iviseră.

Acum schimba compresele copilului și-i dădea medicamente. Michaś umbla cu ochii după ea oriîncotro se întorcea, dar iarăși n-o mai cunoștea. Seara, temperatura crescu. Declama în neștire elegia despre Zolkiewski[1] din *Cîntecele istorice* ale lui Niemcewicz[2], și uneori vorbea în limba oficială de predare sau declina diferite cuvinte latinești. Ieșeam mereu din odaie, pentru că nu mai puteam să-l ascult. Cînd era încă sănătos, îl învățasem în taină slujba religioasă, voind să-i fac mamei o surpriză, cînd ne vom întoarce la țară – și acum mă străbăteau fiorii cînd auzeam în liniștea de seară pe acest copil de unsprezece ani repetînd înainte de moarte, cu glas monoton și stins : „*Deus meus, Deus meus! quare me repulisti et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus!*“ [1]

---

[1] *Stanislaw Zolkiewski* (1547—1620), hatman polon, căzut într-o luptă cu turcii (n. r.).

[2] *Iulian Ursyn Niemcewicz* (1757—1841), scriitor patriot polon, participant la răscoala din 1794 condusă de Kosciusko (1746—1817). În *Cîntecele istorice* scrise în 1816, slăvește trecutul glorios al patriei sale și cheamă poporul la lupta pentru eliberarea națională (n. r.).

Nu pot să spun ce impresie tragică făceau aceste cuvinte! Era în ajunul crăciunului. Din uliță se auzeau glasuri de oameni și clinchet de zurgălăi la sănii. Orașul îmbrăca veșmînt de sărbătoare și de veselie. Cînd s-a întunecat cu totul, în casa de peste drum se vedea prin geam pomul de iarnă, strălucitor de lumînări, încărcat de nuci aurite și argintate, iar în jurul pomului se vedeau capete de copii cu părul bălai sau întunecat, dansînd ca pe arcuri. Geamurile erau luminate, iar înăuntru răsunau strigăte de veselie și de uimire. Toate glasurile care ajungeau aici din stradă erau pline de voioșie ; bucuria era obștească ; numai micuțul nostru repeta, parcă cu adîncă jale : „*Deus meus, Deus meus, quare me repulisti... ?*“ La poartă s-au oprit colindători, și în scurtă vreme le-am auzit cîntarea : „Dați veste că se află în iesle“. Noaptea nașterii se apropia, iar noi tremuram ca nu cumva să fie noaptea morții.

O clipă ni s-a părut că băiatul și-a revenit, pentru că începuse s-o strige pe Lola și pe mamă-sa, dar asta nu ținu decît puțină vreme. Răsuflarea-i, gîfîită uneori, contenea cu totul. Nu ne mai puteam face nici o iluzie! Această plăpîndă făptură era numai pe jumătate între noi. Mintea îi zburase de mult, iar acum el însuși pleca în depărtarea întunecată și în nesfîrșit, nu mai vedea pe nimeni și nu mai simțea nimic, nici chiar capul mamei, care rămăsese pe jumătate moartă la picioarele lui. Copilul ședea neclintit și nu se mai uita la noi. Fiecare respirație îl îndepărta și parcă îl adîncea în beznă. Boala stingea rînd pe rînd, scînteie după scînteie, bruma ce mai rămăsese din viața lui. Mîinile copilului, care stăteau deasupra plapumii, dobîndiseră înfățișarea acelei grele inerții pe care o au lucrurile moarte ; nasul i se ascuțise, iar fața avea o gravitate rece. Numai respirația era tot mai pripită, pînă cînd, în cele din urmă, era întocmai ca tic-tacul unui ceasornic. Încă, încă o clipă, un suspin, și cel din urmă bob de nisip avea să cadă din clepsidră : se apropia sfîrșitul.

---

[1] Dumnezeul meu, dumnezeul meu! De ce m-ai îndepărtat și de ce umblu cuprins de mîhnire cînd se repede asupra-mi vrăjmașul (în limba latină în original). Începutul rugăciunii care se rostește de catolici la împărtășanie (n. r.).

Pe la miezul nopții am crezut că-și dă sufletul, pentru că începuse să horcăie și să geamă, ca un om căruia i se umple gura cu apă ; apoi deodată tăcu brusc. Dar oglinda pe care medicul i-o puse deasupra gurii lui se acoperi cu aburul răsuflării. O oră mai tîrziu, temperatura cedă brusc : toți credeam că este salvat. Însuși medicul avea oarecare speranță. Sărmana doamna Maria își pierdu cunoștința.

Vreme de două ceasuri, copilul se simți tot mai bine. Spre dimineață, pentru că asta era a patra noapte nedormită petrecută la căpătîiul micuțului și pentru că tusea mă înăbușea mereu, am ieșit în hol, m-am întins pe divan și am adormit îndată. M-a trezit vocea doamnei Maria. Credeam că mă cheamă, dar în tăcerea nopții am auzit limpede : „Michaś ! Michaś !“ Mi s-a zbîrlit părul în cap cînd mi-am dat seama cît de înfricoșător era acest strigăt adresat copilului ; înainte de a sări de pe divan, ea ieși în hol, cu lumînarea în mînă și cu buzele tremurînde, șoptind :

– Michaś... a murit !

Am alergat îndată la patul copilului. Da. Capul lăsat greu pe pernă, gura deschisă, ochii neclintiți, țintind un punct în gol și împietrirea tuturor trăsăturilor nu mai lăsau nici cea mai mică îndoială : Michaś murise.

L-am acoperit cu plapuma, pe care mamă-sa, ridicîndu-se de pe pat, o dăduse la o parte, lăsînd dezvelit trupul slăbit, și i-am închis ochii. Multă vreme după aceea a trebuit să mă îngrijesc de doamna Maria. Întîia zi de sărbători am petrecut-o în pregătiri de înmormintare, care erau îngrozitoare pentru mine, fiindcă ea nu voia să se despartă de trupul copilului, şi mereu o părăseau puterile. Cînd veniră oamenii să ia măsură pentru sicriu, ea leşină ; tot aşa cînd începură să-l îmbrace, şi, în cele din urmă, cînd aşezară catafalcul. Deznădejdea ei contrasta cu nepăsarea cioclilor, deprinşi cu asemenea lucruri, şi ajungea aproape la nebunie. Ea singură rîndui rumeguşul de lemn în sicriu, sub pînză, vorbind în neştire că copilul va avea capul prea jos. Dar Michaś stătea între timp în pat, îmbrăcat în uniformă nouă, cu mănuşi albe în mîini, rigid, nepăsător şi liniştit. În sfîrşit, am pus corpul în sicriu şi l-am aşezat pe catafalc, între două rînduri de lumînări. Odaia, în care sărmanul copil declinase atîtea substantive latineşti şi în care pregătise atîtea lecţii, se transformă într-un fel de capelă, pentru că geamurile erau astupate, iar lumina galbenă şi tremurîndă a lumînărilor dădea pereţilor un solemn aspect de biserică. De la cea din urmă dată cînd dobîndise acele note foarte bune, niciodată nu-l mai văzusem pe Michaś atît de senin ca acum. Profilul său gingaş, îndreptat către tavan, zîmbea liniştit, ca şi cînd copilul s-ar fi simţit în voia lui şi deplin fericit în această veşnică recreaţie a morţii. În lumina pîlpîitoare a lumînărilor, faţa-i surîzătoare parcă trăia, parcă dormea. Încetul cu încetul, băieţii, colegii săi, care se duseseră acasă de sărbători, începură să vină.

Copiii priveau cu ochii mari, nedumeriţi lumînările şi catafalcul. Micile uniforme erau mirate poate de gravitatea şi de rolul colegului lor. Doar pînă de curînd el se aflase încă printre ei, se încovoia, ca şi ei, sub povara ghiozdanului, încărcat cu cărţi germane, lua note rele, era dojenit şi admonestat public, avea pronunţie greşită ; oricare dintre ei putea să-l tragă de păr sau de urechi ; iar acum stătea mai sus decît ei, solemn, liniştit, înconjurat de lumînări ; toţi se apropiau de el cu respect şi cu oarecare spaimă, şi chiar Owicki, deşi era cel mai bun elev, acum nu însemna prea mult în fața lui. Dîndu-și ghionturi, băieții își spuneau în șoaptă că acum lui nu-i mai păsa de nimic, acum chiar dacă ar veni *Herr Inspektor* [1], el nu s-ar mai ridica în picioare, nu s-ar speria, ci i-ar zîmbi tot atît de liniștit ; că el putea să facă numai și numai ce vrea, putea să facă gălăgie cît poftea și chiar să vorbească în limba polonă cu micii îngerași cu aripi. Vorbindu-și astfel în șoaptă, ei se apropiară de șirul lumînărilor și începură a spune rugăciunea pentru veșnica odihnă a lui Michaś...

A doua zi, sicriul fu închis, bătut în cuie și dus la cimitir, unde în scurtă vreme bulgării de pămînt, amestecați cu zăpadă, îl acoperiră... pentru totdeauna...

A trecut aproape un an de atuncea, dar astăzi, cînd scriu aceste rînduri, îmi aduc aminte de tine și mi se strînge inima, micul meu Michaś, floarea mea, care te-ai ofilit atît de timpuriu ! Ai avut pronunție proastă, dar inimă cinstită. Nu știu unde ești acum și dacă mă auzi ; știu numai că pe fostul tău profesor îl chinuie tusea tot mai mult, că-i este tot mai greu, că se simte tot mai singuratic și că în scurtă vreme, poate, va porni și el spre drumul pe care ai pornit tu...

---

[1] Domnul inspector (în limba germană în original) (n. r.).

ÎNGERUL

La biserica din tîrguşorul Lupiskowa, după înmormîntarea Kalikstowei, a urmat slujba obişnuită, iar acum, către sfîrşit, nu mai rămăseseră înăuntru decît vreo zece bătrîne, care îşi spuneau cele din urmă rugăciuni. Era ceasul patru după amiază, dar cum iarna la ceasul patru se întunecă, în biserică înnoptase de-a binelea. Îndeosebi altarul cel mare era cufundat într-o negură de nepătruns. Pe sfînta masă mai ardeau încă două lumînări, dar flacăra lor abia mai lumina, pîlpîind, portiţele de aur şi picioarele unui Crist răstignit pe cruce şi străpunse de un piron puternic. Capul pironului era parcă un enorm punct, strălucitor, în altar. Din celelalte lumînări, stinse chiar atuncea, se depănau şuviţe de fum, umplînd golul dintre strane cu o mireasmă de ceară curată.

Un bătrîn şi un copil trebăluiau în faţa altarului. Bătrînul mătura, iar copilul stringea covorul de pe trepte. Cînd contenea o clipă litania bătrînelor, se desluşea glasul mîniat al bătrînului, care-l dojenea cu asprime pe băiat, sau se auzeau vrăbiile, flămînde şi zgribulite de frig, ciocănind în ferestrele troienite.

Bătrînele şedeau în băncile de lîngă uşa de intrare, învăluite într-un întuneric adînc, prin care abia răzbătea pîlpîirea cîtorva lumînări de seu, cu care se ajutau unele dintre ele la citania rugăciunilor din cărţi. Una din aceste luminări lumina destul de limpede un mic prapur înfipt în banca din față, înfățișînd un grup de păcătoși arzînd în flăcările iadului, înconjurați de diavoli. Zugrăveala de pe ceilalți prapuri nu se putea desluși.

Femeile nu cîntau, ci mai degrabă mormăiau cu glasuri trudite și somnoroase litania, în care reveneau necontenit cuvintele :

„Și cînd va sosi ceasul morții,
Primește-ne, primește-ne la fiul tău...“

Biserica năpădită de neguri, prapurii înfipți în bănci, bătrînele cu chipuri gălbejite, luminițele care tremurau, ca și cînd ar fi stat să se scufunde cu totul în beznă, toate aveau o înfățișare posomorîtă, aproape înfricoșătoare. Iar versetele de jale ale cîntării despre moarte, pe care o îngînau bătrînele, își găseau aici cadrul cel mai potrivit.

Uneori cîntarea înceta ; atuncea una dintre bătrîne se ridica în picioare și începea să rostească în șoaptă, cu glas tremurător, *Ave Maria cea plină de bunătate*, iar celelalte repetau *Domnul cu tine* etc., dar pentru că în ziua aceea fusese înmormîntată Kalikstowa, fiecare *Ave Maria* se sfîrșea cu cuvintele : *Veșnică odihnă îndură-te a-i da, doamne, și lumina cea veșnică să-i lumineze calea !*

Fata Kalikstowei, Marysia, ședea într-o bancă, alături de o bătrînă. În clipa aceea, pe mormîntul proaspăt al mamă-si zăpada cădea, domol, în strat afînat. Fetița, care nu avea mai mult de zece ani, nu înțelegea parcă nici pierderea care o lovise, nici jalea ce se desprindea din această pierdere. Chipul ei cu ochi mari, albaștri era de o copilărească seninătate și avea chiar o înfățișare oarecum nepăsătoare la tot ce se întîmpla în jur. Oarecare curiozitate era tot ce puteai citi în privirea ei. Cu gura căscată și cu încordată luare-aminte se uita cînd la prapurul pe care erau zugrăviți păcătoșii in iad, cînd în cuprinsul bisericii, cînd înspre fereastra în care ciocăneau vrăbiile.

Ochii ei nu trădau nici o suferință. În răstimp femeile începuseră a cînta, moțăind pentru a zecea oară poate: *Și cînd va sosi ceasul morții.*

Fetița își trăgea smocul de păr din vîrful codițelor bălaie, împletite la ceafă, care abia dacă erau cît două codițe de șoareci; se vedea bine că se plictisea. Apoi își întoarse privirile către bătrînul paracliser, care, ieșind în mijlocul bisericii, începu să tragă de frînghia noduroasă ce spînzura din tavan. Bătea clopotul pentru sufletul Kalikstowei, dar împlinea această datorie într-un chip cu totul mecanic, gîndindu-se pesemne aiurea.

Aceleași dangăte de clopot vesteau totodată că vecernia se sfîrșise. Femeile, spunînd încă o dată rugăciunea pentru iertarea păcatelor, porniră către ieșire. Una din ele o ținea pe Marysia de mînă.

– Kulikowa, o întrebă alta, ce-ai de gînd să faci cu fata?

– Ce să fac? O să se ducă la Leszczynice. Are s-o ducă Wojtek Margola, care umblă cu poșta. Altceva ce pot să fac?

– Și ce-o să facă la Leszczynice?

– Auziți, oameni buni, ce-o să facă!? O să facă ce face și aici. De fapt, se întoarce la locul ei de baștină. Orfană cum este, poate s-o primească chiar la curte, să doarmă în bucătărie.

Sporovăind fără încetare, străbătură piața și ajunseră la crîșmă. Se întunecase de-a binelea. Era o vreme de iarnă domoală, cu moină; cerul era acoperit de nori și aerul pătruns de umezeală.

Omătul se topea, streșinile picurau, iar piața era plină de glod și de zăpadă murdară amestecată cu rămășițe de paie. Tristețea din cuprinsul bisericii se revărsase în tîrgușorul cu căsuțe sărăcăcioase și dărăpănate. Ici-colo, la cîte o fereastră, sclipea o luminiță; pe tot cuprinsul se așternuse o liniște deplină. Doar de la crîșmă venea un zvon de caterincă, cîntînd un *oberek*.

Cînta în deșert, pentru că în crîșmă nu se vedea țipenie de om. Femeile intrară și cerură votcă. Kulikowa îi dădu și Marysiei o jumătate de păhărel, spunîndu-i :

– Bea, că ai rămas orfană. Și de ce e bun pe lume, n-ai să te poți bucura !

Vorba asta, „orfană", întoarse iarăși gîndul femeilor către moartea Kalikstowei.

Kapusinska vorbi cea dintîi :

– Să trăiești, Kulikowa ! Goliți paharele ! Eh, dragele mele, cînd a lovit-o damblaua, a murit pe loc. Pînă să vină preotul s-o spovedească, se și răcise.

Kulikowa adăugă :

– Apăi, de cînd tot spuneam eu, prea de tot slăbise, sărmana ! Duminica trecută, cînd a fost la mine, i-am spus : „Ei, Kalikstowa, Kalikstowa, bine-ai face dacă ai da-o pe Marysia la curte !" „Atîta am și eu pe lume, mi-a răspuns, și nu mă-ndur s-o dau !" Și a cuprins-o întristarea și s-a pornit pe plîns ; iar după aceea s-a dus la primărie, ca să-i facă actele pentru comuniune[1]. Patru zloți și șase groși a plătit taxă ! Pe urmă mi-a spus : „Am dat pentru fetiță, nu-mi pare rău !" Auziți, oameni buni ! Și cu ce ochi holbați se uita, iar cînd a murit, i-a holbat și mai tare. Cît s-au chinuit să-i închidă, dar n-a fost chip ! Spunea lumea că, și moartă, tot la fetiță se uita.

– Să bem o cinzeacă pentru suferința ei !

Caterinca zdrăngănea necontenit același *oberek*. Femeile se amețiseră. Kulikowa bocea mereu : „Sărmănica ! Sărmănica de ea !" iar Kapusinska, aducîndu-și aminte de moartea lui bărbatu-său, începu a se tîngui :

---

[1] Prima comuniune, adică prima împărtășanie, se face la catolici în mod obligatoriu la vîrsta de șapte ani și este înconjurată de un deosebit fast (n. r.).

– Cînd şi-a dat sufletul, spunea ea, a oftat cu atîta durere... cu atîta durere! şi, ridicînd tot mai mult glasul, fără să vrea dădu în cîntec, mai întîi doar îngînind caterinca, iar după aceea punîndu-şi mîinile în şolduri şi cîntînd de-a binelea *oberek*-ul, cu toate cuvintele lui:

A oftat, a oftat, a oftat,
Vai, vai, cît a mai oftat!

Apoi, izbucnind într-un plîns cu hohote, dădu şase groşi cîntăreţului şi mai bău un pahar de votcă.

Kulikowa, cuprinsă şi ea de jale, se întoarse cu mare înduioşare spre Marysia:

– Să nu uiţi, orfano, ce ţi-a spus preotul, că dacă pe maică-ta a acoperit-o omătul, asupra ta veşnic are să vegheze un înger. Apoi se opri dintr-o dată, se uită împrejur, stăpînită parcă de o ciudată mirare, şi adause cu o putere pe care nimeni nu i-o cunoştea: Cînd iţi spun că-i înger, apăi să ştii că este!

Nimeni nu se împotrivi. Marysia, clipind din ochii ei trişti şi prostuţi, îşi aţinti privirea încordată asupra bătrînei.

Kulikowa vorbea mai departe:

– Tu eşti orfană, aşa că răul n-are de ce să se apropie de tine! Asupra orfanilor veghează îngerul. El e bun. Iacă zece groşi, ia-i! Şi să ştii că chiar pe jos dacă te-ai duce la Leszczynice, tot ai să nimereşti, pentru că îngerul are să te îndrume.

Kapusinska începu să cînte:

Cu umbra aripilor sale te va păzi veşnic, sub ale lui aripi vei fi la adăpost!

– Tacă-ţi gura! strigă Kulikowa, şi după aceea se întoarse iarăşi către fată:

– Prostuţo, ştii tu cine veghează asupra ta?

– Îngerul, răspunse copila, cu glas subţirel.

– Sărmană orfană, mugurașule, viermușorul lui dumnezeu, înger cu aripioare, îngîna mereu Kulikowa, adînc tulburată și, cuprinzînd fetița cu brațele, o strînse la pieptul ei de femeie cumsecade, dar amețită de băutură. Fata izbucni în plîns. Poate că în mintea și în inima ei, neștiutoare pînă atuncea, începuse în acea clipă să se înfiripe, să se trezească o simțire nouă.

Crîșmarul adormise de mult cu capul pe tejghea, seul luminării se prelingea și se închega în mucuri ; cîntărețul conteni din cînt, mișcat și el de cele ce vedea.

Liniștea care se statornicise fu dintr-o dată curmată de un tropot de cai ce venea din fața ușii și de un glas care strigă :

– Ptrrr !

Wojtek Margola intră în crîșmă, ținînd un felinar aprins în mînă ; puse felinarul jos și începu să-și frece mîinile cu putere, ca să se încălzească ; apoi ceru crîșmarului :

– Dă-mi o șingeacă !

– Margola, roibule, strigă Kulikowa, vrei să iei fata pînă la Leszczynice ?

– Fiindcă mă rogi, am s-o iau, răspunse Margola. Apoi, uitîndu-se la cele două femei, adause : V-ați îmbătat ca niște...

– Lua-te-ar naiba ! răspunse Kulikowa. Cînd îți spun să ai grijă de copil, să ai ! E orfană. Tu știi, porumbelule, cine veghează asupra ei ?

Wojtek nu găsi de cuviință să răspundă la această întrebare, hotărît, pesemne, să discute alte probleme. Dar mai întîi ridică șingeaca și începu :

– Lua-v-ar toți... dar nu sfîrși, pentru că, după ce bău votca, se strîmbă, scuipă și, punînd șingeaca jos, cu vădită nemulțumire, spuse : Apă chioară. Dă-mi din cealaltă sticlă.

Crîșmarul îi turnă din altă sticlă. Wojtek se strîmbă și mai tare.

– Ei ! Da rachiu adevărat n-ai ?

Margola era amenințat de aceeași primejdie care se abătuse și asupra celor două femei, dar pentru că tocmai în acel moment moșierul de la curtea din Lupiskorka pregătea pentru una din gazete un articol documentar despre *Dreptul curții boierești de a vinde băuturi este baza regimului social,* Wojtek contribuia fără să vrea la consolidarea acestui regim social, mai ales că debitul de băuturi, deși așezat în tîrg, aparținea curții.

Dîndu-și această contribuție de vreo cinci ori la rînd, își uită, ce-i drept, felinarul, în care luminarea se stinsese, însă luă de mînă fata, care era aproape adormită, spunîndu-i :

– Hai, nălucă !

Femeile adormiseră și ele în ungherul lor, așa că nimeni nu binecuvîntă pe Marysia la plecare. La urma urmei, se întîmpla un lucru foarte simplu : mamă-sa murise și rămăsese în cimitirul din Lupiskorka, iar fata pleca la Leszczynice.

Ieșiră în uliță, se urcară în sanie, Margola dădu bici cailor : „Dii", și porniră.

Sania răzbătea anevoie prin glodul din tîrg, dar îndată ieși la cîmp deschis, unde toată întinderea era acoperită de omăt. Aveau de mers cale lungă ; zăpada aproape că nu se auzea sub tălpile săniei ; numai cînd și cînd, necheza un cal sau altul ; iar la răstimpuri venea din depărtări hămăitul slab al cîinilor.

Și goneau, goneau mereu. Wojtek îndemna caii și cînta pe nas :

Ți-aduci aminte, cîine ticălos, ce mi-ai făgăduit ?

După scurtă vreme însă amuți și începu să moțăie. Capul i se bălăbănea cînd în dreapta, cînd în stînga. Visa că, pierzînd sacul cu scrisori, cei din Leszczynice îl luaseră la bătaie ; de aceea uneori, trezindu-se pe jumătate, mormăia : „Lua-v-ar dracii !"

Marysia nu putea dormi din pricina frigului. Cu ochii larg deschiși privea întinderea albă a cîmpiei, dar o stingherea necontenit spinarea întunecată a lui Margola, care ședea în față. Fetița se gîndea că măicuța ei murise, o vedea aievea cu chipu-i palid, cu ochii mari – şi simțea, începea să-și dea seama că ființa pe care o pierduse îi era nespus de dragă, că ea nu mai este şi că nu va mai fi niciodată la Leszczynice. Văzuse doar cu ochii ei cum o îngropaseră în cimitirul de la Lupiskorka. Amintindu-şi toate acestea, ar fi plîns de jale, dar, pentru că îi înghețaseră mîinile şi picioarele, plîngea mai mult de frig.

Ger cu adevărat nu era, însă aerul jilav te pătrundea, cum se întîmplă mai totdeauna cînd se topeşte zăpada. Wojtek, care avea însă în burtă o bună provizie de alcool, nu simțea frigul.

Proprietarul din Lupiskorka avea deci deplină dreptate cînd spunea că „în vreme de iarnă, votca încălzește şi, cum ea este singura consolare a poporului, luindu-se marilor proprietari posibilitatea exclusivă de a consola poporul, li s-ar lua implicit şi înrîurirea pe care o au asupra mulțimii".

Wojtek era în clipa aceea atît de consolat, încît nimic din tot ce se întîmpla în lume nu l-ar mai fi putut mîhni sau impresiona.

Nu-l impresionă, așadar, nici faptul că, la un moment dat, cînd intrară în pădure, caii își încetiniră mai întîi pasul, deși bucata asta de drum era mai bună, iar apoi, cîrmind într-o parte, răsturnară sania în șanțul șoselei.

Wojtek se trezi, e adevărat, însă nu înțelese tocmai bine ce se întîmplase.

Marysia începu să-l zgîlțîie.

– Wojtek!

– Ce vrei?

– Ne-am răsturnat!

– Ne-am răsturnat? întrebă Wojtek şi adormi de-a binelea.

Fata se aşeză lîngă sanie, se ghemui cum putu şi aşteptă. Dar puţin după aceea simţi că faţa i-a îngheţat cu totul şi începu din nou să-l zgîlţîie pe vizitiul care dormea dus :

– Wojtek !

Nu primi nici un răspuns.

– Wojtek ! Vreau acasă.

După o clipă, strigă iarăşi :

– Wojtek, eu plec pe jos...

Şi în cele din urmă plecă. I se păru că pînă la Leszczynice era o palmă de loc. De altfel cunoştea bine drumul, pentru că îl făcuse în fiecare duminică împreună cu maică-sa, cînd se duceau la biserică. De data aceasta însă trebuia să-l facă singură.

În pădure, cu toată moina, troienele se ridicau încă înalte, şi noaptea era limpede. Sclipirile omătului se îmbinau cu lumina prefirată printre norii argintii, astfel că drumul se vedea ca ziua. De o parte şi de alta, prin învăluirile în neguri, Marysia zărea pînă în inima codrului trunchiurile copacilor, care se conturau cu claritate, întunecaţi şi neclintiţi, pe fondul alb al zăpezii. Troienele care se ridicau de-a lungul trunchiurilor se vedeau limpede pînă hăt, departe.

În tot cuprinsul stăpînea o linişte deplină, care sporea încrederea fetiţei. De pe crengile împovărate de omăt cădeau picături de apă, lovind cu un sunet uşor în ramuri şi în rămurele. Acesta era singurul freamăt al pădurii. Încolo, nici o şoaptă ! Linişte în tot cuprinsul, linişte, alb, tăcere, pace !

Nici o adiere de vînt. Nici un murmur în tufişurile năpădite de zăpadă.

Întreaga fire îşi dormea somnul ei de iarnă. Giulgiul alb care învăluise pămîntul şi toată pădurea, cufundată în tăcere și din belșug împodobită cu nea, norii diafani de pe cer, toate se închegau parcă într-o vastă alcătuire albă și fără de viață. Așa e totdeauna cînd se topește zăpada.

Singura realitate însuflețită, singura ființă care se mișca, asemenea unui mic punct negru în mijlocul acestei tăcute măreții, era Marysia. Bună și ocrotitoare pădure! Stropii de apă care se prelingeau de pe ramurile copleșite de omăt erau poate lacrimile vărsate pentru mica orfană. Bătrînilor copaci le era milă de biata fetiță. Și ea singură, mică și atît de plăpîndă, mergea, sărmana, cu atita încredere prin zăpadă, prin noapte și prin pădure, ca și cum n-ar fi fost nimic! Noaptea aceasta, atît de limpede, îi purta poate de grijă.

Și cînd ești mic și firav, ce bine e să știi că te poți bizui și că te poți încrede într-o atît de nemărginită putere!

Astfel, le poți lăsa toate în voia domnului.

Fata umblă cale lungă, pînă cînd osteni. Se împiedica mereu în ghetele mari și grele, care-i ieșeau din picioare. Se afundau în zăpadă și abia mai izbutea să le scoată. Nici pe cele două mîini nu era deplin stăpînă, pentru că într-un pumn strîngea cît putea bănuțul pe care i-l dăduse bătrîna Kulikowa. Îi era frică să nu-l scape jos. Uneori o biruia plînsul, dar îndată se oprea, vrînd parcă să se încredințeze că nimeni n-o auzise plîngînd. Dar pădurea auzise.

Omătul se topea pe ramuri și murmura necontenit a jale. O mai auzise încă și altcineva. Fetița pășea din ce în ce mai anevoie. Nu cumva s-a rătăcit? De unde! Între cei doi pereți de copaci puternici și întunecați drumul se desfășura alb înaintea ei, larg, ca o fîșie care se îngusta numai departe, în zare. Somnul însă o copleșea, greu și de neînvins.

Fetița se așeză sub un copac. Pleoapele îi atîrnau ca de plumb peste ochii trudiți. O clipă se gîndi că pe albul fără de prihană ai zăpezii va veni, plutind ușor, măicuța ei de la cimitir. Dar nu veni nimeni. Totuși, fetița era încredințată că cineva trebuia să vină. Cine? Îngerul. Doar bătrîna Kulikowa îi spusese limpede că îngerul veghează asupra ei. Marysia îl cunoștea. Îl văzuse zugrăvit acasă, la măicuța ei. Avea aripi albe și ținea un crin în mînă. Nu se poate să nu vină îngerul în noaptea asta!

Auzi cum șușotește pe ramuri omătul care se topește – mai tare, din ce în ce mai tare. Acuma trece îngerul prin văzduh și cu aripile lui scutură mai multe picături deodată. Auzi... Tăcere! Vine cineva într-adevăr: zăpada, deși afînată, foșnește sub pașii care se apropiau lin, dar cu grabă. Fetița deschise cu încredere ochii împovărați de somn.

– Ce-i?

Un cap sur, cu urechile ciulite, se apleacă lacom asupra fetiței.

E ca într-o cutremurătoare vedenie de groază.

PENTRU PÎINE

Pe ocean. Îngîndurare. Furtuna. Sosirea

Vaporul german *Blücher*, care mergea de la Hamburg la New York, se legăna pe valurile nesfîrşite ale oceanului.

De patru zile îşi urma drumul, şi de două zile trecuse de ţărmurile înverzite ale Irlandei, intrînd în plin ocean. De pe bordul vaporului, cît puteai cuprinde cu ochii, nu se vedea decît o cimpie verde-sură, răsturnată în brazde, frămîntată cu putere, pe alocuri înspumată, iar hăt-departe, tot mai întunecată şi se unea cu zarea acoperită de nori albi.

Din nori scăpărau fulgere care se frîngeau cînd ici, cînd colo în apă, şi în acest cadru perlat se desena limpede silueta întunecată a vaporului. Această siluetă, îndreptată cu prora către apus, cînd se căţăra greoaie pe valuri, cînd se lăsa adînc, de parcă s-ar fi scufundat ; uneori nu se mai zărea de fel, alte dăţi, cocoţată pe greabănul talazului, i se vedea şi fundul, dar mergea necontenit înainte. Valurile pluteau către vapor şi vaporul către valuri, spintecîndu-le cu pieptul în două. In urma lui, ca un şarpe uriaş, rămînea o cărare albă de apă înspumată ; cîţiva pescăruşi zburau deasupra punţii de comandă, făcînd în aer figuri de acrobaţie, taman ca pescăruşii din Polonia.

Vîntul era prielnic ; vaporul mergea cu presiune scăzută, dar în schimb își ridicase pînzele. Vremea era tot mai bună. Ici și colo, printre fîșiile de nori se iveau petice de cer albastru care își schimbau neîncetat forma. Din clipa cînd *Blücher* părăsise portul Hamburg, timpul fusese vîntos, dar fără furtună. Vîntul bătea dinspre apus, dar uneori se domolea : atuncea pînzele cădeau cu zgomot, pentru ca apoi să se umfle iarăși ca un piept de lebădă. Matelotii, îmbrăcați în tricouri de lînă strînse pe trup, trăgeau cablul vergii de jos a uriașului catarg și, strigînd ca într-o jelanie „Ho-ho-o !“, se încovoiau din șale și apoi se îndreptau după mlădierea cîntecului. Îndemnurile lor se amestecau cu comenzile pe care le dădeau din fluier ofițerii de pe bord și cu răsuflarea înfierbîntată a hornului, care arunca în văzduh fîșii de nori sau inele de fum negru.

Folosindu-se de timpul bun, călătorii se împrăștiaseră pe punte. La pupa vaporului se vedeau călătorii din clasa întîi, în paltoane negre și cu pălării ; la proră se înghesuia mulțimea pestriță a emigranților, care călătoreau sub punte. Unii dintre ei ședeau pe bănci, pufăind din lulele cu coada scurtă, alții se lungiseră pe podea, iar alții, aplecați peste bord, se uitau în jos, cu privirile ațintite în apă.

Erau și cîteva femei cu copii în brațe și cu cratițe de tablă atîrnate la brîu. Cîțiva tineri se plimbau de la proră pînă la puntea de comandă, cumpănindu-se cu anevoință și clătinîndu-se în fiecare clipă. Aceștia cîntau *Wo ist das deutsche Vaterland ?*[1] și se gîndeau, poate, că pe acest *Vaterland* nu-l vor mai vedea niciodată, dar cu toate acestea veselia nu-i părăsea de loc. În această mulțime de oameni, numai doi erau mai triști și păreau oarecum izolați de toți ceilalți : un bărbat în vîrstă și o fată tînără. Amîndoi, neînțelegînd limba germană, erau într-adevăr singuri şi se simţeau înconjuraţi numai de străini. Oricine ar fi ghicit de la prima vedere cine erau aceştia : erau ţărani poloni.

---

[1] Unde este patria germană ? (în limba germană în original) (n. r.).

Ţăranul se numea Wawrzon Toporek, iar fata Marysia, fiica lui. Plecau în America şi abia atuncea îndrăzniseră să iasă întîia oară pe punte. Pe feţele lor slăbite de boală se citeau spaima şi mirarea în acelaşi timp. Se uitau cu ochi înfricoşaţi la tovarăşii lor de drum, la mateloţi, la vapor, la hornul care răsufla gîfîit şi la valurile ameninţătoare, care-şi aruncau coamele înspumate pînă pe puntea vaporului. Nu-şi spuneau nimic, pentru că nu îndrăzneau. Wawrzon se rezema cu o mînă de parapet, iar cu cealaltă îşi ţinea *rogotka*[1], ca să nu i-o ia vîntul, iar Marysia se sprijinea de taică-său şi, de cîte ori vaporul se apleca mai tare, ea se lipea de el cu un ţipăt uşor de spaimă. După o vreme, bătrînul curmă tăcerea :

– Marysia !

– Ce-i, tăicuţule ?

– Vezi ?

– Văd.

– Şi nu te miri ?

– Ba mă mir.

Dar ea era mai degrabă înfricoşată decît mirată ; de altfel, ca şi bătrînul Toporek. Din fericire pentru ei, valurile scăzură, vîntul încetă, iar printre nori se arătă soarele. Cînd văzură „soarele cel drag“, li se uşură inima parcă, gîndindu-se că era „taman ca la Lipiniec“. Tot ce vedeau era pentru ei nou şi necunoscut, numai discul soarelui, strălucind şi împrăştiindu-şi razele pe tot cuprinsul, li se părea un vechi prieten ocrotitor.

În răstimp, oceanul se liniştea tot mai mult ; după o vreme, pînzele de pe catarge se lăsară cu totul, iar de sus, de pe puntea de comandă, se auzi fluierul căpitanului, şi mateloţii se repeziră să le lege. Cînd îi văzură pe aceşti oameni spînzurînd parcă în văzduh, deasupra unei prăpăstii, Toporek şi Marysia se simţiră iarăşi cuprinşi de mirare.

---

[1] Şapcă cu fundul în patru colţuri purtată iniţial de ţăranii înrolaţi în armatele lui Kosciusko (n. r.).

– Flăcăii de la noi n-ar putea să facă asemenea treabă, spuse bătrînul.

– Dacă au putut nemţii să se urce, n-ai grijă, că s-ar fi urcat şi Jaśko, răspunse Marysia.

– Care Jaśko?... Al lui Sobek?

– De unde al lui Sobek! Vorbesc de Smolak, grăjdarul.

– E ager flăcăul, dar trebuie să-ţi iei gîndul de la el. Nici el nu-i pentru tine, nici tu pentru el. Tu te duci să te faci cocoană, iar el grăjdar a fost, şi grăjdar o să rămîie.

– Are şi el gospodăria lui...

– Are, dar la Lipiniec.

Marysia nu răspunse nimic, gîndindu-se numai că de ceea ce îi e scris omul nu scapă niciodată, şi oftă adînc; între timp, pînzele fuseseră prinse la loc, iar elicea începu să vînzolească apa cu atîta putere, încît întreg vaporul se cutremura din cauza mişcărilor ei. În schimb, legănarea vaporului încetă aproape cu totul. În zare apa părea lină şi albastră. Pe punte se iveau mereu alţi călători: muncitori, ţărani germani, vagabonzi din diferite oraşe de pe ţărmul mării care plecau în America, nu ca să caute de lucru, ci ca să-şi caute fericirea; acum pe punte era îmbulzeală, şi de aceea Wawrzon şi Marysia, ca să nu stea în drumul celorlalţi, se aşezară pe un colac de frînghie, chiar în vîrful prorei.

– Tată, mult om mai avea de mers pe apă? întrebă Marysia.

– Ştiu eu?! Pe cine întrebi, nici unul nu-ţi răspunde creştineşte.

– Dar în America cum o să ne înţelegem?

– Păi doar ni s-a spus că acolo sînt o mulţime de oameni de la noi!

– Tată!

– Ce?

– Măcar că la tot pasul vedem tot lucruri nemaivăzute, tot mai bine era la noi, la Lipiniec.

– Nu vorbi fără rost! Totuși, după o clipă, Wawrzon adause, ca pentru sine: Cum o vrea dumnezeu!

Ochii fetei se umplură de lacrimi, și amîndoi se întoarseră cu gîndul îndărăt, la satul lor, la Lipiniec. Wawrzon Toporek își amintea împrejurările care îl hotărîseră să plece în America. Cum a fost? Mai acum vreo jumătate de an, pe vară, i-au prins vaca în trifoiul altuia. Gospodarul cu pricina i-a dus vita la ocol și a cerut trei ruble despăgubire. Wawrzon n-a vrut să plătească. S-au dus la judecată. Treaba s-a tărăgănat pînă la sorocul procesului. Gospodarul păgubit a cerut atuncea să i se plătească nu numai stricăciunea făcută de vacă, ci și întreținerea ei, așa încît cheltuielile creșteau cu fiecare zi ce trecea. Wawrzon se încăpățîna, fiindcă nu se îndura de bani. Numai cu procesul cheltuise destul, deoarece se tot amîna într-una. În cele din urmă, Wawrzon pierdu procesul. Trebuia să plătească pentru vacă o mulțime de bani; cum însă nu avea de unde să-i scoată, autoritățile încercară să-i vîndă calul; el se împotrivi, și fu arestat. Toporek se zvîrcolea ca un șarpe, pentru că era tocmai în vremea secerișului, așa că avea nevoie și de cal, și să fie slobozit din închisoare, pentru a-și face munca. A întîrziat cu căratul și au început ploile; grîul putrezi în snopi; își făcu deci socoteala că din pricina unei pagube în trifoiul altuia toată agoniseala lui s-a prăpădit, că a pierdut atîția bani, a pierdut o parte din vite și recolta pe un an, așa că la primăvară va trebui ori să scurme pămîntul cu mîinile, el și cu fie-sa, fiindcă nu vor avea cu ce să-l are, ori să cerșească din poartă-n poartă.

Cum însă înainte de aceste întîmplări fusese om cu stare și-i mersese bine, îl cuprinse acum o deznădejde atît de adîncă, încît prinse darul beției. La crîșmă cunoscu un neamţ, care umbla prin sate, chipurile ca să cumpere in, însă în realitate se îndeletnicea cu trecerea oamenilor peste Ocean. Neamţul îi povesti minuni despre America. Îi făgădui pămînt fără plată, mai mult decît aveau toţi oamenii din Lipiniec la un loc, cu păduri şi lunci, iar ţăranului îi rîdeau ochii de bucurie. Credea şi nu prea, dar spusele neamţului erau întărite şi din sat, care spunea că acolo stăpînirea dă fiecăruia atîta pămînt „cît poate să ţie". Ştia de la nepotu-său. Neamţul avea atîţia bani, încît se minunau nu numai ţăranii, dar şi boierul. Astfel l-au tot ispitit pe Wawrzon, pînă cînd s-a înduplecat. Ce să mai rămînă aici ? Pentru o simplă pagubă a pierdut atîta, încît cu banii aceia ar fi putut să-şi tocmească un argat. Să meargă mai departe, către prăpastie ? Să-şi ia o cîrjă în mînă, să se ducă la biserică şi să cînte „Sfîntă, cerească fecioară îngerească" ? Aşa ceva n-are să se întîmple cît e lumea.

Bătu palma cu neamţul ; pînă la Sfîntul Mihail îşi vîndu toată gospodăria, îşi luă fata, şi acum iată-i pe vapor, în drum spre America !

Dar călătoria nu decurgea aşa cum se aşteptase Wawrzon : la Hamburg l-au jecmănit de bani ; pe vapor şedeau laolaltă cu alţii, sub punte. Hurducăturile vaporului şi priveliştea oceanului fără de sfîrşit îi îngrozeau. Nu se puteau înţelege cu ceilalţi şi nici ceilalţi cu ei. Erau priviţi ca un lucru de nimica ; erau aruncaţi la o parte, ca o piatră de pe marginea drumului. Tovarăşii de drum nemţi îl luau în rîs şi pe el, şi pe Marysia. La ceasul mesei, cînd toţi dădeau buzna cu farfuriile în mînă la bucătarul care împărţea mîncarea, ei erau împinşi ba încolo, ba încoace şi adesea rămîneau cei din urmă, aşa încît de multe ori trebuiau să rabde şi de foame. Lui Wawrzon nu-i era de loc la îndemînă pe vaporul acesta. Era singur şi străin. În afară de ocrotirea lui dumnezeu, alta nu avea. Îşi trăgea *rogatka* pe-o ureche, se întorcea către fată cu ochi miraţi, îi spunea să se minuneze, şi el însuși se minuna de toate cele, dar nu avea încredere în nimic. Uneori îl cuprindea teama ca nu cumva acești „păgîni", cum își numea el tovarășii de călătorie, să-i arunce pe amîndoi în apă, să-l silească să-și schimbe credința sau să-l pună să iscălească cine știe ce hîrtie prin care să-și vîndă sufletul diavolului !

Chiar și vaporul acesta, care înainta zi și noapte pe nesfîrșitul oceanului, care se cutremura, vuia, înspuma apa, sufla ca un balaur, iar noaptea lăsa în urma lui o dîră luminoasă de scîntei, i se părea dus de o putere ciudată, poate chiar a necuratului. Cuprins de aceste temeri de copil, pe care nu le mărturisea însă fetei, simțea că i se strînge inima de groază. Și acest țăran polonez, desprins din cuibul în care se născuse, se simțea pe bună dreptate ca un copil neajutorat și lăsat în voia domnului. În afară de aceasta, tot ceea ce vedea, tot ceea ce-l înconjura nu putea să-i intre în cap ; nu-i de mirare deci că acum, cînd stătea pe un colac de frînghie, capul său se încovoia sub povara acestei mari nesiguranțe și a necazurilor sale. Adierea care venea de pe apă îi cînta în urechi, repetîndu-i parcă necontenit același cuvînt : „Lipiniec ! Lipiniec !" ; șuieratul vîntului îi amintea uneori cîte un cîntec de fluier auzit la Lipiniec ; soarele îi grăia : „Ce mai faci, Wawrzon ? Am fost la Lipiniec" ; dar elicea vaporului spulbera apa tot mai puternic, și hornul răsufla tot mai pripit, tot mai tare, ca două duhuri rele, care-l trăgeau departe, tot mai departe de Lipiniec.

Între timp, prin mintea Marysiei treceau alte gînduri și amintiri, întocmai ca această cărare înspumată din urma vaporului sau ca pescărușii ce zburau pe deasupra apei. Era pe toamnă, la Lipiniec, cu puțin înainte de a porni la drum, și fata își amintea că într-o seară, tîrziu, s-a dus la fîntîna cu cumpănă, să aducă apă. Pe cer se iviseră cele dintîi stele, iar Marysia trăgea de cumpănă, cîntînd „Jaśko caii i-a adăpat – Kasia apă a luat", și se simțea atît de tristă, ca o rîndunea care gingurește a jale, înainte de a-și lua zborul către meleagurile străine... Apoi, dinspre marginea pădurii, dinspre pădurea întunecată veni un zvon prelung de fluier... Era Jaśko Smolak, grăjdarul, care da de veste că a văzut cumpăna fîntînii aplecîndu-se și că îndată va veni și el din miriște. Nu trecu mult, și sosi în tropot de cal, sări de pe armăsar, își scutură pletele ca de in, iar ceea ce i-a grăit el atuncea a fost parcă un cîntec, pe care Marysia și-l aduce aminte și acum ; închise ochii și i se păru că Smolak îi șoptea iarăși, cu glas tremurat :

„ – Dacă taică-tu s-a îndărătnicit, atuncea am să dau și eu înapoi arvuna pe care am luat-o de la curte, am să vînd casa, am să vînd gospodăria și am să plec. Marysia mea, spunea el, unde te-i duce tu, acolo oi veni și eu – oi zbura ca un cocor prin văzduh, oi înota ca rața prin apă, m-oi rostogoli ca un inel de aur de-a lungul drumului – și te-oi găsi, draga mea ! Fără tine ce soartă m-ar aștepta ? Unde te-i duce tu, acolo oi fi și eu ; ce s-o întîmpla cu tine, s-o întîmpla și cu mine ; o singură viață și o singură moarte avem amîndoi ; și precum jur aici, deasupra apei din fîntînă, că nu te voi părăsi, așa să-mi ajute dumnezeu, scumpa mea Marysia !“

Aducîndu-și aminte de vorbele lui Jaśko, Marysia vedea parcă aievea și fîntîna, și luna plină roșiatică, atîrnînd deasupra pădurii, și pe Jaśko. În aceste aduceri-aminte ea găsi o ușurare și o mare alinare. Jasiek era om hotărît, și de aceea era încredințată că își va ține cuvîntul. Numai că ea ar fi vrut ca Jaśko să fie lîngă ea chiar în clipa aceea și să asculte amîndoi vuietul mării. Lîngă el toate ar fi mai vesele și mai plăcute, căci el nu se teme de nimeni și știe să iasă din orice încurcătură. Ce-o fi făcînd el oare acum, la Lipiniec, unde trebuie să fi căzut întîia zăpadă ? Și-o fi luat toporul și s-o fi dus la pădure ? Sau o fi îngrijind de cai ? L-o fi mînat de la curte, cu sania, cine știe unde ? O fi tăind copci în gheața din baltă, ca să aibă vitele loc de adăpat ? Unde s-o fi aflînd acum iubitul ei ?

Fata vedea aievea satul Lipiniec: zăpada scîrţîind pe drum, o geană de cer care se zăreşte printre ramurile întunecate ale copacilor desfrunziţi, un stol de stăncuţe care trec croncănind dinspre pădure către sat, fumul care se înalţă din hogeagurile caselor, cumpăna fîntînii – sloi de gheaţă – iar în depărtare, pădurea învăpăiată de razele soarelui şi presărată cu omăt.

Eh! Dar unde se afla ea acum, unde a dus-o voia lui tată-său?! În zare, cît vezi cu ochii, apă şi iar apă, brazde verzui şi fîşii înspumate; şi pe toată această nesfîrşită cîmpie de apă nu se află decît acest vapor, ca o pasăre rătăcită; sub cerul jos, pustietate, cumplit vuiet de valuri care se jeluiesc, vîntul care şuieră, iar în faţa vaporului, acolo, departe, la capătul pămîntului, se află fără doar şi poate cea mai depărtată dintre ţări.

Sărmane Jaśko! Ai s-o mai găseşti tu oare pe Marysia? Ai să zbori ca şoimul prin văzduh sau ai să înoţi ca peştele prin apă? Şi în clipa asta, acolo, la Lipiniec, te mai gîndeşti tu oare la ea?

Soarele cobora încet către asfinţit, mistuindu-se în ocean. Pe unda încreţită se aşternu un drum larg şi însorit, care se dezghiocă în boabe aurii, îşi schimbă culoarea, luci, lumină, se învăpăie şi se pierdu undeva, în zare. Intrînd pe această pîrtie de foc, vaporul părea că aleargă după soarele care pierea. Fumul care ţîşnea din horn era roşu, catargele şi odgoanele ude erau trandafirii, marinarii începură să cînte, iar în răstimp, discul de raze creştea necontenit şi cobora tot mai adînc, în străfunduri. În scurtă vreme nu se mai văzu deasupra valurilor decît jumătate de disc, apoi nu se mai văzură decît razele, şi în cele din urmă pe întregul apus se revărsă o vastă învăpăiere, încît nu mai puteai şti, în această împletire de lumini, unde se sfîrşea scînteierea valurilor şi unde începea cerul, unde începea văzduhul şi unde apa, scăldate toate deopotrivă în aceeaşi străluminare, care se stingea încetul cu încetul;

oceanul vuia cu vuiet puternic, dar mîngîios, ca şi cînd şi-ar fi spus rugăciunea de seară.

În asemenea clipe, sufletul omului se întraripează şi ce trebuie să ţină minte nu uită ; unde-i este drag, într-acolo aleargă. Wawrzon şi Marysia simţiră amîndoi că deşi vîntul îi purta înainte, ca pe nişte frunze căzute, rădăcinile lor nu se aflau în partea aceea către care mergeau ei, ci în cealaltă parte, din care plecaseră : pămîntul polon, pămîntul mănos, care se legăna ca un singur val, încărcat de păduri, impestriţat de acoperişurile de paie ale caselor, plin de lunci aurite, de flori şi de ape sclipitoare, plin de cocostîrci, de rîndunele, de troiţe ridicate în margine de drum, de conacuri albe ascunse printre tei ; pămîntul unde omul te întîmpină scoţîndu-şi *rogatka* pînă la pămînt şi grăind : „Binecuvîntat fie numele tău !", iar celălalt răspunde : „În vecii vecilor !" Glia atotputernică. mama noastră, mai bună, mai cinstită şi mai iubită decît toate mamele din lume ! Inimile lor de ţărani au simţit în clipa aceea ceea ce nu simţiseră pînă atuncea. Wawrzon se descoperi, şi razele soarelui ce apunea îi luminară părul argintiu ; mintea lui se frămînta, pentru că nu ştia, sărmanul de el, cum să-i tălmăcească Marysiei ceea ce voia să-i spună. În cele din urmă, glăsui :

– Marysia, mă simt aşa ca şi cînd am fi lăsat ceva acolo, acasă !

– Norocul l-am lăsat şi iubirea, răspunse fata cu glas scăzut, ridicînd ochii în sus, ca pentru rugăciune.

Între timp se întunecase. Călătorii începură să coboare de pe punte. Totuşi pe vapor era o mişcare neobişnuită. După un apus frumos, noaptea nu este totdeauna liniştită, de aceea comenzile date de ofiţeri nu mai încetau, iar marinarii manevrau odgoanele. Cele din urmă raze împurpurate se stinseră în mare, şi în aceeaşi clipă ceaţa începu să plutească deasupra apei. Stelele clipiră pe cer şi apoi pieriră. Negura se împînzea văzînd cu ochii, acoperind cerul, zarea şi chiar vaporul. Nu se mai vedeau decît hornul și catargul cel mare, din mijloc ; priviți de departe, marinarii se mișcau ca niște umbre. După un ceas, totul era învăluit într-o pîclă alburie, chiar și lanterna care atîrna în vîrful catargului, chiar și scînteile care țîșneau din horn.

Vaporul nu se mai legăna. Ai fi zis că, sub povara ceții, valurile se domoliseră și se împrăștiaseră.

Se lăsase o noapte adîncă și liniștită. Deodată, în mijlocul tăcerii, se auziră din zarea cea mai depărtată niște zgomote ciudate. Era ca răsuflarea greoaie a unui piept uriaș care se apropia de vapor. Uneori, un glas striga parcă din întuneric ; după aceea s-a stîrnit o învălmășeală de voci depărtate și pline de jale, care parcă boceau și se tînguiau. Toate aceste chemări pornite din haos și din întuneric veneau în goană către vapor.

Cînd aud asemenea voci, marinarii spun că furtuna își cheamă vînturile din iad.

Prevestirile erau tot mai vădite. Îmbrăcat într-o manta de cauciuc cu glugă, căpitanul se urcă pe puntea de comandă ; ofițerul își ocupă locul său obișnuit, în fața busolei luminate. Pe punte nu mai rămăsese nici un călător. Wawrzon și cu Marysia coborîră și ei în magazia cea mare de sub punte, laolaltă cu ceilalți. Acolo era liniște. Lămpile atîrnate de tavanul scund împrăștiau o lumină tristă în cuprinsul încăperii, peste emigranții care ședeau pe paturile înșiruite de-a lungul peretelui. Sala era mare, însă lugubră, cum sînt mai totdeauna sălile de clasa a patra. Tavanul aproape se confunda cu bordajul vaporului, de aceea culcușurile de la capete, despărțite prin șipci, semănau mai curînd cu niște găuri întunecate decît cu niște paturi. De altfel, întreaga sală îți făcea impresia unei pivnițe vaste. Aerul era îmbîcsit de un miros amestecat de pînză dată cu catran, de odgoane, de țiței, de mare și de umezeală. Nici o asemuire cu minunatele saloane de clasa întîi ! O călătorie într-o magazie ca aceasta, fie și numai de două săptămîni, îți otrăvește pieptul cu un aer nesănătos, te îngălbenește la față și adesea te îmbolnăvește de scorbut. Wawrzon și fiică-sa călătoreau numai de patru zile, și totuși, dacă cineva ar fi comparat-o pe Marysia de odinioară, cea de la Lipiniec, sănătoasă și rumenă, cu fata de astăzi, slăbită de boală, n-ar mai fi recunoscut-o. Bătrînul Wawrzon era și el galben ca ceara, mai ales din pricină că în cele dintîi zile nu ieșiseră de loc pe punte, fiind încredințați că nu le este îngăduit. Cum puteau să știe ei ce se îngăduia și ce nu ? Aproape că nu îndrăzneau nici să se miște din loc și, afară de aceasta, se temeau să-și lase lucrurile nepăzite. Tot așa stăteau și acum, dar nu numai ei, ci și ceilalți, fiecare pe lîngă lucrurile lui. Toată sala era plină de boccelele emigranților, ceea ce făcea ca neorînduiala să fie și mai mare, iar priveliștea și mai tristă. Așternutul de pat, îmbrăcămintea, merindele, feluritele unelte și vase de tinichea, unele peste altele, erau împrăștiate, în grămezi mai mari sau mai mici, pe toată podeaua. Pe ele stăteau emigranții, în cea mai mare parte nemți. Unii trăgeau tabac pe nas, alții păcăneau din lulele. Norii de fum se opreau sub tavanul scund și, rînduindu-se în fîșii lungi, învăluiau lumina lămpilor. Cîțiva copii plîngeau prin unghere, dar zarva obișnuită contenise, pentru că ceața-i pătrunsese pe toți cu un fel de tristețe, teamă și îngrijorare. Emigranții, care aveau mai multă experiență, cunoscură în aceasta prevestirea furtunii. De altfel pentru nimeni nu mai era o taină că primejdia sau poate chiar moartea se apropia. Wawrzon și Marysia nu pricepeau nimic. De cîte ori cineva deschidea pentru o clipă ușa, se auzeau limpede vocile depărtate și răuprevestitoare, care veneau din haos.

Stăteau amîndoi în fundul sălii, în ungherul cel mai strîmt, lîngă proră. Tovarășii lor de călătorie îi împinseseră în locul în care legănarea vaporului se simțea mai greu decît oriunde. Bătrînul mușca dintr-un codru de pîine pe care și-o luase de la Lipiniec, iar fata, care se plictisise stînd atîta timp degeaba, începu a-și împleti părul pentru noapte.

Cu încetul, însă, tăcerea celorlalţi, întreruptă numai de plînsetul copiilor, o puse pe gînduri.

– Ce-or fi avînd nemţii astă-seară de sînt atît de tăcuţi ? întrebă ea.

– Ştiu eu ? ! răspunse ca totdeauna Wawrzon. Or fi avînd vreo sărbătoare de-a lor sau cine ştie ce.

Deodată vaporul se cutremură din toate încheieturile, zguduit parcă de o privelişte îngrozitoare. Cratiţele pe care călătorii le ţineau pe lîngă ei clănţăniră posomorît, flăcările lămpilor crescură şi lumina se revărsă mai puternică, iar cîteva glasuri întrebară cu spaimă :

– Ce înseamnă asta ? Ce este ?

Dar nu răspunse nimeni. A doua zguduitură, mai puternică decît cea dintîi, smuci vaporul ; prora se ridică deodată, şi tot atît de repede se lăsă în jos ; în aceeași clipă un val lovi înăbușit în ferestruia rotundă a bordului.

– Vine furtuna ! șopti Marysia cu glas de spaimă.

Între timp, în preajma vaporului se dezlănțui un vuiet, ca într-o pădure zgîlţîită deodată de vijelie ; se auziră urlete, de parcă ar fi venit o haită de lupi. Vîntul izbi vaporul o dată şi încă o dată, îl întoarse pe-o parte, îl învîrti în loc, îl ridică în sus şi-l trînti ca într-o prăpastie... Încheieturile începură a trosni ; cratițele, boccelele cu boarfe, lăzile şi uneltele zburau pe podea, azvîrlite dintr-un ungher în altul. Cîțiva călători se prăbuşiră pe podea ; puful din perne se împrăştie în aer, iar sticlele lămpilor sunară a jale.

Afară se auzi un vaiet, o larmă şi plescăitul apei, care se revărsa din plin pe punte ; vaporul se smuci iarăși, femeile ţipau, copiii plîngeau, toţi goneau după lucrurile lor, şi peste toată această tulburare şi peste tot acest haos, nu se auzeau decît semnalele de fluier, ascuțite, ale ofițerilor, şi din timp în timp tropăitul înăbușit al marinarilor, care alergau pe puntea de sus.

– Fecioară Maria de la Censtohov ! murmură Marysia.

Capătul vaporului unde se aflau amîndoi se ridica brusc, şi apoi se prăbuşea ca turbat. Deşi se ţineau încleştaţi de marginea paturilor, erau aruncaţi cu atîta putere, încît uneori se loveau de pereţi. Răgetul valurilor crescu, iar tavanul scîrţiia atît de groaznic, încît se părea că dintr-o clipă în alta grinzile şi toată lemnăria se vor frînge cu trosnet mare.

– Ţine-te bine, Marysia ! striga Wawrzon, cu tărie, ca să biruie larma stîrnită de furtună, dar în scurtă vreme spaima îl gîtui şi pe el, ca şi pe ceilalţi.

Copiii nu mai plîngeau, femeile nu mai ţipau ; numai piepturile se ridicau şi scădeau într-o răsuflare grăbită, iar mîinile se agăţau cu înfrigurare de orice sprijin pe care-l găseau pe aproape.

Furia furtunii creştea necontenit. Se dezlănţuiseră toate puterile firii, ceaţa se amesteca cu întunericul, norii cu apa, furtuna cu spuma ; valurile băteau în vapor ca tunurile, aruncîndu-l cînd în dreapta, cînd în stînga, înălţîndu-l în nori şi apoi prăvălindu-l în fundul mării. Uneori coamele înspumate ale talazurilor măturau vaporul pe toată lungimea lui ; uriaşele trombe de apă clocoteau într-o frămîntare cumplită.

În sală, lămpile cu ulei începură a se stinge. Era din ce în ce mai întuneric, iar Wawrzon şi Marysia credeau că se apropie întunericul morţii.

– Marysia, începu ţăranul cu glas gîfîit, răsuflînd cu anevoinţă, Marysia, iartă-mă că te-am dus la pieire. Ne-a venit ceasul din urmă. N-o să mai apucăm să vedem lumea cu ochii noştri păcătoşi. Nici tu spovedanie, nici tu miruire, nici măcar pe pămînt nu ne aflăm ; pe apă avem să mergem la judecata de apoi, sărmanii de noi !

Cînd îl auzi vorbind astfel, Marysia înţelese că nu mai aveau nici o scăpare. Tot felul de gînduri îi treceau prin minte, şi un glas îi striga în suflet :

– Jaśko, Jaśko, scumpul meu, mă auzi tu, oare, de-acolo, de la Lipiniec ?

Și i se strînse inima de atita jale, încît izbucni într-un plîns cu hohote. Plînsul fetei suna cu putere în sala în care toți ceilalți tăceau, ca la un priveghi de îngropăciune. De undeva, dintr-un ungher, un glas strigă : *Still !*[1], dar îndată conteni, speriat parcă de propriul său sunet. Între timp, o altă sticlă de lampă căzu la pămînt, iar lumina ei se stinse. Se făcu și mai întuneric. Călătorii se buluciseră într-un colț, ca să fie mai aproape unul de altul. În tot cuprinsul stăpînea o tăcere înfricoșată, cînd, deodată, în mijlocul acestei liniști răsună glasul lui Wawrzon :

– *Kirie, eleison !*[2]

– *Hristi eleison !*[3] răspunse printre lacrimi Marysia.

– Hristoase, ascultă-ne !

– Părinte ceresc, doamne, fie-ți milă de noi ! se rugau laolaltă tatăl și fata.

În sala întunecată, vocea bătrînului și răspunsurile Marysiei, întretăiate de suspine de plîns, răsunau cu o ciudată solemnitate. Cîțiva emigranți își descoperiră capetele. Cu încetul, plînsul fetei conteni, glasurile se ridicară, mai liniștite, mai limpezi. Afară, furtuna urla.

Deodată, printre cei care stăteau lîngă ușă se auzi un țipăt. Un val trîntise ușa de perete, năvălind în sală ; apa se împrăștie, foșnind, prin toate ungherele ; femeile începură să țipe și, ca să se apere, se urcară pe paturi. Toți credeau că le-a sosit sfîrșitul.

După o clipă intră ofițerul de serviciu cu lanterna în mînă, ud leoarcă și roșu la față. Prin cîteva cuvinte liniști femeile, spunîndu-le că apa pătrunsese în sală numai printr-o întîmplare ; apoi adause că vaporul se află în larg și că deci primejdia nu este prea mare. Trecu un ceas sau poate două. Furtuna se dezlănțui cu o furie tot mai mare. Vaporul trosnea, se poticnea în bot, se ridica pe pupă, se lăsa pe o coastă, dar nu se cufunda. Între timp, oamenii se liniştiră ; cîţiva se şi culcaseră.

---

[1] Liniște ! (în limba germană în original) (n. r.).

[2] Doamne, miluiește ! (în limba greacă în original) (n. r.).

[3] Hristoase, miluiește ! (în limba greacă în original) (n. r.).

Trecură alte ceasuri ; în sala întunecată, prin gratiile spiraiului[1] răzbătu lumina dimineţii ; ziua se ridica peste ocean, tulbure, speriată, tristă, întunecată parcă, aducînd totuşi oarecare alinare şi nădejde. După ce au spus toate rugăciunile pe care le ştiau pe dinafară, Wawrzon şi Marysia s-au urcat în culcuşurile lor şi au adormit adînc.

Sunetul clopoţelului care-i chema la gustarea de dimineaţă abia îi trezi. Dar nu putură să mănînce. Aveau capetele grele, ca de plumb ; bătrînul se simţea mai rău decît fata. În mintea-i buimacă nu mai încăpea nici un gînd. Neamţul care-l îndemnase să plece în America îi spusese, ce-i drept, că va trebui să meargă şi pe apă, dar Wawrzon nu-şi închipuise niciodată că o să fie o apă atît de mare şi călătoria o să ţină atîtea zile şi atîtea nopţi ! Credea că trecerea aceasta va fi o plimbare, aşa cum trecuse atîtea ape în viaţa lui. Dacă ar fi ştiut cît de mare e oceanul, ar fi rămas la Lipiniec. În afară de aceasta, alte îndoieli îi frămîntau mintea : nu cumva şi-o fi vîndut diavolului sufletul lui şi al fetei, întru pierzania amîndurora ? Nu o fi oare păcat pentru un catolic din Lipiniec să mînie pe dumnezeu, pornind într-un haos ca acesta, prin care umblă de cinci zile, în drum către ţărmul celălalt, dacă o fi cu adevărat vreun ţărm de cealaltă parte ? Spaima şi îndoielile lui aveau să sporească în cele şapte zile care au urmat ; furtuna bîntui încă patruzeci şi opt de ceasuri, şi după aceea se potoli. Wawrzon îndrăzni să iasă iarăşi cu Marysia pe punte ; cînd se treziră însă în faţa valurilor, cînd văzură apa care se legăna încă, întunecată şi parcă tot furioasă, cînd pe cuprinsul ei se ridicară munţi uriaşi şi se adînciră văi mişcătoare şi fără fund ce se îndreptau către vapor, îşi spuseră iarăşi că din această primejdie nu-i poate scăpa nici o forță omenească, ci numai mîna lui dumnezeu sau cine știe ce altă forță atotputernică.

---

[1] Deschizătură prevăzută cu geamuri, pe puntea unei nave ; serveşte la aerisirea şi luminatul cabinelor (n. r.).

În sfîrșit, vremea se însenină deplin. Dar zilele treceau una după alta, și în fața vaporului se vedeau numai bulboane fără de sfîrșit, uneori verzi, alteori albastre, aidoma cu cerul. Iar sus, în naltul cerului, treceau uneori nori mici și alburii, care seara se invăpăiau și apoi se duceau să se culce către apusul depărtat. Vaporul gonea în urma lor, pe apă. Wawrzon începu a se gîndi cu adevărat că apa asta n-are să se mai sfîrșească niciodată și, luîndu-și inima în dinți, se hotărî să întrebe pe cineva.

Într-o zi, văzînd pe un marinar care se ducea după treburile lui, își scoase *rogatka* și, salutînd umil pînă la pămînt, grăi :

– Preacinstite domn, mai e mult pînă să ajungem ?

Ce minune ! Marinarul nu izbucni în rîs, ci se opri și-l ascultă. Pe fața-i roșie și biciuită de vînt se citeau urmele unor aduceri-aminte, care nu izbuteau să se închege dintr-o dată într-un gînd bine lămurit... După o clipă, întrebă :

– *Was ?*[1]

– O să ajungem degrabă la țărm, preacinstite domn ?

– Două zile ! Două zile ! repetă cu anevoință marinarul, ridicînd în același timp două degete.

– Mulțumim frumos.

– De unde sînteți ?

– De la Lipiniec.

– *Was ist das,* Lipiniec ?[2]

Marysia, care se apropiase de ei în timpul cît vorbeau, se împurpură la față, dar, ridicînd cu sfială ochii către marinar, spuse cu glas subțire, cum vorbesc fetele de la țară :

– Noi sîntem din ținutul Poznan, domnule...

---

[1] Ce ? (în limba germană în original) (n. r.).

[2] Ce înseamnă asta, Lipiniec ? (în limba germană în original) (n. r.).

Marinarul privea îngîndurat un piron puternic care unea bordajul vaporului ; după un răstimp, se uită la fată, la părul ei bălai ca inul, şi pe faţa lui brăzdată se ivi o lumină de duioșie.

După o clipă, spuse cu gravitate :

– Am fost și eu la Gdansk... înțeleg limba polonă... Eu sînt *cașub*[1]... Frate cu voi, dar asta a fost demult !... *Jetzt ich bin Deutsch.*[2]

Rostind aceste cuvinte, înălţă capul odgonului, pe care-l ţinea dintru-nceput în mînă, se întoarse şi, strigînd marinărește : „O ! O ! O !", începu să tragă...

De atuncea, ori de cîte ori Wawrzon şi Marysia se aflau pe punte, marinarul, cînd îi vedea, zîmbea către Marysia cu prietenie. Iar ei se bucurau din toată inima, simțind că au un suflet prieten pe acest vapor german. De altfel, drumul se apropia de sfîrșit. A doua zi dimineaţă, cînd ieșiră pe punte, o priveliște ciudată li se înfăţişă înaintea ochilor : în depărtare se zărea ceva legănîndu-se pe mare, iar cînd vaporul se apropie, văzură un butoi mare, roşu, pe care valurile îl clătinau încet ; mai departe se vedea un alt butoi, apoi al treilea şi al patrulea. Văzduhul şi apa erau învăluite în ceaţă, ceaţă nu prea deasă, argintie şi domoală ; bulboana de apă era netedă, liniştită, şi cît cuprindeai cu ochii, zăreai tot mai multe butoaie ce se legănau pe ocean. Stoluri de păsări albe cu aripi negre zburau în urma vaporului, ţipînd. Pe punte era o mişcare neobişnuită. Marinarii îmbrăcaseră alte haine ; unii spălau puntea, alţii spălau geamurile şi farurile puternice ale vaporului ; la catarg se înălţa un steag, iar în spatele vaporului fu arborat un altul mai înalt.

---

[1] Descendenţii unor triburi slave care trăiesc în Republica Populară Polonă pe litoralul Mării Baltice şi de-a lungul cursului inferior al Vistulei în împrejurimile portului Gdansk. Vorbesc o limbă deosebită, asemănătoare cu limba polonă, dar cu numeroase elemente lexicale germane (n. r.).

[2] Acum sînt german (în limba germană în original) (n. r.).

Toţi călătorii erau înviorați și bucuroși. Toţi ieșiseră pe punte. Unii își aduseseră boccelele cu boarfe și începuseră să le lege.

Văzînd toate acestea, Marysia spuse :

— Fără doar și poate că ne apropiem de țărm.

Şi ea, şi Wawrzon erau iarăşi voioşi. Deodată se ivi spre apus mai întîi insula Sandy Hook, şi apoi o altă insulă, cu o clădire mare la mijloc ; în depărtare se zărea, parcă, o ceaţă deasă, un nor sau o fumegare, care se întindea deasupra mării în fîșii nedeslușite, îndepărtate, tulburi, amorfe... La vederea acestei priveliști se stîrni mare zarvă ; toți arătau cu degetele într-acolo, iar sirena vaporului fluieră prelung, ca într-o tresărire de bucurie.

— Ce este asta ? întrebă Wawrzon.

— New York, răspunse *cașubul,* care stătea alături.

Între timp, fumegarea îndepărtată se împrăştia şi pierea, iar în locul ei, pe măsură ce vaporul spinteca apa argintie, se vedeau liniile caselor, ale acoperișurilor, ale hornurilor ; turnurile ascuțite se desenau tot mai limpede pe albastrul cerului ; lîngă ele se vedeau uriașele coşuri ale fabricilor, iar din coşuri se ridicau coloane de fum, spulberate în coame stufoase ; în vîrful lor se vedeau mii de steaguri, de toate culorile, pe care vîntul mării le legăna ca pe niște flori de cîmp. Vaporul se apropia tot mai mult, oraşul minunat ieşea parcă din apă. Wawrzon fu cuprins de o mare bucurie ; își descoperi capul, deschise gura, se uită, şi după aceea se întoarse către fată :

— Marysia !

— Dumnezeule !

— Vezi ?

— Văd.

— Minunatu-te-ai ?

— Minunatu-m-am.

Wawrzon nu numai că se minunase, dar rămăsese încremenit. Văzînd țărmul înverzit de o parte şi de alta a oraşului şi copacii întunecaţi ai parcurilor, îşi urmă vorba :

– Da! Domnul fie lăudat! Numai de ne-ar da pămînt pe-aproape de orașul ăsta: iacătă, lunca de colo ar fi taman lîngă tîrg. Cînd e zi de iarmaroc, poți să te duci cu vaca, poți să te duci cu porcul și poți să le negutezi cum poftești. Lume se vede a fi multă prin partea locului. În Polonia am fost țăran, iar aici am să fiu domn...

În acea clipă se desfășura înaintea ochilor lor minunatul National Park, în toată întinderea lui. Wawrzon, văzînd șirurile de copaci, spuse iarăși:

– Am să mă închin pînă la pămînt preacinstitului comisar al guvernului și am să-i tălmăcesc cu băgare de seamă, ca să-mi dăruiască măcar vreo două pogoane din pădurea asta, iar din partea cealaltă, să mă lase s-adun lemne. Dacă e moșie, moșie să fie. Dimineața am să mîn argatul cu lemne la oraș. Slavă celui-de-sus, văd că neamțul nu m-a înșelat...

Marysiei îi plăcea de asemenea și nu știa nici ea cum de-i vine în minte cîntecul pe care miresele îl cîntă mirilor la nunțile de la Lipiniec:

Ia te uită panul!
Ia te uită panul!
Cum nu-și lasă el veșmîntul,
Cușma și sumanul!

S-o fi gîndit poate să i-l cînte sărmanului Jaśko, cînd va veni aici după ea, iar ea va fi moșieriță?

În vremea aceasta, dinspre biroul serviciului de carantină venea către vapor un vaporaș mai mic. Vreo patru-cinci oameni se urcară pe punte. Începură discuții, călătorii se strigau unii pe alții. Puțin după aceea sosi un alt vapor, care venea dinspre oraș, aducînd cu el agenți de-ai hotelurilor și de-ai *boarding-house*[1]-urilor, călăuze, zarafi care schimbă banii, și toți țipau cît îi lua gura, se îmbulzeau, se învîrteau pe punte de la un capăt la altul. Wawrzon și

---

[1] Pensiune (în limba engleză în original) (n. r.).

Marysia picaseră parcă la o moară, la care nu știau ce aveau de făcut.

Marinarul *cașub* îl sfătui pe bătrîn să-și schimbe banii și-i făgădui că va veghea el însuși ca să nu fie înșelat, așa că Wawrzon se lăsă înduplecat. Pentru toți banii pe care ii avea dobîndi patruzeci și șapte de dolari în argint. În timp ce se petreceau toate acestea, vaporul se apropiase atît de mult de oraș, încît acum se vedeau, nu numai casele, ci și oamenii care se plimbau pe bulevarde ; strecurîndu-se printre alte vapoare, mai mari sau mai mici, vaporul ajunse în sfîrșit la țărm și pătrunse în docul strîmt al portului.

Călătoria se sfîrșise.

Oamenii de pe vapor începură să se împrăștie ca albinele dintr-un stup. Mulțimea pestriță se scurse pe paserela îngustă, întinsă de la bord la țărm ; clasa întîi, apoi a doua, iar cei care călătoriseră sub punte, împovărați de bagaje, rămaseră la urmă. Cînd Wawrzon și Marysia, împinși de mulțime, ajunseră pe bord, se găsiră față în față cu marinarul *cașub*. Acesta strînse cu putere mîna lui Wawrzon, spunîndu-i :

– *Bruder*, doresc *Glück !*[1] Și ție, fetițo ! Dumnezeu să vă ajute !

– Dumnezeu să te răsplătească ! răspunseră amîndoi, dar tocmai acum, la despărțire, nu avură vreme să se întindă la vorbă.

Mulțimea îi împinse pe paserela înclinată și după o clipă se aflară în clădirea încăpătoare a vămii.

Un vameș, îmbrăcat într-o haină cenușie și cu stea de argint, le pipăi bagajele și strigă : *All right*[2], și le arătă ușa de ieșire. Ieșiră și se treziră în stradă.

– Și acuma ce facem, tată ? întrebă Marysia.

– Trebuie să așteptăm. Neamțul mi-a spus că o să vină îndată un comisar din partea guvernului și are să întrebe de noi.

---

[1] Frate, îți doresc fericire ! (în limba germană în original) (n.r.).

[2] În regulă (în limba engleză în original) (n.r.).

Se opriră deci lîngă zid, așteptînd sosirea comisarului, iar intre timp îi impresură zarva necunoscută pînă atuncea a marelui oraș. Asemenea priveliște nu văzuseră niciodată. Străzile erau drepte, largi și pline de forfota oamenilor, ca la bîlci ; prin mijloc treceau trăsuri, omnibuze, camioane. Jur împrejur se auzea un grai ciudat, necunoscut și răsunau cu putere strigătele muncitorilor din port și ale negustorilor ambulanți. În toată clipa treceau niște oameni negri din creștet pînă in tălpi, cu capete mari și cu părul creț. La vederea lor, Wawrzon și Marysia își făceau semnul crucii. Tare ciudat li se părea orașul acesta, care vuia de atita larmă, plin de fluierăturile locomotivelor, de huruitul trăsurilor și de strigătele oamenilor. Toți umblau atît de repede, de parcă ar fi fugărit pe cineva, sau parcă ar fi fost ei înșiși fugăriți, și ce furnicar de oameni, ce chipuri ciudate : unele negre, altele măslinii, altele roșcovane. Se opriseră in apropierea portului, tocmai acolo unde era îmbulzeala cea mai mare : din unele vapoare se descărcau baloturi de marfă, iar în altele se încărcau, camioanele soseau mereu, roabele huruiau pe punți, și peste tot era o frămîntare și o zarvă ca la o fabrică de cherestea.

În felul acesta trecu un ceas, trecură două ; ei stăteau rezemați de zid și așteptau să vină comisarul.

Ciudată înfățișare aveau acolo, pe litoralul american, la New York, acest țăran polonez, cu plete sure și cu *rogatka* în cap, și această fată din Lipiniec, în haina ei de pînză albastră și cu mătănii la gît.

Dar oamenii treceau fără să se uite la ei. Acolo, orice chip și orice port ai avea, nimeni nu se miră.

Mai trecu încă un ceas. Cerul se înnoră, începu să plouă, dinspre apă veni un vînt rece și jilav...

Ei stăteau și așteptau să vină comisarul.

Țăranul e răbdător din fire, dar cei doi își simțeau acum sufletul greu.

Pe vapor se simțiseră singuri în acea mulțime de oameni străini și pe întinsul apei fără de sfîrșit, se îmbolnăviseră și îi cuprinsese spaima. Se rugaseră lui dumnezeu să-i îndrume ca pe niște copii rătăciți pe valurile oceanului. Erau încredințați că, îndată ce vor pune piciorul pe uscat, nenorocirile se vor sfîrși. Dar iată că acum sosiseră. Se aflau într-un oraș mare, dar în orașul acesta, în mijlocul acestei larme de oameni, se simțiră deodată mai singuri și mai înfricoșați decît pe vapor.

Comisarul nu venea. Ce se vor face dacă nu va veni de loc, dacă neamțul i-o fi înșelat?

La acest gînd, sărmanele lor inimi de țărani se cutremurară de spaimă. Ce se vor face? Vor pieri, fără doar și poate.

Între timp vîntul le pătrundea prin țoale, ploaia îi uda.

– Nu ți-e frig, Marysia? întrebă Wawrzon.

– Ba mi-e frig, tată, răspunse fata.

Orologiile din oraș bătură încă un ceas. Începu să se întunece. Forfota din port încetă; pe străzi se aprinseră felinarele; orașul părea cufundat într-o mare de lumini puternice. Muncitorii din port porneau către oraș, în cete mai mari sau mai mici, cîntînd cu glasuri răgușite *Yankee Doodle*[1]. Cu încetul, bulevardul se liniști cu totul. Clădirea vămii fu închisă.

Ei stăteau și așteptau să vină comisarul.

În sfîrșit veni noaptea, și asupra portului se așternu o liniște deplină. Numai cînd și cînd, coșurile întunecate ale vapoarelor aruncau, fîșiind, snopi de scîntei, care se mistuiau în beznă, sau vuia vreun val, izbindu-se de digul de piatră. Uneori se auzea cîte un cîntec de marinar beat, care se întorcea pe vapor; luminile păleau, învăluite în ceață. Ei așteptau mereu.

Chiar dacă n-ar fi vrut să aștepte, încotro să apuce, ce să facă, pe cine să întrebe, unde să-și culce capetele trudite? Frigul îi pătrundea tot mai adînc și le era foame.

---

[1] Vechi cîntec popular nord-american cîntat de armatele revoluționare în timpul războiului de independență (1775—1783), considerat astăzi drept imn național neoficial al S.U.A. (n.r.).

De-ar fi avut măcar un acoperiş deasupra capului, că-i udase ploaia pînă la piele!

Ah! Comisarul n-a venit şi nici nu va veni, pentru că asemenea comisar nu există! Neamţul era agent al unei companii de transporturi, avea procente pentru fiecare „bucată"; şi altceva mai mult decît atît nu ştia.

Wawrzon simţi că se clatină pe picioare, că o greutate uriaşă îl înfundă în pămînt, că desigur mînia lui dumnezeu atîrna deasupra capului său.

Suferea şi aştepta, cum numai un ţăran este în stare să aştepte. Glasul fetei, tremurînd de frig, îl trezi parcă dintr-o amorţeală:

– Tată!

– Taci! Nimeni nu se îndură de noi.

– Hai să ne întoarcem la Lipiniec...

– Du-te şi te ineacă...

– Doamne-dumnezeule! şopti Marysia cu glas stins.

Pe Wawrzon îl cuprinse jalea.

– Sărmana de tine, orfană!... Poate că dumnezeu se va îndura măcar de tine...

Dar ea nu-l auzea. Cu capul sprijinit de zid, închisese ochii. O cuprinsese un somn întrerupt, greoi, înfierbîntat, iar în vis i se arătă ca într-o cadră satul Lipiniec şi auzi un cîntec în felul celui pe care-l cînta Jasiek grăjdarul:

Uite o crăiţă!
Uite o domniţă!
Şi-a-mpletit din buruiană
Mîndră cununiţă.

În portul New York, cele dintîi raze ale dimineţii căzură pe apă, pe catarge şi pe clădirea vămii.

În lumina slabă a zorilor de-abia se puteau lămuri cele două făpturi care dormeau lîngă zid, cu feţele gălbejite şi învineţite, ninse, nemişcate, parcă ar fi fost moarte. Dar în cartea vieţii lor nu fuseseră întoarse decît cele dintîi file; pe celelalte le vom povesti în paginile ce urmează.

II

La New York

Călătorul care intră în New York prin larga arteră a Broadway-ului şi se îndreaptă către port, în direcţia Chatham Square, după ce trece prin vreo zece străzi alăturate, dă peste o parte a oraşului tot mai săracă, tot mai părăginită şi mai tristă. Uliţele sînt tot mai înguste. Casele, clădite pare-se încă de pe vremea coloniştilor olandezi, au crăpat şi s-au strîmbat de-a lungul anilor : acoperişurile s-au teşit, tencuiala de pe ziduri a căzut, iar zidurile au intrat atît de adînc în pămînt, încît din ferestrele subsolurilor nu se mai poate vedea din stradă decît partea de sus. Aici, faţadele cele mai ciudat scălîmbate iau locul liniilor drepte, care sînt atît de preţuite în America. Zidurile şi acoperişurile – unele mai înalte, altele mai scunde – se îmbulzesc unui deasupra altuia.

Din cauză că această parte a oraşului e aşezată pe litoral, într-o adîncitură, băltoacele de pe uliţele desfundate nu se zvîntă aproape niciodată, iar micile locuri virane, împrejmuite pe toate laturile cu ziduri, par nişte iazuri cu apă stătută, mîloasă şi întunecată. Ferestrele caselor cu pereţii jupuiţi se oglindesc jalnic în aceste ape murdare, împestriţate de hîrtii, cartoane, cioburi de sticlă, fărîme de lemn şi bucăţi de fier de la lăzile de pe vapoare. Străzi întregi sînt pline cu asemenea gunoaie sau, mai bine zis, cu straturi de glod, care le acoperă pe toată întinderea lor. Aici se pot vedea la tot pasul sărăcia omenească, neorînduiala şi murdăria.

In acest cartier se află aşa-numitele *boarding-house*-uri, adică hanuri, unde pentru doi dolari pe săptămînă poţi avea casă şi masă ; tot în acest cartier se află şi tavernele sau *bar-room*-urile, de unde pescarii de balene recrutează tot felul de vagabonzi pentru vapoarele lor ; sînt apoi agenţiile neoficiale pentru Venezuela, Ecuador şi Brazilia, care recrutează colonişti pentru ţinuturile ecuatoriale, sporind astfel în chip considerabil numărul victimelor pe care le face febra în acele ținuturi ; birturi care-și hrănesc clienții cu carne sărată, stridii putrede și pește din cei pe care apa însăși îl aruncă la țărm ; tripouri clandestine, spălătorii chinezești, tot felul de spelunci pentru marinari ; în sfîrșit, tot aici se află adevăratele tainițe ale crimei și mizeriei, ale foamei și lacrimilor.

Și totuși, în această parte a orașului este foarte multă mișcare, pentru că aici stau emigranții care nu și-au găsit adăpost deocamdată nici chiar în încăperile cazărmilor *Castle Garden* și nici nu vor sau nu pot să se ducă în așa-numitele *work-house*-uri, adică în aziluri pentru săraci, ci se string în cartierul acesta, unde locuiesc, trăiesc și mor. Pe de altă parte, se poate spune că dacă emigranții sînt scursura societății europene, atuncea locuitorii acestor fundături sînt scursura acestei emigrații. Oamenii aceștia trîndăvesc, parte din lipsă de lucru, iar parte din plăcerea de a nu munci. Din această cauză aici se aud deseori focuri de revolver, strigăte de ajutor, țipete răgușite, de furie, cîntece irlandeze de beție sau urletele negrilor care se încaieră. În tot lungul zilei, cete întregi de vagabonzi cu pălării sparte și cu lulele în gură stau și cască gura la meciurile de box, punînd și rămășaguri, care merg de la un cent pînă la cinci cenți pentru un ochi scos. Copiii albilor și micii negri cu părul creț, în loc să se ducă la școală, hoinăresc pe străzi, bătînd darabana cu bucăți de coaste de vacă sau căutînd prin noroi resturi de legume, portocale și banane ; irlandeze chinuite de foame întind mîna la trecătorii mai bine îmbrăcați, dacă din întîmplare se rătăcește vreunul prin partea locului.

În această gheenă omenească îi găsim și pe vechii noștri cunoscuți : Wawrzon Toporek și fiică-sa, Marysia. Bogăția pe care o așteptau a fost un vis, și tot ca un vis s-a spulberat, iar realitatea li s-a înfățișat sub forma unei odăițe înguste, cufundate în pămînt, cu o singură fereastră, și și aceea cu geamul spart. Pe pereții odăii se văd pete de mucegai și dîre de igrasie ; lîngă perete se află o sobă de fier mîncată de rugină și găurită și o masă cu trei picioare ; într-un ungher, un braț de paie de orz ține loc de pat.

Asta e tot. Bătrînul Wawrzon, stînd în genunchi în fața sobei, scurmă în cenușa stinsă, poate s-o fi ascuns pe undeva vreun cartof, căutare zadarnică, la care de două zile se întoarce totuși mereu. Marysia stă pe paie cu mîinile pe genunchi și se uită țintă în podea. Fata este bolnavă și slăbită. Pare tot Marysia de odinioară, dar obrajii rumeni i s-au scofîlcit. Are o față gălbejită și bolnăvicioasă, și tot chipul parcă i s-a micșorat ; numai ochii par mai mari, cu privirea lor neclintită. Aerul stricat, frămîntările sufletești și mîncarea sărăcăcioasă au lăsat urme pe obrajii ei. Trăiau numai cu cartofi, dar de două zile nici cartofi n-au mai avut. Nu mai știau ce au să facă mîine și cu ce au să-și mai țină zilele. Se împliniseră trei luni de cînd locuiau pe ulița aceea, de cînd stăteau în acea hrubă și nu era nici o mirare că banii se sfîrșiseră. Bătrînul Wawrzon a încercat să-și găsească de lucru, dar nimeni nu înțelegea nici măcar ce vrea ; s-a dus în port, cu gîndul să care și el lăzi și saci cu cărbuni pe vapoare, dar nu avea roabă, și chiar dacă ar fi avut, irlandezii l-ar fi luat pe loc la bătaie ; a vrut să lucreze cu toporul la construcția docurilor, dar și acolo a fost bătut. Și apoi, ce fel de muncitor poate fi un om care nu pricepe nici măcar ce i se spune ? Unde punea mîna, de orice se apuca, încotro se îndrepta, îl luau în batjocură, îl împingeau, îl băteau ; așa că n-a găsit nimic, n-a putut să cîștige un ban de nicăieri și nici să se împrumute. De atîtea necazuri, îi albise părul, nu mai avea nici o nădejde ; banii se sfîrșiseră și începu foamea.

În țară, între ai lui, dacă ar fi pierdut tot ce avea, dacă l-ar fi alungat copiii din casă, nu i-ar fi rămas decît să-și ia toiagul în mînă, să se așeze la o răscruce de drumuri, sub o troiță sau la ușa unei biserici și să cînte : ;„Doamne milostive, primește plînsul meu însîngerat“. Dar tot ar fi trecut pe acolo vreun domn și i-ar fi dat vreun ban ; o doamnă, oprind trăsura, ar fi trimis copilul cu cîțiva gologani în mînuțele-i trandafirii și cu ochii mari îndreptați către cerșetor ; un țăran i-ar fi dat o bucată de pîine, o femeie – o bucată de slănină, și și-ar fi putut duce zilele, fie chiar și ca pasărea cerului, care nici nu ară, nici nu seamănă. În afară de aceasta, acolo, sub o troiță a răstignirii, ar avea deasupră-i brațele lui Cristos, sus cerul, iar de jur împrejur ogoarele, și în liniștea aceea de la țară, dumnezeu i-ar fi auzit cîntarea. Dar aici, în orașul ăsta, era un vuiet înspăimîntător, ca într-o mașină uriașă ; fiecare dă buzna și nu se uită decît înaintea lui, încît nimeni nu poate lua seama la nenorocirea altuia. Aici te apucă amețeala, nu mai știi ce să faci, ochii nu izbutesc să cuprindă tot ce văd, iar gîndul nu poate să le urmărească pe toate. Aici totul e ciudat, străin, dușmănos și atît de repezit, încît chiar și cel care poate să se descurce în acest șuvoi, pînă la urmă tot e zvîrlit de viață, rostogolindu-se și sfărîmîndu-se ca o oală de lut.

Eh, cîtă deosebire ! Acolo, la Lipiniec, în satul acela liniștit, Wawrzon era gospodar și ajutor de primar, oamenii îl cinsteau, avea un acoperiș deasupra capului și un blid de mîncare, care nu-i lipsea nici într-o zi ; iar duminica se ducea la biserică și aprindea o lumînare ; aici însă era cel din urmă dintre toți, era ca un cîine rătăcit într-o curte străină, tremurînd de frică, gheboșat și flămînd. În primele zile ale nenorocirii lui, deseori amintirile-i spuneau : „Mai bine era la Lipiniec“. Iar conștiința îi striga : „Wawrzon, de ce-ai plecat din satul tău, de la Lipiniec ?“ De ce ? Pentru că și pe el îl părăsise dumnezeu. Omul și-ar fi dus mai departe crucea, ar fi suferit, dacă undeva, înaintea lui, s-ar fi zărit sfîrșitul acestui drum greu ; știa însă foarte bine că pedeapsa lui dumnezeu va fi tot mai aspră cu fiecare zi ce trecea și că în fiecare dimineață soarele va lumina sărăcia lui și a copilei sale, sărăcie care era din ce în ce mai crîncenă. Și atuncea, ce-i mai rămînea ? Să-și facă un laț la funie, să-și spună rugăciunea și să se spînzure ? Țăranul nu clipește în fața morții, dar ce avea să se întîmple cu fata ? Cînd se gîndea la toate acestea, simțea nu numai că l-a părăsit dumnezeu, dar că-l părăsește și mintea. Nu se zărea nici o rază de lumină în bezna care se întindea înaintea lui și în durerea pe care nici măcar nu putea să o mărturisească.

Tot mai greu îl sfredelea dorul de satul lui, Lipiniec ! Zi și noapte îl chinuia nostalgia, și-l chinuia cu atît mai cumplit, cu cît nu se dumirea ce este această suferință, nu știa ce-i lipsește și nu pricepea către ce tinde sufletul lui de țăran, chinuit de durere ; el jinduia după codrul de brad, după cîmpul și casele acoperite cu paie ; jinduia după domnii și țăranii lui, după preotul din sat și după tot ce viețuia acolo, sub bucata de cer care acoperea pămîntul lui de baștină, pămîntul de care inima omului, cînd se lipește, nu se mai desprinde, iar cînd se desprinde, sîngerează. Țăranul simțea parcă chemarea pămîntului. Uneori îi venea să-și smulgă părul din cap și să se dea cu capul de pereți, să se arunce la pămînt și să urle ca un cîine priponit în lanț sau să strige ca într-o dezlănțuire de nebunie, pe cine ? Nu știa nici el. Sub această necunoscută povară se frîngea, se prăbușea, iar orașul acela străin vuia necontenit. Toporek gemea și-l chema pe Isus, dar acolo nu se afla nici o cruce și nimeni nu răspundea ; numai orașul vuia, vuia mereu, iar fata ședea pe paie, cu ochii țintiți în pămînt, flămîndă și tăcută în suferința ei. Ciudat lucru ! Stătea laolaltă cu fata, și deseori treceau zile întregi fără ca vreunul să scoată un cuvînt. Trăiau ca doi dușmani. Nu le era la îndemînă și le venea greu să trăiască așa, dar despre ce ar fi putut să vorbească? De rănile deschise e mai bine să nu te atingi! Să spună, de pildă, că nu mai au nici un ban în buzunar, nici un cartof în sobă și că nu găsesc în mintea lor nici o scăpare?

De altfel, nici oamenii nu le-au venit cu nimic în ajutor. La New York trăiesc foarte mulți polonezi, dar în cartierul Chatham Square nu locuiește nici unul mai cu stare. Este adevărat că în a doua săptămînă de la sosirea lor au cunoscut două familii poloneze, una din Silezia, iar cealaltă chiar de lîngă Poznan, dar și acestea flămînzeau de multă vreme. Silezienii pierduseră doi copii, iar al treilea era bolnav, și totuși, în starea asta, copilul dormea de două săptămîni, împreună cu ai lui, într-o gură de pod și nu avea de mîncare decît ceea ce găseau pe străzi. Mai tîrziu au fost duși toți la spital și nu se știa ce s-a mai întîmplat cu ei. Nici celeilalte familii nu-i mergea mai bine, ba chiar îi mergea mai rău, căci tatăl se apucase de băutură. Marysia îi dăduse ajutor femeii cît putuse, dar acum ea însăși avea nevoie să fie ajutată.

Ar fi putut, ce-i drept, să se ducă împreună cu tată-său la biserica polonă din Hoboken[1]. Preotul ar fi dat cel puțin de știre celorlalți, dar parcă știau că există acolo vreo biserică polonă sau vreun preot polon? Puteau ei să se înțeleagă cu cineva? Să întrebe pe cineva? În felul acesta, cu fiecare cent cheltuit, ei coborau încă o treaptă în prăpastia sărăciei.

În clipa aceea, el stătea în fața sobei, iar ea pe paie. Trecu un ceas, trecură două. În odaie se întuneca tot mai tare, pentru că, deși era pe la amiază, dinspre apă se ridica o ceață grea și pătrunzătoare, așa cum se întîmplă adesea primăvara. Deși afară era cald, în casă amîndoi tremurau de frig. În cele din urmă, Wawrzon își pierdu nădejdea că va mai găsi ceva în cenușă.

– Marysia, spuse el, nu mă mai țin puterile și nici pe tine nu te mai țin. Am să mă duc la malul apei ca să prind cîteva lemne. Vom face măcar foc în sobă, și poate voi găsi și ceva de mîncare.

---

[1] Suburbie a New Yorkului (n. r.).

Fata nu răspunse nimic, iar el plecă. Se deprinsese să se ducă în port și să prindă de pe apă scînduri de lăzi azvîrlite de pe vapoare și aruncate de valuri la mal. Așa fac toți cei care nu au cu ce să-și cumpere cărbuni. Din îndeletnicirea aceasta, se alegea adesea cu cîteva ghionturi, dar uneori scăpa, și cîteodată se întîmpla să găsească și ceva de mîncare, resturi de legume stricate, aruncate de pe vapoare ; dar cu acest prilej, umblînd așa prin ceață și căutînd ceea ce nu pierduse, uneori mai uita de nenorocirea și de dorul lui, care-l rodeau cumplit. În sfîrșit ajunse la malul apei, dar pentru că era tocmai vremea *lunch*[1]-ului, pe țărm nu se aflau decît vreo cîțiva puștani, care, ce-i drept, începură îndată să strige la el și să-l împroaște cu gogoloaie de glod și cu scoici, dar nu-l nimeriră. Pe apă se legănau o mulțime de scîndurele : un val le apropia, altul le depărta. În scurtă vreme izbuti să prindă destule.

Pe valuri se legănau și niște grămăjoare de verdeață. Poate că printre ele era și ceva de mîncare, dar, fiind mai ușoare, nu ajungeau pînă la mal, așa că nu putu să le ajungă. Băieții aruncau frînghii și în felul acesta le trăgeau către ei. Neavînd frînghie, el stătea și se uita cu lăcomie, așteptînd să plece puștanii, ca să mai scormonească printre resturi, mîncînd ceea ce i se părea bun de mîncat. Faptul că fata era și ea flămîndă nu-l preocupa de loc.

De data aceasta, însă, soarta-i fu mai prielnică. Întorcîndu-se acasă, văzu o căruță mare încărcată cu cartofi, care în drum spre port se împotmolise în noroi și nu era chip s-o urnească din loc. Wawrzon puse umărul la roată și împreună cu căruțașul începu să împingă din răsputeri. Era greu și-l dureau șalele, dar în cele din urmă caii smuciră, și căruța ieși din noroi ; fiind însă încărcată cu vîrf, o mulțime de cartofi căzură pe jos. Căruțașul nici nu se gîndea să-i strîngă. Îi mulțumi lui Wawrzon pentru ajutor, strigă către cai : *Get up !*[1] și își văzu de drum.

---

[1] Mesei de prînz (în limba engleză în original) (n. r.).

Wawrzon se năpusti pe loc să adune cartofii, îi strînse lacom cu mîinile, care-i tremurau, îi băgă în sîn, și în aceeași clipă se simţi cu inima mai ușurată. Cînd ești flămînd, o bucată de pîine găsită ţi se pare o fericire ; de aceea, țăranul, întorcîndu-se acasă, mormăia încet :

– Da, să mulțumim celui-de-sus că și-a plecat ochii la nenorocirea noastră. Avem lemne, și fata are să facă focul ; avem și cartofi pentru două mese. Dumnezeu este milostiv. Casa are să fie mai veselă. Nici fata n-a mîncat de-o zi și jumătate, așa că are să se bucure și ea. Dumnezeu este milostiv !

Gîndind astfel, ținea într-o mînă scîndurile, iar cu cealaltă se tot căuta mereu, să nu-i fi căzut vreun cartof din sîn. Ducea cu el o comoară de preț : ridică deci ochii cu recunoștință către cer și iarăși începu să mormăie :

– Taman chibzuiam cum să fur cîțiva, și cînd colo, fără să fur, au căzut singuri din căruță. Dacă n-ați mîncat, aveţi să mîncați ! Dumnezeu este milostiv ! Cînd o vedea că am adus cartofi, Marysia o să se ridice îndată de pe paie.

Dar de la plecarea lui, Marysia nu se urnise din ungherul ei. Uneori cînd se întîmpla ca Wawrzon să aducă dimineața lemne, ea se ridica să aprindă focul în sobă, aducea apă, mînca ce se găsea, şi după aceea, ceasuri întregi stătea la gura sobei și se uita în foc. Odinioară căutase și ea de lucru. Fusese chiar angajată la un *boarding-house* să spele vasele și să măture, dar pentru că nimeni nu se putea înțelege cu ea și împlinea greșit poruncile pe care nu le pricepea, după vreo două zile au dat-o afară. După aceea nici n-a mai căutat şi nici n-a mai găsit nimic. Zile întregi stătea în casă, temîndu-se să iasă în stradă, pentru că irlandezii și marinarii beţi se agățau de ea. Trîndăvia asta o făcea să se simtă şi mai nenorocită. Nostalgia o rodea, cum roade rugina fierul. Era mai nenorocită chiar decît Wawrzon, pentru că pe lîngă foame şi toate chinurile pe care le îndura, pe lîngă că ajunsese să creadă că pentru ei nu mai există nici ieşire, nici scăpare, nici viitor, pe lîngă că-i era tare dor de satul lor, Lipiniec, ea mai avea şi suferința gîndurilor ei, care se întorceau necontenit către Jaśko grăjdarul. Este adevărat că el îi jurase şi îi spusese : „Unde te vei duce tu, acolo voi fi şi eu", dar ea atuncea pleca să se facă doamnă şi moşieriță, iar acum cît de mult se schimbaseră toate !

---

[1] Hai, dă-i drumul ! (în limba engleză în original) (n. r.).

El era argat la curte, își avea gospodăria lui, moștenită de la părinți, iar ea ajunsese atît de săracă și atît de flămîndă, ca un șoarece din biserica de la Lipiniec. Va mai veni el oare ? Şi chiar dacă va veni, o va strînge iar la piept ? Îi va spune : „Sărmana de tine !" ? sau, dimpotrivă : „Pleacă de-aici, fată de cerșetor !" ? Ce zestre avea ea acum ? Niște zdrențe ! La Lipiniec ar lătra-o și cîinii, și totuși ceva o trăgea într-acolo, uite așa ! Ce bucuros ar fi sufletul ei dacă ar putea să iasă din ea și să zboare, ca o rîndunea, peste ape, și chiar dacă ar fi să moară, să moară acolo. Acolo este el, Jasiek, și chiar dacă el o fi uitat-o, ei îi este tare drag ! Numai lîngă el și-ar găsi liniștea, și bucuria, și fericirea, numai lîngă el, dintre toți oamenii din lume !

Cînd focul ardea în sobă și foamea nu o mai chinuia cum o chinuie astăzi, flăcările, sîsîind, împroșcînd scîntei, pîlpîind, tremurînd, îi vorbeau despre Lipiniec și-i aminteau cum altădată stătea la șezătoare împreună cu alte fete și torcea. Jaśko, cum intra pe ușă, striga : „Marysia, hai la preot, că mi-ești dragă !" Iar ea îi răspundea : „Taci, stricatule !" Și se simțea atît de bine și era atît de veselă, taman ca atuncea cînd o lua la joc, trăgînd-o voinicește din ungherul odăii drept în mijlocul dansului, iar ea, acoperindu-și ochii cu palma, îi spunea în șoaptă : „Du-te-ncolo, că mi-i rușine !" Cînd flăcările îi stîrneau toate amintirile astea, o podideau lacrimile; dar acum, cînd ardea focul în sobă, nu mai plîngea, pentru că atîta a plîns, încît nu mai avea lacrimi. Uneori i se părea că lacrimile o înăbușă, revărsîndu-se parcă înăuntrul ei, in piept. Se simțea trudită şi istovită; nu mai avea putere nici măcar să se gîndească; de altfel își îndura tortura în tăcere, uitîndu-se drept înainte, cu ochii mari, ca o pasăre chinuită.

Tot așa se uita și acum, întinsă pe paie. Între timp se deschise ușa odăii. Crezînd că este taică-său, Marysia nu ridică ochii decît abia cînd un glas străin spuse:

– *Look here!*[1]

Era proprietarul cocioabei în care locuiau, un mulatru bătrîn, cu fața posomorîtă, murdar, rufos, cu fire de tutun în barbă.

Fata, văzîndu-l, se înfricoșă. Trebuiau să plătească un dolar pentru săptămîna care venea, însă nu mai aveau nici un cent. Nu putea să-i răspundă deci decît prin rugăminți, de aceea, apropiindu-se de el, îi cuprinse picioarele cu brațele și îi sărută mîna.

– Am venit să-mi iau dolarul! spuse el.

Ea înțelese cuvîntul „dolar" și, scuturînd din cap, amestecînd cuvintele și în același timp uitîndu-se la el cu ochi rugători, se străduia să-l facă să înțeleagă că au cheltuit tot, că de două zile n-au mîncat nimic, că sînt flămînzi și să aibă milă de ei.

– Dumnezeu să te răsplătească, preacinstite domn, adause ea în limba polonă, neștiind ce să mai spună și ce să mai facă.

Preacinstitul domn nu înțelese, ce-i drept, că este preacinstit, dar bănui că nu va dobîndi dolarul; și lucrul acesta îl înțelese atît de bine, încît apucînd cu o mînă bocceaua cu boarfele lor, cu cealaltă o luă pe fată de braț, o împinse ușor pe scară în sus, o duse pînă în stradă și, aruncîndu-i lucrurile la picioare, deschise cu aceeași nepăsare ușa birtului de alăturea și strigă :

---

[1] Aseultă! (în limba engleză în original) (n. r.).

– Hei, Paddy, ți-am făcut rost de cameră.

– *All right !* răspunse un glas dinăuntru. Am să vin la noapte.

După aceea, mulatrul se mistui în coridorul întunecat, iar fata rămase singură în uliță. Așeză bocceaua într-o firidă, ca să nu se tăvălească în noroi și, sprijinindu-se de zid, aștepta ca totdeauna, supusă și tăcută.

În ziua aceea, irlandezii beți care treceau pe stradă nu se mai legară de ea. În casă era întuneric, dar pe stradă se vedea încă foarte bine, și la lumina aceasta, fața fetei arăta slăbită, ca după o boală grea. Numai părul auriu ca inul rămăsese ca odinioară ; în schimb, buzele i se învinețiseră, ochii i se adînciseră în fundul capului și aveau cearcăne împrejur, iar umerii obrajilor îi ieșeau în afară. Arăta ca o floare ofilită sau ca o fată în preajma morții.

Trecătorii se uitau la ea oarecum cu milă. O bătrînă mulatră o întrebă ceva, dar, neprimind nici un răspuns, plecă jignită.

Între timp, Wawrzon se întorcea acasă stăpînit de acel simțămînt de mulțumire pe care-l stîrnește în sufletele oamenilor foarte săraci o dovadă vădită a milostivirii dumnezeiești. Avea cartofi ; se gîndea cum o să-i mănînce și cum mîine o să se ducă iarăși pe la căruțe ; cît despre ce avea să facă poimîine, nici nu se mai gîndea în clipa aceea, pentru că era prea flămînd. Văzînd de departe fata, care sta în fața casei, în stradă, se minună și iuți pasul.

– Da de ce stai aici ?

– Ne-a dat afară proprietarul, tată !

– Ne-a dat afară ? !

Scîndurile îi căzură din mînă. Asta era prea mult ! Să-i arunce în uliță taman acum, cînd aveau lemne și cartofi ! Ce-o să se facă, unde au să mai coacă ei cartofii, ce au să mănînce, unde au să se ducă? Wawrzon își trînti *rogatka* în noroi.

– Isuse! Isuse! spuse el, învîrtindu-se pe loc. Deschise gura, se uită cu spaimă la fată și mai întrebă o dată: Ne-a dat afară? Apoi porni, ca și cînd ar fi vrut să se ducă undeva, dar se întoarse îndată și, cu un glas înăbușit, răgușit și plin de amenințări, vorbi iarăși: De ce nu l-ai rugat, proasto?

Ea oftă.

– L-am rugat.

– Ai căzut în genunchi la picioarele lui?

– Da.

Wawrzon se învîrti iar pe loc, ca un vierme cînd îl înțepi cu acul. Vedea negru înaintea ochilor.

– De-ai crăpa odată! strigă el.

Fata se uită la el cu ochii plini de mîhnire și spuse cu durere:

– Ce sînt eu de vină, tăicuță?

– Stai aici, nu te mișca! Mă duc să-l rog să mă-ngăduie măcar să-mi coc cartofii.

Plecă. După o clipă, în sală se auziră larmă, tropăit de picioare, glasuri ridicate, iar după aceea Wawrzon se ivi în stradă, aruncat pesemne de o mînă puternică.

O vreme rămase locului, apoi grăi scurt către fată:

– Mișcă!

Marysia se aplecă să ia bocceaua. Era destul de grea pentru puterile ei secătuite, dar el nu voi să o ajute, ca și cînd ar fi uitat, ca și cînd n-ar fi știut că fata abia putea să o ducă.

Plecară... Cele două făpturi sărace, bătrînul și fata, ar fi atras, desigur, luarea-aminte a trecătorilor, dacă acești trecători n-ar fi fost atît de deprinși cu asemenea priveliști ale sărăciei! Încotro să apuce? În ce ungher întunecat să se vîre, către care nenorocire, către care chin să se îndrepte?

Fata răsufla tot mai gîfîit ; se clătină o dată, de două ori și, în cele din urmă, spuse cu glas rugător :

– Tăicuță, ia dumneata bocceaua, că eu nu mai pot.

El se uită la ea, ca și cînd în clipa aceea s-ar fi trezit din somn.

– Atuncea, aruncă-o !

– O să avem nevoie de lucruri.

Văzînd că fata stă la îndoială, strigă cu furie :

– Aruncă-le, că te ucid !

De data aceasta, cuprinsă de înfricoșare, se supuse și porniră mai departe. Țăranul mai repetă de cîteva ori : „Dacă așa e treaba, atuncea așa să fie !“ și după aceea tăcu, dar privirea lui era încărcată de dușmănie. Trecînd pe ulițe tot mai noroioase, ajunseră pînă aproape de capătul portului, unde erau niște poduri înalte, sprijinite de stîlpi ; trecură pe lîngă o clădire cu firma *Sailors' asylum*[1] și se opriră chiar lîngă apă. Acolo se clădea un doc nou. Schelele uriașe pentru instalarea pilonilor erau împinse pînă departe, deasupra apei, iar printre scînduri și grinzi se învîrteau oamenii care lucrau la construcție. Ajungînd la o stivă de grinzi, Marysia se lăsă pe ele, căci n-o mai țineau picioarele. Wawrzon se așeză tăcut lîngă ea.

Era ceasul patru după amiază. De la un capăt la altul, portul clocotea de viață și de mișcare. Ceața se ridicase, iar razele blînde ale soarelui îi cuprinseră pe cei doi sărmani într-o blajină învăluire de lumină și căldură. Dinspre apă venea către uscat o mireasmă de primăvară, înviorătoare, plină de viață și de voie bună. Pe tot cuprinsul era atîta belșug de azur și atîta revărsare de lumină, încît, cînd te uitai, te dureau ochii. La capătul zării, marea se unea cu cerul. În mijlocul acestei priveliști, scăldată toată în albastru, către mijlocul portului, se vedeau catargele liniștite, coșurile și steagurile care se legănau ușor în adierea vîntului. În depărtare, vapoarele care pluteau către port păreau că urcă un deal sau ies încetul cu încetul din apă. Ca nişte nouraşi cufundaţi în lumină, pînzele desfăcute şi umflate de vînt îţi luau văzul cu strălucirea lor pe azurul apei. Alte vapoare se îndreptau către largul oceanului, înspumînd apa în urma lor. Acestea porneau către pămîntul pe care se afla satul lor, Lipiniec, care pentru ei doi însemna o fericire pierdută, o soartă mai bună, liniştea. Fata se întreba cu ce au putut să greşească atît de greu, ce au săvîrşit împotriva lui dumnezeu, pentru ca el, care este atît de milostiv, să-şi întoarcă faţa de la ei şi să-i dea uitării, lepădîndu-i printre străini, aruncîndu-i pe acest ţărm îndepărtat! Reîntoarcerea fericirii lor stătea numai în puterea lui. Atîtea vapoare porneau mereu într-acolo, dar porneau fără ei. Sărmanul gînd trudit al Marysiei porni iarăşi în goană către Lipiniec şi către Jaśko, grăjdarul. S-o mai fi gîndind el oare la ea? Şi-o mai fi amintind de ea? Ea îşi aminteşte de el, pentru că omul numai cînd e fericit uită; iar cînd e nenorocit şi singur, cugetul lui se răsuceşte în jurul celor iubiţi, ca iedera în jurul plopului. Dar el? I-o fi poate lehamite de iubirea cea veche şi o fi mînat peţitori la altă casă. S-ar simţi desigur ruşinat să se gîndească la o sărăcie ca ea, care în afară de coroniţă, coroniţa ei de flori de cîmp, nu mai are nimic pe lume şi căreia doar moartea poate să-i mai trimită peţitori.

---

[1] Adăpost pentru marinari (în limba engleză în original) (n. r.).

Fiind bolnavă, foamea nu o chinuia prea tare, dar din cauza suferinţei şi a slăbiciunii o cuprinse somnul, pleoapele i se închiseră şi-şi sprijini bărbia în piept. Uneori se trezea şi deschidea ochii, apoi îi închidea iarăşi. În visul care o cuprinse se făcea că, rătăcind printre ruine şi prăpăstii, căzuse, ca şi Kasia din cîntecul popular, în „Dunaieţul[1] adînc", şi îndată auzi limpede parcă urmarea cîntecului:

---

[1] Afluent al Vistulei (n. r.).

Prin vîrf de munte, Jaśko, pe-o funie de mătasă,
În jos, spre Marysia, încet, încet se lasă;
Dar funia e scurtă, vreun cot îi mai lipsește,
Și-atunci biata Marysia cosița își jertfește...

Aici se trezi deodată, căci i se păruse că rămăsese fără cosiță și că luneca în prăpastie. Visul se spulberă. Lîngă ea nu ședea Jaśko, ci Wawrzon, și în fața ei nu era „Dunaiețul adînc"; ci portul New York, cu docurile, schelele, catargele și coșurile lui. Alte vapoare porneau spre largul oceanului, și de pe ele venea zvon de cîntec. Un amurg de primăvară, liniștit, călduț și senin împurpură încetul cu încetul apa și cerul. Oceanul lucea ca o oglindă, fiecare vapor, fiecare stîlp se răsfrîngea atît de limpede, încît ți se părea că în apă se află un alt vapor, un alt stîlp, aidoma cu cel de deasupra, și toată priveliștea era o încîntare.

În aer era o revărsare de fericire și o mare mulțumire; se bucura parcă întreaga lume, numai ei doi erau nenorociți și părăsiți; muncitorii porneau către casele lor, numai ei doi nu aveau nici un adăpost.

Foamea strîngea tot mai aprig măruntaiele lui Wawrzon, cu gheara ei de fier. Țăranul stătea posomorît, dar o hotărîre cumplită parcă începea să i se lămurească pe față. Oricine s-ar fi uitat la el s-ar fi înspăimîntat; chipul lui avea o înfățișare animalică, din cauza foamei, dar în același timp avea și acea deznădăjduită liniște pe care o au numai morții. În tot acest răstimp, nu schimbase nici un cuvînt cu fata; abia cînd se lăsă noaptea și cînd portul rămase pustiu, grăi cu glas ciudat:

– Să mergem, Marysia!

– Unde să mergem? întrebă ea somnoroasă.

– Pe podurile acelea de peste apă. O să ne culcăm pe scînduri și o să dormim.

Pornită. Bezna era de nepătruns și trebuiau să pășească foarte încet, ca să nu cadă în apă.

Lucrările din port, închegate din scînduri și grinzi, erau înșiruite în zig-zag, ca un fel de coridor de lemn, la capătul căruia ce afla o platformă de scînduri, iar în dosul ei era un berbece pentru bătut parii. Pe această platformă acoperită, ca să fie ferită de ploi, ziua stăteau oamenii care trăgeau frînghiile berbecelui, dar acum nu se afla nimeni.

Cînd ajunseră la capăt, Wawrzon spuse :

– Aici o să dormim.

Marysia se așeză sau mai degrabă se prăbuși pe scînduri și, deși o năpădi îndată un roi de țînțari, căzu într-un somn adînc.

Deodată, în puterea nopții, o trezi glasul lui Wawrzon :

– Marysia, scoală-te !

În această chemare era ceva care o făcu să se trezească numaidecît.

– Ce este, tată ?

În tăcerea și în întunericul nopții, glasul bătrînului țăran răsună înăbușit și înspăimîntător, dar plin de liniște :

– N-ai să mai rabzi de foame, fată. N-ai să te mai duci să bați la ușile oamenilor pentru o bucată de pîine, n-ai să mai dormi pe sub ziduri. Oamenii te-au părăsit. Dumnezeu te-a părăsit, soarta te-a nimicit ; atuncea, măcar moartea să te primească. Apa este adîncă, n-ai să te chinui mult.

Prin întuneric nu putea să-l vadă, deși ochii ei erau holbați de spaimă.

– Am să te arunc în apă, sărmana de tine, și după aceea am să mă înec și eu, urmă Wawrzon. Altă scăpare n-avem, pentru noi nu mai este nici o îndurare. Mîine n-o să te mai chinuie foamea, mîine are să fie mai bine decît astăzi.

Nu, ea nu voia să moară ! Avea optsprezece ani și acea dragoste de viață, acea groază de moarte, pe care i le dădea tinerețea. Sufletul ei se cutremură pînă-n străfunduri la gîndul că a doua zi va fi moartă, că va trece în întunericul fără de sfîrșit, că va zăcea în adîncul apei, printre pești și alte vietăți acvatice, pe fundul plin de mil. Pentru nimic în lume ! O scîrbă și o spaimă de nedescris o cuprinseră în acea clipă, iar taică-său, care vorbea astfel, învăluit în beznă, i se păru un duh al răului.

În tot acest timp, bătrînul își ținea mîinile pe umerii slăbiți ai fetei, iar glasul lui urma mai departe, cu aceeași îngrozitoare liniște :

– Chiar dacă ai să strigi, nimeni n-are să te-audă. Îți dau doar un brînci, și totul are să țină cît ai spune de două ori *Tatăl nostru.*

– Nu vreau, tată, nu vreau ! strigă Marysia. Nu te temi de dumnezeu ? Tată, dragă tată, fie-ți milă de mine ! Ce ți-am făcut eu ? Doar nu m-am plîns de soartă, ci am suferit de foame și de frig laolaltă cu dumneata... Tată ! Răsuflă tot mai gîfîit, iar mîinile i se strînseră ca niște clești... Se apăra de moarte tot mai deznădăjduită. Fie-ți milă ! Milă ! Milă ! Sînt doar copila dumitale, sînt sărmană, sînt bolnavă ; nici așa nu mai am mult de trăit. Mi se sfîșie inima ! Mi-e frică !

Gemînd mereu, se încleștase de sumanul lui, și gura ei se lipea rugătoare de mîinile care o împingeau în adînc. Dar toate acestea pe el îl întărîtau parcă și mai mult. Liniștea lui se învolbură, ca într-o nebunie ; începu să horcăie și să gîfîie. Uneori se așeza între ei cîte o clipă de tăcere, și atuncea oricine s-ar fi oprit pe țărm n-ar fi auzit decît respirațiile lor puternice, frămîntarea și trosnetul scîndurilor. Noaptea era adîncă, întunecată, iar ajutor nu putea să vină de nicăieri, pentru că acolo era capătul portului, și nici chiar ziua, în afară de muncitori, nu trecea nimeni.

– Îndurare ! Îndurare ! striga Marysia, îngrozită.

În acea clipă, o mînă o împinse deodată pînă la marginea schelei, iar cealaltă începu să o lovească în cap, ca să-i înăbușe strigătele. Dar aceste strigăte nu stîrneau nici un răspuns : numai un cîine urla undeva, departe.

Fata simţea că-şi pierde cunoştinţa. În cele din urmă picioarele ei călcară în gol şi numai cu mîinile se mai ţinea de tată-său, dar puterile o lăsau. Strigătele de ajutor erau din ce în ce mai stinse ; în sfîrşit, mîinile sfîşiară o bucată de suman, şi Marysia simţi că se prăbuşeşte în adînc.

Căzu de pe platformă, dar în cădere se prinse de nişte scînduri şi rămase atîrnată deasupra apei.

Ţăranul se aplecă peste marginea platformei şi, clipă groaznic de descris, începu să o desprindă cu mîna lui de scîndurile de care se ţinea încleştată.

Ca un stol de păsări vînzolite de furtună, o năvală de gînduri trecu prin mintea fetei – icoane răzleţe, străfulgerări de-o clipă. Lipiniec, fîntîna cu cumpănă, plecarea, vaporul, furtuna, rugăciunea, sărăcia la New York ; în sfîrşit şi la urmă întrebarea : oare ce se întîmplă cu ea ? Vede un vapor uriaş cu prova ridicată în sus, pe el se află o mulţime de oameni, iar din această mulţime două mîini se întind către ea. Dumnezeule sfînt ! Jaśko e acolo, Jasiek întinde mîinile s-o cuprindă, iar deasupra vaporului şi deasupra lui Jasiek stă maica domnului şi, învăluită într-o lumină orbitoare, surîde. La vederea oamenilor de pe mal, ea strigă : „sfîntă fecioară ! Jaśko ! Jasiek !" Încă o clipă... Pentru cea din urmă oară ridică ochii spre tată-său : „Tată ! Acolo e maica domnului ! Acolo e maica domnului !"

O clipă încă, şi aceleaşi mîini, care adineauri o împingeau în apă, acum îi apucară braţele ei fără vlagă şi cu o putere supraomenească o traseră în sus. Şi iarăşi simţi sub picioare scîndurile schelei, şi braţele o cuprinseră iarăşi, dar acum erau braţe de tată, nu de gîde, şi capul ei căzu pe pieptul bătrînului.

Cînd îşi reveni în simţiri, îşi dădu seama că stătea liniştită lîngă taică-său şi, deşi era întuneric, văzu că el şedea ca răstignit şi că pieptul lui era zguduit şi cutremurat de un plîns înăbuşit şi plin de jale.

– Marysia, spuse el într-un tîrziu, cu glasul întretăiat de sughiţuri, iartă-mă, copila mea.

Fata, căutîndu-i mîna prin întuneric și lipind-o de gura ei, șopti :

– Tată, dumnezeu să te ierte, așa cum te-am iertat și şi eu...

Din lumina palidă care se ivise în zare se arătă luna, o lună mare, plină şi senină, şi iarăşi se petrecu un lucru ciudat. Marysia văzu că din lună se desprindeau roiuri de îngerași mici, ca niște albine de aur, și lunecau lin pe raze de lumină pînă la ea, foșnind din aripioare, învîrtindu-se, dîndu-i tîrcoale şi cîntînd cu glasuri de copii :

– Fată chinuită, liniște ție ! Pasăre rătăcită, pace ție ! Floare de cîmp, răbdătoare și tăcută, pace ție !

Și tot cîntînd așa, își scuturau potirele de crini albi şi clopoțeii mici de argint, care sunau :

– Somn ţie, fetițo, somn ție ! Somn ! Somn ! Somn !

Și se simţi atît de bine, atît de senină, atît de liniştită, încît adormi de-a binelea.

Era către sfîrșitul nopții, și întunericul începea să se împrăștie. Se lumina de ziuă. Zorile albiră apa. Catargele și coșurile vapoarelor se desprindeau din negură și parcă veneau către ei ; Wawrzon stătea în genunchi, aplecat asupra Marysiei.

Credea că fata a murit. Trupul ei slăbit zăcea nemișcat ; ochii îi erau închiși, iar faţa albă, ca o năframă, cu umbre vinete, era liniștită și parcă încremenită. În zadar o zgudui bătrînul de umeri ; ea nici nu tresări, nici nu deschise ochii. Lui Wawrzon i se părea că moare și el, dar cînd duse mîna la gura fetei, își dădu seama că fata răsufla. Inima îi bătea, dar slab ; înțelese însă că ar putea să moară în orice clipă. Dacă din ceața dimineții se va limpezi o zi senină și dacă soarele o va încălzi, atuncea se va trezi ; altfel nu.

Pescăruşii începură să se învîrtă deasupra ei, îngrijorați parcă de starea în care se afla ; cîţiva se așezară pe stîlpii din preajmă. Negura dimineții se împrăștia cu încetul sub bătaia vîntului de la apus: era o adiere de primăvară, caldă, plină de dulceață.

Apoi răsări soarele. Razele lui căzură mai întîi pe acoperișul schelei, apoi, coborînd tot mai jos, își aruncară șuvoiul de lumină aurie pe fața moartă a Marysiei. Păreau că o sărută, că o mîngîie și că o îmbrățișează. Scăldată în lumina dimineții, sub coroana părului ei bălai, care se despletise din cauza luptei de peste noapte și din cauza umezelii, fața ei părea într-adevăr îngerească; căci, pe bună dreptate, prin chinul și prin soarta ei era aproape un înger.

O zi minunată, trandafirie se ridica din ape, soarele dogorea tot mai puternic, vîntul sufla milostiv asupra fetei; pescărușii, învîrtindu-se în jurul ei, alcătuiau o cunună de pene și strigau, de parcă ar fi vrut s-o trezească. Wawrzon, scoțîndu-și sumanul, i-l puse pe picioare, și nădejdea începu să-i încolțească în inimă.

Vinețeala de pe fața fetei se mistuia cu încetul, obrajii i se rumeniră ușor, un zîmbet fugar îi trecu pe buze o dată, apoi a doua oară și, în sfîrșit, deschise ochii.

Atuncea bătrînul țăran îngenunche acolo, pe pod, ridică ochii către cer, și lacrimile începură să-i curgă șiroaie pe obrajii zbîrciți.

Simți o dată pentru totdeauna că acest copil era acum lumina ochilor lui și sufletul sufletului lui, că era pentru el ca un lucru sfînt, mai drag decît orice pe lume.

Ea nu numai că se trezise, dar se trezise mai sănătoasă și mai vioaie ca în ajun. Aerul curat ce venea dinspre apă era pentru ea mai sănătos decît atmosfera otrăvită din odaia în care locuiseră. Și ca dovadă că se însănătoșise cu adevărat, sculîndu-se, strigă îndată:

– Tată, mi-e tare foame.

– Du-te, fiica mea, pe malul apei, poate că s-o găsi ceva pe-acolo, spuse bătrînul.

Ea se ridică fără prea mare greutate și plecară împreună. Dar se vede că ziua aceea urma să fie o zi cu totul deosebită în acea vreme atît de nenorocită pentru ei, căci abia făcură cîţiva paşi, şi văzură în faţa lor, pe schelă, o basma legată între două grinzi, iar în basma o pîine, porumb fiert şi carne sărată. Pesemne că vreunul dintre muncitorii care lucrau la doc îşi ascunsese în ajun o parte din mîncare, ca s-o aibă pentru a doua zi. Muncitorii de acolo aveau obiceiul acesta. Dar Wawrzon și Marysia găsiră o lămurire mai simplă. Cine putea să pună acolo aceste merinde? După părerea lor, nu putea să le pună decît acela care are grijă de fiecare floare, de fiecare pasăre, de furnică și de lăcusta de pe cîmp. Dumnezeu!

Rostiră o rugăciune, mîncară amîndoi, deși merindea nu era prea îmbelşugată, şi după aceea porniră pe malul apei, către docurile principale. Acuma o luară în sus pe Water Street, spre Broadway. Socotind şi popasurile făcute, umblară cîteva ceasuri, căci drumul era destul de lung. De cîteva ori se odihniră pe stive de scînduri sau pe lăzi goale aruncate de pe vapoare. Mergeau fără să știe de ce, dar Marysiei i se năzărise că trebuia numaidecît să se ducă în oraş. Pe drum întîlniră o mulțime de căruțe încărcate, care se îndreptau spre port. Pe Water Street forfota era destul de mare. Pe porțile deschise ieșeau oameni care se duceau grăbiţi la treburile lor de fiecare zi. În una din aceste porţi se ivi un domn înalt, mustăcios și cu părul cărunt, avînd alături un băiat. Ieșind în stradă, se uită lung la ei şi la portul lor, mișcînd din mustăți. Pe chipul lui se citea mirarea; după aceea se uită mai cu luare-aminte şi zîmbi.

O faţă omenească care să le zîmbească prietenește acolo, la New York, era o minune, o vrăjitorie, la vederea căreia amîndoi fură cuprinși de uimire.

Între timp, domnul cel cărunt se apropie de ei și-i întrebă în cea mai curată limbă polonă:

– De unde sînteţi, oameni buni?

Rămaseră ca loviţi de trăsnet. Ţăranul, în loc să dea răspuns, se făcu alb ca peretele şi se clătină pe picioare, necrezîndu-şi nici urechilor, nici ochilor. Marysia, care-şi venise cea dintîi în fire, căzu pe loc la picioarele bătrînului domn, le cuprinse cu brațele şi prinse a striga :

– De lîngă Poznan, luminate domn ! De la Poznan.

– Şi ce faceți aici ?

– Trăim în sărăcie, în foame şi în mari nenorociri, cinstite domn !

La aceste cuvinte, glasul Marysiei se înăbuşi, iar Wawrzon se azvîrli la picioarele domnului şi începu să-i sărute pulpana hainei, agăţîndu-se de ea ca de poala lui dumnezeu...

Era un domn... Un domn de la ei ! Nu-i va lăsa să piară de foame, îi va scăpa, nu-i va lăsa să se prăpădească...

Bărbatul, care sta alături de domnul cel cărunt, holbase ochii mari. Trecătorii începură să se adune, să caște gura și să se uite cum un om îngenunche în fața altui om și îi sărută picioarele.

În America, asemenea priveliști erau un lucru nemaipomenit ! Dar domnul cel bătrîn se mînie pe cei care se adunaseră şi căscau gura.

– Asta nu este treaba voastră, spuse el în limba engleză către curioşi, vedeți-vă de *business*-ul vostru ! Apoi se întoarse către Wawrzon şi Marysia : Nu putem să stăm așa, în stradă ; veniți cu mine !

Îi duse la cea mai apropiată cîrciumă ; acolo, intrînd într-o cameră separată, se închise împreună cu ei şi cu băiatul care-l însoțea. Tatăl și fata căzură la picioarele bătrînului, lucru de care el se apăra, mormăind cu necaz :

– Sfîrşiţi cu acest *business !* Sîntem doar din aceleași locuri, sîntem copiii aceleiași mame...

Pesemne că fumul ţigării din care pufăia începea să-l supere la ochi, căci şi-i şterse cu pumnul, şi numai după aceea întrebă :

– Sînteți flămînzi ?

– De două zile n-am pus nimic în gură, decît ce-am găsit azi-dimineață pe malul apei.

– William! spuse el băiatului, du-te și comandă de mîncare pentru amîndoi. Apoi întrebă mai departe: Unde stați?

– Nicăieri, luminate domn.

– Unde ați dormit?

– Pe malul apei.

– V-a dat afară din casă?

– Ne-a dat afară.

– Mai aveți alte lucruri, afară de cele de pe voi?

– N-avem.

– Nu aveți nici bani?

– N-avem.

– Ce aveți de gînd să faceți?

– Nu știm.

Domnul cel cărunt, punînd aceste întrebări cu mare grabă și parcă mîniat, se întoarse deodată către Marysia:

– De cîți ani ești, fetițo?

– Împlinesc optsprezece la Sîntămăria mare.

– Ai suferit mult, nu-i așa?

Ea nu răspunse nimic, ci numai se plecă, umilă, în fața lui.

Se vede că pe domnul cel cărunt începuse iarăși să-l supere fumul la ochi.

Între timp, li se aduse bere și carne caldă. Domnul cel cărunt le spuse să înceapă a mînca îndată, iar cînd ei răspunseră că nu cutează să facă aceasta în fața lui, se arătă tare mîniat. Dar cu toată această mînie, ei se uitau la el ca la un înger venit din ceruri.

Pe cînd mîncau, se vedea bine că pofta lor îl bucura foarte mult pe domnul cel cărunt. După aceea le ceru să-i povestească cum de ajunseseră aici, precum și toate prin cîte trecuseră. Wawrzon îi mărturisi totul, fără să ascundă nimic, ca preotului la spovedanie. El se necăjea, îl bruftuia, iar cînd Wawrzon îi istorisi cum voise s-o înece pe Marysia, strigă:

– Te-aş fi jupuit de viu! Şi îndată se întoarse către Marysia: Vin-aici, fată!

Cînd fata veni lîngă el, îi luă capul în mîini şi o sărută pe frunte.

După un răstimp de gîndire, urmă:

– Aţi sfîrşit cu sărăcia. Aceasta este o ţară bună, numai că trebuie să ştii să faci faţă.

Wawrzon holbă ochii la el; acest înţelept şi cinstit domn numea America o ţară bună.

– Aşa este, gogomanule, spuse domnul, văzînd mirarea lui Wawrzon, e o ţară bună! Cînd am venit aici nu aveam nimic, iar acum am o bucată de pîine. Dar voi, ţăranii, trebuie să vă ţineţi de munca pămîntului, nu să cutreieraţi lumea. Dacă veţi pleca şi voi, cine o să mai rămînă acolo? Aici nu sînteţi buni de nimic; e uşor să vii aici, dar să te întorci acasă este mai greu! Tăcu un răstimp, şi apoi adause ca pentru sine: De patruzeci de ani mă aflu aici şi aproape am uitat de ţară. Dar uneori mă cuprinde dorul. William trebuie să se ducă acolo, să cunoască locurile unde au trăit părinţii lui... Acesta este fiul meu, spuse, arătînd către băiat. William! Să-mi aduci de-acolo, de-acasă, o mînă de pămînt şi să mi-l puneţi în sicriu, sub căpătîi.

– *Yes, father!*[1] răspunse băiatul în englezeşte.

– Şi pe piept, William! Şi pe piept!

– *Yes, father!*

Pe domnul cel cărunt începuse să-l supere atît de îngrozitor fumul de tutun, încît acum îşi freca mereu pleoapele.

Dar îndată urmă cu glas întărîtat:

– Băiatul înţelege limba polonă, dar preferă să vorbească englezeşte; aşa se şi cuvine. Cine vine aici este pierdut pentru neamul său. William, du-te şi spune surorii tale că vom avea oaspeţi la masă şi că la noapte vor găzdui la noi.

---

[1] Da, tată! (în limba engleză în original) (n. r.).

Băiatul plecă degrabă. Domnul cel cărunt căzu pe gînduri și îndelungă vreme rămase tăcut ; după aceea începu a vorbi ca pentru sine :

– Dac-ar fi să plece îndărăt, ar costa mult, și-apoi, la ce să se întoarcă ? Au vîndut tot ce-au avut : vor ajunge să cerșească. Fata, dac-ar intra slugă, dumnezeu știe ce s-ar alege de ea ! De vreme ce tot au venit aici, trebuie să le găsim de lucru. Să-i trimitem în vreo colonie ; acolo fata se va mărita îndată. Împreună cu bărbatu-său, vor strînge avere ; dacă vor dori să se întoarcă acasă, îl vor lua și pe bătrîn. Apoi, întorcîndu-se către Wawrzon, urmă : Ați auzit ceva despre coloniile noastre de-aici ?

– N-am auzit nimica, preacinstite domn.

– Oameni buni, cum de-ați venit voi aici ? Pentru dumnezeu ! Voiați să pieriți ? La Chicago sînt vreo douăzeci de mii ca tine, la Milwaukee tot atîția, la Detroit iarăși sînt mulți, la Buffalo la fel. Muncesc prin fabrici, dar țăranul se simte mai în voia lui la munca cîmpului. Să vă trimit la Radom, în Illinois [1], hm ! Acolo ar fi mai greu de găsit pămînt. Se înființează un nou Poznan în cîmpiile din Nebraska, dar e mai departe, costă mult drumul. La Borowina [2] ar fi locul cel mai bun, cu atît mai mult cu cît aș putea să vă dau bilete de tren fără bani, iar ceea ce vă voi da în mînă, să păstrați pentru întemeierea gospodăriei. Se adînci mai mult în gînduri. Ascultă, bătrîne ! grăi el deodată.

---

[1] Cele trei împărțiri ale Poloniei (1773, 1793 și 1795) precum și principalele izbucniri ale mișcării de eliberare națională ale poporului polonez (1794, 1830—31 și 1863—64) au fost urmate fiecare de un val de emigrări în apus, îndeosebi în Franța, în Italia și în S.U.A. In cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, datorită pătrunderii capitalismului la sate, mii de țărani polonezi au fost nevoiți să se expatrieze îndreptîndu-se spre America și în special spre S.U.A., unde au format colonii masive. În 1940 populația de origine poloneză a S.U.A., alcătuită mai cu seamă din urmașii acestor coloniști, se cifra la aproape un milion de suflete (n. r.).

[2] În limba polonă, *Borowina* înseamnă curătură, adică loc deschis în inima unei păduri, defrișat de arbori și mărăcini și destinat agriculturii (n. r.).

Se înfiinţează acum o nouă colonie, Borowina, în Arkansas. E o regiune frumoasă şi caldă, iar pămîntul este aproape pustiu. Acolo guvernul îţi va da fără plată o sută şaizeci de *Morgen*[1] de pămînt cu pădure, iar companiei de căi ferate le veţi plăti o sumă mică, înţelegi ? Am să-ţi dau bani, ca să ai cu ce te gospodări, şi bilete de tren, pentru că pot s-o fac. Veţi merge pînă la oraşul Little Rock ; de acolo aveţi să porniţi cu căruţa. Veţi găsi acolo şi pe alţii, care vor merge împreună cu voi. De altfel am să vă dau şi scrisori. Vreau să vă ajut, căci sînt fratele vostru ; dar de o sută de ori mai mult decît dumneata, de fata dumitale îmi pare rău. Înţelegi, să mulţumiţi lui dumnezeu că m-aţi întîlnit ! Apoi glasul i se îmblînzi cu totul. Ascultă, fetiţo ! îi spuse Marysiei, uite, asta este cartea mea de vizită ; s-o păstrezi cu sfinţenie. Dacă vreodată te-o încolţi sărăcia, dacă vei rămîne singură şi fără sprijin pe lume, să vii la mine. Tu eşti un copil sărman şi bun. Dacă voi muri, William se va îngriji de tine. Nu pierde adresa ! Acum, haideţi cu mine.

Pe drum le cumpără rufe şi haine şi, în sfîrşit, îi duse la el şi-i ospătă. Era o casă de oameni buni, căci şi William, şi soră-sa Jenny se ocupară de amîndoi, ca de nişte rude. Domnul William se purta faţă de Marysia ca faţă de o *lady,* din care pricină fata se ruşina grozav. Seara au venit la domnişoara Jenny cîteva domnişoare tinere, cu părul tăiat rotund pe frunte, îmbrăcate frumos şi bune la suflet. O luară pe Marysia între ele, se mirară că e aşa de palidă, că e aşa de frumoasă, că are părul atît de auriu, că li se apleacă mereu la picioare şi că le sărută mîinile, lucru care le făcea să se veselească din toată inima. Domnul cel cărunt umbla printre aceste tinere, îşi scutura coama-i albă, mormăia, uneori se supăra, grăia cînd englezeşte, cînd poloneza, vorbea cu Marysia şi cu

---

[1] De la cuvîntul german *Morgen* — dimineaţă ; unitate de măsură de suprafaţă, egală, la origine, cu suprafaţa pe care o putea cosi sau lucra cu plugul un om într-o dimineaţă. In Polonia ocupată de prusaci, *Morgen*-ul măsura între 0,25 şi 0,36 ha (n. r.).

Wawrzon despre depărtatele ţinuturi ale ţării de baştină. Îşi aducea aminte de unele lucruri, se întorcea mereu la aceste amintiri și, pesemne că fumul de ţigară îl înţepa în ochi, căci din timp în timp şi-i ştergea pe furiş.

Cînd ceilalţi s-au dus la culcare, Marysia nu putu să-şi mai stăpînească lacrimile văzînd că domnişoara Jenny îi aşternea patul cu mîna ei. Ah ! Ce oameni buni ! Dar nu-i nici o mirare : doar domnul cel cărunt era şi el tot de pe lîngă Poznan.

A treia zi, Wawrzon şi fata porneau spre Little Rock. Ţăranul avea o sută de dolari în buzunar şi uitase cu totul de sărăcie, iar Marysia simţea asupra capului ei mîna neclintită a lui dumnezeu şi credea că această mînă nu o va lăsa să piară ; că aşa cum a scos-o din nenorocire, tot astfel are să-l aducă şi pe Jaśko în America şi are să le poarte de grijă amîndurora, învrednicindu-i să se întoarcă acasă, la Lipiniec.

Între timp, trenul gonea, şi oraşele şi fermele ţărăneşti le treceau pe dinaintea ochilor. Era cu totul altfel decît la New York. Erau cîmpii, şi în depărtare erau păduri şi case, iar în preajma lor copacii îşi înălţau trunchiurile ; şi erau lanuri de grîu şi tot felul de alte plante, taman ca în Polonia. Văzînd toate acestea, lui Wawrzon îi creştea inima şi-i venea să strige : „Eh ! Iacă păduri şi cîmpii înverzite !“ În lunci păşteau cirezi de vaci şi turme de oi ; sub streaşina codrilor se zăreau oameni cu securi în mînă. Trenul gonea departe, tot mai departe. Cu încetul, aşezările omeneşti se împuţinară. Ferme nu se mai vedeau de fel, şi cît cuprindeai cu ochii se întindea o pustietate fără de sfîrşit. Ierburile se învălurau şi florile se legănau în adierea vîntului. Pe alocuri, ca nişte panglici aurii, se încrucişau drumurile acoperite cu flori galbene, pe care odinioară trecuseră căruţele. Ierburile înalte, lumînăricadomnului şi scaieţii cu gogoaşă îşi plecau capetele, închinîndu-se parcă în faţa călătorilor. Deasupra cîmpiei vulturii se legănau cu aripile întinse, scormonind cu privirea printre ierburi. Trenul gonea mai departe, ca şi cum ar fi vrut să ajungă acolo, în zarea unde cîmpia se pierdea unindu-se cu cerul. De la fereastra vagonului se vedeau cîrduri întregi de iepuri și de popîndăi. Uneori cerbul își ridica deasupra ierburilor capul împodobit cu falnicele-i coarne. Nicăieri nu se zărea nici un turn de biserică, nici un oraș, nici un sat, nici o casă. Numai gări ; dar între gări, de o parte şi de alta, nu se vedea nici o suflare. Wawrzon se uita, dădea din cap şi nu putea să înţeleagă de ce atîta „avuţie", cum numea el pămîntul, zace în părăsire.

Astfel trecură o noapte și o zi. Dimineaţa au intrat într-o pădure în care pe trunchiurile copacilor se încolăceau plante agăţătoare groase cît mîna omului, astfel că pădurea era atît de deasă, încît puteai să dai în ea cu toporul ca într-un zid. Păsări necunoscute ciripeau în desișurile înverzite. Lui Wawrzon și Marysiei li se păru că prin desișul perdelelor de liane au zărit niște călăreţi cu pene pe cap și cu fețele atît de roșietice, încît păreau boite cu aramă. Văzînd pădurile acestea, și cîmpia pustie, și acești codri ai nimănui, și toate aceste minuni necunoscute lor, și acești oameni străini, Wawrzon nu se mai putu stăpîni, și în cele din urmă spuse :

– Marysia !

– Ce-i, tăicuțule ?

– Vezi ?

– Văd.

– Şi nu te minunezi ?

– Ba mă minunez.

Trecură, în sfîrșit, peste un fluviu care era de trei ori mai mare decît Warta[1] și despre care mai tîrziu aflară că se numește Mississippi, iar noaptea, tîrziu, ajunseră la Little Rock.

Aici aveau să întrebe cum pot să ajungă la Borowina.

Acum să-i lăsăm. A doua perioadă a pribegiei lor în căutarea pîinii a luat sfîrşit. A treia perioadă se va desfăşura în codru, în vuietul loviturilor de securi şi în truda grea a vieţii de colonist.

---

[1] Important afluent al fluviului Odra, al cărui curs e lung de peste 700 km (n. r.).

III

Viaţa coloniştilor

Ce era Borowina? O colonie care urma să ia fiinţă. Dar numele ei fusese născocit pesemne mai dinainte, plecînd de la principiul că acolo unde există numele, trebuie să existe şi obiectul. De mai multă vreme, gazetele poloneze, ba chiar şi cele în limba engleză, care apăreau la New York, Chicago, Buffalo, Detroit, Milwaukee, Manitowok, Denver, Calumet, într-un cuvînt, pretutindeni unde se putea auzi limba polonă, anunţau *urbi et orbi*[1], pentru toată lumea şi pentru coloniştii poloni îndeosebi, că aceia dintre ei care vor să fie sănătoşi, bogaţi, fericiţi, să mănînce din plin, să trăiască mult, iar după moarte să dobîndească fără nici o îndoială izbăvirea cerească să se înscrie pentru un lot în raiul pămîntesc, adică la Borowina. Anunţurile spuneau că statul Arkansas[2], unde urma să se întemeieze Borowina, e o ţară încă pustie, dar cea mai sănătoasă din lume. În realitate, orăşelul Memphis, care se află chiar la graniţă, de cealaltă parte a fluviului Mississippi, este un focar de friguri galbene, dar, precum scriau ziarele, nici frigurile galbene şi nici alte friguri din lume nu puteau să treacă un fluviu atît de mare ca Mississippi. Pe malul celălalt, mai înalt, al fluviului Arkansas, frigurile nu se iviseră încă, pentru că dacă s-ar fi ivit, locuitorii din vecinătate, indienii Choctaw[1], le-ar fi nimicit fără milă. Cum dau ochii cu niscai piei-roșii, frigurile galbene intră pe loc în sperieți. Datorită acestor împrejurări, coloniștii din Borowina vor locui într-o zonă cu totul neutră, între frigurile galbene, care se află la răsărit, și pieile-roșii, care stau la apus, astfel încît Borowina, avînd înaintea ei un viitor atît de strălucit, peste o mie de ani va avea cu siguranță o populație de două milioane de oameni, iar pămîntul, care acum se plătește cu un dolar și jumătate acrul[2], va ajunge să fie vîndut în parcele, la un preț cam de o mie de dolari stînjenul pătrat.

---

[1] Oraşului şi lumii (în limba latină în original), adică Romei şi lumii întregi. Formulă folosită în bulele şi enciclicele papale (n. r.).

[2] Situat în sudul S.U.A., la apus de Mississippi, pe un teritoriu care a făcut parte din colonia franceză Louisiana, vîndută în 1803 Statelor Unite de Napoleon I, statul Arkansas fiinţează din 1836 (n. r.).

Unor asemenea făgăduieli și perspective este greu să te împotrivești. Pe cei cărora vecinătatea tribului Choctaw nu le era tocmai plăcută, anunțurile din gazete îi încredințau că acești indieni războinici au pentru polonezi o simpatie deosebită, așa că între cele două populații se pot prevedea de pe acum cele mai cordiale legături. De altfel, este un lucru bine cunoscut că prin pădurile și stepele prin care trece calea ferată și unde se înalță stîlpi de telegraf în formă de cruce, aceste cruci devin în scurtă vreme semne ale cimitirelor indiene ; și cum pămîntul de la Borowina a fost cumpărat de la compania de căi ferate, dispariția indienilor din partea locului este prin urmare numai o chestiune de timp.

Pămîntul fusese într-adevăr cumpărat de la compania de căi ferate, ceea ce asigura coloniei legătura cu lumea dinafară, piețe pentru desfacerea produselor și condiții de dezvoltare în viitor. Dar tot atît de adevărat era că aceste anunțuri uitaseră să adauge că drumul de fier era deocamdată numai un proiect și că tocmai din vînzarea terenurilor, pe care guvernul le dădea companiilor de căi ferate în regiunile pustii, urma să se asigure sau mai bine zis să se întregească fondul necesar construcției ; această scăpare din vedere, însă, era ușor de iertat, ținînd seama că era vorba de un *business* atît de complicat. La urma urmei, pentru Borowina, toată deosebirea sta numai în faptul că această colonie, în loc să se găsească pe linia drumului de fier, se afla în plină pustietate, unde nu puteai ajunge decît cu căruța, înfrîngînd multe greutăți.

---

[1] Trib de piei-roșii care își avea sălașele de-a lungul cursului inferior și mijlociu al fluviului Mississippi. În decada a treia a secolului al XIX-lea au fost mutați cu de-a sila în rezervațiile din Oklahoma, la hotarul de vest al statului Arkansas (n. r.).

[2] Unitate de măsură de suprafață egală cu 4.047 metri pătrați (n. r.).

Din cauza acestei scăpări din vedere puteau să se ivească diferite neplăceri, toate însă cu un caracter vremelnic, pentru că o dată cu construirea căii ferate, ele aveau să ia sfîrșit. Și apoi se știe doară că în această țară anunțurile nu trebuie luate *ad litteram*, căci întocmai cum o plantă sădită în pămîntul Americii încolțește și crește, fără îndoială, dar nu dă tot rodul cuvenit, tot așa și reclama din gazetele americane ia un avînt atît de mare, încît uneori este foarte greu să dezghioci vreun grăunte de adevăr din pleava atîtor vorbe goale. Lăsînd la o parte însă tot ceea ce ar trebui să se considere drept înșelăciune în anunțurile cu privire la Borowina, putem totuși să ne închipuim că această colonie nu putea fi mai rea decît alte nenumărate colonii, a căror înființare fusese anunțată cu aceeași larmă.

Ba în multe privințe, condițiile păreau să fie destul de prielnice ; de aceea, numeroase persoane, ba chiar și familii întregi de polonezi, împrăștiate pe tot cuprinsul Statelor Unite, de la Marile Lacuri și pînă în pădurile de palmieri din Florida, de la Atlantic și pînă la coasta Californiei, s-au înscris să plece în colonia care urma să ia ființă. Mazurii din Prusia, silezienii, poznanienii, galițienii, lituanienii din Augustow și mazurii din ținutul Varșoviei, care lucrau prin fabrici la Chicago și Milwaukee și care de multă vreme tînjeau după o altă viață, după viața lor țărănească, s-au agățat de cel dintîi prilej, ca să plece din orașele înăbușitoare, îmbîcsite de fum și de funingine, și să pună iarăși mîna pe coarnele plugului și pe secure în șesurile depărtate, în pădurile și în cîmpiile din Arkansas.

Cei cărora li se părea că este prea cald la Santa Maria[1] şi în Texas, sau prea frig în Minnesota, sau prea umed în Detroit, sau care flămînzeau la Radom în Illinois s-au întovărăşit, şi astfel cîteva sute de inşi, cei mai mulţi bărbaţi, dar şi destule femei şi copii, au pornit spre Arkansas. Denumirea de Bloody-Arkansas, adică Sîngerosul Arkansas, nu i-a înspăimîntat prea mult pe colonişti. Deşi, ca să spunem adevărul întreg, în această regiune, în care chiar şi în zilele noastre sînt încă mulţi indieni sălbatici, aşa-numiţii *outlaw* sau bandiţi, oameni certaţi cu legea, *squatteri*[2] sălbăticiţi, adică vînători şi plugari în acelaşi timp, care taie copacii împotriva ordinelor autorităţilor din Red River, şi alţi aventurieri şi tîlhari scăpaţi de la spînzurătoare, deşi chiar şi acum partea de apus a acestui stat este vestită prin luptele sîngeroase dintre pieile-roşii şi albii care vînează bizoni, precum şi prin cumplita lege a lui Lynch[3]; se poate face totuşi faţă tuturor acestor greutăţi. Mazurul, cînd simte securea în mînă, dar mai ales cînd mai are încă un mazur alături şi un alt mazur în spate, nu se prea dă bătut de fitecine, iar celui care zăboveşte în calea lui este gata să-i strige: „Noi nu ne-am tocmit argaţi! Şi să nu vă buluciţi aşa, că acu ne scoateţi din fire şi e vai de pielea voastră!"

Pe de altă parte, este cunoscut, de asemenea, că mazurilor le place să se ţină laolaltă şi să se colonizeze astfel, încît în toată clipa unul dintre ei poate pune mîna pe polonic şi să sară în ajutorul fraţilor săi.

Locul de adunare pentru cei mai mulţi dintre ei era oraşul Little Rock, iar de la Little Rock pînă la Clarksville, cea mai apropiată colonie omenească cu care avea să se învecineze Borowina, depărtarea e mai mare decît de la Varşovia pînă la Cracovia, şi, ceea ce era şi mai rău, trebuiau să străbată un ţinut cu desăvîrşire pustiu, să treacă prin păduri întinse şi peste ape mari.

---

[1] Orăşel din California (n. r.).

[2] Colonişti care ocupă şi lucrează locuri înţelenite sau pămînturi fără stăpîn (în limba engleză în original) (n. r.).

[3] După numele lui Charles Lynch, proprietar de sclavi şi magistrat din statul Virginia, care a încurajat aplicarea linşajului, adică practica uciderii fără judecată a negrilor de către bandele de rasişti nord-americani (n. r.).

Cîţiva dintre ei, nevrînd să aştepte pînă se vor aduna toţi, au pornit singuri şi au pierit fără urmă, dar ceata cea mare a ajuns cu bine şi şi-au aşezat tabăra în mijlocul pădurii.

Ca să spunem drept, coloniştii, sosind la locul ce li se hotărîse, au fost cuprinşi de o amară dezamăgire. Se aşteptaseră să găsească pe terenurile date în folosinţa coloniei ogoare şi păduri, şi cînd colo, au găsit numai păduri care abia trebuiau defrişate. Stejari negri, sequoia [1], plopi argintii, aşa-numiţii *cotton-wood,* platani albi şi arbori de *hickory* [2] se înşiruiau ca o masă de nepătruns. Cu codrii aceştia nu era de şagă – căptuşiţi pe jos cu tufari, legaţi în sus cu liane, care, aruncîndu-se ca nişte funii şi ca nişte împletituri de la un copac la altul, alcătuiau adevărate poduri suspendate, adevărate perdele sau ghirlande smălţate de flori şi erau atît de dese, atît de împînzite şi de bătute, încît privirea nu putea să răzbată prea departe, ca în pădurile noastre ; cine înainta mai adînc nu mai vedea cerul deasupra lui şi trebuia să bîjbîie prin întuneric, ba putea chiar să se piardă pentru totdeauna. Mazurii s-au uitat întîi la palmele lor, apoi la securi şi la stejarii groşi de cîţiva zeci de coţi, şi mulţi dintre ei au rămas posomorîţi. Bun lucru să ai lemne ca să-ţi clădeşti casa şi ca să-ţi faci focul, dar pentru ca un om singur să taie copacii de pe o întindere de o sută şaizeci de *Morgen*, să scoată buturugile din pămînt, să astupe gropile şi abia după aceea să se apuce de plugărie, asta e o muncă de ani întregi ...

Dar nu era altceva de făcut, aşa că, chiar a doua zi după așezarea taberei, unii, făcîndu-și semnul crucii, și-au scuipat în palme, au apucat securile, au icnit, și-au luat avînt și au lovit, iar de-atuncea loviturile de secure se auziră în fiecare zi în această pădure din Arkansas, iar uneori răsună și cîte un crîmpei de cîntec :

---

[1] Specie de arbori foarte înalţi, din aceeaşi familie cu bradul (n. r.).

[2] Specie de arbori din aceeaşi familie cu nucul. Lemnul de *hickory* este deosebit de tare şi flexibil (n. r.).

Vine Jasienko,
Iată-l că vine.
„Dragă Kasienko,
Haide cu mine,
Haide-n pădure cu mine.“

Tabăra fusese așezată pe malul unui pîrîu, într-o poiană destul de mare, pe marginea căreia ca într-un pătrat urmau să se ridice casele, iar în mijloc să se clădească cu vremea o biserică și o școală. Dar pînă atuncea mai era încă mult ; între timp, pe locul acela se aflau căruțele cu care veniseră familiile coloniștilor. Aceste căruțe fuseseră așezate în triunghi, pentru ca, în caz de atac, oamenii să se poată apăra în cuprinsul lor ca într-o fortăreață. Dincolo de căruțe, în cealaltă parte a poienii, pășteau catîrii, caii, boii, vacile și oile, de care avea grijă o strajă, înjghebată din flăcăi tineri și înarmați. Oamenii dormeau unii în căruțe, alții pe pămînt, în jurul focurilor.

Ziua, femeile și copiii rămîneau în tabără, iar prezența bărbaților se cunoștea numai după zgomotul securilor, care răsunau în toată pădurea. În timpul nopții, urlau prin hățișuri sălbăticiunile codrului, jaguari, lupi de Arkansas și șacali. Urșii cenușii, care sînt înspăimîntători și nu prea se tem de lumina focului, veneau uneori pînă-n preajma căruțelor, din care cauză răsunau adesea în vremea nopții împușcături de carabină și strigăte : „Ucide fiara !“ Coloniștii care veniseră din sălbaticele ținuturi din Texas erau cei mai dibaci vînători și mai totdeauna aduceau vînat, antilope, cerbi și bizoni, pentru ei și pentru familiile lor ; era în primăvară, vreme în care aceste animale se călătoresc spre miazănoapte. Ceilalți coloniști trăiau din proviziile cumpărate la Little Rock sau la Clarksville, mălai și carne sărată. În afară de aceasta, se mai tăiau și oi, căci nu era familie să nu aibe cîteva.

Seara, după cină, cînd se aprindea în spatele căruțelor focul cel mare, tineretul, în loc să se ducă la culcare, pornea jocul. Unul își adusese cu el vioara, cu care cînta după ureche jocul popular *obertas,* iar cînd glasul viorii se pierdea, fie acoperit de vuietul pădurii, fie din pricină că se aflau sub cerul liber, ceilalți veneau în ajutorul cîntărețului, după obiceiul american, bătînd în cratițe și tigăi. Viața trecea în muncă grea, larmă și neorînduială. Lucrul cel mai de seamă era să se ridice casele ; și în scurtă vreme, pe așternutul verde al poienii s-au și înălțat scheletele lor ; poiana, pe toată întinderea ei, era plină de strujituri, de rumeguș, de bucăți de coajă și de așchii. Lemnul de sequoia, așa-numitul *redwood,* se lucra ușor, dar uneori trebuia să umbli cam multișor pînă să dai de el. Unii și-au ridicat vremelnic corturi din covergile luate de la căruțe. Alții, mai ales cei necăsătoriți, care nu se îngrijeau prea mult de un acoperiș deasupra capului și cărora le era lehamite de tăiat copacii, se apucară să are locurile unde codrul nu era atît de des și unde stejarii și arborii de *hickory* erau mai rari. Și abia atuncea în pădurea din Arkansas, de cînd e ea pădure, au răsunat pentru întiia oară îndemnurile „Hăis, cea !“

Îndeobște, coloniștii erau atît de copleșiți de lucru, încît nu știau de ce să se apuce mai întîi : să înalțe casele, să taie copacii sau să caute vînat ? Chiar dintru început s-a aflat că împuternicitul coloniștilor cumpărase pămîntul de la compania de căi ferate pe încredere, fără să fi fost vreodată la fața locului ; altfel n-ar fi luat această pădure virgină, mai ales că ar fi fost mai ușor să cumpere pămînt la șes, unde pădurile ocupă numai o parte din întindere. Atît împuternicitul coloniștilor, cît și împuternicitul companiei de căi ferate au venit, ce-i drept, la fața locului, ca să măsoare loturile și să arate fiecăruia cît i se cuvine, dar, văzînd cum stau lucrurile, s-au învîrtit pe-acolo vreo două zile, apoi s-au luat la hartă şi, plecînd la Clarksville, chipurile, după instrumente de măsurătoare, nu s-au mai făcut văzuţi prin colonie.

Puţin după aceea s-a aflat că unii colonişti plătiseră mai mult, iar alţii mai puţin, dar ceea ce era mai rău, nimeni nu ştia care e lotul lui şi nici cum să măsoare ce i se cuvine. Astfel, coloniştii au rămas fără nici un conducător, fără nici o autoritate care ar fi putut să pună rînduială în treburile lor şi să le împace certurile. Nu ştiau bine nici măcar cum trebuie să înceapă munca. Dacă ar fi fost nemţi, s-ar fi apucat desigur cu toţii să taie pădurea şi, curăţind întreaga suprafaţă, ajutîndu-se unul pe altul la clădirea caselor, abia după aceea ar fi început să măsoare pămîntul ce se cuvenea fiecărei gospodării. Dar fiecare mazur voia să-şi vadă numai de partea lui, să-şi înjghebe casa şi apoi să taie copacii de pe parcela sa. În afară de aceasta, fiecare voia să apuce un loc în mijlocul poienii, unde pădurea era mai rară şi apa mai aproape.

De aici s-au iscat certuri, care au sporit necontenit, pînă cînd într-o zi a apărut, ca din senin, căruţa unui oarecare domn Grünmański. Acest domn Grünmański, pe care la Cincinatti, de pildă, unde locuitorii sînt în mare parte nemţi, se poate să-l fi chemat, scurt, Grünman, la Borowina şi-a mai adăugat un „ski", pentru ca negoţul să meargă mai bine. Căruţa sa avea un acoperiş înalt, de pînză, pe care stătea scris de fiecare parte *Saloon*[1], iar dedesubt, cu litere mai mici, *Brandy*[2], *whisky*, *gin*.

Cum a putut să străbată această căruţă toată pustietatea dintre Clarksville şi Borowina, atît de plină de primejdii, cum de nu au nimicit-o tîlharii din stepă, de ce indienii, care umblă în detaşamente mici şi ajung uneori pînă aproape de Clarksville, nu s-au atins nici măcar de un fir de păr de pe capul domnului Grünmański – toate acestea erau o taină a domniei-sale ; destul că a sosit şi, chiar în aceeaşi zi, a început să facă afaceri minunate. Dar tot în aceeaşi zi au început şi coloniştii să se ia la harţă între ei. La nenumăratele certuri în legătură cu loturile, în legătură cu uneltele, cu oile, în legătură cu locurile de lîngă focuri, s-au mai adăugat altele, de o însemnătate destul de mică. S-a ivit între colonişti un fel de ciudat patriotism american. Cei care veneau din statele din nord au început să-şi laude vechile locuri, în ciuda celor care veneau din ţinuturile de sud, şi invers. Atuncea se putea auzi acest grai vorbit de polonezii din America de Nord, cîrpit ici colo cu cîte o vorbă englezească, ori de cîte ori, datorită despărţirii de patria-mamă şi şederii printre străini, oamenilor le lipsea cuvîntul polon :

---

[1] Cîrciumă (în limba engleză în original) (n. r.).

[2] Coniac (în limba engleză în original) (n. r.).

– Ce tot lăudaţi *kontry*-urile[1] voastre din sud, spunea un flăcău din preajma oraşului Chicago. La noi, în Illinois, oriunde te uiţi, nu vezi decît *rajbrod*[2], şi oriunde porneşti cu un *cart*[3], dai de *city*[4]. Cînd iei o *farm*[5] şi vrei să-ţi clădeşti o casă, n-ai nevoie să smulgi copacii din rădăcină, cumperi ceva *lumber*[6], şi gata, dar la voi ce ?

– La noi, un singur *kanion*[7] face mai mult decît *blocks*-urile[8] dumitale.

– Şi tu, *goddam*[9], de ce nu mă laşi în pace ? Acolo am fost *syr*[10], şi tot *syr* o să fiu şi aici, dar tu cine eşti ?

– Gura ! Acu pun mîna pe un *szyngiele*[11] şi te vîr cu capul în *kryk*[1], dacă-ți sare țandăra. Ce fel de *business* ai tu cu mine?

---

[1] Corect : *country* — ţinut (n. r.).
[2] Corect : *ryebread* — secară (n. r.).
[3] Căruţă (n. r.).
[4] Oraş (n. r.).
[5] Fermă (n. r.).
[6] Cherestea (n. r.).
[7] Corect : *canyon* — cheie, defileu (n. r.).
[8] Palisade (n. r.).
[9] Fir-ai să fii (n. r.).
[10] Corect : *sir* — domn (n. r.).
[11] Corect : *shingles* — băţ, scîndură (n. r.).

– De ce mă faci de *foolish*[2]? Du-te naibii!

. . . .

Lucrurile nu mergeau bine în colonie, pentru că obștea era ca o turmă fără păstor. Certurile pentru loturi erau tot mai înfierbîntate. S-a ajuns la bătăi, în care tovarășii veniți dintr-același oraș sau din aceeași colonie se uneau împotriva celorlalți, veniți din alte părți. Cei care aveau mai multă experiență, bătrînii și oamenii înțelepți, dobîndiră – ce-i drept, cu încetul – întîietate și ascultare, dar nu puteau să și le mențină totdeauna. Numai în clipele cînd întreaga obște se afla în primejdie, instinctul de apărare le poruncea tuturor să-și uite certurile pe care le aveau. Într-o seară, cînd o ceată de indieni au furat vreo zece oi, țăranii s-au năpustit toți pe urma lor, fără ca vreunul să stea pe gînduri. Și-au luat oile înapoi, un indian a fost atît de cumplit bătut, încît în scurtă vreme a murit, și armonia cea mai desăvîrșită a domnit în seara aceea în tabără; a doua zi dimineața, însă, iarăși s-au încăierat, dintr-o neînțelegere ivită la tăiatul pădurii. Aceeași armonie domnea și în serile în care scripcarul prindea să cînte nu cîntece de joc, ci din cele pe care fiecare le ascultase în alte vremuri, cînd ședea dinaintea casei lui, sub streașina de stuf. Atuncea toate discuțiile conteneau. Țăranii se strîngeau roată în jurul scripcarului, vuietul pădurii îi întovărășea cîntecul, flăcările focului pîlpîiau și împroșcau scîntei, iar ei, stînd așa, își lăsau capetele în piept, îngîndurați, și sufletele lor porneau în zbor departe, peste ocean, acasă. Adesea luna se ridica deasupra pădurii, iar ei stăteau și ascultau mereu. Dar în afară de aceste puține clipe, oamenii din colonie erau tot mai întărîtați. Neorînduiala creștea, ura îi frămînta. Această mică societate, aruncată în mijlocul pădurilor, aproape ruptă de restul lumii şi părăsită de conducătorii ei, nu putea şi nu ştia să facă faţă împrejurărilor.

---

[1] Corect : *creek* — rîu (n. r.).

[2] Prost (n. r.).

Printre aceşti colonişti găsim şi pe cele două cunoştinţe ale noastre : bătrînul ţăran Wawrzon Toporek şi fiică-sa, Marysia. Ajungînd în Arkansas, trebuiau să împărtăşească şi ei soarta celorlalţi oameni veniţi la Borowina. La început li se părea că le-ar merge mai bine. Oricum, o pădure nu-i totuna cu caldarîmul uliţelor de la New York, şi apoi acolo nu aveau nimic, pe cînd aici aveau o căruţă, cîteva vite, cumpărate ieftin de la Clarksville, şi cîteva unelte de lucrat pămîntul. Acolo îi rodea o cumplită nostalgie ; aici munca grea nu le da răgaz să se gîndească la altceva decît la ziua de astăzi. Din zori şi pînă-n noapte ţăranul dobora copaci în pădure, cojea lemnul şi pregătea grinzile pentru casă ; fata trebuia să spele rufele la rîu, să aprindă focul, să facă mîncare ; cu tot zăduful, mişcarea şi boarea pădurii ştergeau treptat urmele pe care i le lăsase pe faţă boala şi sărăcia de la New York. Vîntul cald ce bătea din Texas îi bronzase chipul, punînd peste gălbejeala de odinioară minunate răsfrîngeri aurii. Flăcăii din San Antonio[1] şi cei de dincolo de Marile Lacuri[2], care din te miri ce se năpusteau cu pumnii unii asupra altora, într-o singură privinţă erau toţi de aceeaşi părere, şi anume că ochii Marysiei, cînd îşi strecoară privirile pe sub gene, semănau cu floarea albăstrelei într-un lan de secară şi că ea era cea mai frumoasă fată pe care a văzut-o vreodată un ochi omenesc. Frumuseţea Marysiei îi prindea bine şi lui Wawrzon. Şi-a ales o bucată de pădure în care copacii erau mai rari ca oriunde şi nimeni n-a îndrăznit să crîcnească, pentru că toţi flăcăii erau de partea lui. Mulţi îl ajutau chiar la doborîtul trunchiurilor și la lucrul grinzilor sau la așezarea temeliei casei, iar bătrînul, viclean fiind, pricepuse cum stătea treaba, și din cînd în cînd spunea :

---

[1] Oraş situat în statul Texas, la extremitatea de sud a S.U.A. (n. r.).

[2] Marile Lacuri (Superior, Michigan, Huron, Erie şi Ontario) se află la hotarul de miazănoapte al S.U.A. (n. r.).

– Fata mea, cînd merge pe luncă, e ca un crin, ca o doamnă, ca o regină. Am s-o dau cui oi vrea eu, dar ca fată de gospodar ce este, n-am s-o dau după fitecine. Cel care m-o cinsti mai mult și mi-o intra în voie, aceluia am să i-o dau, iar hoinarii fără căpătîi să-și ia gîndul de la ea.

Astfel, flăcăii care-l ajutau pe bătrîn credeau că se ajută pe ei înșiși. Wawrzon trăia mai bine decît alții și ar fi fost cu totul mulțumit dacă colonia ar fi avut vreun viitor. Dar cu fiecare zi ce trecea, lucrurile mergeau tot mai rău. Trecu o săptămînă, trecură două. În jurul poienii, copacii fuseseră doborîți, pămîntul era acoperit cu așchii și cu strujituri, ici-colo se zărea cîte un perete galben de casă ; însă tot ce se făcuse pînă atuncea era o nimica toată față de ceea ce abia trebuia să se facă de atuncea încolo. Zidul verde al pădurii nu se lăsa biruit de securi decît cu încetul. Cei care răzbăteau mai adînc în desiș aduceau știri ciudate, precum că această pădure ar fi nesfîrșită, că mai departe sînt mlaștini, smîrcuri și viroage pe sub copaci, că acolo locuiesc niște monștri, niște arătări care se strecoară, ca niște duhuri, prin hățișuri, că sînt șerpi care șuieră și glasuri care strigă ;„Nu te apropia !“; că niște tufari nemaivăzuți te înșfacă de haină și nu-ți mai dau drumul. Un băiat din Chicago le-a dat încredințare că-l văzuse pe necuratul în persoană, că era înspăimîntător cînd și-a ridicat capul, cu păr creț, din glod, iar cînd și-a slobozit răsuflarea către el, n-a știut cum s-o rupă mai repede la fugă îndărăt, spre tabără. Coloniștii din Texas au cercat să-l lămurească pe băiat că văzuse pesemne vreun bizon, dar el nu voia să creadă nici în ruptul capului. La această stare de groază se adăuga și spaima superstițiilor. Cîteva zile după întîlnirea cu diavolul, a venit o nouă întîmplare : doi băieți mai îndrăzneți, intrînd adînc în pădure, nu s-au mai întors. Cîțiva oameni s-au îmbolnăvit de șale din cauza muncii grele, iar după aceea i-a apucat și febra. Certurile pentru loturi erau atît de aprige, încît de la încăierări s-a ajuns la răniri și la vărsări de sînge. Cel care nu-și însemna vita nu era recunoscut ca stăpîn al ei. Tabăra s-a împrăștiat ; căruțele s-au răspîndit prin toate colțurile poienii, fiecare colonist vrînd să stea cît mai departe de vecinul său. Nu se mai știa cine este de rînd la paza vitelor, și în fiecare zi se pierdeau cîteva oi. Între timp, un lucru era tot mai limpede : că n-ai să mai apuci să vezi cu ochii tăi cum răsare soarele deasupra coloniei, că pînă cînd vor înverzi semănăturile pe marginea pădurilor și pînă cînd se va strînge cea dintîi recoltă, merindele se vor sfîrși și s-ar putea să înceapă foametea.

Oamenii fură cuprinși de deznădejde. Loviturile de secure răsunau tot mai rar, pentru că răbdarea și curajul scădeau zi cu zi. Fiecare ar fi lucrat mai departe, dacă cineva i-ar fi spus : „Uite, pînă aici este al tău". Dar nimeni nu știa care este bucata lui și care a celuilalt. Învinuirile aduse cu drept cuvînt conducătorilor erau tot mai înverșunate. Oamenii spuneau că au fost aduși în aceste păduri ca să piară fără nici un folos. Cu încetul, cine mai avea vreun ban în pungă se urca în căruță și pornea spre Clarksville. Dar cei mai mulți, cheltuindu-și cel din urmă ban în această încercare, nu mai aveau pentru ce să se întoarcă la locurile cele vechi. Aceștia își mușcau pumnii văzîndu-și pieirea cu ochii.

În cele din urmă, securile conteniră cu totul ; pădurea vuia, bătîndu-și parcă joc de neputința omenească. „Tai vreme de doi ani, ca să mori de foame după aceea", vorbeau țăranii între ei. Dar pădurea fremăta, scuturîndu-se parcă de ei.

Într-o seară, Wawrzon îi spuse Marysiei :

– Pe cît văd, aici au să piară toți, și o să pierim și noi.

– Cum o vrea dumnezeu, răspunse fata. Pînă acum a fost milostiv cu noi și n-are să ne părăsească nici acum.

Rostind aceste cuvinte, își ridică ochii azurii, ca albăstreaua, sus, către stele ; în lumina focului, fata arăta ca o icoană din biserică.

Flăcăii din Chicago și vînătorii din Texas, uitîndu-se la ea, spuneau :

– Nici noi n-o să te părăsim, Marysia, că ești rumenă ca zorile.

Ea se gîndea însă că pe tot pămîntul nu este decît un singur om cu care s-ar duce pînă la capătul lumii, și acela este Jásko din Lipiniec. Dar el, deși i-a făgăduit că va veni după ea, înotînd pe mări ca un rățoi, zburînd prin văzduh ca o pasăre, rostogolindu-se ca un inel de aur de-a lungul drumurilor, n-a înotat, n-a zburat, a părăsit-o, sărmana de ea.

Marysia nu putea să nu-și dea seama că treburile nu mergeau bine în colonie, dar ea se aflase într-o prăpastie mult mai adîncă, și dumnezeu o scăpase totuși, așa că sufletul ei era atît de liniștit în nenorocire, încît nimeni nu era în stare s-o clatine în încrederea pe care o avea în ajutorul ceresc.

De altfel, își aduse aminte că domnul cel cărunt de la New York, care îi ajutase să scape de sărăcie și să ajungă aici, îi dăduse cartea lui de vizită, spunîndu-i că atuncea cînd o va încolți nenorocirea să se înfățișeze la el și va fi totdeauna ajutată.

Între timp, fiecare zi aducea noi primejdii asupra coloniei. Oamenii fugeau în miez de noapte, și nimeni nu mai știa ce se întîmpla cu ei. Jur împrejur, pădurea fremăta și se clătina.

În cele din urmă, bătrînul Wawrzon căzu bolnav din pricina muncii prea grele. Durerile îl chinuiau. Două zile nu le luă în seamă, dar a treia zi nu putu să se mai ridice. Fata se duse în pădure, adună mușchi și-l așternu pe peretele de lemn al casei, pe care bătrînul îl lucrase și-l așezase jos, pe iarba verde. Marysia îl întinse pe tatăsău pe salteaua de mușchi și-i pregăti leacuri cu rachiu.

– Marysia, mormăia țăranul, moartea iese din pădure și vine către mine ; ai să rămîi singură pe lume, orfană. Dumnezeu mă pedepsește pentru păcatele mele grele, fiindcă te-am adus aici, peste ocean, la pieire. În grele chinuri mi-oi da sufletul...

– Tăicuțule, răspunse fata, m-ar fi bătut dumnezeu dacă nu veneam cu dumneata.

– Numai de nu te-aș lăsa singură pe lume ! Dacă ți-aș da binecuvîntarea pentru cununie, aș muri mai ușurat. Marysia, să-l ici pe Czarny Orlik[1]. Este un băiat bun și n-are să te părăsească.

Auzind cele spuse de bătrîn, Czarny Orlik, vînătorul iscusit din Texas, căzu în genunchi.

– Binecuvîntează-ne, tată, spuse el. Iubesc pe fata asta, ca pe mine însumi. Eu cunosc pădurea și n-o voi lăsa să se prăpădească.

Vorbind, flăcăul se uita cu ochi de uliu la Marysia, ca la un curcubeu ; dar ea, plecîndu-se la picioarele bătrînului, spuse :

– Nu mă sili, tată ! Cui i-am făgăduit credință, a aceluia voi fi, sau a nimănui.

– Cel căruia i-ai făgăduit credință nu va mai fi, pentru că am să-l ucid. Vei fi a mea, sau a nimănui, răspunse Orlik. Aici vor pieri toți, și vei pieri și tu, dacă nu te voi scăpa eu.

Czarny Orlik nu greșea : colonia pierea. Și iarăși trecu o săptămînă, trecură două. Merindele erau pe sfîrșite. Începură să taie vitele de muncă. Frigurile secerau mereu alte vieți, oamenii din pădure începură cînd să suduie, cînd să ceară ajutorul cerului. Într-o duminică, bătrînii, flăcăii, femeile și copiii îngenuncheară toți pe iarbă și înălțară rugăciuni. O sută de voci repetau : „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi !“ Codrul își curmase legănarea, contenise vuietul și asculta. Abia cînd se sfîrși cîntarea, începu iarăși să freamăte, spunînd parcă cu glas de amenințare : „Aici eu sînt rege, eu sînt stăpîn, eu sînt cel mai puternic !"

---

[1] În limba polonă, Czarny Orlik înseamnă Vulturașul Negru (n.r.).

Dar Czarny Orlik, care cunoștea bine pădurea, își pironi în desișul ei ochii întunecați, cu o căutătură ciudată, și după un răstimp grăi cu putere :

– Dacă-i așa, să ne luăm la trîntă.

Oamenii se uitară pe rînd la Orlik, și nădejdea le reveni în inimi. Cei care îl cunoșteau încă din Texas aveau mare încredere în el, pentru că chiar și acolo era vînător vestit. Într-adevăr, flăcăul se sălbăticise pe plaiuri și era vînjos ca un stejar. La vînat de urși se ducea fără tovarăși. La San Antonio, unde trăise mai înainte, era lucru știut, dacă-și lua carabina și pornea peste cîmp, apăi cîteva luni nimeni nu mai știa nimic de el, dar totdeauna se întorcea viu și nevătămat. Îl botezaseră Czarny, adică negru, fiindcă era tare ars de soare. Se mai spunea despre el că tîlhărise pe la granița Mexicului, dar nu era adevărat. Aducea de acolo numai piei și uneori pumnale indiene, pînă cînd preotul din partea locului îl oprise, sub pedeapsa afuriseniei. Acolo, la Borowina, n-avea nici o grijă, n-avea nici o nevoie. Pădurea îl hrănea și-l adăpa, pădurea îl înveșmînta. Cînd oamenii, pierzîndu-și mințile, începură să-și ia lumea-n cap, el luă totul în mînă, conducîndu-i și avînd de partea lui pe toți cei veniți din Texas. După rugăciune, cînd se năpusti împotriva pădurii, oamenii își spuneau în sinea lor : „Trebuie să găsească el o scăpare !"

Între timp, soarele cobora spre asfințit. Sus, printre ramurile întunecate ale arborilor de *hickory*, se mai zărea cîte un mănunchi de raze aurii, dar după o scurtă învăpăiere se mistuiră cu totul. Cînd se lăsă amurgul, vîntul prinse a bate către miazăzi. Orlik își luă carabina și porni în pădure.

Înnoptase de-a binelea, cînd oamenii zăriră în desișul întunecat al pădurii o arătare, ca o uriașă stea de aur, ca învîlvoirea zorilor sau ca un soare, care creștea văzînd cu ochii, revărsînd valuri de lumină roșie ca sîngele.

„Arde pădurea ! Arde pădurea !“ strigau oamenii pe tot cuprinsul taberei. Stoluri mari de păsări se ridicară cu mare larmă din toate părțile, țipînd, croncănind, ciripind. Vitele din tabără răgeau a jale, cîinii urlau, oamenii fugeau înspăimîntați, temîndu-se că focul se îndreaptă poate către ei, dar vîntul de miazăzi, care bătea cu putere, îndepărta vîlvătaia, apărînd poiana. Între timp, în zare se ivi încă o stea roșie, și apoi o a treia. Amîndouă se contopiră cu cea dintîi, și palele de foc se împrăștiară pe întinderi tot mai mari. Flăcările se revărsau ca apa, goneau sprintene și iuți pe tulpinile uscate ale lianelor și ale viței sălbatice, cuprinzînd frunzișurile. Vîntul smulgea frunzele aprinse și le purta, ca pe niște păsări de foc, departe, tot mai departe.

Arborii de *hickory* trosneau în vîrtejul flăcărilor cu detunări de tun. Șerpi roșii de foc se prelingeau pe căptușeala de smoală a pădurii. Freamătul, vuietul, trosnetul crengilor, frămîntarea înăbușită a focului, laolaltă cu țipetele păsărilor și cu răgetele vitelor, umpleau văzduhul. Copacii uriași se clătinau ca niște stîlpi și ca niște coloane de foc. Lianele arse la încheieturi se desprindeau de trunchiuri și, legănîndu-se cumplit, ca niște brațe diavolești, treceau învolburarea de foc și de scîntei de la un copac la altul. Cerul se învăpăie, ca și cînd pe tot cuprinsul lui s-ar fi dezlănțuit un alt incendiu. Era lumină ca ziua. După o vreme, toate vîlvătăile se adunară într-o singură mare de flăcări, trecînd peste pădure ca o suflare a morții sau ca o mînie a lui dumnezeu.

În aer pluteau pale de fum și de dogoare și miros de lemn ars. Oamenii din tabără, deși nu-i amenința nici o primejdie, începură să strige și să răcnească unii către alții, cînd deodată, de unde era pojarul mai puternic, se ivi între tufișuri, scăldat în lumină, Czarny Orlik.

Cu chipul înnegrit de fum, avea o înfățișare cumplită. Oamenii se adunară în jurul lui, iar el, sprijinindu-se în carabină, grăi :

– De-acu n-aveți să mai trudiți cu tăiatul trunchiurilor. Am dat foc pădurii. Mîine o să aveți pămînt cît o vrea să-și ia fieștecare. După aceea, venind către Marysia, urmă : Trebuie să fii a mea, pentru că eu am dat foc pădurii. Cine este mai puternic ca mine?

Fata tremura din tot trupul, pentru că în lumina focului ochii lui Orlik i se arătară înspăimîntători.

Pentru întîia oară de cînd pusese piciorul pe pămîntul acesta mulțumi lui dumnezeu că Jaśko se afla departe, la Lipiniec.

În răstimp, vuind necontenit, pîrjolul se îndepărta tot mai mult, tot mai departe ; cerul se înnoră ; amenința a ploaie. În zorii zilei, parte din oameni se duseră să vadă locul unde arsese, dar nu putură să se apropie, din cauza dogoarei.

A doua zi, fumegarea rămasă de pe urma focului stărui toată ziua în aer, și era atît de deasă, încît abia la cîțiva pași puteai să deosebești om de om. Noaptea începu să cadă ploaia, care în scurtă vreme se dezlănțui într-o năvalnică revărsare de torente. Se prea poate ca incendiul, zguduind rosturile și așezările văzduhului, să fi contribuit la adunarea norilor, dar în afară de aceasta era vreme de primăvară, cînd pe cursul inferior al fluviului Mississippi și la confluența lui Arkansas și Red River cad de obicei ploi mari. La aceasta contribuie și evaporarea apelor, care în Arkansas sînt foarte multe, acoperind aproape toată întinderea țării cu mlaștini și bălți, care se umflă în fiecare primăvară, cînd se topesc zăpezile din munții îndepărtați. Toată poiana se umplu cu apă, prefăcîndu-se treptat într-un iaz întins. Umblînd zile întregi uzi pînă la piele, oamenii căzură bolnavi. Unii din ei plecară din colonie, năzuind să ajungă la Clarksville, dar se întoarseră degrabă, aducînd știrea că rîul s-a umflat și că trecerea este cu neputință. Colonia se afla într-o stare îngrozitoare, căci se împlinise o lună de la sosirea oamenilor, merindele erau pe sfîrșite, iar ca să se aducă altele de la Clarksville, nici vorbă nu putea fi.

Numai Wawrzon și Marysia nu erau atît de amenințați de foamete, pentru că asupra lor stătea cu toată grija mîna de fier a lui Czarny Orlik. În fiecare dimineață le aducea vînat, pe care uneori îl dobora cu glonțul, alteori îl prindea cu lațul. Ca să-i adăpostească de ploaie pe bătrîn și pe Marysia, Orlik își așezase cortul pe peretele de casă pe care zăcea Wawrzon. Nu puteau să respingă acest ajutor, pe care Orlik li-l impunea cu sila, îndatorîndu-i, căci nu voia să primească nici o plată, ci cerea numai mîna Marysiei.

– Numai eu am rămas pe lume? se apăra fata. Du-te și găsește-ți alta, eu iubesc pe altul.

Dar Orlik răspundea :

– Chiar dacă m-aș duce pînă la capătul lumii, alta ca tine n-aș găsi. Tu-mi ești cea mai scumpă pe lume, și a mea trebuie să fii. Ce-ai să te faci dacă ți-o muri bătrînul? Ai să vii la mine – tu singură ai să vii – iar eu am să te iau, cum ia lupul mielul, am să te duc în pădure, dar n-am să te mănînc. Tu ești a mea. Ești iubita mea! Cine mă poate împiedica? De cine să mă tem eu aici? Las' să vină Jaśko al tău ; asta vreau și eu!

Cît despre Wawrzon, Orlik avea pare-se dreptate. Bătrînul bolea mereu, uneori îl apuca fierbințeala și aiura, vorbind despre păcatele lui, despre Lipiniec și despre dumnezeu, care nu-l va mai învrednici să-și vadă satul. Marysia plîngea deopotrivă și soarta bătrînului, și soarta ei. Adevărat, Orlik îi făgăduia că va merge cu ea chiar și la Lipiniec, numai să se mărite cu el, dar fata nu găsea în asta nici o mîngîiere, ci numai amărăciune. Să se întoarcă la Lipiniec, unde se afla Jaśko, și să fie a altuia – pentru nimic în lume! Mai bine să moară aici, undeva sub un copac. Și era încredințată că așa va sfîrși.

Între timp, un alt păcat avea să cadă asupra coloniei. Ploaia cădea necurmat și tot mai năvalnic. Într-o noapte întunecată, cînd Orlik pornise ca de obicei în pădure, în tabără se auziră strigăte înspăimîntătoare :

– Apa ! Apa !

După ce se frecară somnoroși la ochi, oamenii zăriră în întuneric, cît puteai cuprinde cu ochii, o întindere alburie, pleoscăind sub ploaie și legănîndu-se sub bătaia vîntului. Lumina împrăștiată și firavă a nopții lucea ca plumbul pe valurile încrețite și frînte. Dinspre mal, unde se lămureau trunchiurile copacilor, și dinspre pădurea arsă se auzeau vuind și pleoscăind alte valuri, care veneau parcă cu mare repeziciune.

Într-o clipă, toată tabăra fu în picioare. Femeile și copiii săreau în căruțe, bărbații goneau din răsputeri spre marginea de apus a poienii, unde copacii nu fuseseră încă tăiați. Apa nu le ajungea decît pînă la genunchi, dar creștea cu repeziciune. Vuietul care venea dinspre pădure era tot mai puternic și se învălmășea cu țipetele de spaimă, cu strigătele și chemările de ajutor. În scurtă vreme, vitele mai mari începură să-și schimbe locurile, ca să se apere de năvala valurilor. Se simțea că puterea puhoiului creștea clipă cu clipă. Oile pluteau pe apă și, cu behăituri de jale, chemau în ajutor, pînă cînd piereau, tîrîte, printre copaci. Ploua de parcă turna cu găleata și cu fiecare clipă ploaia era tot mai înfricoșătoare. Vuietul îndepărtat se prefăcu într-o larmă cumplită și într-un clocot înfricoșător, stîrnit de valuri. Sub loviturile lor, căruțele se clătinau. Se vedea bine că nu era o simplă revărsare pricinuită de ploaie, ci că fluviul Arkansas și toți afluenții săi, ieșind din albii, își împrăștiau apele pe tot cuprinsul. Era un adevărat prăpăd, copacii erau smulși din rădăcini, bucăți întregi de pădure erau tîrîte la vale, natura se dezlănțuise, și peste tot stăpînea spaima, întunericul, moartea.

O căruță care se afla în preajma pădurii arse fu răsturnată. La înfricoșatele țipete de „Ajutor!“ ale femeilor prinse dedesubt, cîțiva bărbați cu chipurile întunecate se repeziră din copaci, dar valul îi luă, îi învîrti și-i tîri către pădure, la pieire. Oamenii din celelalte căruțe se urcară pe acoperișurile de pînză. Ploaia bătea tot mai furioasă; asupra luncii se lăsase o întunecime de nepătruns. Uneori, trecea, purtată de puhoaie, cîte o grindă de care se ținea agățată o ființă omenească, aruncată de valuri în sus și în jos; alte dăți, o arătare întunecată de vită sau de om: o mînă se ivea din apă, și apoi se cufunda în adînc, pentru totdeauna.

Clocotul mereu mai mînios al apelor copleși totul: și mugetele vitelor ce se înecau, și strigătele oamenilor: „Isuse! Isuse! Fecioară Maria!“ Pe luncă se iviră vîrtejuri și bulboane; căruțele piereau...

Dar Wawrzon și Marysia? Peretele de casă, pe care stătea bătrînul țăran sub cortul lui Orlik, îi salvă deocamdată, căci se ținea la suprafață ca o plută. Valul îl purta în jurul poienii, ducîndu-l către pădure; acolo se izbi de un copac, apoi de un altul, și în cele din urmă, împins în făgașul puhoiului, se pierdu undeva, departe, în întuneric.

Fata, îngenunchind lîngă bătrînul ei tată, ridică mîinile către cer, chemîndu-l în ajutor, dar nu îi răspundeau decît năpustirile puhoaielor de ploaie, bătute de vînt...

Cortul se rupse, dar și pluta era în primejdie în orice clipă, căci în urma și înaintea ei treceau trunchiuri de copaci, smulși din rădăcini, care puteau să o sfărîme sau să o răstoarne.

În cele din urmă ajunse între crăcanele unui copac, ale cărui ramuri abia se vedeau din apă; în aceeași clipă, din vîrful copacului se auzi un glas de om:

– Ține carabina și treci la celălalt capăt, ca să nu se aplece pluta cînd oi sări...

Wawrzon şi Marysia abia avură timp să împlinească porunca ce li se dăduse, cînd o făptură omenească sări dintre crengi pe plută.

Era Orlik.

– Marysia, zise el, precum ţi-am spus, nu te voi părăsi. Aşa să-mi ajute dumnezeu ! Te voi scoate şi din acest prăpăd al apelor.

Cu bărdiţa, pe care o purta cu sine, tăie o cracă dreaptă de copac, o curăţi cît ai clipi din ochi, împinse pluta dintre ramuri şi începu să vîslească.

Ajungînd în albia torentului, pluteau cu iuţeala fulgerului. Încotro ? Nu ştiau nici ei, dar pluteau. Din timp în timp, Orlik împingea cîte un trunchi din cale sau întorcea pluta, ca să înconjure vreun copac rămas în picioare. Puterea-i de uriaş sporise parcă. Deşi era întuneric, ochiul lui descoperea orice primejdie. Trecură ceasuri după ceasuri. Oricare altul ar fi căzut frînt, dar pe faţa lui nu se vedea nici urmă de osteneală. Către dimineaţă ieşiseră pesemne din pădure, căci în zare nu se mai vedea nici un vîrf de copac. În schimb, tot cuprinsul era o mare fără de sfîrşit. La coturi, apa se ridica uriaşă, galbenă şi înspumată şi se rostogolea, mugind, pe toată pustietatea. Între timp se luminase de ziuă de-a binelea. Văzînd că prin apropiere nu se mai afla nici un trunchi, Orlik conteni pentru o clipă din vîslit şi se întoarse către Marysia.

– Acum eşti a mea, pentru că eu te-am smuls din ghearele morţii.

Cu capul descoperit, cu faţa udă şi rumenită de oboseală, înfierbîntată de lupta cu puhoaiele, arăta atîta putere, încît pentru întîia oară Marysia nu îndrăzni să-i mai spună că şi-a dat cuvîntul altuia.

– Marysia, zise flăcăul, cu glas moale, Marysia, iubita mea !

– Încotro mergem ? întrebă ea, vrînd să schimbe vorba.

– Nu-mi pasă ! Numai să fiu cu tine... cu iubita mea...

– Vîslește, cîtă vreme moartea stă încă în fața noastră.

Orlik începu din nou să vîslească. Între timp Wawrzon se simțea din ce în ce mai rău. Uneori îl cuprindea fierbințeala, alteori îl lăsa, însă slăbea mereu. Prea mare suferință pentru trupul lui bătrîn și istovit! Se apropiau sfîrșitul și liniștea cea mare, odihna cea de veci. Spre amiază se trezi și spuse:

– Marysia, eu n-am să mai apuc ziua de mîine. Ah! Fată, fată! De ce-am plecat din Lipiniec și de ce te-am luat și pe tine? Dar dumnezeu este milostiv! Am suferit destul, îmi va ierta păcatele. Pe mine să mă îngropați, dacă veți putea; iar pe tine, Orlik să te ducă la domnul cel cărunt de la New York. E un om bun, o să-i fie milă de tine, o să-ți dea bani de drum și o să te întorci la Lipiniec. Eu n-am să mă mai întorc. Ah, doamne, dumnezeule milostiv, îngăduie sufletului meu să zboare acolo, ca o pasăre, ca să mai poată vedea măcar o dată locurile acelea!

După aceste cuvinte, îl cuprinse fierbințeala și începu a bolborosi: „Sub acoperămîntul tău alergăm, o, sfîntă născătoare!“ Deodată strigă: „Să nu mă aruncați în apă, că nu sînt cîine!“ Apoi, pesemne amintindu-și cum, răpus de sărăcie, voise s-o înece pe Marysia, strigă iarăși: „Iartă-mă, copila mea, iartă-mă!“

Ea, sărmana, stătea la căpătîiul bătrînului și plîngea. Orlik vîslea, și un nod de plîns i se pusese în gît.

Către seară se însenină. Înainte de asfințit, soarele se arătă deasupra ținutului năvălit de puhoaie, răsfrîngîndu-se în apă într-o lungă dîră aurie. Bătrînul trăgea să moară. Dumnezeu se milostivi de el și-i dădu o moarte senină. La început repetă cu glas de jale: „Am plecat din Polonia, din țara aceea“, dar după un timp, în aiureala fierbințelii i se păru că se întorcea înapoi, acasă. Domnul cel bătrîn de la New York îi dădea bani pentru drum și pentru răscumpărarea gospodăriei, și iată că pleca acasă împreună cu Marysia. Se făcea că erau pe ocean, vaporul plutea zi și noapte, marinarii cîntau. Apoi se ivea portul de la Hamburg, de unde plecaseră spre America ; tot felul de orașe îi treceau pe dinaintea ochilor, peste tot locul se auzea numai grai nemțesc, dar trenul gonea înainte, și Wawrzon simțea că se apropie de casă. Bucuria îi umfla pieptul ; era parcă alt aer, și o boare plăcută îi venea dinspre locurile lui de baștină. Ce-i asta ? Granița. Biata lui inimă de țăran bătea ca un ciocan... Să mergem mai departe ! Doamne, doamne ! uite și pămînturile, și livada de peri a lui Maciek... casele cenușii și bisericile. Colo, un țăran cu căciula de oaie in cap merge în urma plugului. Wawrzon întinde brațele către el pe fereastra vagonului. „Gospodarule, gospodarule !"... dar nu poate să vorbească. Merg mai departe. Dar acolo ce este ? Este orașul Przyremble, și dincolo de Przyremble se află satul Lipiniec. Merge pe drum împreună cu Marysia și plîng amîndoi. E primăvară. Grînele abia au dat în colț... bondarii bîzîie în aer... În Przyremble bat clopotele pentru vecernie... Isuse ! Isuse ! de ce atîta fericire pentru un păcătos ca el ? Mai are de urcat și dealul ăsta, și acolo, sus, se află troița sfintei răstigniri și o răscruce de drumuri, iar de acolo înainte începe satul Lipiniec. Acum nu mai merg pe drum, ci zboară prin văzduh, purtați de aripi nevăzute. Au ajuns pe coama dealului, la troiță, la răscrucea drumurilor. Țăranul se aruncă la pămînt și plînge în hohote de fericire, sărută țărîna și, tîrîndu-se pînă la troiță, îmbrățișează crucea ; a ajuns la Lipiniec. Da. El era la Lipiniec, căci pe pluta care rătăcea pe apă se afla numai trupul lui fără suflare, iar sufletul zburase acolo unde îl aștepta liniștea și fericirea.

În zadar bocește fata plecată asupra lui. „Tăicuțule ! Tăicuțule !" El nu se va mai întoarce la tine, sărmană Marysia ! El se simte foarte bine la Lipiniec.

Înnoptă. Orlik scăpă vîsla din mînă de atîta trudă, iar foamea îl chinuia. Îngenunchind lîngă trupul neînsufleţit al tatălui ei, Marysia repeta rugăciunea cu glas frînt, iar jur împrejur, pînă în zarea cea mai depărtată, nu se vedea decît o nesfîrşită întindere de apă. Intraseră pesemne în albia unui rîu mai mare, căci torentul îi purta iarăşi cu toată puterea. Pluta nu mai putea fi îndrumată. Se aflau poate între vîrtejurile de deasupra rîpilor din stepă, căci adesea pluta se învîrtea ca o roată în loc.

Orlik simţea că-l părăsesc puterile, cînd deodată se ridică în picioare şi strigă :

– Dumnezeule ! Uite colo o lumină !

Marysia îşi ridică ochii către locul unde arăta el cu mîna. În depărtare se vedea într-adevăr o licărire ca de foc, ale cărei pîlpîiri se răsfrîngeau în apă.

– Este o barcă din Clarksville ! spuse cu grabă Orlik. Yankeii ne-o trimit ca să ne salveze. Numai de nu ne-ar ocoli... Marysia, am să te scap de la pieire ! Haide, haideee !

Vorbind, vîslea din răsputeri. Licărirea din depărtare creştea, iar în lumina ei roşiatică se lămurea parcă o barcă mare. Era încă foarte departe, dar se apropia. După un timp, Orlik băgă de seamă că barca nu mai înainta. Intraseră într-un şuvoi puternic şi larg, care îi tîra în direcţia opusă bărcii.

Orlik îşi încordă toate puterile, dar în aceeaşi clipă prăjina i se frînse în mînă. Rămăseseră fără vîslă. Şuvoiul îi ducea tot mai departe ; lumina din zare se micşora. Din fericire, după un sfert de ceas pluta dădu peste un copac, care stătea singuratic în stepă, şi se opri între ramurile lui.

Începură să strige amîndoi ajutor, dar vuietul şuvoiului era prea puternic şi le înăbuşea glasurile.

– Am să trag cu arma, spuse Orlik. Au să vadă scăpărarea de lumină, au să audă împuşcătura. Abia grăi, şi ridică ţeava carabinei în sus, dar în loc de împuşcătură se auzi numai pocnetul surd al cocoşului în magazia armei. Pulberea se înmuiase. Deznădăjduit, Orlik se trînti pe plută, întinzîndu-se cît era de lung. Nu mai avea ce face. O clipă stătu ca mort, apoi se ridică şi spuse: Marysia... să fi fost altă fată, de mult aş fi luat-o cu sau fără voia ei şi aş fi dus-o în pădure. M-am gîndit să fac şi cu tine la fel, dar n-am cutezat, pentru că te iubeam. Am trecut prin lume ca un lup, şi oamenii se temeau de mine; de tine însă m-am temut eu, Marysia! Mi-oi fi făcut poate farmece sau altceva... Dar dacă nu vrei să te măriţi cu mine, mai bine moartea! Am să te scap, sau am să pier; dacă voi pieri însă, să te gîndeşti cu milă la mine, scumpa mea, şi să te rogi pentru mîntuirea sufletului meu. Cu ce ţi-am greşit? Nici o nedreptate n-am săvîrşit împotriva ta. Eh! Marysia, Marysia! Rămîi cu bine, scumpa mea, soarele meu...

Şi înainte ca fata să-şi dea seama ce vrea să facă, se aruncă în apă şi porni încet. O clipă îi văzu prin întuneric capul şi braţele, care spintecau apa împotriva curentului, căci era înotător tare iscusit. Dar în clipa următoare nu mai văzu nimic. Pornise către barca din depărtare, ca s-o salveze pe Marysia. Şuvoiul puternic îi frîna mişcările, ca şi cînd o altă putere l-ar fi tras înapoi; el însă se desprindea şi mergea înainte. Dacă ar fi putut să iasă din acest şuvoi şi să intre în altul, fără îndoială că ar fi ajuns la ţintă. Între timp, însă, cu toate străduinţele lui supraomeneşti, abia izbutea să înainteze. Apa galbenă şi murdară îi arunca adesea spumă în ochi, trebuia să-şi înalţe capul, să respire adînc şi să-şi încordeze privirea în întuneric, ca să vadă unde se afla luminiţa bărcii. Cîteodată un val mai puternic îl arunca îndărăt, alteori îl ridica în sus; răsufla tot mai greu, simţea că-i amorţesc genunchii. Se gîndea: „N-am să ajung", dar în aceeaşi clipă un glas tainic îi şoptea la ureche, ca şi cînd ar fi fost vocea iubită a Marysiei: „Scapă-mă!" şi iarăşi pornea deznădăjduit să spintece apa cu braţele. Obrajii îi erau umflaţi, scuipa apă din gură, ochii îi ieșeau din orbite... Dacă s-ar fi întors, fără doar și poate că, dus de curent, ar fi putut să ajungă pînă la plută, dar nu voia nici măcar să se gîndească la așa ceva, căci lumina bărcii se apropia tot mai mult. Într-adevăr, și barca venea către el, dusă de același șuvoi cu care se lupta el. Deodată simți că genunchii și picioarele îi amorțesc cu totul. Încă vreo cîteva opinteli deznădăjduite... Barca era tot mai aproape... „Ajutor ! Ajutor !..." Cuvîntul din urmă i-l înăbuși apa, care îi năvălise în gîtlej. Se cufundă. Valul îi trecu pe deasupra capului, dar el ieși iarăși la suprafață. Barca era aproape, foarte aproape. Auzea plescăitul vîslelor și sunetul lor, cînd se loveau de bord. Își încordă glasul cu cele din urmă puteri și strigă ajutor. Strigătul fu auzit, căci plescăitul vîslelor se înteți. Dar Orlik se cufundă iarăși. Îl prinsese un vîrtej cumplit... O clipă se mai ținu deasupra valului, apoi nu se mai ivi din apă decît o mînă, după aceea a doua, și în cele din urmă se mistui în bulboană... În vremea aceasta, Marysia, care rămăsese pe plută numai cu trupul neînsuflețit al tatălui ei, se uita cu ochi rătăciți către lumina din depărtare. Șuvoiul o ducea însă spre lumina aceea. Era o barcă cu vreo zece vîsle, care, în lumina lanternei, se mișcau ca picioarele roșii ale unui gîndac enorm. Marysia începu să strige cu deznădejde.

– Hei, Smith ! spuse cineva în limba engleză. Să mă spînzuri dacă n-am auzit strigăte de ajutor, dacă nu le aud și acum.

O clipă mai tîrziu niște brațe puternice o traseră pe Marysia în barcă, dar Orlik nu se afla acolo.

După două luni Marysia ieși din spitalul de la Little Rock, și cu bani adunați de oameni milostivi putu să plece la New York.

Banii aceștia însă nu-i ajunseră. O parte din drum trebui să-l facă pe jos, dar acum știind s-o rupă puțin pe englezește, putea să-i convingă pe unii conductori de tren s-o ia chiar și fără bilet. Multora le era milă de această fată sărmană, bolnavă și amărîtă, cu ochi mari, albaștri, care semăna mai degrabă cu o umbră decît cu o ființă omenească și care cerea îndurare cu priviri înlăcrimate. Dar nu oamenii erau cruzi cu ea, ci viața și întîmplările ei. În vîrtejul vieții americane, în acel uriaș *business*, ce putea să facă o floare de cîmp din Lipiniec? Cum să se descurce? Carul acestei vieți frămîntate trebuia să treacă peste ea și să-i strivească trupul plăpînd, așa cum trece orice car peste florile care cad în calea lui...

Slăbită, cu mîna care-i tremura de istovire Marysia trase clopoțelul de la poarta casei de pe Water Street, la New York. Se ducea să ceară ajutor la domnul cel cărunt, băștinaș din ținutul Poznan. Îi deschise un om străin, un necunoscut.

– Mister Zlotopolski este acasă?

– Cine este acesta?

– Un domn în vîrstă, și-i arătă cartea de vizită.

– A murit.

– A murit? Dar fiul său? Domnul William...

– A plecat.

– Dar domnișoara Jenny?

– A plecat.

Ușa se închise. Marysia se așeză pe prag, ștergîndu-și de pe față lacrimile. Se afla iarăși la New York, singură, fără ajutor, fără sprijin, fără bani, lăsată în voia lui dumnezeu.

Să rămînă oare în acest oraș? Niciodată! Are să se ducă în port, în docurile germane, are să cadă la picioarele căpitanilor de vapoare și are să-i roage s-o ia; și dacă își vor face pomană cu ea, are să străbată, cerșind, toată Germania și are să se întoarcă la Lipiniec. Acolo se află Jaśko al ei. Ea nu mai are acum pe nimeni pe lume decît pe el. Dacă el n-o vrea s-o primească, dacă o fi uitat-o și dacă are s-o respingă, va putea cel puțin să moară acolo, în preajma lui.

Se duse în port și căzu la picioarele căpitanilor germani.

Ei ar fi luat-o ; căci fata asta, dacă ar fi mîncat ceva mai bine, ar fi fost o fată destul de frumoasă. Ei erau bucuroşi, dar ce folos ? Legea nu îngăduia, de altfel nici ei nu puteau să admită, aşa că fata asta să facă bine să-i lase în pace !

Noaptea se ducea să doarmă pe acelaşi pod pe care dormise odată cu taică-său, în noaptea de neuitat, cînd voise s-o înece. Se hrănea cu ceea ce arunca apa la ţărm, așa cum se hrănise şi în vremea cînd trăia tată-său. Din fericire, era vară... era cald...

În fiecare zi, de îndată ce răsărea soarele, se ducea la docurile germane să ceară milă şi în fiecare zi se ruga zadarnic. Era însă stăruitoare, aşa cum sînt toţi țăranii. Între timp, puterile o părăseau. Simțea că dacă nu va pleca îndată, în scurtă vreme va muri, aşa cum muriseră toţi cei de care o legase soarta.

Într-o dimineaţă abia s-a tîrît în docuri, cu mare anevoință, şi cu gîndul că acesta era cel din urmă drum al ei, pentru că nu o mai ţineau puterile. Se hotărî să nu se mai roage, ci să se strecoare pe furiș pe oricare vapor care pleca spre Europa şi să se ascundă undeva, la fund: După ce va porni vaporul şi o vor găsi, doar n-or arunca-o în apă ; şi chiar dacă or arunca-o, ce o să fie ? Îi era totuna ; de vreme ce tot trebuia să moară, are să moară în clipa aceea. Dar la puntea de trecere pe vapor era pază, şi gardianul o respinse de la cea dintîi încercare. Atuncea se așeză pe o grindă de pe malul apei și simţi că o apucă fierbinţeala. Prinse a zîmbi și a mormăi :

– Sînt moșieriță, Jaśko, dar ţi-am păstrat credință. Ce, nu mă recunoşti ?

Sărmana fată nu se îmbolnăvise de fierbințeală, ci înnebunise. De atuncea în fiecare zi venea în port, ca să-l aştepte pe Jaśko. Oamenii se deprinseseră cu ea, și uneori îi dădeau de pomană. Ea mulţumea cu umilință, zîmbind ca un copil. Asta a ținut vreme de vreo două luni. Într-o zi însă n-a mai venit în port, şi de atuncea nu se mai ştie nimic de ea. Numai gazeta poliției a anunţat a doua zi că în preajma portului a fost găsit trupul neînsufleţit al unei fete, a cărei identitate n-a putut fi stabilită.

PAZNICUL FARULUI

Povestirea de față se bazează pe o întîmplare reală, despre care, la vremea sa, a scris J. Horain[1] *într-una din corespondențele lui din America.*

I

Într-o zi, paznicul farului de lîngă Aspinwal[2], în apropiere de Panama, a pierit fără urmă. Cum faptul s-a produs pe timp de furtună, s-a bănuit că nenorocitul s-a apropiat prea mult de țărmul stîncos al insulei pe care se afla farul și a fost furat de un val. Presupunerea aceasta părea cu atît mai întemeiată, cu cît a doua zi nu s-a găsit nici barca, pe care de obicei o ținea adăpostită într-o adîncitură a stîncii. Postul de paznic al farului devenind astfel vacant, trebuia să se găsească fără întîrziere un înlocuitor, deoarece farul avea însemnătate, nu numai pentru circulaţia locală, dar şi pentru vapoarele care circulau între New York şi Panama. Golful Mosquito e plin de bancuri de nisip, printre care drumul este primejdios chiar şi în timpul zilei, iar noaptea, mai ales cînd se lăsa ceaţă, ceea ce se întîmplă foarte adesea pe aceste ape dogorîte de soarele tropical, circulaţia este aproape cu neputinţă. Pe asemenea vreme, singurul îndreptar al numeroaselor vapoare este lumina farului.

---

[1] *Julian Horain* (1821—1883), scriitor și ziarist polonez. A trăit un timp în California unde s-a împrietenit cu Sienkiewicz (n. r.).

[2] Port situat pe latura dinspre Atlantic a istmului de Panama, cunoscut astăzi sub numele de Colon. A fost întemeiat în 1852 după începerea lucrărilor pentru construirea căii ferate care avea să lege Oceanul Atlantic de Oceanul Pacific. La data cînd a fost scrisă nuvela *Paznicul farului,* Canalul de Panama nu era decît în stare de proiect. Străpungerea canalului a început abia în 1882, încheindu-se în 1914 (n. r.).

Grija de a găsi un nou paznic de far cădea în seama consulului Statelor Unite, care îşi avea reşedinţa la Panama. Şi trebuie să arătăm că aceasta nu era o grijă obişnuită, mai întîi, pentru că noul paznic trebuia găsit în răstimp de douăsprezece ceasuri ; în al doilea rînd, el trebuia să fie un om excepţional de conştiincios, aşa că nu oricine putea fi primit ; în sfîrşit, candidaţi pentru un asemenea post, pur şi simplu nu se iveau. Viaţa în turnul farului este deosebit de grea, aşa că nu le surîdea de fel trîndavilor locuitori ai ţinuturilor de miazăzi, cărora le place să hoinărească în deplină libertate. Un paznic de far este oarecum un puşcăriaş. Cu excepţia duminicii, el nu poate părăsi nici o clipă insula de piatră. Barca din Aspinwall îi aduce o dată pe zi mîncare şi apă proaspătă ; după aceea omul care îi aduce merindele pleacă îndată, iar insula, care are o întindere de un *morgen*, rămîne cu desăvîrşire pustie. Paznicul locuieşte în turnul farului, unde are grijă să ţină bună rînduială ; ziua dă semnalele cuvenite, ridicînd steagurile de diferite culori, potrivit cu indicaţiile barometrului, iar seara aprinde lumina. Altminteri n-ar fi o muncă prea grea, dacă n-ar fi împrejurarea că pentru a ajunge sus, la farul care se află în vîrful turnului, trebuie să urci peste patru sute de trepte întortocheate şi foarte înalte, călătorie pe care paznicul este obligat cîteodată să o facă de mai multe ori pe zi. La urma urmei, viaţa aceasta se asemăna cu viaţa de mînăstire, ba era chiar mai rea decît obişnuita viaţă de mînăstire, semăna cu o viaţă de pustnic. Nu-i deci de mirare că mister Isaac Falconbridge se găsea într-o mare încurcătură, străduindu-se să găsească un înlocuitor permanent răposatului paznic, şi deci nu este greu să-i înţelegem bucuria cînd, pe neaşteptate, înlocuitorul se înfăţişă chiar în aceeaşi zi. Era un bătrîn de vreo şaptezeci de ani sau poate chiar mai mult, dar părea viguros, se purta drept şi avea mişcări şi ţinută de soldat. Avea părul alb de tot şi faţa bronzată ca de creol[1], dar, judecînd după ochii săi albaştri, nu era de felul lui din miazăzi. Avea o înfăţişare de om mîhnit și abătut, dar cinstit. Noul-venit îi plăcu lui Falconbridge de la prima vedere. Rămînea numai să-l cerceteze mai de aproape, din care pricină s-a încins între ei următoarea discuţie :

– De unde ești de fel ?

– Sînt polonez.

– Ce-ai făcut pînă acum ?

– Am hoinărit.

– Un paznic de far este legat de locul unde își are slujba.

– Am nevoie de odihnă.

– Ai mai ocupat vreun post ? Ai vreun certificat precum că ai îndeplinit vreo slujbă cinstită la stat ?

Bătrînul scoase din sîn o bucată de mătase decolorată, care semăna cu o fîșie de steag vechi. O desfăcu şi spuse :

– Iată certificatele mele. Această cruce am primit-o în treizeci ; astălaltă este spaniolă, din războiul carlist ; a treia este Legiunea de onoare franceză ; a patra am dobîndit-o în Ungaria. Apoi m-am bătut în Statele Unite, împotriva celor din Sud[2], dar acolo nu se dau decorații, de aceea – iată certificatul.

---

[1] Urmaş al colonialiştilor spanioli, portughezi sau francezi născut în America latină sau în colonii (n. r.).

[2] Skawiński a luat parte la răscoala împotriva jugului ţarist din noiembrie 1830 care a cuprins întregul Regat al Varşoviei. După înăbuşirea răscoalei (septembrie 1831) Skawiński a emigrat cutreierînd Europa în lung şi în lat. El a participat ca ostaş la luptele pentru tronul Spaniei (1833—1839), apoi a luptat pe rînd în armata

Falconbridge luă hîrtia şi începu să citească.

– Hm ! Skawiński ? Acesta este numele dumitale ?... Hm !... Două steaguri luate de dumneata singur într-un atac la baionetă... Ai fost soldat viteaz !

– Voi fi şi un conştiincios paznic de far.

– Acolo va trebui să te urci de cîteva ori pe zi în turn. Te ţin picioarele ?

– Am străbătut pe jos drumul de la New York pînă în California.

– *All right !* Cunoşti serviciul de mare ?

– Trei ani am servit pe o balenieră.

– Ai încercat, se vede, tot felul de profesiuni !

– Numai linişte n-am găsit !

– De ce ?

Bătrînul săltă din umeri.

– Aşa mi-a fost soarta...

– Totuşi, pentru un paznic de far mi se pare că eşti prea bătrîn.

– *Sir*, răspunse deodată candidatul, cu glas tulburat. Sînt foarte obosit şi necăjit. Precum vedeţi, am trecut prin multe. Postul acesta este unul din cele pe care aş fi dorit din toată inima să-l obţin. Sînt bătrîn, am nevoie de linişte ! E vremea să-mi spun : „Aici ai să rămîi, acesta este postul tău". Ah, *sir !* Numai de dumneavoastră depinde acest lucru ! Nu ştiu dacă mă voi mai întîlni a doua oară cu o asemenea slujbă ! Ce fericire că am venit la Panama... Vă rog... pe dumnezeul meu, sînt ca un vapor care, dacă nu va intra în port, se va scufunda... Dacă vreţi să fericiţi un om bătrîn... Jur că sînt cinstit, dar... m-am săturat de atîta hoinăreală.

Ochii albaştri ai bătrînului vădeau o dorinţă atît de

---

franceză şi în Ungaria (probabil în armata generalului Josef Bem care, în 1848, a sprijinit mişcarea de eliberare naţională ungară împotriva Austriei reacţionare) şi în sfîrşit, după ce a trecut în S.U.A., s-a alăturat, în timpul războiului civil (1861—1865), armatelor nordiste care luptau pentru abolirea sclaviei negrilor (n. r.).

fierbinte, încît Falconbridge, care avea o inimă bună și simplă, fu mișcat.

– *Well*[1] *!* spuse. Te primesc. Ești paznic de far.

Fața bătrînului se lumină de o nespusă bucurie.

– Mulțumesc.

– Te poți duce chiar astăzi la turn?

– Da.

– Atuncea, *good-bye*[2] ! încă un cuvînt : pentru orice abatere de la serviciu, vei fi concediat.

– *All right !*

Chiar în aceeași seară, cînd soarele cobora de cealaltă parte a Oceanului, și după o zi senină venea noaptea întunecată, se văzu că noul paznic era la post, pentru că farul arunca pe ape, ca de obicei, puternicele lui șuvoaie de lumină. Noaptea era pe deplin liniștită, tăcută, o noapte cu adevărat tropicală, îmbibată de o ceață străvezie, care alcătuia în jurul lunii un cerc mare, ca un curcubeu cu margini fluide și necuprinse. Numai marea se frămînta, pentru că se apropia fluxul. Skawiński sta pe platformă, sub lanterna cea mare, care de jos părea un mic punct negru. Încerca să-și adune gîndurile și să înțeleagă noua lui situație. Dar gîndul lui se afla sub o prea puternică presiune, ca să se poată desfășura firesc. Se simțea ca o fiară hăituită în clipa cînd, în sfîrșit, se mistuie în fața vînătorilor într-un adăpost, pe o stîncă inaccesibilă sau într-o peșteră. A sosit în sfîrșit și pentru el vremea liniștii. Simțămîntul siguranței îi umplea sufletul de o nemaipomenită bucurie. Aici, pe stînca aceasta, el putea, pur și simplu, să-și bată joc de îndelungata-i pribegie, de vechile lui nefericiri și înfrîngeri. Era într-adevăr ca o corabie căreia furtuna i-a sfărîmat catargul, i-a frînt straiurile și pînzele, pe care a zvîrlit-o din înălțimea norilor pînă în adîncul mării, pe care au lovit-o valurile și a scuipat-o spuma şi care totuşi a ancorat în port. Icoane din vremea acestei furtuni îi treceau în goană prin minte, în contrast cu viitorul liniştit, care-l aştepta acum. O parte din ciudatele lui drumuri le povestise lui Falconbridge, dar nu pomenise nimic despre alte nenumărate întîmplări prin care trecuse. De cîte ori îşi aşezase cortul şi-şi aprinsese focul în vatră, năzuind a se statornici pentru totdeauna în locul acela, totdeauna avusese nenorocul să se dezlănţuie vîntul, care-i smulgea cortul din ţăruşi, îi împrăştia focul, iar pe el îl ducea la pierzanie. Uitîndu-se acum de pe platforma turnului la valurile luminate, îşi amintea de toate prin cîte a trecut. S-a bătut aproape în toate cele patru părţi ale lumii, şi în pribegia lui a încercat aproape toate meseriile. Fiind vrednic şi cinstit, uneori cîştiga bani destui, dar totdeauna îi pierdea, împotriva tuturor aşteptărilor, deşi se purta cu cea mai mare grijă. A scos aur din Australia, a căutat diamante în Africa, a fost puşcaş al stăpînirii în Indiile de Vest. Cînd şi-a închegat o fermă în California, i-a pustiit-o seceta ; a încercat să facă negoţ cu triburile sălbatice din fundul Braziliei, dar şi-a sfărîmat pluta pe fluviul Amazon, iar el a trebuit să rătăcească prin păduri, aproape gol şi fără nici o armă, vreme de mai multe săptămîni, hrănindu-se cu fructe sălbatice şi aflîndu-se necontenit în primejdia de a fi sfîşiat de vreo fiară sălbatică. A întemeiat un atelier de fierărie la Helena, în statul Arkansas, dar întregul oraş a fost mistuit de un incendiu cumplit. După aceea, străbătînd Munţii Stîncoşi, a căzut în mîinile indienilor, şi numai printr-o minune a putut fi salvat de către puşcaşii canadieni. A fost matelot pe un vapor care făcea cursa între Bahia[1] şi Bordeaux, mai tîrziu a fost aruncător de cange pe un vapor de vînat balene. Amîndouă vapoarele s-au sfărîmat. A avut o fabrică de ţigări în Havana, dar pe cînd zăcea bolnav de *vomito*[2], a fost prădat de asociatul său. În sfîrşit, a sosit la Aspinwall, şi aici înfrîngerile lui trebuiau să se sfîrşească. Ce nenorocire putea să-l mai urmărească pe această insulă stîncoasă ? Nici apa, nici focul, nici oamenii ! De altfel, din partea oamenilor, Skawiński nu avusese prea mult de suferit. Oamenii îi făcuseră mai mult bine decît rău.

---

[1] Bine ! (În limba engleză în original) (n. r.).

[2] La revedere ! (În limba engleză în original) (n. r.)

---

[1] Port pe coasta Braziliei (n. r.).

[2] Friguri galbene (în limba spaniolă în original) (n. r.).

În schimb, i se părea că e urmărit cu înverşunare de toate cele patru elemente ale naturii. Cei care-l cunoşteau spuneau că nu are noroc, şi în felul acesta lămureau totul. De altfel, el însuşi ajunsese oarecum maniac. Credea că o mînă puternică şi răzbunătoare îl urmăreşte pretutindeni, pe uscat, ca şi pe apă. Nu-i plăcea însă să vorbească despre acest lucru ; numai uneori, cînd îl întreba cîte cineva a cui ar putea fi mîna aceasta, arăta misterios către Steaua Polară şi răspundea că asta vine dintr-acolo... Într-adevăr, înfrîngerile lui erau atît de copleşitoare, încît te cuprindea mirarea că mai exista, atît de uşor puteau ele doborî pe omul care le îndura. De altfel, avea o răbdare de indian şi o mare putere de rezistenţă, care izvora din bunătatea inimii lui. Pe vremuri, în Ungaria a fost împuns de cîteva ori cu baioneta pentru că nu voise să se agaţe de scara care i se arăta drept unic mijloc de salvare şi să strige : iertare ! Tot aşa n-a vrut să se plece nici în faţa nenorocirilor care îl copleşeau. Mergea înainte, trudind ca o furnică. Aruncat înapoi de o sută de ori, îşi reîncepea liniştit călătoria pentru a suta una oară. Era în felul lui un om cu totul ciudat. Acest bătrîn soldat, pîrjolit dumnezeu ştie de cîte focuri, deprins cu nenorocirile, lovit şi călit, avea inimă de copil. În timpul epidemiei din Cuba s-a îmbolnăvit, pentru că dăduse toată chinina bolnavilor, fără să-şi oprească pentru el nici măcar un gram, deşi avusese o cantitate destul de mare.

Mai avea încă o ciudăţenie : după atîtea dezamăgiri, era mereu plin de încredere şi nu-şi pierdea niciodată speranţa că toate se vor îndrepta în bine. În fiecare iarnă se înviora şi prezicea întîmplări mari. Le aştepta cu nerăbdare, şi cu gîndul la ele trăia un an întreg. Dar iernile treceau una după alta, şi Skawiński nu obţinuse decît atît: să încărunţească cu totul. În sfîrşit, veni şi bătrîneţea, şi începu să-şi piardă energia. Răbdarea lui era acum mai mult o resemnare. Vechea lui linişte se prefăcu într-o înclinare către duioşie, şi acest soldat călit în lupte ajunse încetul cu încetul o bocitoare gata să lăcrimeze pentru orice.

În afară de aceasta, din cînd în cînd îl încerca cea mai chinuitoare nostalgie, pe care i-o întărîta orice împrejurare: rîndunelele care treceau, păsările cenuşii care semănau cu vrăbiile, zăpezile din munţi sau vreo melodie care-i amintea cine ştie ce cîntec auzit cîndva, demult...

În cele din urmă nu-l mai stăpînea decît un singur gînd: gîndul odihnei, care-l cuprinse cu totul pe bătrîn, întunecîndu-i toate dorinţele şi speranţele. Acest om în veşnic neastîmpăr nu mai dorea acum nimic mai bun şi mai de preţ decît un loc de tihnă, unde să-şi poată aştepta în linişte sfîrşitul. Un ciudat capriciu al soartei îl vînturase prin toate ţările şi pe toate mările, astfel încît nu-şi mai putea reveni, şi poate că tocmai de aceea socotea că cea mai mare fericire a omului este să se statornicească într-un loc, să nu mai hoinărească. Drept este că această modestă fericire i se cuvenea, dar se obişnuise într-atît cu dezamăgirile, încît se gîndea la ea ca oamenii care-şi făuresc visuri ce nu se pot înfăptui. Nu mai cuteza să nădăjduiască. Între timp, cu totul pe neaşteptate, în douăsprezece ceasuri dobîndise o slujbă minunată, cum alta mai bună pentru el nici nu se putea găsi pe lume. Nu-i deci de mirare că seara, cînd aprinse farul, era parcă uluit, încît se întreba dacă toată această întîmplare era adevărată, şi nu îndrăznea să-şi răspundă. Între timp, însă, realitatea îi răspundea, dîndu-i dovezi de netăgăduit; stătea deci pe platformă ceasuri întregi, privea, se sătura, se încredinţa. Ai fi zis că acum vedea marea pentru întîia oară în viaţă, pentru că ceasornicul de la Aspinwall bătuse miezul nopţii, iar el nu-şi părăsise încă locul din vîrful turnului – privea necontenit. Jos, la picioarele lui, marea cînta. Lanterna farului arunca în întuneric un enorm și puternic cerc de lumină, după care privirea bătrînului se pierdea în depărtarea cu totul întunecată, tainică și înfricoșătoare. Dar depărtarea aceea alerga, parcă, în întîmpinarea luminii. Valurile lungi, nesfîrșite se rostogoleau din întuneric și, mugind, veneau pînă la țărmul insulei, unde li se vedeau coamele înspumate, lucind roșiatic în lumina farului. Fluxul era tot mai puternic, și apa se revărsa peste bancurile de nisip. Glasul tainic al oceanului era tot mai plin și tot mai adînc, uneori ca un tunet, alteori ca vuietul unei păduri uriașe sau ca o îndepărtată și tulbure larmă de voci omenești. Cîteodată se molcomea. După aceea urechea bătrînului prindea cîteva suspine, cîteva colcăituri, și iarăși se dezlănțuiau detunături amenințătoare. În sfîrșit, vîntul împrăștie ceața, dar aduse nori întunecați și ferfenițiți, care acoperiră luna. Dinspre apus vîntul bătea tot mai puternic. Valurile se năpusteau furioase în stînca pe care se ridica turnul farului, înspumîndu-i zidurile. În depărtare se auzea clocotul furtunii. Pe cuprinsul întunecat și frămîntat se iviră cîteva lumini verzui, care spînzurau de catargele vapoarelor. Și acele puncte verzui cînd se ridicau în sus, cînd se lăsau în jos, cînd se legănau în dreapta, cînd în stînga. Skawiński coborî în odaia lui. Furtuna începu să urle. Acolo, afară, oamenii de pe vapoare luptau cu noaptea, cu întunericul, cu valurile ; în odaie însă era liniște și tăcere. Chiar și vuietul furtunii răzbătea anevoie prin zidurile puternice, și numai tictacul uniform al ceasornicului îl îndemna parcă pe bătrînul trudit la somn.

II

Trecură ceasuri, zile și săptămîni...

Marinarii spun că uneori, cînd marea este tare înfuriată, cineva îi strigă pe nume noaptea, prin întuneric. Dacă nesfîrșitul mării poate să arunce astfel de chemări, este deci cu putință că atuncea cînd omul îmbătrînește să audă chemările unui alt nesfîrșit, mai întunecat și mai tainic ; și cu cît este omul mai trudit în viață, cu atît mai plăcute-i sînt chemările acestea. Dar pentru a le auzi trebuie liniște. În afară de aceasta, bătrîneții îi place singurătatea, poate ca o presimțire a morții. Pentru Skawiński, farul era un fel de mormînt. Nimic nu poate fi mai monoton decît viața în turnul unui far. Dacă se întîmplă ca vreun tînăr să se angajeze paznic de far, după un timp își părăsește slujba. De aceea paznicul de far este mai întotdeauna un om în vîrstă, posomorît și închis în sine. Cînd uneori își părăsește farul și ajunge între oameni, umblă printre ei ca și cînd atuncea s-ar fi trezit dintr-un somn adînc.

La far lipsesc toate acele impresii mărunte care în viața obișnuită te învață să legi totul în tine însuți. Toate lucrurile cu care vine în atingere paznicul de far sînt enorme și lipsite de forme precise și determinate. Cerul este un singur tot, apa un altul, iar în mijlocul acestor infinituri se află un suflet singuratic de om !

În viața aceasta, gîndul e mai degrabă o necontenită îngîndurare, și în această îngîndurare nimic nu-l stingherește pe paznicul de far, nici chiar îndeletnicirea pe care o are. Zilele seamănă între ele, ca două mătănii dintr-același șirag, și numai schimbarea vremii este, poate, singura diversitate. Skawiński însă se simțea foarte fericit, așa cum nu fusese niciodată în viață. Se scula în zori, mînca, curăța lentilele farului, iar după aceea, așezîndu-se pe platformă, se uita pe întinsul apei, și niciodată ochii săi nu izbuteau să se sature de priveliștile care li se iveau înainte. De obicei, în acest vast cadru de culoare verde-albăstruie se vedea un șir de corăbii cu pînzele întinse, care luceau în razele soarelui atît de puternic, încît, sub impresia acestei lumini, închideai ochii fără voie ; uneori vapoarele, folosindu-se de acel vînt prielnic care se numește alizeu, mergeau unul după altul, înșiruite într-un singur rînd, întocmai ca un lanț de pescăruși sau de albatroși. Butoaiele roșii, care arătau drumul, se legănau pe valuri într-o mișcare ușoară și măsurată ; în fiecare zi, către prînz, se ivea o enormă coamă de fum, cenușie. Era vaporul de la New York, care aducea călători și mărfuri la Aspinwall, lăsînd în urmă o lungă dîră de spumă. De cealaltă parte a terasei, Skawiński vedea, ca-n palmă, orașul Aspinwall și portul său, ca un furnicar, iar în port o pădure de catarge, bărci și luntre ; ceva mai departe se vedeau casele albe și turnurile orașului. Din înălțimea turnului, casele păreau cuiburi de pescăruși, bărcile niște gîndaci, iar oamenii se mișcau ca niște puncte mici pe bulevardul alb, de piatră. Dimineața, adierea ușoară care venea dinspre răsărit aducea zvon de glasuri omenești, peste care se ridicau sirenele vapoarelor. Către amiază venea ceasul odihnei. Mișcarea în port contenea ; pescărușii se ascundeau în crăpăturile stîncilor, valurile se domoleau și erau parcă mai trîndave, și atuncea, pe uscat, pe mare și în turnul farului domnea o clipă de tăcere deplină. Nisipurile galbene, din care ieșeau valurile, luceau ca niște pete de aur pe întinsul apelor ; turnul se vedea limpede, ca un stîlp pe albastrul cerului. Șuvoaiele razelor de soare se revărsau din cer pe apă, pe nisip și pe crăpăturile stîncilor. În aceste clipe, și bătrînul era cuprins de o dulce moleșeală. Simțea că odihna în care trăia era minunată, iar cînd se gîndea că va dăinui, nu-i mai trebuia nimic altceva. Skawiński se îmbăta de propria lui fericire, și, pentru că omul se deprinde ușor cu o soartă mai bună, dobîndi încetul cu încetul credință și siguranță, „pentru că, își spunea el, dacă oamenii clădesc aziluri pentru infirmi, de ce nu s-ar îngriji în sfîrșit și dumnezeu de infirmul său ?“ Timpul trecea, iar el devenea tot mai încrezător în această convingere a sa. Bătrînul se deprinsese cu turnul, cu farul, cu țărmul abrupt, cu bancurile de nisip și cu singurătatea. Făcu cunoștință și cu pescărușii, care se ridicau de prin crăpăturile stîncilor, iar seara organizau mitinguri pe acoperișul turnului. Skawiński se obișnuise a le arunca ce rămînea din mîncarea lui, și pescărușii se deprinseră într-atîta cu aceasta, încît, dacă vreodată întîrzia, se trezea înconjurat de o adevărată furtună de aripi albe, iar el umbla printre păsări, ca un cioban printre oi. În timpul refluxului cobora pînă la bancurile joase de nisip, de unde aduna melci gustoși și minunate scoici sidefii, pe care valurile ce se retrăgeau le lăsau pe nisip. Noaptea, la lumina lunii și a farului, se ducea la prins pește, care roia printre crăpăturile stîncilor. În cele din urmă își îndrăgi stînca și insula lui fără copaci, pe care creșteau numai plante mărunte și grase, pline de rășină lipicioasă. De altfel, dacă insula era săracă, avea în schimb priveliști minunate. La ceasul amiezii, cînd atmosfera era foarte străvezie, se vedea istmul pînă la Pacific, acoperit de o îmbelșugată vegetație. Atunci lui Skawiński i se părea că în fața lui se desfășoară o vastă grădină. Pîlcurile de cocotieri și de banani uriași se rînduiau în înalte și minunate buchete, parcă chiar în spatele caselor din Aspinwall. Mai departe, între Aspinwall și Panama, se vedea o pădure nesfîrșită, deasupra căreia în fiecare dimineață și în fiecare seară atîrna un nor roșiatic și vaporos – o pădure cu adevărat tropicală, cu rădăcinile scăldate de apă, cu trunchiurile împletite cu liane, o pădure în care poroinicii uriași, palmierii și arborii de *hickory* de lapte și de cauciuc vuiau într-un singur val.

Cu luneta lui de paznic, bătrînul putea să vadă, nu numai copacii, nu numai frunzele rotate ale bananilor, ci chiar și turmele de maimuțe, pîlcurile de *marabu*[1] și stolurile de papagali, care se ridicau uneori deasupra pădurii ca un nor de toate culorile curcubeului. Skawiński cunoștea bine aceste păduri, pentru că după naufragiul de pe Amazon rătăcise săptămîni întregi prin asemenea smîrcuri și desișuri înverzite. Știa cîte primejdii de moarte se ascund sub această minunată și zîmbitoare priveliște. În nopțile petrecute acolo, în pădure, auzise de aproape glasurile sinistre; de mormînt, ale maimuțelor urlătoare și ale jaguarilor, vazuse șerpi uriași care se legănau de crengile copacilor, ca niște liane, cunoscuse lacurile adormite din pădure, pline de pești-torpile și de aligatori. Știa sub ce jug trăiește omul în aceste pustietăți fără de sfîrșit, unde unele frunze sînt de peste zece ori mai mari decît el, în care roiesc țînțari sîngeroși și mișună uriașe tarantule otrăvitoare. Pe toate le cunoscuse, pe toate le încercase, prin toate trecuse ; și tocmai de aceea cu atît mai mare era desfătarea pe care o trăia acum, cînd putea să privească din înălțimea farului aceste *matos* [1] și să le admire frumusețea, stînd însă la adăpost de orice primejdie. Turnul său îl apăra de toate relele. De aceea nu-l părăsea decît uneori, duminica dimineața. Atunci își îmbrăca redingota albastră de paznic de far, cu nasturi de argint, atîrnîndu-și decorațiile pe piept ; iar cînd creolii, la ieșirea din biserică, își spuneau între ei : „Avem un păzitor cumsecade“ sau : „Nu-i eretic, deși este yankeu !“, își sumețea cu mîndrie capul cu părul alb ca laptele. Îndată după slujbă, însă, se întorcea pe insulă, și acolo se simțea fericit, pentru că nutrea față de continent aceeași veche neîncredere. Tot duminica putea să citească gazeta spaniolă, pe care și-o cumpăra din oraș, sau ziarul *Herald* din New York, pe care-l împrumuta de la Falconbridge, căutînd cu lăcomie, în amîndouă, știrile din Europa. Sărmană inimă bătrînă ! Acolo, sus, în vîrful turnului, de pe cealaltă emisferă, ea mai bătea încă pentru țară... Barca îi aducea în fiecare zi de mîncare și apă, și uneori, cînd o vedea sosind, cobora din turn ca să mai schimbe o vorbă, două cu Johns, paznicul din port. După o bucată de vreme, însă, pesemne că se sălbăticise. Nu se mai ducea în oraș, nu mai citea gazete și nu mai cobora să tăifăsuiască despre politică cu Johns. Treceau astfel săptămîni întregi fără să vadă vreun om şi fără să fie văzut de oameni. Singurul semn că bătrînul trăia era dispariţia merindelor lăsate pe ţărm şi lumina farului, care se aprindea în fiecare seară cu aceeaşi regularitate cu care soarele răsărea dimineaţa din apă, de cealaltă parte. Se vede că bătrînul ajunsese cu totul nepăsător faţă de lume. Cauza nu era nostalgia, ci tocmai faptul că această nostalgie se prefăcuse în resemnare. Acum, pentru el toată lumea începea şi se sfîrşea pe insulă. Se deprinsese chiar cu gîndul că nu va mai părăsi turnul pînă la moarte şi parcă uitase că în afară de far mai sînt şi alte lucruri pe pămînt. Ajunsese un mistic. Ochii lui albaştri şi blînzi erau acum ca nişte ochi de copil, îndreptaţi şi parcă ţintiţi neclintit undeva, departe. Trăind mereu în singurătate şi într-un mediu deosebit de simplu şi de măreţ, bătrînul începu să-şi piardă simţămîntul propriei sale personalităţi, cu tot ce avea distinctiv, şi încetă să mai existe ca individ, contopindu-se din ce în ce tot mai mult cu elementele înconjurătoare. Nu cugeta asupra acestui lucru, ci îl simţea numai inconştient, pînă cînd, în cele din urmă, i se păru că cerul, apa, stînca, turnul şi bancurile aurii de nisip, pînzele umflate ale corăbiilor, pescăruşii, fluxul şi refluxul alcătuiau o vastă unitate şi un enorm şi tainic suflet ; el însă se cufunda în acest mister şi simţea acest suflet, care trăia şi se liniştea. Se cufundă, se legănă, uită, şi această mărginire a propriei sale existenţe, în această semiveghe, în acest semisomn, găsi o linişte atît de mare, încît semăna aproape cu o moarte.

---

[1] Păsări exotice asemănătoare cu berzele. Penele lor servesc ca podoabă (n. r.).

---

[1] Pădure deasă (în limba spaniolă în original) (n. r.).

III

Dar veni şi trezirea.

Într-o zi, cînd barca îi aduse apă şi de mîncare, Skawiński, coborînd din turn un ceas mai tîrziu, văzu că în afară de legătura obişnuită se mai afla un pachet. Pe pachet erau lipite mărci poştale ale Statelor Unite, iar adresa „Mister Skawiński" era scrisă pe o pînză groasă de corabie. Cuprins de curiozitate, bătrînul tăie pînza şi găsi mai multe cărţi : luă una în mînă, se uită la ea şi o puse la loc, iar mîinile începură să-i tremure puternic. Îşi frecă ochii, ca şi cînd nu i-ar fi venit să creadă ; i se părea că visează – cartea era poloneză. Ce însemna aceasta ? ! Cine putuse să-i trimită cartea ? În primul moment uitase, se vede, că încă de la începutul carierei sale de paznic de far citise o dată în *Herald,* împrumutat de la consul, despre înfiinţarea unei societăţi polone la New York şi că îndată după aceea trimisese societăţii jumătate din leafa lui pe o lună, cu care de altfel nu avea ce face în turn. Drept mulţumire, societatea îi trimisese cărţi. Ele sosiseră pe drumul lor firesc, dar bătrînul, în clipa dintîi, nu era în stare să lege aceste fapte. Cărţi poloneze la Aspinwall, în turnul său, în singurătatea sa, aceasta era pentru el ceva extraordinar, un ecou al vremurilor de mult trecute : o minune. Acum i se părea tocmai ca marinarilor în timpul nopţii, că cineva îl chema pe nume, cu un glas iubit, aproape uitat. Stătu o clipă cu ochii închişi şi era aproape sigur că atunci cînd îi va deschide visul va pieri. Nu ! Pachetul desfăcut stătea în faţa lui, în lumina soarelui de după-amiază, şi în pachet se afla cartea deschisă. Cînd bătrînul întinse iarăşi mîna după ea, auzi cum îi bătea inima. Se uită : erau versuri. Deasupra era scris cu litere mari titlul, iar dedesubt numele autorului. Acest nume era cunoscut lui Skawiński ; ştia că aparţine unui mare poet, ale cărui opere le citise la Paris, prin anii treizeci. După aceea, pe cînd lupta în Algeria şi în Spania, auzise de la compatrioţii săi că gloria marelui poet creştea vertiginos, dar pe atuncea se deprinsese atît de mult cu carabina, încît nu mai lua nici o carte în mînă. Prin anii patruzeci şi nouă plecase în America şi, în viaţa plină de aventuri pe care o dusese, aproape că n-a întîlnit polonezi, iar cărţi poloneze nici una. Deci, cu atît mai lacom şi cu inima zvîcnindu-i tot mai puternic, întoarse coperta. Avea simţămîntul că pe stînca lui singuratică se săvîrşea ceva solemn. Se nimerise să fie o clipă de mare linişte şi tăcere. Orologiile din Aspinwall bătură al cincilea ceas de după-amiază. Cerul senin nu era tulburat de nici un nouraş, numai cîţiva pescăruşi zburau lin în văzduh. Oceanul se legăna. La ţărm, valurile abia bolboroseau domol, revărsîndu-se uşor pe nisip. În depărtare rîdeau casele albe din Aspinwall şi minunatele pîlcuri de palmieri. Clipa era într-adevăr oarecum solemnă, liniştită şi gravă. Şi deodată, în mijlocul acestei tăceri a firii, răsună glasul tremurat al bătrînului, care citea tare, ca să se audă mai bine pe sine :

Lituanie natală ! poţi fi asemănată
Cu însăşi sănătatea : ţi-o ştie măsura toată
Doar cel care te pierde. Oftînd azi după tine,
Întreaga-ţi frumuseţe o cînt cum se cuvine[1].

Glasul lui Skawiński se înecă. Literele începură să-i joace dinaintea ochilor ; în piept i se rupse ceva şi porni, ca un val, de la inimă tot mai sus, înăbuşindu-i vocea, gîtuindu-l... După o clipă se stăpîni şi citi mai departe :

Fecioară Sfîntă care la Censtohov ne aperi
Şi raza-n Ostra Brama cea luminoasă-ţi scaperi,
Păşind în Novogrudeţ piosul lui popor
La fel ca şi pe mine cînd, prunc, eram să mor,
(Şi plînsei mele mame, prin grija-ţi m-ai redat,
Cînd pleoapa muribundă, deodată mi-am crăpat
Sculîndu-mă-n picioare, venind către altar
Ca să-l slăvesc pe domnul că viaţă-mi dete iar),
Ajută-ne şi astăzi, la fel, printr-o minune
S-ajungem iar acasă, la sînul Ţării-mume ![2]

Valul pornit rupse digul voinţei. Bătrînul răcni şi se aruncă la pămînt ; părul său alb ca laptele se amestecă cu nisipul de pe ţărmul mării. De aproape patruzeci de ani nu-şi mai văzuse ţara, şi dumnezeu ştie cîţi ani erau de cînd n-a mai auzit graiul lui de acasă, şi, iată, graiul acesta a venit singur la el – a trecut oceanul şi l-a găsit în singurătatea lui de pe cealaltă emisferă – graiul scump, iubit şi minunat ! În plînsetul care-l zguduia nu era durere, ci numai o nemărginită dragoste stîrnită pe neaşteptate, în faţa căreia totul nu mai înseamnă nimic... Prin acest plîns cutremurător, el îi cerea iertare iubitei de departe pentru că a îmbătrînit atîta, pentru că s-a deprins atît de mult cu stînca singuratică şi s-a cufundat atît de adînc în uitare, încît şi dorul de ţară începuse să se şteargă din sufletul lui, iar acum „se întorcea printr-o minune", şi de aceea i se strînsese inima. Clipele treceau una după alta : el stătea mereu întins pe pămînt. Pescăruşii zburau deasupra farului, ţipînd neliniştiţi parcă de starea bătrînului lor prieten. Se apropia ceasul cînd le dădea ce-i rămînea din mîncarea lui, şi de aceea cîţiva coborîră de pe vîrful farului pînă jos la el. Apoi veniră alţii şi alţii şi începură să-l ciupească uşor, bătînd din aripi deasupra capului său. Freamătul aripilor îl trezi. După ce plînse din plin, faţa lui era acum liniştită şi senină, iar ochii parcă-i erau inspiraţi. Fără să-şi dea seama, aruncă toată mîncarea păsărilor, care se repeziră asupra pachetului cu mare larmă, iar el luă iarăşi cartea în mînă. Soarele coborîse peste grădini şi peste pădurea virgină panameză şi se lăsa încet deasupra mării, către celălalt ocean, dar şi Atlanticul mai era încă scăldat în razele soarelui. Era încă destulă lumină afară, şi bătrînul citi mai departe :

---

[1] Inceputul poemului *Pan Tadeusz* de Adam Mickiewicz, în romîneşte de Miron Radu Paraschivescu, E.S.P.L.A., 1956, p. 51 (n. r.).
[2] *Ibidem* (n. r.).

Şi tînjitoru-mi suflet fii bună de-l trimite
Spre dealuri păduroase spre luncile-nverzite... [1]

. . . .

: : : : : : : : : : : : : . . . .

---

[1] Din poemul *Pan Tadeusz* de Adam Mickiewicz, în romîneşte de Miron Radu Paraschivescu, E.S.P.L.A., 1956, p. 51 (n. r.).

Înserarea abia acoperi literele de pe fila albă, o înserare scurtă, cît o clipită. Bătrînul își sprijini capul de stîncă și închise ochii. Și atunci aceea *„care la Censtobov ne aperi"* [1] îi luă sufletul și i-l duse *„spre cîmpuri smălțuite-n tot soiul de bucate"* [2]. Pe cer ardeau încă mari văpăi roșii și aurii, iar el, învăluit în lumina lor, zbura către patria iubită. În urechi îi suna freamătul pădurilor de brad, auzi clopotul apelor iubite. Toate i se arătau așa cum au fost. Toate îl întrebau : „Îți mai aduci aminte ?" Da, își aduce aminte ! Și, de altfel, vedea cîmpiile întinse, ogoarele, luncile, pădurile și satele. Înnoptase ! La ceasul acesta totdeauna farul său lumina întunericul de pe mare – dar acum paznicul se afla în satul lui natal. Cu capul îmbătrînit, sprijinit în piept, visa. Tablourile treceau prin fața ochilor lui în goană și oarecum fără rînduială. Nu vedea casa părintească, pentru că o dărîmase războiul, nu-l vedea pe taică-său, nici pe maică-sa, pentru că amîndoi muriseră încă de pe cînd el era copil ; dar satul i se arăta ca și cînd ieri ar fi plecat de acolo ; cîteva case cu geamuri luminate, iazul, moara, două heleșteie unul lîngă altul, unde răsuna toată noaptea corul broaștelor. Odinioară, acolo, în sătucul lui, stătea noaptea de pază, și acum acest trecut se ivește deodată într-un șir de aduceri-aminte. Se vede iarăși soldat în cavalerie, stînd de strajă ; puțin mai departe, cîrciuma privește în noapte cu ochi de foc, și în mijlocul tăcerii depline vuiește, cîntă și duduie în tropăitul jucătorilor, în glasurile viorilor și contrabasului. „U-iu ! U-iu !" Sînt cavaleriștii care scapără scîntei din potcoavele cizmelor, iar el stă călare și se plictisește de unul singur ! Ceasurile trec alene ; în sfîrșit, luminile se sting acum ; cît cuprinzi cu ochii, numai negură – o negură de nepătruns : pesemne că de pe lunci se ridică aburi, care învăluie întreaga lume într-un nor alburiu. Ai spune : un adevărat ocean. Dar sînt luncile ; în toată clipa te aştepţi să auzi cristeiul în întuneric şi tăuni să bîzîie prin stuhărie. Noaptea este liniştită şi răcoroasă, o adevărată noapte poloneză ! Undeva, departe, un codru de brad vuieşte fără vînt... ca un val de mare. Peste puţin, zorile vor lumina răsăritul ; se aud cocoşii cîntînd în pătul. Cîntecul trece de la unul la altul, de la o casă la cealaltă casă ; deodată se aud şi cocorii ţipînd undeva, sus. Cavaleristul se simte înviorat, sănătos. Se vorbea nu ştiu ce despre lupta din ziua următoare. Eh ! se va duce şi el, cum se vor duce şi ceilalţi, cu strigăte şi fîlfîiri de steaguri. Sîngele tînăr cîntă ca o trompetă, deşi adierea nopţii îl răcoreşte. Dar a început să se lumineze, se ivesc zorile ! Noaptea se împrăştie : din negură se ivesc pădurile, dumbrăvile, un şir de case, moara, plopii. Cumpăna fîntînii scîrţîie ca un steag de tablă pe un turn. Ce scumpă şi minunată e ţara în lumina trandafirie a dimineţii ! Eh ! Numai ea este aşa, alta ca ea nu se mai află pe lume !

---

[1], [2] Din poemul *Pan Tadeusz* de Adam Mickiewicz, în romînește de Miron Radu Paraschivescu, E.S.P.L.A., 1956, p. 51 (n. r.).

Tăcere ! Santinela, atentă, aude că se apropie cineva. Desigur, vin să-l schimbe. Un glas răsună deodată deasupra lui Skawiński :

– Hei, bătrîne, scoală-te ! Ce-ai păţit ?

Bătrînul deschide ochii şi se uită cu mirare la omul care stă în faţa lui. Cele din urmă rămăşiţe ale visului luptă în capul lui cu realitatea. În sfîrşit, visul se împrăştie şi piere. În faţa lui se află Johns, paznicul din port.

– Ce s-a întîmplat ? întrebă Johns. Eşti bolnav ?

– Nu.

– N-ai aprins farul. Au să te dea afară. Vaporul din San Geromo s-a sfărîmat, lovindu-se de fund ; din fericire, nu s-a înecat nimeni ; altfel te-ar fi dat şi în judecată. Urcă-te în barcă, alături de mine, restul ai să-l afli la consulat.

Bătrînul îngălbeni : într-adevăr, în noaptea aceea nu aprinsese farul.

Cîteva zile mai tîrziu, Skawiński a fost văzut pe bordul unui vas care pleca de la Aspinwall la New York. Bietul om își pierduse serviciul. În fața lui se deschideau drumurile unei noi pribegii ; vîntul smulsese iarăși această frunză, ca să o arunce pe uscat și pe ape și să-și bată joc de ea în voie. De aceea bătrînul, în aceste zile, îmbătrînise și mai mult și se gîrbovise cu totul ; numai ochii îi străluceau. Pe noul drum al vieții lui ducea la piept cartea, pe care din timp în timp o pipăia cu mîna, ca și cum s-ar fi temut să nu rămînă și fără ea...

CUPRINSUL

Henryk Sienkiewicz III

Schiță în cărbune 1

Janko-muzicantul 81

Din jurnalul unui învățător din Poznan . . . 91

Îngerul 113

Pentru pîine 124

Paznicul farului 206

În colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
au apărut:

M. EMINESCU

Poezii

342 pag. — 5 lei

●

I. L. CARAGIALE

Teatru

472 pag. — 5 lei

●

F. M. DOSTOIEVSKI

Amintiri din Casa morților

400 pag. — 5 lei

●

V. ALECSANDRI

Călătorie în Africa

368 pag. — 5 lei

●

V. ALECSANDRI

Dridri

272 pag. — 4 lei

ION CREANGĂ

Amintiri, povești, povestiri

224 pag. — 4 lei

●

H. BARBUSSE

Focul

448 pag. — 5 lei

●

MIHAIL SADOVEANU

Zodia Cancerului
sau vremea Ducăi-Vodă

448 pag. — 5 lei

●

P. ISPIRESCU

Basme, legende, snoave

320 pag. — 5 lei

●

F. GLADKOV

Cimentul

400 pag. — 5 lei

●

ST. O. IOSIF

Versuri

392 pag. — 5 lei

Responsabil de carte: D. Mazilu
Tehnoredactor: Tr. Argetoianu
Corector: I. Stan

Dat la cules 08.12.59. Bun de tipar 25.01.60. Tiraj 20.150 ex. Hîrtie tipar sul de 50 gr./m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,57. Coli de tipar 7,75. Ediţia I. Comanda 4899. Planşe tiefdruck I. A. nr. 02170. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 884—O=R.

Tiparul executat sub com. nr. 91.816 la Combinatul
Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN",
Bucureşti — R.P.R.

În colecția
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
vor apărea:

MIHAI BENIUC	Poezii
N. OSTROVSKI	Născuți în furtună
G. COȘBUC	Fire de tort
* * *	Alexandria — Esopia
ANATOLE FRANCE	Crima lui Sylvestre Bonnard
N. BĂLCESCU	Romînii sub Mihai Voievod Viteazul
AL. DAVILA	Vlaicu Vodă
M. GORKI	Copilăria mea

Lei 4